

A jeruzsálemi szeretetközösség

Pótor János

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Újszövetségi Tanszékének
Kiadványai

Sorozatszerkesztők:

Dr. Ledán M. István
Prof. Dr. Peres Imre

3. kötet

Pótor János

A jeruzsálemi szeretetközösség

Debrecen
2021

Kiadja a
Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Újszövetségi Tanszéke
Debrecen

Recenzensek:
Prof. Dr. Lészai Lehel
Prof. Dr. Peres Imre

Tördelés: Szilágyiné Asztalos Éva
Borító: Dr. Peres Sámuel

Nyomdai munkák: Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

© Dr. Pótor János, 2021
© DRHE, 2021

ISSN 2786-2208
ISBN 978-615-5853-47-0

Egy idealizált közösség küzdelme létéért

Az itt megjelenő Dr. Pótor János *A Jeruzsálemi szeretetközösség* című könyve olyan kutatásokat foglal magába, amelyeket a szerző eredetileg azonos című újszövetségi doktori munkájához végzett, amelyet 2019-ben a DRHE Doktori Iskolájában nyújtott be és védett meg. A témaválasztás számára adva volt már otthon, hiszen Pótor János őri lelkipásztorként gyülekezete talaján a Sarepta idősek otthonát is vezeti, felesége, Ács Ágnes pedig, aki szintén lelkipásztor, a Magdaléneum Fogyatékosok Református Ápoló-Gondozó Otthonának a vezetője. Bizonyára ez a tény elég döntő lehetett abban, hogy Pótor János helyzetéből kifolyólag is behatóan tanulmányozta a diakóniát, a szeretetszolgálatot, a közösségi létet mindazokkal a velejárókkal együtt, amelyek az ilyen szolgálathoz tartoznak. Nem titok, hogy minél jobb szakmai felkészülése érdekében a Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karán elvégezte a szociális szakot, majd a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen az egyházi intézményvezető szakot is. Közben a Nyírségi Református Egyházmegye diakóniai előadója lett, és egyházkerületi képviselő is.

Mindezek a tényezők hajtóerőként, de egyúttal vonzerőként is hatottak Pótor Jánosra, hogy sok szinten foglalkozva a diakóniával, szociális munkával, gondozással és szeretetszolgálattal ne maradjon csak amolyan egyházi szociális terepmunkás – bár ilyenekre is igen nagy szükség van –, hanem a szociális munkának, diakóniának és szeretetszolgálatot végző közösségnek minél mélyebb biblikus gyökereit tárja fel és tudományos igényességgel és megbízhatósággal is fogalmazza meg: milyen lehet az igazi diakónia ismérve ma, és milyen szeretetszolgálati attribútumokat kell vagy lehet a mai egyházi gondozásban alkalmazni, elkerülve a tudatlanságból vagy tapasztalatlanságból eredő hibákat, problémákat.

Az így adott, de szeretett téma minél szakmaibb vizsgálatának lelkes szándékával indult Pótor János a doktori képzésbe, majd a disszertáció sikeres védeése után ennek a könyvnek az összeállítá-

sába. A könyv főirányvonala természetesen elsősorban az ApCsel anyagára támaszkodik, ahol megfelelő leírások találhatóak az első keresztyén gyülekezetéről Jeruzsálemben, amelyben, ill. amelyen belül kialakult az ottani gyülekezeti jellegű szeretetközösség. Majd körkép gyanánt kitekint más szövegekre is, amelyek mintát, hasonlóságot vagy analógiát tartalmazhatnak a jeruzsálemi kommunióhoz hasonlóan. A szerző meggyőződése, hogy ebben a jeruzsálemi gyülekezet talán leginkább a kumráni közösség mintáját követhette. De vannak jelek, amelyek arra is utalnak, hogy ez a szeretetközösség, amely jórészt hellenista zsidókat is vonzott magába, a hellenista egyesületek hatásától sem maradt mentes, legalább is a Lukács-féle feldolgozásban. Pótor János ennek részletes történetét próbálja megrajzolni történeti, teológiai, vallástörténeti és szociológiai alapon. Nagyon igazsághűek az összefoglalóban közölt megállapításai: „Lukács szemlélteti, hogy a Jézust követők számára az anyagi javak nem elsődlegesek. Ha a megtértek közösségében szűkölködő van, az a közösség közönyét és lelki vakságát jelzi. A közösségben az egy szükséges dologra, Isten országa eljövételére készültek. A közösség bemutatása így illeszkedik a könyv nagy céljához, a missziói munka útjának a leírásához. Valószínű, hogy a szeretetközösség előkészület lehetett az „új ország” alapítására. Eszményképük lehetett, hogy egy kis önrendelkező Messiás-szigetet alkossanak. Kezdetben átfedés volt a jeruzsálemi gyülekezet egésze és a szeretetközösség között. Eleinte nem volt világos a választóvonal, később azután kialakult a szűkebb közösség, akik behúzódtak egy kommunióba. István vértanúsága, a Péter és a Jakab közti konfliktus és a zsinat intézkedései az elkülönüléshez vezettek, amely azonban nem volt helyes.”

Sajnos, ahogy a szerző hűséggel kimutatja, a jeruzsálemi szeretetközösség különböző okoknál fogva (pl. nemzeti, szociális, vallási, jogi, teológiai stb. nézeteltérések miatt) elég hamar konfliktusba keveredett saját környezetével és a jeruzsálemi gyülekezet vezető apostolaival, akik az egyre rigorózusabb belső „rendet” és szigorú életvitelt nem helyeselték, ezért lassanként kihúzódtak a szeretetközösség köréből, amely mivel csak fogyasztó közösség volt, egy bizonyos ponton elszegényedett és rá volt szorulva nemcsak a jeru-

zsálemi jómódú családok és akár idegen belépők támogatására is, hanem a pogánymisszió által szervezett gyűjtésre is, amiben behatóan vett részt Pál apostol is, – annak ellenére, hogy otthon az ő pogánymissziói munkásságát paradox módon eléggé kritizálták.

A kezdetben nagy lelkesedéssel indult szeretetközösség bizonyos konfliktusok után és terméketlenség miatt egyre nagyobb szociális nehézségekbe ütközve eléggé elszigetelődött, majd a teológiai küzdelmek is mélyítették ezt az árkot a közösségen belül és kívül. A szerző szerint ehhez nagyban hozzájárulhatott a gyengülő közösségi élet is, a szeretetközösségen belüli „szerehetlenség”, a támogató adományok egyre nagyobb hiánya, a zsidó fanatizmus felerősödése, stb., amihez az utolsó ütést a római hadsereg adta. Ugyanis Jeruzsálem pusztulása után 70-ben a szeretetközösség is nagy krízisbe és olyan migrációs kényszerbe került, amelynek nyomán a történelemben nyoma vész. A posztapostoli egyház azonban – ebből is tanulva – soha többé nem próbált olyan szeretetközösségeket alapítani, amelyek másolták volna ennek mintáját. Azonban tudjuk, hogy a szeretetszolgálat és diakónia az egyháznak mindig is sajátja maradt, csak minden időben és társadalomban keresnie kellett azokat a lehetőségeket és módozatokat, amelyek figyelembevételével lehet az ilyen szolgálatot végezni. A mai egyháznak is tanulnia kell ebből, és tanul is, ahogy éppen a szerző gyülekezeti szolgálatai bizonyítják.

Örültem, hogy Dr. Pótor Jánosnak tudományos kutatásában doktori témavezetője voltam, gyakorlati szolgálatában pedig tanúja és csodálója lehettem annak a sok diakóniai és gondozói törekvésnek, amelyet feleségével és munkatársaival együtt református egyházunk szeretetszolgálatáért nem kis erővel és lelkesedéssel fejtenek ki. Így válik az újszövetségi kutatásnak és tudományos doktorképzésnek közvetlen haszna és áldása a mai egyház szolgálata számára. Ez sok hálaadásra indít minket, az egyetemet és tanárokat, és további hasznos munkálkodásra késztet.

Dr. Peres Imre

A szerző előszava

A jeruzsálemi ősgyülekezet életének a kutatása fontos szempontokat adhat az egyház gyökereinek a megértéséhez, ezen belül is a diakónia kerülhet új összefüggésbe. A húsvéti és a pünkösdi csoda, Jézus feltámadása és a Szentlélek kiáradása új közösség, keresztyén gyülekezet megalakulását eredményezte.

Az Isten hatalmát, kegyelmét és szeretetét megtapasztaló emberek úgy éltek meg élő közösséget Jézus Krisztus nevében, hogy az egymás iránti szeretetüket nagyon konkrétan gyakorolták, amikor a szegényekről példamutató módon gondoskodtak. Az egyház küldetésének alapvető feladata, hogy ne csak beszéljen Isten szeretetéről, hanem egyértelműen gyakorolja is azt mindenki irányában.

Az ősgyülekezet életéről a legrészletesebben az Apostolok cselekedeteiről írott könyvben olvashatunk. Lukács nagyon alapos munkát végzett mindkét könyve megírásakor: „Elejétől kezdve mindennek pontosan utánajártam” (Lk 1,3). Az evangélium prológusa az ApCsel-re is vonatkozik. Körültekintően összegyűjtötte az ősgyülekezet életével kapcsolatos híradásokat, de nem fogadott el mindent kritika nélkül.

A dolgozat azt szeretné igazolni, hogy a jeruzsálemi ősgyülekezetben belül kialakult egy szűkebb közösség, amelynek tagjai vagyonszövetséget alkottak. Őket nevezzük jeruzsálemi szeretetközösségnek. Igyekszem választ adni arra a lényeges kérdésre, hogy az apostolok mennyire értettek egyet a beszűkült körrel, illetve hol emeltek kifogást ellenük.

A jeruzsálemi szeretetközösség kialakulásának és működésének a tanulmányozása hasznos a mai diakónia számára is, mert szolidáris szeretetközösségben éltek, és áldozatkésztséget vállaltak a rászoruló felé. A szeretetközösség életéről nem véletlenül ír Lukács. Üzenni kívánt ezekkel a tudósításokkal.

Nagy öröm van a szívemben, hogy elkészülhetett ez a dolgozat. Legfőképpen hálát adok a Szentháromság Isten segítő kegyelméért. Hálásan köszönöm témavezetőmnek, Dr. Peres

Imre tanszékvezető egyetemi tanárnak értékes tanácsait és megjegyzéseit doktori munkám készítése során, aki felkeltette az érdeklődésemet a jeruzsálemi szeretetközösség életének a tanulmányozása iránt. Segítőkészségére, biztatására és támogatására mindig számíthattam.

Köszönetet mondok Dr. Fekete Károly püspök, egyetemi tanár úrnak, aki mellékszakos vezetőként nagy segítségemre volt. Hálás vagyok homiletikai jellegű javaslataiért és támogatásáért. Köszönetet mondok Dr. Baráth Béla Levente egyetemi tanár úrnak, aki a másik mellék-szakom vezetője volt. Hálás vagyok a diakóniára vonatkozó tanácsaiért és segítségéért.

Nagy szeretettel köszönöm meg feleségemnek a türelmét, biztató támogatását és a stilisztikára vonatkozó hasznos tanácsait. A disszertációt neki ajánlom. Megköszönöm a Sarepta Református Idősek Otthona munkatársainak a segítségét is.

Soli Deo Gloria!

Ór, 2019. május

Pótor János

1. Bevezetés

A dolgozat négy hosszabb és három rövidebb fejezetből áll. Az első a bevezetés, a második a szeretetközösség létrejövetelével, a harmadik a szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház kapcsolatával, a negyedik a szeretetközösség működésével, az ötödik a szeretetközösség megszűnésével, a hatodik a szeretetközösség hasznáival a mai diakónia számára foglalkozik, a hetedikben pedig az elért eredmények összefoglalása található.

A bevezetés négy egységre tagolódik. Az elsőben a kutatás mai állását kívánom ismertetni. Nagyon tanulságos a külföldi és a magyar teológusok jeruzsálemi szeretetközösséggel kapcsolatos véleményét tanulmányozni. Hans Conzelmann¹ és Ernst Haenchen² nem tekinti történetinek a lukácsi ábrázolást. Gerd Theissen³ szerint csak a hellenistáknál alakult ki a szeretetközösség, Brian Capper⁴ szerint pedig a héberek körében volt vagyontársaság. Rainer Riesner⁵ azt állítja, hogy a jeruzsálemi esszénus telep gyakorolt nagy hatást a keresztyénekre. A magyar teológusok azt hangsúlyozzák, hogy az első keresztyének szeretetben és szabadon éltek, a vagyontársaság nem volt kötelező.

A második egység elején levő exkurzus arra a kérdésre válaszol, hogy milyen hasonló nem zsidó vagyon- és érdekközösségek léteztek. Ezt követően a hasonló zsidó vagyon- és érdekközösségek vizsgálata következik. Az egész dolgozatban nagyon

-
- 1 CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, HNT 7, Tübingen, Mohr, 1963, 31.
  - 2 HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, KEK III, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ⁶1968, 192.
  - 3 THEISSEN, Gerd: Urchristlicher Liebeskommunismus. Zum „Sitz im Leben” des topos ἅπαντα κοινά in Apg 2,44 und 4,32, in: FORNBERG, T. – HELLHOLM, D.: *Texts and Contexts. Biblical Texts in their Textual and Situational Contexts*, Oslo – Kopenhagen, 1995, 689–712.
  - 4 CAPPER, Brian: Community of Goods in the Early Jerusalem Church, in: *ANRW* 26/2 (1995), 1759–1760.
  - 5 RIESNER, Rainer: Das Jerusalemer Essenerviertel und die Urgemeinde, in: *ANRW* 26/2 (1995), 1829.

hangsúlyos a qumráni közösség életének és tanításának a tanulmányozása, és az, hogy miben tűnik újnak a jeruzsálemi szeretetközösség, valamint milyen önszervezési mintát követnek.

A harmadik egységben az ApCsel szeretetközösséggel kapcsolatos szövegbázisának a kiválogatása és rövid jellemzése található.

Végül a kutatással kapcsolatos kérdések kerülnek megfogalmazásra, elsősorban az, hogy hova szeretnék eljutni a kutatásban, és mit szeretnék bizonyítani.

1.1 A kutatás mai állása

A dolgozat elején a jeruzsálemi ősgyülekezet életével kapcsolatos kutatásokat tekintjük át. A legfontosabb kérdés az, hogy volt-e az ősgyülekezetben vagyonszövetség. Ha volt, hogyan és miként működött. A külföldi és a magyar teológusok véleménye nagyon színes képet mutat. Vannak olyan vélemények, hogy a vagyonszövetségnek nincs történelmi alapja. Míg mások szerint az adatok teljesen hitelesek. Megfigyelhető az a tendencia, hogy az Apostolok cselekedeteiről írt újabb kommentárok hitelesebbnek tartják Lukács forrásait, mint a pár évtizeddel régebbiek.

Mindenképpen megállapítható, hogy a jeruzsálemi ősgyülekezet életéről szóló beszámolóknak van valóságalapja. Igyekszem választ adni arra a kérdésre, hogy Lukács milyen adatok alapján közli gyülekezetről szóló beszámolóját.

1.1.1. Külföldi teológusok

Hans Conzelmann, Ernst Haenchen

Conzelmann szerint „a vagyonszövetség képe egy eszménykép [...] A lukácsi ábrázolás nem tekinthető történetinek [...] Ez az életforma az egyház jelenében nem tekinthető normának.”⁶

---

6 CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 31. Conzelmann azt is kijelenti, hogy „az őskeresztény kommunizmus soha sem volt szociális valóság. Lukács ezzel az egyház kialakítására nem ad programot korá-

Gnilka szerint is idealizált az írás, ami történeti tényekkel nem támasztható alá. A vagyonközösség ábrázolása egy görög társadalmi utópiára vonatkozik, amit „Lukács az ősgyülekezetben megvalósulni szeretett volna látni.”⁷ Ernst Haenchen is kontrasztba állítja az ősgyülekezet szorongattatott viszonyait „a lukácsi napfényes festménnyel, a megszépített képpel, ami a későbbi nemzedékek hagyományában alakul ki.”⁸

Időközben mindkét tétel ellentmondásba került. A vagyonközösség ábrázolása nem izolált Lukács két könyvében, hanem szervesen odatartozik a szegénység és a gazdagság, vagyon és vagyontalanság sokrétűen kifejtett témájához.⁹ Az újabb kutatások igyekeznek bebizonyítani, hogy a lukácsi képnek történelmi alapja van.

Gerd Theissen

Hipotézise szerint az őskeresztyén szeretetkommunizmus a jeruzsálemi ősgyülekezetnek egy reformideájaként érthető, ami a hellenistáknál valósult meg.¹⁰ Szerinte a *ἅπαντα κοινά* eszményképe fokozatosan realiztikussá válik. A második summáriumban ez olvasható: „akiknek földjük vagy házuk volt, eladták azokat, az eladott javak árát pedig elhozták és letették az apostolok lába elé” (ApCsel 4,34–35). Az ApCsel 5,1–11-ben az adakozó meghatározhatja, hogy javaiból mennyit ad a közösségnek. Az ApCsel 6,1–7 tematizálja a szétosztás problémáját. Az ApCsel 20,18–35 pedig már az emberi kemény munka fontosságát hangsúlyozza. Lukács lépésről lépésre mutatta be, hogyan válik az

---

ra vonatkozóan.” CONZELMANN, Hans: *Geschichte des Urchristentums*, GNT 5, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1971, 35.

7 GNILKA, Joachim: A jeruzsálemi ősgyülekezet, in: BENYIK György (szerk): *Világi közösség, vallási közösség*, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia, Szeged, JATE Press, 2004, 138.

8 HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 192.

9 HORN, Friedrich Wilhelm: Die Gütergemeinschaft der Urgemeinde, in: *Evangelische Theologie* 58 (1998), 371.

10 THEISSEN, Gerd: *Urchristlicher Liebeskommunismus. Zum „Sitz im Leben“ des topos ἅπαντα κοινά in Apg 2,44 und 4,32.*, 689–712.

idea realitássá. Theissen szerint a „mindenük közös volt” toposz nem lukácsi redakció, hanem a tradícióra épül. A toposz közismert volt mindenütt, ahol hellenista befolyás volt érvényben. A summáriumokban nem lukácsi szavak és fordulatok találhatóak. A *κοινωνία* lukácsi hapaxlegomenon. A *κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις* szokatlan, mivel Lukács máskor *τα ὑπάρχοντα*-ról beszél. A *καρδία καὶ ψυχὴ μία* is szokatlan, mivel Lukács általában a *ὁμοθυμαδόν*-t (ApCsel 1,14; 2,46) használja.

Theissen hipotézisében döntő szerepet játszik az ApCsel 6,1–7, a hellenisták zúgolódása. A vagyonszövetség nem a vita megoldása, hanem az indítéka. Azért hanyagolták el ezeket az özvegyasszonyokat, mert ők nem voltak szegények. Theissen szerint a toposz (ApCsel 4,32) a lukácsi két könyvbe nincs jól integrálva. Miért nem azt olvassuk az ApCsel utolsó jézusi mondatában: „Mindenetek közös legyen, senkinek se legyen saját tulajdona.” Ehelyett ez olvasható: „Nagyobb boldogság adni, mint kapni” (ApCsel 20,35), amit Jézus igehirdetése összefoglalásának is tekinthetünk.

Rainer Riesner, Brian Capper

A második hipotézis szerint az ősgyülekezet vagyonszövetsége nem csak a hellenistáknál valósult meg, hanem a jeruzsálemi esszénus telep közelében is. Riesner szerint Jeruzsálemben a délnyugati óvárosi dombon egy esszénus telep működhetett.¹¹ „Az utolsó vacsora terme és a jeruzsálemi ősgyülekezet első összejövetele helye valóban az ottani esszénus telep közelében volt.”¹² Josephus Flavius *A zsidó háború* című könyvében pontosan leírja, hogy hol található az esszénusok kapuja.¹³ Betz szerint az

11 RIESNER, Rainer: *Das Jerusalemer Essenerviertel und die Urgemeinde*, 1829.

12 RIESNER, Rainer: i. m., 1859.

13 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború* (ford. Révay József), Budapest, Talentum Kiadó, 1999, 392. „A három fal közül a legrégebbi már csak a szakadékok és a köréje tornyosuló domb miatt is szinte bevehetetlen volt. Természetes erősségét azonban még jócskán fokozza az, hogy Dávid és Salamon, valamint az utánuk következő királyok szinte ver-

első jeruzsálemi gyülekezet az esszénus telep szélárnyékában keletkezett.¹⁴

Capper azt gondolja, hogy az ősgyülekezetben csak egy belső csoport gyakorolta a vagyonszövetséget, és hatásuk is világosan behatárolt maradt.¹⁵ Szerinte csak hellenista gondolkozással a háttérben érthetőek meg a summáriumok. Azonban nem a „hellenisták”, hanem a „héberok” gyakorolták a vagyonszövetséget.¹⁶

Természetesen nem meggyőző az a feltételezés, hogy az esszénusok közelsége miatt vették át az ő koncepciójukat, a vagyonszövetséget. Nem sokat tudunk a jeruzsálemi esszénus csoport életéről, az ősgyülekezethez való viszonyukról pedig semmit sem. Csak feltételezés, hogy az ApCsel 6,7-ben az esszénusok megtérésére lenne utalás, vagy, hogy az esszénusok még korábban csatlakoztak volna az ősgyülekezethez.¹⁷

---

sengtek egymással a megépítésében. Ez a fal északon kezdődött, az úgynevezett Hippikos-bástyánál, aztán a Xystosig húzódott, elhaladt a tanácsház mellett, és a szentély nyugati csarnokánál végződött. A másik oldalon, nyugaton, ugyanannál a toronynál elkezdődött, elhúzódott a Bethsó nevű tér mellett egészen az Esszénusok kapujáig, aztán délnek fordult a Silóa-forrás irányában, innen megint keletnek kanyarodott Salamon tava felé, onnan egészen az Ophla nevű térig húzódott, és végül beletorkollott a templomkerület keleti csarnokába. A második fal a Gennath-kapunál kezdődött, amely még az első falhoz tartozik, megkerülte az Akra északi oldalát, és egészen az Antonius-várig húzódott. A harmadik ugyancsak a Hippikos-bástyánál kezdődött, onnan előbb északi irányba haladt a Pséphinos-bástyáig, aztán Heléné adiabénéi királynénak, Izas király anyjának síremlékével szemben a királysírok irányában fordult, és az úgynevezett Gnapheus-emlék sarok-bástyánál elkanyarodott; azután csatlakozott a régi falhoz, és Kedrón völgyében végződött. Ezt a harmadik falat Agrippa az újonnan épített városrész körül húzta.” vö. RIESNER, Rainer: *Essener und Urgemeinde in Jerusalem*, Giesen, Brunnen Verlag, 21998, 14-30.

14 BETZ, Otto: *Jesus, Qumran und der Vatikan. Klarstellungen*, Giessen – Freiburg, Herder Verlag, 61995, 179.

15 CAPPER, Brian: *Community of Goods in the Early Jerusalem Church, 1759–1760*.

16 CAPPER, Brian: i. m., 1770.

17 BETZ, Otto: i. m., 176.

Mönning szerint a summáriumok Lukácstól származnak, és a formának nincs semmiféle előzménye formatörténeti értelemben.¹⁸ Mégis valószínűtlennek tűnik, hogy Lukács ezt az ábrázolást teljesen önkényesen találta volna ki. Egyeseknek a vagyonukról való lemondásukból általánosítást von le (ApCsel 4,36–37; 5,1–11).

Wilhelm Horn

Az ősgyülekezet helyzetére leginkább a szegénység a jellemző. Jézus követőinek jelentős része Galileából származik, akik családi kapcsolataikat hátrahagyva érkeztek Jeruzsálembe. A Jézus követésére hívó igék,¹⁹ amelyekben önmegtagadásra van felszólítás, előre vetítik az ősgyülekezet szegénységét. Ezt a strukturális szegénységet az éhínség is felerősíti (ApCsel 11,27). Miként a húsvét előtti időkben szüksége volt a támogatókra Jézus tanítványainak, úgy a húsvét utániakban is.²⁰ A támogatás főleg az antiókhiai gyülekezettől érkezett. Csak Máriának, János-Márk anyjának volt Jeruzsálemben egy olyan nagy háza, ahol összejöveteleket lehetett tartani.²¹ A szöveg nem említi, hogy a támogatóként fellépő Anániás és Szafira a jeruzsálemi gyülekezethez tartoznak-e (ApCsel 5,1–11).²²

18 MÖNNING, Berndt H.: *Die Darstellung des urchristlichen Kommunismus nach der Apostelgeschichte des Lukas* (Diss. theol.), Göttingen, 1978, 181.

19 Mk 8,34–38; Lk 9,23–37; 14,26–27.

20 STEGEMANN, Ekkehard W. – STEGEMANN, Wolfgang: *Urchristliche Sozialgeschichte. Die Anfänge im Judentum und die Christusgemeinden in der mediterranen Welt*, Stuttgart, 1995, 193.

21 HORN, Friedrich Wilhelm: *Die Gütergemeinschaft der Urgemeinde*, 379.

22 HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 197. Anániás és Szafira anélkül vágytak dicséretre, hogy meghozták volna a megfelelő áldozatot. Haenchen tettüket Ákán bűnéhez hasonlítja. A *νοσφιζω* ige található a Józsv 7,1-ben (LXX) és az ApCsel 5,2-ben is. Az eladott birtok árából semmit se tarthattak volna meg maguknak. Ennek viszont ellentmond az ApCsel 5,4.

Jeruzsálemen kívül mindenekelőtt Barnabásnak volt földje, amit eladott, és az árát az apostoloknak átadta (ApCsel 4,36–37). Mivel „Barnabásnak tradicionális kötődése van Antiókhiahoz”²³, megállapítható, hogy az első néven nevezett adomány az antiókhiai gyülekezetből érkezett az ősgyülekezetbe.²⁴ Ezután jövedelme meg Agabosz a júdeai éhínséget. Az antiókhiai gyülekezet adományát Barnabás és Saul vitte el a Júdeában lakó testvéreknek (ApCsel 11,27–30). A jeruzsálemi zsinaton azt kérték Barnabástól és Páltól, hogy „emlékezzenek meg a szegényekről” (Gal 2,10).

Egyéni és szervezett segélyakciók a jeruzsálemi ősgyülekezet számára kezdetekben kivétel nélkül Antiókhiaiból származnak.²⁵ Ez összefüggésben lehet azzal, hogy István megkövezése után az üldözött hellenisták egy része eljutott Antiókhiaiba, akik aztán támogatták a Jeruzsálemben maradt zsidó keresztyéneket (ApCsel 11,19–26). A kérdés az, hogy a hellenisták már Jeruzsálemben szeretetközösségben éltek-e, vagy Lukács volt az, aki a hellenisták és az antiókhiai gyülekezet adománya alapján azt a következtetést vonja le, hogy Jeruzsálemben vagyonszövetség volt az ősgyülekezetben. Horn szerint az utóbbi a valószínűbb.²⁶ Lukács idealizálva tekint vissza az első gyülekezetre, az egységet és a harmóniát hangsúlyozza, a konfliktusokat pedig távol tartja ettől a képtől.

Ez a gyülekezet nem modell a későbbi gyülekezetek számára. Pál az efezusi vénektől való búcsúzásakor arról beszél, hogy kemény munkával kell gondoskodni az erőtlenekekről (ApCsel 20,35).²⁷ A gyülekezet egységét és egyetértését különböző

23 LÜDEMANN, Gerd: *Das frühe Christentum nach den Traditionen der Apostelgeschichte. Ein Kommentar*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1987, 142.

24 HENGEL, Martin: *Between Jesus and Paul. Studies in the Earliest History of Christianity*, London, SCM Press, 1983, 147.

25 HORN, Friedrich Wilhelm: *Die Gütergemeinschaft der Urgemeinde*, 380.

26 Uo.

27 Lukács a késői újszövetségi munkaetika kereteiben mozog. Vö. „A tolvaj többé ne lopjon, hanem inkább dolgozzék, és saját keze munkájá-

területeken ábrázolja Lukács: καρδία καὶ ψυχὴ μία, κοινωνία, ὁμοθυμαδόν – lelki egység; χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν – külső hatás; πάντες, οὐδὲ εἷς – túlzó kifejezésmód, teljesség; ἅπαντα κοινά, κοινωνία – gazdasági egység. Az imperfektumok a segítségnyújtás folyamatosságát jelzik.²⁸ Mindkét summáriumban megtalálható: „ahogyan éppen szükség volt rá” (ApCsel 2,45; 4,35). Ez a lukácsi kritérium az egyéni adakozásról szóló tudósításokban nem olvasható (ApCsel 4,36–5,11). A késői újszövetségi iratok eszköztárához tartozik a szűkölködők megsegítésére való buzdítás.²⁹

A vagyonközösség megvalósulására többféle alternatíva lehetséges. A görög gondolkozásban fontos volt Arisztotelész hagyománya. Ő a következő lehetőségeket vázolja fel: 1. A földbirtok magántulajdonban marad, a bevétel közös. 2. A földbirtok közös, a bevétel az egyéneké. 3. A földbirtok és a bevétel is közös.³⁰

Lukács számára Barnabás a példa, de sehol sem mondja, hogy Barnabás mindent eladott, és a bevételt elosztotta volna. Ő egy szántóföldet adott el, hogy a gyülekezetnek egy konkrét helyzetben segítsen.

Horn szerint az ősgyülekezet vagyonközösségének nincs ugyan történelmi alapja, de mégis van történelmi támpontja: az antiókhiai segélyakció.³¹

---

val szerezze meg a javakat, hogy legyen mit adnia a szűkölködőknek” (Ef 4,28). A tétlenül élő thesszalonikaiaknak is megparancsolja, hogy „csendben dolgozva, a maguk kenyerén éljenek” (2Thessz 3,11-13). Vö. HORN, Friedrich Wilhelm: *Glaube und Handeln in der Theologie des Lukas*, GTA 26, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1986, 52.

28 HORN, Friedrich Wilhelm: i. m., 37.

29 Ef 4,28; 1Jn 3,17; Jel 3,17.

30 ARISZTOTELESZ: *Politika*, II. 1263a (ford. Szabó Miklós), Budapest, Gondolat, ²1984, 102.

31 HORN, Friedrich Wilhelm: *Die Gütergemeinschaft der Urgemeinde*, 383.

1.1.2. Magyar teológusok

Varga Zsigmond

Varga szerint azért fogalmaz Lukács így: „mindenük közös volt”, mert egyrészt együtt voltak az étkezések alkalmával, másrészt, akik más városokból kerültek Jeruzsálembe, eladták vagyontárgyaikat. Számos további külső körülményt fel lehetne sorolni, a közös gyökér csak egy lehet: Isten akarata, amit a mannaszedés szabályában jelentett ki. „Akinek többje volt, nem bővölködhetett a többi rovására, akinek kevesebbje volt, nem szűkölködhetett a bővölködők mellett.”³² A jeruzsálemi gyülekezet, illetve a szeretetközösség tagjai Isten akaratát igyekeztek megvalósítani, amikor a tehetősebbek diakóniai célra ajánlották fel javaikat. „A gyülekezet gazdag tagjai eladogatták fölösleges, vagy minden vagyontárgyukat, kiegyenlítették a fennálló különbségeket. Nem volt kötelező, nem is volt általános.”³³ Céljuk nem az volt, hogy megoldják az akkori világ szociális problémáit, hanem jelként megmutassák az Isten akarata szerinti társadalmi rend képét. „Nem megyünk semmire sem az ősgyülekezeti vagyonközösség letagadásával, sem elhallgatásával.”³⁴

---

32 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, Debrecen, Debreceni Református Teológiai Akadémia Jegyzetkészítő Irodája, 1953, 82.

33 VARGA Zsigmond J.: i. m., 83.

34 Uo. Ezt a jelt a világ hosszú időn át nem ismerte fel. Nagyon helyesen írja Varga Zsigmond, hogy nem érdemes arról beszélni, hogy a gyülekezet azért szegényedett el, mert „túlment a neki adott feladatok körén.” A gyülekezet helyzetét „az általános jeruzsálemi helyzet függvényeként kell látnunk.” Jeruzsálemben és az egész országban általános volt az anyagi szegénység, ami meghatározta a gyülekezet és a szeretetközösség helyzetét. A zsidók részéről fokozódó nyomás is azt eredményezte, hogy növekedett azoknak a száma, akik segítségre szorultak.

Lenkeyné Semsey Klára

Lenkeyné szerint az 5Móz 15,4 ígérete teljesedett be: „Ne legyen köztetek szegény!” Isten tehát lehetőséget teremtett a testvéri közösség megvalósítására, hiszen az egyház életétől elválaszthatatlan a szűkölködők helyzetének megoldása.³⁵ Az anyagi javak felajánlásával és helyes elosztásával a hívők igyekeztek megoldani a közöttük levő szegények gondját.

Káldy Zoltán

Lukács elsősorban nem az írott forrásokra támaszkodott, hanem a szem- és fültanúk elbeszélésére. Bőven volt alkalma közös utazásaik során Pált is megkérdeznie. Káldy Zoltán kiemeli Fülöpöt, akivel akkor találkozott Lukács először, amikor Pállal Cézáreában jártak (ApCsel 21,8). Fülöp a görög nyelvűek hét gondozójának az egyike. Pál cézáreai fogsága alatt is volt lehetősége Lukácsnak arra, hogy Fülöppel találkozzon, és információkat szerezzen olyan eseményekről, amelyben Fülöp részt vett.³⁶ Értékes tudósításokat kaphatott Mnászontól „egy régi tanítványtól”, akinek a vendégei voltak (ApCsel 21,16). Kapcsolatba került Lukács az ösgyülekezet vezetőivel is. Pállal együtt mentek el Jakabhoz, „ahol a vénék is jelen voltak mindnyájan” (ApCsel 21,18). Pál cézáreai fogsága

---

35 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata, in: *Jubileumi Kommen-tár. A Szentírás magyarázata* III., Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 182. Az Ószövetség idejében minden hetedik év szombatév, az elengedés éve. A Deut. itt az adósságelengedésről és a héber rabszolgák szabadon bocsátásáról ír. Nagyon humánusak ezek a törvények. Ne követelje vissza a hitelező a felebarátjának adott kölcsönt, hogy Izráel népe között ne legyen szegény. Tóth Kálmán az Úr áldására hívja fel a figyelmet. „Az Úr az, aki áldásával megfizet nemcsak az egyes embereknek, hanem az egész népnek, amelyben a testvéri együttérzés ilyen módon eltüntetheti a nagy vagyoni különbségeket” (5Móz 15,6.10). TÓTH Kálmán: Mózes öt könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata* I., Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 268.

36 KÁLDY Zoltán: *Bevezetés az Újszövetségbe*, Budapest, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 1957, 83.

alatt is kapcsolatot tarthatott a jeruzsálemi gyülekezettel. „Lukács alaposan utánajárt a forrásoknak.”³⁷

Szathmáry Sándor

Szathmáry szerint az első keresztyének szabadságban éltek meg a gyülekezeti életet. Szerinte ez a szabadság a vagyonközösségben mutatkozik meg, „amelynek eszméjét szabad szeretetközösségben valósították meg [...] Ebben a szabadságban szerették egymást, és ebben a szeretetben voltak szabadok. Mégis mindenüket odaadták egymásnak, mert függetlenek voltak önmaguktól és a legalizmustól egyaránt. Az eszkatológia megértése, betöltése a szeretet volt.”³⁸ A nyitottság, a mindenkit befogadó lelkület a gyülekezet titka. Míg a qumráni eszkatológia bezárkózást jelentett, addig a gyülekezet nyitott volt. Persze itt is Isten vezetésére volt szükség, mert megvolt a kísértés a bezárkózásra. Péter nehezen ment el Kornéliusz házához. „Az első jeruzsálemi zsinat már elismerte, hogy az eszkatológia a törvényszerűség feloldását, és Krisztus szabadságának a meghirdetését jelenti.”³⁹

A témával még sok magyar teológus foglalkozott.⁴⁰

---

37 Uo.

38 SZATHMÁRY Sándor: *Újszövetségi kortörténet*, Budapest, Sola Scriptura Teológiai Főiskola Újszövetségi Tanszék, 2008, 122. A szerző a nevezett helyen azt is kifejti, hogy Qumrán gyülekezete magát Isten eszkatológikus népének vallotta, náluk a törvény és az eszkatológia összefonódott. A közösségbe való belépés az üdvösségre jutás feltétele volt. Az első keresztyénekre a szabadság a jellemző. Nem rendelkeztek olyan szigorú gyülekezeti renddel, amelynek betartása üdvösséget eredményezett volna. Qumránban az eszkatológia a törvényhez, az ősgyülekezetben pedig a szeretethez kapcsolódott.

39 SZATHMÁRY Sándor: i. m., 123.

40 PETHŐ Rudolf: Az ősegyház szervezete, in: *Magyar Sion* 7/10 (1893), 721–741. PETHŐ Rudolf: Az ősegyház szervezete, in: *Magyar Sion* 7/12 (1893), 881–893. PETRÓ József: *Az ősegyház élete*, Budapest, Szent István Könyvek 63, 1928. TÓTH Károly: Az Isten országa közöttetek van: martyria, diakonia, koinonia, in: *Theologiai Szemle* 1980/4 (1980), 202–204. SZABÓ Károly: A jeruzsálemi gyülekezet (Apostolok Cselekedetei 2,42), in: *Református Szemle* 1986/2 (1986), 198.

1.1.3. Összegzés

Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv újabb kommentárjai hitelesebbnek tartják a könyv forrásait és hagyományait, mint a néhány évtizeddel korábbiak.⁴¹ A korai redakciótörténeti magyarázatok az ősgyülekezet vagyonközösségével kapcsolatban két alapvető tézist hangoztatnak:⁴²

- a. A vagyonközösségnek nincs történelmi alapja.
- a. Pontosan úgy volt minden, ahogy Lukács leírta. Abszolút hitelesek az adatok.

A teológusok véleménye tehát különböző. Az mindenesetre kijelenthető, hogy a jeruzsálemi gyülekezet életéről szóló beszámolónak van valóságalapja. Lukács a hagyományból, emlékezetből vagy egyéb adatokból rekonstruálja az eseményeket. Ebben mutatkozik meg Lukács tendenciája, ez az alapvető pozíció. Kutatásomnak is ez a fő irányvonala.

1.2. A szeretetközösség, mint új jelenség a zsidó társadalomban

A jeruzsálemi szeretetközösség létrejövetelének tanulmányozása során elengedhetetlen azoknak az ókori közösségeknek és filozófiáknak a vizsgálata, amelyek mintául szolgálhattak. Vizsgálódásunkban egyetérthetünk Manfred Wacht-tal, aki szerint a vagyonközösség kifejezés alatt a gazdasági javak közös birtoklását és használatát értjük. Bizonyos értelemben úgy is tekinthetjük, mint az antik világ egyik szociálpolitikai ideálját, amellyel meg lehet valósítani a szociális igazságosság utáni vágyat azáltal, hogy a szociális feszültségek okait, a tulajdon egyenlőtlen elosztását megszüntetik.⁴³

41 HORN, Friedrich Wilhelm: *Die Gütergemeinschaft der Urgemeinde*, 370.

42 HORN, Friedrich Wilhelm: i. m., 370–371.

43 WACHT, Manfred: Gütergemeinschaft, in: *Das Reallexikon für Antike und Christentum* 13, Stuttgart, Anton Hiersemann Verlag, 1986, 1. Amennyiben úgy tekintjük ezt, mint a szociális igazságosság utáni vágyat, akkor össze lehet vetni az újkori történelem kommunisztikus törekvéseivel. Ettől el kell választani azt a fajta vagyonközösséget, amely

Exkurzus: Hasonló nem zsidó vagyon- és érdekközösségek

Ebben az exkurzusban figyelmet szentelünk a nem zsidó vagyon- és érdekközösségeknek. Érdeemes megvizsgálni, hogy milyen külső és belső tényezők idézték elő az ókori vagyonközösségek kialakulását.⁴⁴

1. Lipari-szigetek

Voltak olyan ókori írók, akik szívesen kutatták az ismeretlen népek életvitelét, hogy társadalmuk számára felhasználható mintákat keressenek. Lipara népéről Diodorosz azt írja, hogy vagyonközösségben éltek, és közösen étkeztek. A Lipari-szigetek vulkanikus szigetvilág a Tirrén-tengeren, Szicíliától északra. A szigetcsoport legnagyobb tagja, és egyben névadója Lipari. Az etruszk kalózok támadása miatt szükséges volt a föld megvédése, ezért kommunisztikus felfogású államot alakítottak ki. Váltakozó munkamegosztást alkalmaztak: a lakosság egyik része a föld megművelését végezte, a másik része pedig a katonai feladatokat látta el. A megtermelt javakat közösen birtokolták, és együtt fogyasztották.⁴⁵

2. Kréta

Görögországban általában a történelmi időkben a magántulajdonon alapuló társadalmi berendezkedés volt elterjedt. A homér-

---

valamiféle aszketikus szegénységi ideálból vezethető le, legyen az akár vallási, akár filozofikus eredetű. Wacht megállapítja, hogy a tulajdonról való lemondás nem eredményez közvetlenül vagyonközösséget. A vagyonközösség egy pozitív közösségértelmezést feltételez, amely során a javak megfelelő elosztására kerül sor.

44 PÓTOR János: A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása – ókori közösségi minták, példák, in: *Sárospataki Füzetek* 17/3 (2013), 29–33.

45 Diodorosz: *The library of History of Diodorus Siculus published in Vol. III. of the Loeb Classical Library edition, 1939. V.9.4. elérhető: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/5A*.html, [2017.01.06. 13 óra], 5,45.*

oszi eposzok is ezt feltételezik.⁴⁶ Ahol a közös gazdálkodás bizonyos formái és a vagyon-közösség kialakultak, az ezeknek az államoknak a különleges helyzete miatt fordulhatott elő.

Kréta az Égei-tenger legnagyobb szigete, a görög kultúrkör legdélebbi része. Őslakói, akik nem görög etnikumú népek voltak, Kr. e. 3000 körül érkeztek, valószínűleg Kis-Ázsiából. Fénykorában több állam is létezett egymás mellett, amelyek békében és nyugalomban éltek, ami elég szokatlannak tűnik a történelemben. A minószi korban, amely kor Minósz krétai király után kapta a nevét, királyok irányították a városállamokat. A sajátos egyensúlyi helyzetet valószínűleg a vallási ideológia eszközei eredményezték. Az állami és a vallási intézmények teljesen egymásba olvadtak. A hatalom a papkirály kezében volt. A legszélesebb népréteget az állattenyésztők és a földművelők alkották. A rabszolgaság nem állhatott magas fejlettségi fokon. A kézművesek valószínűleg szabad emberek voltak. A búza és olívaolaj formájában begyűjtött adókat fémtárgyakban és cserépedényekben szedték be, és a királyi palotában raktározták el.⁴⁷

3. Spárta

A dór törzsek alapították Kr. e. 9. sz. körül a Peloponnészoszi-félsziget déli részén. A hatalom a katonai arisz-tokrácia kezében volt. Lükurgosz törvényekkel kívánta biztosítani az uralkodó osztály egységét a Kr. e. 8. században. Elrendelte, hogy azonos nagyságú földdel rendelkezzenek a vezető osztály tagjai. Ezüstpénz helyett egyszerű vaspénzt vezetett be. A spártai pénz – melyet rudakba öntöttek, ezért súlyos lehetett, s így nagy mennyiségű felhalmozása is fölösleges volt – máshol értéktelennek számított. A vezető osztály tagjai közösen étkeztek, és gyermekeik egységes állami nevelésben részesültek. Az újszülöttel az állam rendelkezett.

46 Vö. HOMÉROSZ: *Odüsszeia* (ford. Devecseri Gábor), Budapest, Európa Könyvkiadó, 1992; HOMÉROSZ: *Íliász* (ford. Devecseri Gábor), Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007.

47 Vö. MÓCZÁR István: *A minószi Atlantisz rejtélye. Gondolatok Krétáról*, Budapest, Hungalibri, 2004.

A beteg újszülötteket kitették a Taigetosz-hegy melletti barlangba, vagy az apothetai szakadékba dobták.⁴⁸ A krétai és spártai különleges gazdasági formákat a politikai és katonai kényszerek váltották ki.⁴⁹

4. Szkíták

A szkíták a középső vaskorban, Kr. e. 7. sz. végén - 6. sz. elején éltek a Kárpát-medencében. Eredetükről és kultúrájukról a Jenyiszej forrásánál fekvő Tuvában, mai Arzsanban levő vaskori halomsírok (kurgán) adnak információkat. Életmódjuk majdnem egészen állati volt, másrészt azonban a legnagyobb morális egység jellemezte őket. Sztrabón szerint a szkíták nagyon távol éltek a többi embertől, tejjivók, vagyontalanok és igazságosak voltak. Nagyon egyszerű életmódot folytattak. Törvénytisztelők voltak, a vagyonszerzéssel nem törődtek. Életmódjuk szerény, nem kapzsi; egymással jó rendben élnek, mivel mindenük közös (κοινά πάντα ἔχοντες vö. ApCsel 2,44): nők, gyerekek, rokonságuk és minden egyéb. Az idegenekkel szemben szinte legyőzhetetlenek voltak, mivel nem birtokoltak semmit, amiért rabszolgává teheték volna őket.⁵⁰ Anakharsis, akit mértékletessége, értelme és önuralma miatt a hét bölcs egyikének is tartottak, szintén a szkíta törzsből való.⁵¹

5. Ibérek

Az ibérek a szkíták egy népcsoportja. Sztrabóntól tudhatjuk, hogy Ibéria magasan a hegyekben egy síkságon fekszik, amelyet sziklák, folyók, mocsarak, erődök és vízesések vesznek körül.

---

48 PLUTARKHOSZ: *Párhuzamos életrajzok* I. (ford. Máthé Elek), Budapest, Magyar Helikon, 1978, 85–166.

49 WACHT, Manfred: *Gütergemeinschaft*, 2.

50 HENGEL, Martin: *Studien zum Urchristentum. Kleine Schriften* VI, WUNT 234, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008, 357. Vö. SZTRABÓN: *Geographika* (ford. Földy József), Budapest, Gondolat, 1977, VII 3,9, 320.

51 Anakharsis azt állította, hogy az emberiség legboldogabb állapota az emberiség ősi életmódjának visszaállítása során érhető el. Vö. LESKY, Albin: *Geschichte der griechischen Literatur*, Bern – München, DTV, 1971, 187–188.

Csak három-négy keskeny ösvény vezet felfelé. „Négy emberfajta lakja az országot. Az egyik, mégpedig az első az, amelyből a királyokat választják, a legközelebbi rokonság és az életkor tekintetbe vételével a legidősebbet, a következő pedig igazságot szolgáltat, és a hadsereget vezeti. A második a papok rendje, akik a szomszédokkal kapcsolatos jogi ügyeket is intézik. A harmadik a harcosok és földművelők rendje, a negyedik pedig a köznépé, akik királyi rabszolgák, s ők végzik az élethez szükséges mindennemű munkát. Közös náluk a vagyon, a rokonság szerint, mindegyiket a legöregebb vezeti és kormányozza. Ilyenek az ibérek, és ilyen az országuk.”⁵²

6. Indus ország

Sztrabón egy indus országról azt írja, hogy ott nagyon hosszú életű emberek élnek, akik közül sokan százharminc évet is elérnek. Takarékosak és egészségesek, pedig az országban mindenből van bőven. Sajátos szokásuk a közös étkezés, melyhez a húst vadászat során szerzik be. Sem aranyat, sem ezüstöt nem használnak, bár ezek az ércek megtalálhatók náluk. Rabszolgák helyett a viruló erőben levő ifjakat alkalmazzák.⁵³ Az útleírás későbbi részében azt közli, hogy némely törzsnél „a rokonság szerint közösen” végzik a termelési munkát. Amikor megtörtént a betakarítás, mindegyik csoport elvitte az évi ellátásra a maga szükségletét, a többit pedig elégették, hogy ismét dolgozniuk kelljen, s ne váljanak lustákká.⁵⁴

52 SZTRABÓN: i. m., XI 3,6, 534.

53 SZTRABÓN: *Geographika* XV 1,34, 731.

54 SZTRABÓN: i. m., XV 1,66, 745. Sztrabón közléseit olvasva természetesen felmerül a kérdés, hogy mennyire tényszerűek az adatai. Peres Imrével egyetértve feltételezhetjük, hogy Sztrabón néha a valóság határait átlépi, mivel forrásai gyakran a helyi népek mondáit és legendáit is tartalmazzák, melyeket valószínűleg ő is hűen követ. Számunkra így is fontos információkat közöl arról, hogy az általa említett népek miként éltek és gondolkodtak. PERES Imre: A közösség fogalmának vallástörténeti vonatkozásai, in: *Collegium Doctorum. A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának periodikája* 12/2 (2016), 260.

7. *Pithagórasz és a pithagóreusok*

Pithagórasz Szamosz szigetén született, közel Milétoszhoz, Kr. e. 570-ben. Krotonban (Dél-Itália) vallás-filozófiai szektát hozott létre, amelynek aszketikus szabályai voltak. Vagyonközösségben éltek. A napot esténként három kérdéssel zárták: „Mi rosszat tettem? Mi jót tettem? Mit nem tettem?” Előadásait éjszaka tartotta, de nem láthatták, mert lepel mögött beszélt. Csak öt évi tanulmány után láthatták a tanítványok a mestert. A szektának nők is tagjai lehettek, ami teljesen szokatlan volt az ókorban. Külön nyelvezetet dolgozott ki a matematikusok számára, így a szervezet egy titkos társasághoz kezdett hasonlítani. Kialakult később egy Pithagórasz-ellenes csoport, akik felgyújtották az iskolát. A mester elmenekült, de az üldöztetés során meghalt.⁵⁵ A vagyonközösség csak azokra volt érvényes, akiket a szervezetbe teljes értékűen felvettek. A pithagóreusok politikai befolyása Dél-Itáliában látszólag a magántulajdon társadalmi tulajdonba vételét célozta meg. Manfred Wacht azonban legendának tartja, hogy Krotonban 2000 ember lépett be a vagyonközösségbe.⁵⁶ Nagyobb méretekben, hosszabb időn át nemigen létezett a vagyonközösség, mivel a különböző híradások feltételezik a magántulajdont. A bajba jutott pithagóreusokat nagyvonalúan támogatták a vagyonos pithagóreusi barátaik. Az V. sz. közepén, a rend katasztrófája után már nem létezett a vagyonközösség. Az új pithagóreizmusban tovább élt a vagyonközösség ideálja, de megvalósulása szélesebb keretek között alig elképzelhető.⁵⁷

8. *Az aranykor mítosza*

Hésziodosz görög költő, aki a Kr. e. 8. században született, műveiben gyakran ír az egykori aranykorról, amely a múltban létezett. Azóta az életkörülmények fokozatosan romlottak. A költő szerint az aranykort az ezüstkor, a rézkor, a héroszok kora és a vaskor követte. A költő a legrosszabb korban, a vaskorban élt. Az

---

55 SZTRABÓN: i. m., XIV 1,16, 670.

56 WACHT, Manfred: *Gütergemeinschaft*, 3.

57 Uo.

aranykort Kronosz uralmának az idejére datálja, amikor igazságosság, szociális béke és anyagi jólét volt. Betegség és fáradtság nem létezett. Az aranykormítosz⁵⁸ olyan utópia, ami azt feltételezi, hogy a régmúlt időben gondtalanabb élet létezett, amikor az emberek vagyonközösségben éltek, később azonban az emberek tönkretették. A tág értelmezés szerint a Bibliában a Paradicsom képviseli az aranykort, de a bűneset miatt az ember elindult a romlandóság felé. Egész életében azonban ott van a vágyakozás szívében az örök élet felé (1Móz 3,1–24).

Az aranykor megvalósítását várták Augustus korának a legjobbjai is. Augustus korát nevezik az irodalomtörténetben a Római Birodalom aranykorának.⁵⁹ A véres háborúk után a rómaiak békére vágytak. Róma aranykora a „pax Romana”. Augustus a hadsereg újjászervezésével biztosította a birodalom védelmét, később pedig tovább növelte a birodalom területét. A szomszédos népekkel békét kötött. Anyagi biztonságot és szórakozást nyújtott a népnek.

Plutarkhosz (45–125) ír Kimónról, aki nyitva tartotta ajtaját, és házát minden polgár közös étkezőhelyévé tette. Földjein lebontatta a kerítéseket, hogy a rászoruló emberek nyugodtan vihessenek az ott termő gyümölcsökből. Ezzel megvalósította Kronosz mondabeli életközösségét.⁶⁰

A mítoszok olyan boldog korszakot tárnak elénk, amikor zavartalanul élvezheti az emberi közösség az életet. Nem lesz magánvagyon, rabszolgaság, betegség és háború. Az időjárásról is azt képzeltek, hogy nem lesz túlzottan erős napsütés, nem lesz hó és vihar, fagy vagy hideg, éhínség vagy szomjúság, csak kellemes klíma, amiben boldogan lehet élvezni az életet.⁶¹

58 HÉSZIODOSZ: *Istenek születése*, 126–210 (ford. Trencsényi-Waldapfel Imre), Budapest, Magyar Helikon, 1974, 11–13.

59 Vö. ZAMAROVSKY, Vojtech: *Róma történelmet írt* (ford. Bárfai László), Pozsony, Madách Könyv- és Lapkiadó, 1969.

60 PLUTARKHOSZ: *Párhuzamos életrajzok I.*, 750–751.

61 PERES Imre: *Griechische Grabinschriften und neuestestamentliche Eschatologie*, WUNT 157, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003, 116.

9. Államfilozófia

9.1. Platón

Platón (Kr. e. 427–347) ókori görög filozófus. Fő művében a Politeia-ban (Az Állam) kidolgoz egy szabályzatot. Úgy vélte, hogy a reménytelen politikai szétszakítottságból csak egy teljesen új társadalmi rend teremhet kiutat.⁶² Az első két rend minden gazdasági önzésen felülemelkedve vezetheti az államot. Magántulajdonról és minden kereső tevékenységről lemondanak. Nőtlenységben, család nélkül élnek együtt, közösen étkeznek. A vagyon kiküszöbölésével el lehet hárítani a széthúzást. Az életvitelhez szükséges dolgokat a harmadik rend tagjai, a földművesek és a kézművesek biztosítják, akik számára a magántulajdon és a családi élet is megengedett. Platón kései korszakában már megvalósíthatatlannak tartja a vagyonközösség eszméjét, miután Szicíliában a megvalósítási kísérletek kudarcot vallottak. Elismeri, hogy a vagyon és a nők közös birtoklását csak az istenek tudták elviselni. A platóni vagyonközösségnek az a törekvés volt az alapja, hogy az államvezetést teljesen az állam szolgálatába akarta állítani. Minden egyéni érdektől távol kívánta tartani.⁶³

9.2. Arisztotelész

Görög tudós és filozófus (Kr. e. 384–322). Mesterével, Platónnal együtt a nyugati kultúra legnagyobb hatású gondolkodói közé tartozik. A nagy tehetségű makedón hadvezér, Nagy Sándor nevelője. Platónnal sok mindenben nem értett egyet: megvalósíthatatlannak tartotta a vagyonközösséget. Hangsúlyozta, hogy az együttélés és a közösség minden emberi tevékenységben nehéz feladat. Az ember természetes szeretete önmaga iránt a személyes tulajdonra való törekvésben nyilvánul meg. A közös tulajdon esetén nincs, aki felelősnek érezné magát, mert ami mindenkihez

---

62 BRAUNNERT, Horst: Theorie, Ideologie und Utopie im griech.-hellenist. Staatsdenken, in: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 14 (1963), 150.

63 PLATÓN: *Az állam* (ford. Jánosy István), XXII, 416 d, Budapest, Gondolat, 1988, 138.

tartozik, tulajdonképpen senkié sem. Mindenki a saját tulajdonával törődik, de a közössel alig. Mégis ellenzi a korlátlan birtoklási jogot, és követeli annak a közösségi érdek alá való rendelését. Szerinte törekedni kell az általános magántulajdoni rendszer és a vagyonszövetség összekapcsolására, mely alapján a tulajdon és a hozam maradjon privát, de a használat legyen közös.⁶⁴ Arisztotelesz szerint a polgárokat nem szabad törvényekkel kényszeríteni ennek az eszmének a megvalósítására, hanem tanítással és gyakorlással kell őket erre rávenni.⁶⁵

9.3. Sztoikus filozófia

A sztoicizmus a Kr. e. 310 körül Kitioni Zénon által Athénban alapított filozófiai iskola tanainak az összessége. Az *στοά* szó jelentése oszlopcsarnok, terasz, mivel az összejöveleteket az athéni piactér oszlopcsarnokaiban tartották. Az iskola követői között van Cicero, római szónok és filozófus, Seneca, filozófus és politikus (Néro római császár nevelője) és Marcus Aurelius római császár és filozófus is. A sztoikus filozófia a társadalomra és a humánusra irányult. Az antik világ minden filozófiai áramlata közül a legtermékenyebben járult hozzá a szociális tanítások világához.⁶⁶ Az univerzum egységét vallották. A teljes emberiség összetartozását és egyenlőségét hangsúlyozták. Filozófiai érdeklődése az ember erkölcsi tökéletesedésére és tiszta boldogságára vonatkozott. Mindezek kiteljesedése megelégedettséget ad azok számára, akik felebarátjukat nem használják ki. A sztoikusnak barátságban és békességben kell élnie az összes emberrel, és késznek kell lennie a segítségnyújtásra. Seneca elismerte, hogy a gazdagság nagyobb lehetőséget biztosít a szellemi adottságok kibontakoztatására,⁶⁷ mellyel saját gazdagságát is megvédte. Másrészt a

64 ARISZTOTELESZ: *Politika* II., 1263a, 102.

65 ARISZTOTELESZ: i. m., II., 1263b, 105. Vö. BIEN, Günther: *Die Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*, Freiburg /München/, Alber-Broschur, 1973, 243–251.

66 WACHT, Manfred: *Gütergemeinschaft*, 16.

67 SENECA: *De vita beata*, in: Bohn's Classical Library Edition of a Happy Life, London, George Bell and Sons, 1900, 22,1.

sztoikus eszmények hangsúlyozásával olyan következtetéseket von le, amelyek a vagyonközösséget ideálisnak tüntetik fel.⁶⁸

10. Államregények

Az államregényekben az írók összekapcsolják a politikai és társadalmi-irodalmi állapotokat a távoli népekről szóló népszerű elbeszélésekkel. Számunkra Euhemerosz és Jambulosz regénye fontos, mivel ezekben van szó kifejezetten vagyonközösségről.

10.1. Euhemerosz, *Szent feljegyzések*

Diodorosz utal Euhemerosz, (kb. Kr. e. 340–260) görög író a *ἱερά ἀναγραφή* című töredékekben megmaradt regényére, amelyben bemutatja a déli óceánban fekvő Panchaia szigetének alkotmányát, ahol a vagyonközösség és közös gazdálkodás részben megvalósult. A szántóföldek és a legelők közösségi tulajdonban voltak, a házak és a kertek nem. A termelést egyénileg végezték, de a termés hozamát az államnak adták át. A papok gondoskodtak a megtermelt javak igazságos elosztásáról, ugyanakkor ők mindentől dupla részt kaptak.⁶⁹

10.2. Jambulosz, *Napállam*

Jambulosz (kb. Kr. e. 300) Napállama radikálisabb Euhemerosz utópiájánál. Az Indiai-óceánban levő sziget lakói családi törzsekben élnek 400 fős csoportokban, ahol nő- és gyermekközösség van. Minden csoport élén egy vén áll, akinek királyi hatalma van. A gazdasági rendszer szigorú kommunisztikus szabályozás alatt áll. A foglalkozás rendszeres cseréje lévén mindenkinek mindenféle munkát kell végeznie. Még az étkezés módja is szabályozva van. Mivel az önző érdekek nem tudnak felszínre törni, az emberek békében élnek egymással.⁷⁰

---

68 SENECA: *Letters from a Stoic: Epistulae morales ad Lucilium*, London, Penguin Books, 1974, ep. 95 52kk.

69 Diodorosz: *The library of History of Diodorus Siculus* published in Vol. III. of the Loeb Classical Library edition, 1939. V.45. elérhető: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/5C*.html, [2017.01.06. 13 óra], 5,45.

70 DIODOROSZ: *The library of History of Diodorus Siculus*, 2,58.

A filozófiai utópiák hatása a politikai életre csekély volt. A szívesen olvasott filozófiai-utópisztikus állam-regényeknek alig volt konkrét hatása. A hellén idők nagy rabszolgafelkeléseinek korában (Kr. e. 3. sz. – Kr. e. 1. sz.) hiányzott a szabályos ideológiai alapvetés.⁷¹ A legerősebb szociális impulzusok zsidó területről származtak, amelyekről a következő egységben olvashatunk.

11. Szepulkrális szövegek

„Az újszövetség szempontjából a koinónia-kifejezés a hellenista világban talán a legérdekesebben a szepulkrális szövegekben fordul elő. [...] Az olyan sírszövegekben, ahol a profán elmékedéseken túl eszkatológiai képzeteket is latolgattak, a koinónia fogalma transzcendentális dimenziót kapott.”⁷² Ezekben a szövegekben a halottak és hozzátartozóik azt vallották, hogy haláluk után közösségbe lépnek az istenekkel, és isteni sorsban lesz részük: „az olümposzi koinónia számukra asztalközösséget biztosít az istenekkel”, fehér ruhába öltözhetnek, és arany koszorút hordhatnak a fejükön.⁷³ Ez a koinónia bizonyos mértékű halhatatlanságot és megistenülést biztosít az elhunyt lelkek számára. A sírfeliratok individuálisan fejezik ki az említett eszkatológiai reményt, de kollektív koinóniára a családon kívüli halottakkal nem vonatkozik.

Az ókori nem zsidó vagyon- és érdekközösségek nem hagyták hatás nélkül Jézus követőit sem. Ezek a motívumok erősebb vagy halványabb színekben megtalálhatók a jeruzsálemi szerteközösségben.

71 HENGEL, Martin: *Studien zum Urchristentum*, 359–360.

72 PERES Imre: *A közösség fogalmának vallástörténeti vonatkozásai*, 262–263.

73 Vö. PERES Imre: *Eschatológiai asztalközösség. Pozitív vallástörténeti és valláspszichológiai elemek az eschatológiában*, in: BÉKÉSI Sándor (szerk.): *Ostium in Caelo. Jubileumi kötet dr. Bolyki János teológiai-professzor 75. születésnapjára*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, 2006, 75–82.

1.2.1. Hasonló zsidó vagyon- és érdekközösségek

Ebben a fejezetben a qumráni közösség keletkezéséről, felfedezéséről, a közösség tanításáról és szervezetéről olvashatunk. Fontos kérdés, hogy lakói azonosak-e az esszénusokkal vagy sem. Talán az esszénusok legszigorúbb irányzata lehet azonos a qumráni közösséggel.⁷⁴

A Damaszkuszi Irat is olyan közösségről szól, ahol a tagok teljes vagyonközösségben éltek.

1.2.1.1. Qumrán

1. A település története

Qumrán katonai erődítmény a Kr. e. 8–7. században. Hajdani lakott hely Júda pusztájában a Holt-tenger partjától körülbelül 1 km-re, Jerikótól délre 14 km-re. Pusztulása Júda fogságra vitelével esik egybe (Kr. e. 598–587). Kr. e. 2. század közepe után válik ismét lakottá.

---

74 Meg kell jegyeznünk, hogy a qumráni közösség esszénusokkal való azonosítása mára már csupán az egyik lehetséges megoldás a kutatástörténetben. A korábbi kutatásban a qumrániak esszénusokkal való azonosítása uralkodó álláspont volt. Ld. pl. Pákozdy tanulmányát, amely már a címében is elárulja, hogy a qumrániakat esszénusoknak tekinti. PÁKOZDY László Márton: A qumráni esszénusok és az ősegyház, in: *Theologiai Szemle* (1960/3), 333–361. Ezzel párhuzamosan a qumráni közösség esszénusokkal való azonosítása továbbra is markáns hipotézis maradt, ld. pl. TAYLOR, Joan E. *The Essens, the Scrolls, and the Dead Sea*, Oxford, Oxford University Press, 2012. Azonban Fitzmyer kutatásai, valamint a 4QMMT felfedezése nyomán újabban felmerült, hogy a qumráni közösség egy szadduceus hátterű csoportként kerüljön azonosításra. Ld. FITZMYER, Joseph: *The Dead Sea Scrolls and Christian Origins*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2000, 253. (Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet Hodossy-Takács Elődnek, hogy szakbírálataiban e szakirodalomra felhívta a figyelmemet.). Emellett Vermes Géza részleteiben kiértékeli a további azonosítási lehetőségeket: a) szadduceusok, b) farizeusok, c) zélóták, d) esszénusok). Vö. VERMES Géza: A közösség azonosítása, in: uő: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, Bp., Osiris, 1998, 151–169. Végül pedig fontos azt is megjegyezni, hogy a naprakész kutatások között megfigyelhető az esszénus-hipotézis teljes elvetése is, ld. pl. BOCCACCINI, Gabriele: *Beyond the Essene Hypothesis*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1998.

Közösségi épületek kerülnek kialakításra: közös étkező, konyha, tálaló, pékség, malom, raktárak, fazekasműhely, írószoba. A régészek olyan kitűnően kiépített vízvezeték-rendszert találtak, amely lehetővé tette a több száz fős közösség ellátását. Kr. e. 130 körül kezdődött el az építkezés. Archeológiai ásatások igazolják, hogy a kiépítés fő periódusa, és az építmény használata Kr. e. 100–31 között volt.⁷⁵ Kr. e. 31-ben egy nagy földrengés, és az azt követő tűzvész pusztította el a létesítményt.⁷⁶ Kr. e. 4-ben ismét birtokba vették és újra felépítették Archelaosz uralkodása (Kr. e. 4 – Kr. u. 6) alatt. A felújítás a régi tervet követte, de a korábbi gondosság már hiányzott. A zsidó háborúban az ellenállás centruma volt. A zélóták befolyása alá került, akik a Róma-ellenes gyűlöletükben nem ismertek határokat. Kr. u. 68-ban a rómaiak elfoglalták és elpusztították a létesítményt.

A település 3. megújulása a rómaiak idejében történt, akik az épület egy részét kaszárnyának építették át, a többit pedig betemették.⁷⁷ A Bar-Kochba (132–135) felkelés idején visszafoglalták a zsidók, de a felkelés leverése után lerombolták a rómaiak.

2. A qumráni felfedezések

Muhammad adh-Dhib fedezte fel 1947-ben a Holt-tengertől nyugatra elterülő mészkő-hegyvidék egyik barlangjában azokat a kéziratokat, amelyek részben bibliai szövegeket tartalmaznak.⁷⁸ A megtalálás történetének több változata is létezik. Az egyik sze-

75 A qumráni ásatások összefoglaló eredményei kapcsán ld. MAGNESS, Jodi: *The archaeology of Qumran and the Dead Sea Scrolls*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2002; STACEY, David: *Qumran revisited: a reassessment of the archaeology of the site and its texts*, Oxford, Archaeopress, 2013; LIM, Timothy H.: The archaeological site and caves, in: uő.: *The Dead Sea Scrolls. A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2017, 19–32.

76 GRUNDMANN, Walther: Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges, in: LEIPOLD, Johannes – GRUNDMANN, Walter (szerk): *Umwelt des Urchristentums I.*, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1982, 235.

77 GRUNDMANN, Walther: i. m., 235

78 Bővebben ld. PÁKOZDY László Márton: Egy évtized Qumrán-kutatás, in: *Theologiai Szemle* (1960/3), 72–81.

rint a megtaláló árut szállított a Jordánon át Betlehembe, a másik szerint elveszett bárányt keresett, a harmadik szerint pedig a vihar elől menekült be a barlangba, ahol kézirattekercseket őrző lefedhető agyagkorsókat talált. Az ásatások során számos másik barlangot fedeztek fel, 14 barlangban 12 teljes tekercset és körülbelül 600 tekercs töredékeit találták meg. A régészeti kutatások megállapították, hogy a kéziratok írásának ideje Kr. e. 300 – Kr. u. 68 között lehet. A szöveg és a nyelvi bizonyítékok is azt állapították meg, hogy valamennyi irat Kr. u. 68 előtt keletkezhetett.

A qumráni iratok legfontosabb csoportjai: a. rendi szabályok, a Damaszkuszi irat; b. kommentárok a bibliai iratokhoz; c. vallásos költemények, zsoltárok; d. eszkatológiai iratok „a sötétség gyermekeinek harcairól a világosság gyermekei ellen.”⁷⁹ A felfedezett anyag feldolgozását, és a felvetődött kérdésekre a választ a világ különböző nemzetiségű tudósai keresik.⁸⁰

---

79 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, UTB 52, Tübingen, Mohr, 1988, 180–181.

80 A területen folyó nemzetközi kutatás keresztszűrését leginkább a következő, többszerzős tanulmánykötetek, ill. bevezető munkák reprezentálják: CHARLESWORTH, James: *Jesus and the Dead Sea Scrolls*, New York, Doubleday, 1992; FLINT, Peter W. – VANDERKAM, James C. (eds.): *The Dead Sea Scrolls After Fifty Years. A Comprehensive Assessment*, Leiden, Brill, 1999; SCHIFFMAN, Lawrence H. – VANDERKAM, James C. (eds.): *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls I–II*, Oxford, Oxford University Press, 2000; ELLEDGE, C. D.: *The Bible and the Dead Sea Scrolls*, Atlanta, GA, Society of Biblical Literature, 2005; CHARLESWORTH, James (ed.): *The Bible and the Dead Sea Scrolls I–III.*, Waco, TX, Baylor University Press, 2006; VANDERKAM, James C.: *The Dead Sea Scrolls and the Bible*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2012; LIM, Timothy H. – COLLINS, John J. (eds.): *The Oxford Handbook of the Dead Sea Scrolls*, Oxford, Oxford University Press, 2012; COLLINS, John J.: *The Dead Sea Scrolls. A Biography*, Princeton, Princeton University Press, 2013; LIM, Timothy H.: *The Dead Sea Scrolls. A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2017. Igazán figyelemreméltó, hogy a Qumrán-kutatás területének részletes kiértékelésével nem maradt adós a hazai, magyar nyelvű szakirodalom sem. A qumráni szövegek magyar kiadása: FRÖHLICH Ida: *A qumráni szövegek magyarul*, Studia Orientalia, Piliscsaba – Budapest, SZIT – PPKE,

3. A qumráni közösség keletkezése

Júdeában a Kr. e. 3–2. században gyengült a hitélet, és erősödött a hellenizálódás. Az ország Kr. e. 198-tól a szíriai Szeleükidák uralma alá került. IV. Antiokhosz Epiphanész megszüntette Jeruzsálemben a templomi áldozatokat. Kr. e. 168-ban az égőáldozati oltár helyén felállította a „pusztító utálatosságot”, Baal sammam oltárát (Dán 11,34), amelyen disznóhúst áldoztak. A vallásszabadság megsértése és a hellenizálódás ellen egyre nagyobb mértékben bontakozott ki az ellenállás. A hűségesek (hászíd) egyre inkább elkülönülő mozgalommá szerveződtek. A Makkabeusok Kr. e. 167–163 között függetlenségi harcot folytattak a szíriaiak ellen. Csatlakoztak hozzájuk a kegyesek is. Mattatiás pap harmadik fiának, Júdásnak a mellékneve Makkabi (1Makk 2,4), róla kapta a felkelés a Makkabeus melléknevet.⁸¹ A másik elmélet szerint μακκαβαίος kalapácsost jelent, Júdásnak az ellenségre mért kemény csapásait jelzi. Az ország függetlenségét sikerült ugyan kivívni, de a vallási hagyományokat áthágták. Jónátán, Júdás egyik testvére 152-ben főpappá nevezteteti ki magát, annak ellenére, hogy nem volt Cádók leszármazottja. Simon (143–135) 142-ben teljesen kiűzi a szíriaiakat Palesztinából. A hálás nép 140-ben azzal tisztelte meg Simont, hogy családjában a főpapi és fejedelmi rang örökölhető lesz „mindaddig, amíg egy megbízható próféta támad” (1Makk 14,41). Ezzel megkezdődött a Hasmoneus-dinasztia uralma.⁸² I. Arisztobulosz (105–104) a királyi címet is felvette. Átpártolt a szadduceusokhoz. Nyitott a hellenizmus felé. Teljesen eltávolodott a Makkabeus család ere-

---

2000. Bevezetés a qumráni szövegekhez: KOMORÓCZY Géza: *Kiáltó szó a pusztában. A holt-tengeri tekercesek*, Bp., Osiris, 1998; VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercesek története*, Bp., Osiris, 1998; CHARLESWORTH, James: *Jézus és a holt-tengeri tekercesek*, Szeged, Agapé, 1999; XERAVITS Géza: *Könyvtár a pusztában*, Deuterocanonica 3, Pápa – Budapest, PRТА – L’Harmattan, 2008.

81 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 234.

82 GRUNDMANN, Walther: i. m., 234–235.

deti elveitől. A kegyesek lélekben eltávolodtak az uralkodóktól, s közben maguk is több irányzatra szakadnak.⁸³ A farizeusok törekedtek a törvény pontos megtartására és a szigorú életforma gyakorlására, de a zsidóság egészén belül maradnak. A szigorúbb irányzathoz tartozó csoport külső és belső emigrációt választott, mivel teljesen megszentelttént tartotta a templomi kultuszt a nem cádókita főpapok miatt.

A qumráni iratokban szereplő Igazság Tanítója, aki maga is cádókita, a szigorúbb irány élére állt. Kr. e. 130 körül támogatói Qumránba vonulnak ki, és a mozgalom szervezett közösséggé válik. Szerzetesi életformában, nőtlenségben élnek. Az Igazság Tanítóját azonban megtámadta a Gonosz Főpap (nem cádókita), megkínozta, és egyes feltevések szerint keresztre is feszítette. Személyük egyértelmű azonosítása nem történt meg, valamint az sem lehet pontosan megállapítani, hogy ez a támadás a qumráni közösség megalapítása előtt vagy után történt-e.⁸⁴ Vermes Géza szerint a holt-tengeri tekercsek között valódi történeti szövegek nem találhatók.⁸⁵

---

83 Az intertestamentális kori zsidó politikai, vallási csoportosulások részletes elemzését ld. WELLHAUSEN, Julius: *A farizeusok és a szadduceusok*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2001; SMITH, Morton: *Palestinian Parties and Politics That Shaped the Old Testament*, SCM Press, 1987.

84 A kérdéskörrel bővebben ld. ESHEL, Hanan: *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2008.

85 VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, Budapest, Osiris, 2005, 175. Vermes megállapítja a továbbiakban azt is, hogy a mai értelemben vett történetírás sem az intertestamentális, sem pedig a bibliai korszakban nem számított kedvelt műfajnak a zsidó szerzők körében. A krónikáírók nem a tényszerű információkat, hanem azok vallási jelentőségét foglalják írásba. A „világi” történelem eseményeit úgy magyarázzák a próféták, hogy azokon keresztül Isten tetszése vagy nemtetszése nyilvánul meg. A háborús győzelem vagy vereség, a bőséges termés vagy aszály a nép Isten iránti engedelmességét vagy bűnösségét szimbolizálja.

4. A közösség szervezete

A tudósok többsége úgy gondolja, hogy a közösség valószínűleg azonos az esszenusokkal.⁸⁶ Az Ézs 40,3 alapján a pusztába vonultak ki, hogy készítsék az Úr útját. Zárt, eszkatológikus közösség voltak, akik nem vállaltak közösséget a kívülállókkal. A tagok úgy vélték, hogy a pusztai vándorlás ősi életét folytatják kivonulásukkal. Arra is gondolhattak, hogy a Tórát is megkapják, ahogyan Mózesék megkapták az exodus során.⁸⁷ Gazdaságilag is ön-ellátásra törekedtek, keményen dolgoztak. A jelentkezőket csak két éves próbaidő és szigorú vizsgálatok után vették fel. Szigorú vagyonszociális életet éltek, a tagok erejüket, tudásukat és vagyonukat a közösségnek adták. Az újonc vagyonát csak a próbaidő letelte után csatolták a közösségéhez. Josephus Flavius az alábbiakban jellemzi vagyonszociális életüket: „A gazdagságot megvetik, és csodálatos intézményük a vagyonszociális; nincs náluk senki, akinek többje volna, mint a másoknak. Tudniillik náluk szabály,

---

86 „A tudományos közvélemény, elhanyagolható kivétellel, már az 1950-es években felismerte, hogy a barlangokban talált tekercsek és a közelben feltárt romok kapcsolatban vannak egymással. Ennek egyik legszembetűnőbb példája, hogy az 555 dokumentumot rejtő 4-es számú barlang kőhajításnyira fekszik az épületektől. Ugyanebben az időszakban vált általánossá az a nézet, amely Qumrán egykori lakóit az esszenusokkal azonosította.” VERMES Géza: i. m., 28. Léteznek ugyanakkor eltérő vélemények is. Ezzel a kérdéssel a későbbiekben is fogunk foglalkozni. Norman Golb tagadja, hogy a qumráni építményeknek köze lenne bármilyen zsidó vallási csoporthoz. Szerinte a környékbeli barlangokban talált szövegeknek semmi közük sincs a qumráni létesítményekhez. Úgy gondolja, hogy a tekercsek a különböző jeruzsálemi könyvtárakból származnak, amelyeket a rómaiak elől rejtettek el a barlangokban. GOLB, Norman: *The Problem of Origin and Identification of the Dead Sea Scrolls*, in: *Proceedings of the American Philosophical Society* 124 (1980), 1–4. Ezzel szemben Xeravits Géza határozottan kijelenti, hogy a qumráni könyvtár egy vallásos közösség által írt és összegyűjtött művek csoportja, s kapcsolatban lehet a romjaiban fennmaradt létesítménnyel. XERAVITS Géza: *Könyvtár a pusztában*, *Deuterocanonica* 3, Pápa – Budapest, PRITA – L’Harmattan, 2008, 2.

87 CHIRILA, Joan: A qumráni közösség és kapcsolata Jeruzsálemmel, in: BENYIK György (szerk): *Világi közösség, vallási közösség*, 88.

hogy aki be akar lépni a szektába, köteles odaajándékozni vagyonát a közösségnek, ezért náluk nincsen sem megalázó szegénység, sem mérhetetlen gazdagság, hanem mindaz, ami az egyesek vagyonából összegyűlt, mindnyájuknak közös vagyona, mintha testvérek volnának.”⁸⁸ Vállalták a szegénységet, bár maga a közösség tehetős volt. Közösen dolgoztak, és közösen étkeztek, rendszeresen imádkoztak. „Miután pedig délelőtt 11 óráig szorgalmasan dolgoznak, megint összejönnek 1-1 meghatározott helyen [...] Csendben leülnek, és ekkor a pék sorjában 1-1 kenyeret tesz eléjük, a szakács pedig mindenki elé tányért, egy tál étellel. Étkezés előtt a pap imádkozik, és az imádság előtt nem szabad az ételhez nyúlni. Étkezés után megint imádkozik, úgyhogy az étkezés elején és végén dicsőítik az Istent, mint az étel adóját. Miután szent ruházatukat levették, megint elmennek dolgozni egészen alkonyatig. Ekkor visszatérnek, és ismét ugyanúgy étkeznek.”⁸⁹ Szigorú fegyelemben élnek tehát, semmit sem tesznek elöljáróik parancsa nélkül. A legkisebb engedetlenséget az amúgy is csekély ételadag egy részének a megvonásával torolták meg. A vagyonosok mellett a vagyontalanokat is felvették.

A szegénységideál megmutatkozik a „szegények” önmegjelölésben (QM. XI. 9,13) és a vagyonról való radikális lemondásban (QS. VI. 19) is. A halottakat felirat, sírkő és ruha nélkül, egyszerű sírokba temették el. A gazdagság megvetését pedig a közeli végítélet motiválta. Munkaképtelent nem vettek fel, hiszen a gyülekezet jól felfogott érdeke volt, hogy a tagok vagyona és munkaereje után érdeklődjön. Voltak előkelő tagok is. Az Igazság Tanítója valószínűleg egy hatalom nélküli arisztokrata volt.⁹⁰ Sokféle munkásra volt szükségük: kőművesekre, kőfaragókra, bőrkészítőkre, fazekasokra, kovácsokra és földművesekre. A gyülekezet saját oázisában egy 3 km hosszú földterületet művelt meg. A tagok között voltak mérnökök, írók és írástudók

---

88 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 167.

89 Uo.

90 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, Tübingen, Mohr, ³1989, 122.

is. A közösség komoly irodalmi munkát végzett.⁹¹ A közösség élén a papok álltak. Teljes jogú tag csak férfi lehetett. Közösségük a sokaság (vö. ApCsel 1,15-ben a 120 főnyi sokaság). Qumránban az esszénusok legszigorúbb irányzatához tartozó tagok lakhattak. A rendházon kívül is éltek esszénusok, közöttük családok is voltak.

5. *A közösség tanítása*

A qumráni gyülekezet eszkatológiai elképzeléseit a dualizmus határozta meg.⁹² Nézeteik alapján fény és sötétség egymással harcban állnak, magukat pedig a világosság fiainak tekintik. Tanításuk középpontjában az áll, hogy a törvényt teljes mértékben be kell tartani. Céljuk elérése érdekében folyamatosan tanulmányozták a szent iratokat. A törvény iránti hűtlenségnek tekintették a nem cádókita jeruzsálemi főpapokat, ezért is szakadtak el tőlük. Az üdvösség forrásának tartották az isteni igazságosság hitében gyökerező eszkatológikus várakozást és az egymás iránti testvéri szeretetet. A törvény megtartásában és a felebarát iránti szeretetben radikálisabbak voltak a farizeusoknál.

A Közösség Szabályzatából (IQS) ismerhetők meg a közösség teológiai alapjai, az új tagok felvételének a rendje és a belső élet szabályai. A különböző korú példányok tanulmányozása arra a következtetésre vezet, hogy változáson ment keresztül a szabályzat, és a papi vezetés növekedett. Szentül hitték, hogy közel az ítélet, hogy az „utolsó időkben” élnek, ez a felismerés pedig a legszigorúbb életfolytatásra ösztönözte őket.

A szabályokban arról is szó van, hogy a tagoknak havonta kétnapi kerestetet szociális célra kell fordítaniuk. A kérdés az, hogy miből lehetséges ez, amennyiben nem volt saját vagyonuk és jövedelmük. Ez talán azzal magyarázható, hogy Qumránban

---

91 Uo.

92 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 181.

volt az országos mozgalom központja,⁹³ ahol a tagok a közösség legmagasabb fokán, cölibátusban éltek. A helyi csoportok különböző fokozatú közösségeket alkottak, a központi tanításhoz igazodva. A közösség missziói szerepet is vállalt, Qumránból irányították és látták el iratokkal a Júda területén szétszórta élő közösséget. Vermes Géza szerint szinte tényként kijelenthető, hogy a barlangokban elrejtett több mint 800 kéziratot hosszú évszázadok során senki sem kereste, ami megerősíti azt a feltételezést, hogy Qumrán és az esszénusok léte hirtelen, egyszerre fejeződött be.⁹⁴

1.2.1.2. A Damaszkuszi Irat (CD)

A Damaszkuszi Irat (CD - Cádókita Dokumentum) a Kr. e. 1. századi esszénusok egyik fontos irata, amely szerint az Igazság Tanítójának követői Damaszkuszba menekültek. Sok ószövetségi jövendölést tartalmaz, tanításában centrális helyet foglal el az ézsaiási „maradék” fogalmának üdvtörténeti értelmezése.⁹⁵ Egy olyan „új szövetség” közösségéről szól, amely Damaszkuszba vándorolt ki, és Cádók fiainak is nevezik magukat. A Damaszkuszi Irat rendelkezései az egyszerű, világi létet szabályozzák. Közösségük sok mindenben eltér a qumránitól.⁹⁶

---

93 VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, 197.

94 VERMES Géza: i. m., 197–198.

95 VERMES Géza: i. m., 61. Ézs 10,21; 11,11.16; 37,4. Isten megemlékezik az ősatyákkal kötött szövetségről, meghagyott egy „maradékot” Izraelnek, és ezt nem engedte át a pusztításnak.

96 VERMES Géza: i. m., 128. A szerző véleménye szerint a CD a szekta elő- vagy korai történetét tükrözi. A Damaszkuszi Irat 1896 óta ismeretes középkori másolatokból. Komoróczy szerint Kairóban, az óvárosi (Fostát) Ibn Ezra-zsinagóga használaton kívüli kézirat-raktárában (Geniza) Solomon Schechter fedezte fel, és Angliába vitte Cambridge-be, az Egyetemi Könyvtárba. KOMORÓCZY Géza: *Kiáltó szó a pusztában. A holt-tengeri tekercsek*, Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 89. Qumránból kilenc példánynak a töredékei kerültek elő.

1.2.1.3. Esszénusok

A szadduceusok és a farizeusok mellett az esszénusok alkották az intertestamentális kor legjelentősebb zsidó vallási csoportját. A korábbi időkben Alexandriai Philónnak, az idősebb Pliniusnak és Josephus Flaviusnak a műveiben lehetett olvasni róluk.

Alexandriai Philón illusztrációként használja az esszénusok közösségét a szókratészi és platóni életideálok, és a cinikusok és sztoikusok életfelfogásának elemzéséhez. A tagok főleg falvakban éltek, életvitelük egyszerű. Földműveléssel és kézimunkával foglalkoznak, nem gyűjtenek aranyat és ezüstöt életük biztosítására. Nem folytatnak olyan kereskedést, amely csak öncélú gazdagodást eredményez. Mindezek bizonyítják, hogy a tiszta erkölchöz és az erényekhez ragaszkodnak.⁹⁷

Philón közlései szerint az esszénusok közösen tartanak fenn vagyonszövetséget (Gütergemeinschaft). Általában közösségekben élnek, de ha valaki mégis házat vesz, az nyitva áll mindenki számára. A közös raktárakból mindenki szükség szerint vehet ruhát vagy élelmet, ugyanakkor közösen helyezik bele pénzüket is. Ha valaki fizetést kap, a közösség rendelkezésére bocsátja. Arra törekszenek, hogy senki se szenvedjen hiányt közülük.⁹⁸ Gondoskodnak a betegekről és az öregekről is a közös kasszából. A városokban élő esszénusok ennél is szigorúbb életet élnek, ahol még a nőtlenséget is bevezették.⁹⁹

Plinius az esszénusokat a Holt-tenger térségébe lokalizálja.¹⁰⁰ Peres Imre felveti a jogos kérdést, hogy Plinius mennyire függött

97 KÖSTER, Helmut: *Einführung in das Neue Testament im Rahmen der Religionsgeschichte und Kultur-geschichte der hellenistischen und römischen Zeit*, Berlin–New York, de Gruyter, 1980, 243–248.

98 Vö. PHILÓN, Alexandriai: *Quod omnis Probus Liber sit*, elérhető: [2017.03.14. 10 óra], 85–86.

99 PERES Imre: *A közösség fogalmának vallástörténeti vonatkozásai*, 254.

100 „Az Aszfaltetisz-tótól nyugatra, de ennek ártalmas kigőzölgéseitől mégis távolabb lakik az esseniek nemzetsége.” Az ókori görögök és rómaiak Aszfalt-tónak hívták a Holt-tengert, mert a felületén szurokdarabok úszkálnak. Vö. PLINIUS: *Naturalis Historia*, V. 17. (ford. Váczy Kálmán), Bukarest, Kritérion, 1973, 152.

Philóntól, vagy Josephus Flaviustól.¹⁰¹ Hans-Josef Klauck szerint ennek következménye, hogy az esszénusok közössége a qumráni közösséggel identifikálódott.¹⁰² Pliniusztól aztán több ókori szerző átvette ezt az információt, akik főleg azt kutatták, hogy az esszénusok milyen vagyonközösséget építettek ki, és mennyire éltek aszketikus életet, amivel bizonyos hellenista közösségi ideálokat akartak alátámasztani.¹⁰³

A qumráni szövegekben olvashatunk életmódjukról és teológiájukról. A közösség szabályai a gonosznak tartott világtól teljes elkülönülést követeltek. A közösségbe való belépőknek saját családjukkal is szakítani kellett. „Hisznek a lélek halhatatlanságában és a legkívánatosabb jónak az igazságot tartják.”¹⁰⁴

Fontos jellemzőjük a vagyonközösség (*vita communis*). Közösén dolgoztak, és közösén étkeztek. A napi bér beadása nem csak a közösség fenntartását szolgálta, hanem jótékonykodtak is belőle. Ez a vidéken élő esszénusok számára is kötelező volt. A rend tagjai főleg felnőtt, nőtlen férfiakkól álltak, de utánpótlásként árva gyermekeket is felneveltek. Abból a gondolatból ered a magántulajdon elvetése, hogy a papoknak az Úr asztaláról kell élni. Azt vallják, hogy mindent rá lehet bízni Isten akaratára, erkölcsösek, és Flavius szerint csak földműveléssel foglalkoznak.¹⁰⁵

---

101 PERES Imre: i. m., 255.

102 Vö. KLAUCK, Hans-Josef: *Gemeinde-Amt-Sakrament. Neutestamentliche Perspektiven*, Würzburg, Echter, 1989, 74.

103 PERES Imre: i. m., 255.

104 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története* (ford. Révay József), Budapest, Európa Könyvkiadó, 1980, 500.

105 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 50–51. „Valamennyien az erényes életre törekzenek; ami a görögöknél és a barbároknál teljesen ismeretlen; őket azonban nem rövid ideje, hanem már emberemlékezet óta semmi sem gátolja meg ebben a buzgó törekvésükben; minden kincsük közös; a gazdag sem élvezhet többet javaiból, mint a szegény. Tanáik szerint él több mint négyezer férfi. Nem házasodnak, nem tartanak szolgálkat; a szolgálkátot igazságtalanságnak tartják, a házasságot pedig minden viszálykodás forrásának, és így külön-külön élnek és szolgálkátot egymásnak. Bevételeik és a földművelésből származó jövedelmeik

Harci rendbe voltak beosztva, harcos messiási váradalom jellemezte őket. A törvényt szigorúan megtartották, a feltámadáshit azonban nem található meg teológiájukban. A zsidó-római háborúban (Kr. u. 68–71) a végidők háborúját látták, ezért fegyvert fogtak, de elpusztultak. Josephus Flavius írása az esszénusokról nagyon sok ponton szinte teljesen megegyezik a qumrániak szabályzatával. Sok jel utal arra, hogy az esszénusok legszigorúbb irányzata azonos lehet a qumrániakkal. A közlések alapján megállapítható, hogy az esszénusok közössége „elégé masszív testületi életet élt, szigorú elvekkel és egymásra figyelemmel, ami elégé jól mutat a jeruzsálemi keresztyén *communio* felé.”¹⁰⁶ A jeruzsálemi szeretetközösségben hasonló jellemvonásokat fedezhetünk fel: vagyonközösség, közös étkezés, egymással törődés, belépési feltételek, kizárólagosság, fegyelem.¹⁰⁷

---

kezelésére derék embereket választanak, ezek a papok, és az ő feladatuk gondoskodni gabonáról és minden táplálékról. Egyébként leginkább hasonlítanak az úgynevezett dákok egyik felekezetéhez, és éppen olyan az életmódjuk, mint ezeké.”

106 PERES Imre: *A közösség fogalmának vallástörténeti vonatkozásai*, 255.

107 Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy az esszénus közösséget és a korai keresztyén jeruzsálemi szeretetközösséget az analógiák és hasonlóságok ellenére is elkülöníthető közösségekként kell értelmeznünk. A korai keresztyén szeretetközösség számára mintául szolgálhatott az, amit az esszénusokról, avagy a qumrániakról tudtak; e csoport ugyanabban a szellemi, politikai és társadalmi kontextusban élt, és e kontextusra hasonló mechanizmusokkal reagált (szigorú, elkülönült vagyonközösségbe tömörülés). Bővebben ld. KEE, Howard C.: *Membership in the Covenant People at Qumran and in the Teaching of Jesus*, in: Charlesworth, J. (ed.): *Jesus and the Dead Sea Scrolls*, New York, Doubleday, 1992, 104–122; RIESNER, Rainer: *Jesus, the Primitive Community, and the Essene Quarter of Jerusalem*, in: *i. m.*, 198–234. Az esszénus közösségről való kiterjedt ismeretek épp azért jelentősek, mert valószínűsítik, hogy az őskeresztyénség korai szakaszában a közösség egy része választhatott hasonló utat, mint amit a qumrániak, avagy az esszénusok: a vagyon- és szeretetközösségbe tömörülést.

1.2.1.4. *Therapeuták*

A therapeuták közel állhattak az esszénusokhoz, de nem azonosíthatók velük.¹⁰⁸ Szemlélődő, meditáló életmódot folytattak. Alexandriai Philón szerint a therapeuták olyan zsidó nők és férfiak, akik közösségben éltek, aszketikus, szinte kolostori életformát folytattak, földi javakat nem gyűjtöttek. Ilyen közösség főleg Egyiptomban volt, Alexandria környékén. A „legderekbak” a therapeuták szülőföldjére, a Mareia-tó vidékére települtek át. Javaikat önkéntesen előre szétosztották családjuk vagy barátaik között. Az írásokat közösen tanulmányozták.¹⁰⁹ Az első keresztyének Írás-tanulmányozására emlékeztet ez a gyakorlat: „kitaróan részt vettek az apostoli tanításban” (ApCsel 2,42). Béreában is a páli misszió után exegetikai vagy üdvtörténeti tanulmányokat végeztek a megtértek: „napról napra kutatták az Írásokat, hogy igaz-e, amit Pál mond” (ApCsel 17,11).¹¹⁰ A *De vita contemplativa* nem tudósít a therapeuták gazdasági tevékenységéről, sem arról, hogy anyagi javaikat pénztáros kezelte volna, amint az Qumránban történt, mivel Philón főleg a therapeuták meditatív tevékenységéről kívánt írni.¹¹¹

1.2.2. *A jeruzsálemi szeretetközösség újszerűsége*

Az ősegyház keresztyénei radikálisan követték Jézus életmódját, aki a társadalom peremén levő emberekből kovácsolt családi közösséget, amelyben nagyon erőteljes volt az eszkatológikus

---

108 STRECKER, Georg – MAIER, Johann: *Neues Testament – Antikes Judentum*, UTb 422 – GK Th 2, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, Kohlhammer, 1998, 174.

109 ADORJÁNI Zoltán: *Alexandriai Philón: De vita contemplativa*, Pápa–Budapest, L’Harmattan, 2008, 34–38.

110 Vö. PERES Imre: Az olvasás és felolvasás módusai a korai keresztyén közösségekben, in: *Paideia* 1 (2007), 54–62.

111 ADORJÁNI Zoltán: *A therapeuták kontemplatív kegyessége*, doktori értekezés (kézirat), Kolozsvár, 2004, 174. Vö: CD (Damaszkuszi Irat) XIV, 12–13.20.

remény.¹¹² A jeruzsálemi szeretetközösség és a qumráni közösség között sok hasonlóság fedezhető fel. Troeltsch mindkettőt „religiöser Liebeskommunismus”-nak nevezi.¹¹³ Jézus, az Igazság Tanítójához hasonlóan szintén szenvedett a gonosz főpaptól. Talán elképzelhető, de nincs bizonyítva, hogy Keresztelő János, mint árva gyermek Qumránban nőtt fel. Lehet, hogy tanítványai közül sokan csatlakoztak a jeruzsálemi szeretetközösséghez. Keresztelő János látszólagos esszénusi jellegzetességeit az is magyarázhatja, hogy őt egy júdeai remeteként tartjuk számon, aki a keresztelésnek szentelte életét.¹¹⁴ A szeretetközösség vagyontársaságára és a közös étkezésre hatással voltak az ókori minták és példák, főleg a qumrániak életvitele. Kijelenthető azonban, hogy talán téves az a szemlélet, amely a qumráni közösséget tartja az őskeresztység bölcsőjének, ugyanakkor a közösség számára jó példával szolgálhatott a qumráni minta.¹¹⁵

Természetesen vannak hasonlóságok a szeretetközösség és a qumráni teológia között. Az embernek mindkettőben alapvető döntést kell hoznia, és nézeteik között a fény-sötétség dualizmusa is egyaránt megtalálható. Qumrán is ismeri a predestináció gondolatát.¹¹⁶ Az esszénusok szigorú törvény-értelmezése tekintetében újnak tűnik a szeretetközösség, hiszen nem a törvény betűihez, hanem annak lelkületéhez ragaszkodik. A harcos messiási váradalom távol áll tőlük. Komolyan veszik Jézus tanítását: ”Tedd vissza a kardodat a helyére, mert akik kardot fognak, kard által vesznek el.” (Mt

112 BENYIK György: A közösség szemlélet formálódása a Bibliában, in: BENYIK György (szerk.): *Világi közösség, vallási közösség*, 28.

113 TROELTSCH, Ernst: *Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*, Tübingen, Mohr, 1912, 49. Vö. SCHATTELMANN, Johannes: *Gemeinschaft*, in: COENEN, Lothar (szerk.): *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament I.*, Wuppertal, Theologischer Verlag, R. Brockhaus, 1979, 495–499.

114 VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, 260.

115 PÓTOR János: *A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása – ókori közösségi minták, példák*, 37.

116 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 181.

26,52). A zsidó háborúban valószínűleg nem vesznek részt, az ellenséggel való leszámolás helyett az irántuk való szeretetet igyekeznek gyakorolni. A közösség tagjai nemcsak férfiak lehetnek, hanem nők és gyermekek is (ApCsel 5,14). A szeretetközösség gyakorlatától távol áll a hitetlen családtagokkal való kapcsolat megszakítása. Szeretettel kívánják őket is a közösség életébe bevonni (ApCsel 3,19–20). Megállapítható, hogy ha a farizeusok és a szaduceusok ellenfelei voltak Jézusnak és követőinek, akkor a sokkal szigorúbb qumrániakról ez még inkább elmondható. Míg a qumrániak önként vonultak ki a pusztába, addig a szeretetközösség tagjai részt vettek a templomi imádkozás alkalmain, míg ki nem zárták őket onnan.

1.2.3. Milyen önszervezési mintát követnek?

1. Zsinagóga

Az önszervezési minták tekintetében először gondolhatunk a zsinagógákra. συναγωγή - gyűjtőhely, összejövétel helye. Így nevezték a zsidók azokat az épületeket, amelyeket a templom mellett istentiszteleti célokra használtak. Jézus korában Palesztinában minden lakott helyen volt Jeruzsálemben a templom ellenére is több zsinagóga volt. A zsinagógai kultusz áldozat nélkül folyt. Ahol nem volt külön iskolaépületük a zsidóknak, a zsinagógákban folyt a tanítás is a gyerekek számára. A zsinagóga megtartotta a zsidókat a törvényhez való hűségben. Ez az összetartó erő és az istentiszteletek személyes és bensőséges volta hatással volt a jeruzsálemi szeretetközösségre.¹¹⁷

2. Rabbi iskolák

A babiloni fogságból hazatérők a törvényhez teljes hűséggel igyekeztek ragaszkodni. Egyre fontosabb szerepet töltött be a törvényt ismerő és azt magyarázni tudó írástudó. A zsidó tudományosság virágkorát jelentette, amikor Nagy Heródes uralkodása idején a két híres rabbi, Hillél és Sammaj működött. Hil-

---

117 A templomi alkalmak mellett házakban is szerveztek kiscsoportos összejöveteleket az apostolok (ApCsel 1,13; 2,46; 12,12).

lél Babilonban született, híres volt türelméről és szelídségéről. Sammáj Hillél ellenfele volt, nála sokkal szigorúbb szemléletmódot képviselt, jelentős iskolaalapító személyiség volt. Lefektette a Talmud törvényrendszereinek az alapját. A Talmud ma is ismert, didaktikus rendszere e két irányzat állandó vitái miatt alakult ki. Hillél utolsó tanítványa Jóhánán ben Zakáj volt, aki az egymással vetélkedő Hillél-Sammáj iskolák közül az előbbi vezette győzelemre Jabnéban (Jamnia).

Gamáliel Jézus és Pál kortársa. Nevének jelentése: „Isten jót tett velem”. A nagytanács tagja. Annak a mérsékelt farizeusi irányzatnak volt a vezetője, amelyet nagyapja, Hillél rabbi alapított. Toleráns és jószívű volt. Enyhítette a szombat szigorú előírásait, szabályozta a válási szokásokat, hogy az inkább a nőket védje. Arra kérte a nagytanácsot (ApCsel 5,34–40), hogy ne alkalmazzon kegyetlen, véres intézkedéseket az apostolokkal szemben: majd az idő eldönti, hogy a keresztyénség Isten szerint való mozgalom-e.

A rabbi iskolában a tanító együtt élt a tanulókkal, akárcsak Jézus a tanítványokkal. A rabbi karosszékekben ülve tanított, és a tanítványok előtte ülve hallgatták. Innen érthető Pál kijelentése: „Gamáliel lábainál kaptam nevelést az ősi törvény szigora szerint” (ApCsel 22,3). Amikor az ősgyülekezetéről azt halljuk, hogy „kitartóan részt vettek az apostoli tanításban” (ApCsel 2,42), akkor ebben a „kitartásban” vélhetően a rabbi iskolák törvényhez való ragaszkodása is érvényesül.¹¹⁸ Roloff kijelenti, hogy nem csupán a jézusi tradíció hiteles továbbadásáról van szó, hanem a végidők üdveseménye most a Krisztus-történet fényében is látthatóvá válik. Az apostoli tanítás során ez válik hangsúlyossá.¹¹⁹

3. Qumráni közösség

118 Már Lukács korában készen lehettek azok a határozott egyházi tanítások, amelyek a megtérők gyülekezetbe való integrálását segítették elő (Róm 6,17; 16,17; Tit 1,9; 2Tim 4,2). Vö. PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., EKK V/1, Düsseldorf – Zürich, Benziger Verlag – Neukirchener Verlag, 32005, 130.

119 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, NTD 5, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 192010, 66. Természetesen strukturális különbség

A törvényhez való ragaszkodásuk és a testvéri szeretet gyakorlása mintát adhatott a szeretetközösségnek a már fentebb említett különbségek ellenére is. Vagyonközösségük a vagyonról való lemondás és az igazi felebaráti közösség megélése tekintetében is példát adhatott a jeruzsálemi szeretetközösségnek. Természetesen a hasonlóságok mellett itt is voltak eltérések. Qumránban a vagyonközösség kötelező volt.¹²⁰ A felvételi szabály egyértelműen előírja a vagyon átadását (I QS V i-vi 23).¹²¹ A jeruzsálemi szeretetközösségben valószínűleg nem volt kötelező a vagyonközösség.¹²² Teljes vagyonközösségre nem gondolhatunk,¹²³ Barnabást nem a törvény kényszere, hanem a Szentlélek indította diakóniára, vagyonának átadására a közösségnek.

Gerd Theissen szerint a qumrániak vagyonközössége *termelési* „kommunizmus” volt, hiszen nagyon keményen és szorgalmasan, közösen dolgoztak.¹²⁴ Meg is volt az eredménye, mert a kollektíva viszonylag vagyonos volt, ezért is tudtak magas fokú irodalmi munkát végezni.

---

van Jézus tanítása és a farizeusi írásmagyarázat között, ami folytatódott a szeretetközösség életében és tanításában is.

- 120 Vermes Géza megfogalmazása szerint Qumránban kötelező volt a „vallási kommunizmus”. Vö. VERMES Géza: *A kereszténység kezdetei. Názáretől Nikaiáig*, Budapest, Libri, 2013, 108.
- 121 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 120.
- 122 Jézus sem teszi kötelezővé a vagyonról való lemondást, mivel az emberi teljesítmény nem feltétele Isten kegyelmének. Hangsúlyos az Isten iránti engedelmesség. Érdekes megvizsgálni Pál és a qumráni közösség hasonlóságait is. Mindkettő ismeri a sola gratia gondolatát, de míg Pálnál „a törvény végcélja Krisztus” (Róm 10,4), addig Qumránban a törvényt a kegyelem-értelmezés is megerősíti. Jézusban a keresztyének a Megváltót látják. Az Igazság Tanítója lényegében a törvénytanító funkcióját látja el. Vö. CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 181–182.
- 123 HERCZEG Pál: *Krisztusról és az egyházzól*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2006, 77. Herczeg Pál szerint egy analógiára gondolhatunk: azoktól az esszénusoktól, akik családban éltek, s nem zárt közösségben, elvárták a megfelelő adakozást. Hasonlóan a szeretetközösség is a javakkal való hálás, testvéri magatartást tartotta követendőnek.
- 124 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 120.

A szeretetközösséget *fogyasztási* „kommunizmusnak” nevezhetjük.¹²⁵ Goppelt „ügynevezett” vagyonszövetségről beszél.¹²⁶ Nincs tudomásunk arról, hogy közösen dolgoztak volna, arról viszont igen, hogy adományokra szorultak (ApCsel 11,29). Tehetőseknek tehát egyáltalán nem nevezhetőek – Páltól azt kérték az apostoli zsinaton, hogy „emlékezzék meg a (jeruzsálemi) szegényekről” (Gal 2,10).¹²⁷ Közös vonás az is, hogy mindkét közösség a zsidó háború során szűnt meg.

1.3. Az ApCsel szövegbázisa a szeretetközösség életének kutatásához

A szeretetközösség életének kutatásához az ApCsel szövegbázisa nyújtja a legfontosabb információkat. Ebben a fejezetben a szövegek kiválogatására és jellemzésére kerül sor. Igyekszünk fényt deríteni Lukács szándékára és tendenciájára, valamint arra, hogy mi volt a célja az ApCsel megírásával, mi a véleménye a földi javakról, és kitől szerezhetette az adatokat minderről. Már előljáróban megállapíthatjuk, hogy Lukács alaposan utánajárt annak, hogy minél pontosabb információkat közöljön a közösség életéről és tanításáról.

---

125 WACHT, Manfred: *Gütergemeinschaft*, 26.

126 Nem vezették be a törvényes kollektív gazdálkodást mint Qumránban, hanem a közösséget önkéntes adományokkal segítették. Az életbevágóan szükséges dolgokat a szegények rendelkezésére bocsátották. „Ezt a szokatlan adományozást az ősgyülekezet különleges szociális helyzete követelte meg; ez azonban a korai keresztyénségben a későbbiekben sohasem ismétlődött meg.” Lukács nem úgy ír erről, mint amit utánozni kellene. GOPPELT, Leonhard: *Az Újszövetség teológiája*, 2. (ford. Ablonczy László, Szathmáry Sándor), Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, 1992, 18.

127 Kevés gazdasági érzékkel rendelkeztek, „könyöradományra” szorultak. Vö. BLANCKENSTEIN Miklós: Az ősegyház közösségéről, in: *Vigilia* 40/12 (1975), 799–806.

1.3.1. Szövegek és jellegük rövid jellemzése

ApCsel 2,42–47

A pütkösdi csoda nem maradt következmények nélkül. Péter úgy magyarázza meg a Szentlélek kitöltését, hogy igehirdetése megérinti hallgatóságát, és tettekre ösztönzi őket. Gyülekezetté válik a hallgatóság. Lenkeyné szerint megtérésük nem szalmaláng volt, hanem a Krisztus testébe való betagolódás.¹²⁸ Háromezer hitre jutott ember keresztelkedett meg, akik azonnal csatlakoztak a hívők közösségéhez. Kitartóan részt vettek (προσκαρτεροῦντες – folyamatosan megmaradtak) az apostoli tanításban. Kálvin szerint, ahol az evangélium tiszta szava felcsendül, ahol az emberek megállnak és figyelnek rá, ahol újra és újra rendszeresen hallgatják, ott feltétlenül egyházzal beszélhetünk.¹²⁹

Második jellemzőjük a κοινωμία – a közösség megélése. A kutatás fontos feladata ennek a fogalomnak az alapos tanulmányozása, hogy miként gyakorolták a közösséget a templomban és házanként. A kenyér megtörése az úrvacsorára és a közös étkezésre is vonatkozhat. Az imádság során a gyülekezet rendszeresen gyakorolta az Istennel való beszélgetés lehetőségét, áldást kérve életükre. εἶχον ἅπαντα κοινά – mindenüket közösen birtokolták, mindenük közös volt, mindenüket közösnek tekintették. Ez a megállapítás a szeretetközösség életének egyik kulcsfogalma. Isten áldása láthatóan megmutatkozott a csodák, a jelek és a közösség tagjainak számbeli növekedése által is.

ApCsel 3,1

Schmithals megjegyzi, hogy a délutáni imádkozás ideje a zsidó számítás szerint a nap 9. órája, délután három órának felel

---

128 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteihez írott könyv magyarázata*, 179.

129 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I. (ford. Szabó András – Domány Judit), Református Egyházi Könyvtár 1/1, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2010, 96. Ugyanitt Kálvin az apostoli tanítást az „egyház lelkének” nevezi.

meg.¹³⁰ Izráel fiai napjában háromszor (9-kor, 12-kor és délután 3-kor) imádkoztak a jeruzsálemi templomban. Nagyon fontos közlés, hogy az apostolok, népük jó szokásait maguk is ápolják. A templomban missziói munkát is végezhettek.

ApCsel 4,1–4

Az apostoli tanítás központi témája, „hogy Jézus által van feltámadás a halálból” (2.v.). Ez óriási távlatot nyitott a közösség léte számára. Megkezdődik viszont az ellenállás is a gyülekezettel szemben, de a gyülekezet tovább növekszik. Fontos kérdés, hogy az ötezer hívő férfiből hányan csatlakoztak a vagyontársasághoz, szeretetközösséghez.

ApCsel 4,32–37

Sok a hasonlóság a 2,42–47-tel – Varga Zsigmond szerint Lukács tudatosan „kettőz”.¹³¹ A gyülekezet tagjai testvéri közösségben éltek. Ez a beszámoló megerősíti a 2,42–47-et. Lukács szándéka és tendenciája világos: egyre többet tudunk meg a szeretetközösségről. Ebben a tekintetben ez az egyik legfontosabb perikópa. ἦν αὐτοῖς πάντα κοινά – mindenük közös volt. „Az egyház a maga körén belül megoldotta a társadalmi különbségek problémáját, felszámolta a nyomort: az anyagi javakat testvérekhez méltóan a szükséghez képest osztották el” (5Móz 15,4).¹³² A nélkülözést felszámolták, testvéri segítséget kaptak a szükségben levők a

130 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, Zürcher Bibelkommentare NT 3,2, Zürich, Theologischer Verlag, 1982, 40. Schmithals a görög szöveg fordításában – kicsit megtévesztő módon – az óra megjelölést nem is használja, csak a Nachmittagsgebet-et. Dániel is háromszor imádkozott naponta (Dán 6,11).

131 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 139. Mind a három summáriumban (ApCsel 2,42–47; 4,32–35; 5,12–16) az ApCsel 2,42-ben felsorolt motívumok kerülnek kifejtésre. Roloff szerint a második summáriumban az apostoli tanításról és a közösségről van szó. A hangsúly a másodikon van. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 88.

132 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteihez írott könyv magyarázata*, 181–182.

gazdagabb gyülekezeti tagok javaiból. Az adományok beadásában a Zsolt 8,7 megfogalmazása ismerősen cseng. ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων – letették az apostolok lába elé. Javaik fölött átadták a rendelkezési jogot az apostoloknak. A vagyontárs közösség legnagyobb áldása az volt, hogy a javakat megfelelő módon osztották el, így felszámolták a szűkölködést. Nemcsak az ószövetségi iratok beteljesedése ismerhető fel, hanem megjelennek az ideális államról alkotott görög utópisztikus gondolatok megszokott fordulatai is.¹³³ Lukács a fentieket egy példával igazolja: József személyét nagyon körültekintően határozza meg, hiszen így válik ellenőrizhetővé. Érdemes lenne ugyanakkor azt is megvizsgálni, hogy egy lévitának miként lehetett saját földje (5Móz 10,9).

A Barnabás melléknevet (Vigasztalás fia) valószínűleg a kezeszség során kapta, ami diakóniai lelkületét is kifejezi. A jeruzsálemi gyülekezet tekintélyes vezetője, és később Pál munkatársa lett. A bevett szokásnak megfelelően ő is az apostolok lába elé tette földjének az árát (ApCsel 4,37), s így adományával a gyülekezet javát szolgálta.

ApCsel 5,1–11

Az Ószövetségben is erős szabályok védték a közösséget. Aki a nyugalom napján fát szedegetett, a közösség elé vitték és megkövezték (4Móz 15,32–36). Kórah, Dátán, és Abirám, akik Mózes ellen, a közösség vezetője ellen lázadtak fel, elnyelte a föld házuk népével együtt (4Móz 16,1–35). Ákán is halálos büntetést kapott, amiért lopott a jerikói zsákmányból (Józs 7).

Lukács sem idealizál, amikor beszámol az első gyülekezet életéről. A szeretetközösség tagjait is megkísérti a bűn. Péter azt kérdezi Anániástól, hogy „miért szállta meg a Sátán a szívedet,

---

133 Hanula Gergely még azt is megjegyzi, hogy mások szerint az ősi aranykorról feltételezett utópisztikus elgondolások ismerhetők fel, amely összefüggésben lehet a zsidó gyakorlattal, hogy az eszkaton korszakát a paradicsomi állapot képeivel azonosították. HANULA Gergely: Az első gyülekezet, in: *Igazság és Élet* 11/2 (2017), 231.

hogyan hazudj a Szentléleknek” (ApCsel 5,3)? Már a teremtés kezdetén megtörténik a bűneset. A honfoglalás első döntő győzedelmes csatája után jött Ákán esete (Józs 7,10–26).¹³⁴ Az ösgyülekezet életének a kezdetén pedig Anániás és Szafira története található: a birtok árát megtarthatták volna, de a házastársak egymással összeszövetkezve hazudtak. Azt állították, hogy a birtok árának a teljes összegét az apostolok lába elé tették, jóllehet annak egy részét félretették maguknak. Úgy szeretnének mutatkozni, mint akik teljes egészében vállalják az anyagi javakról való lemondást. Képmutatásuk során hazugokká és csalókká válnak. Péter a Szentlélek által látott bele a hazug szívükbe.

A vagyonközösség tekintetében nagyon hasznos információkat kapunk. Roloff szerint a házaspárt senki sem kényszerítette birtokuk eladására, sem a birtok árának átadására.¹³⁵ Szabadon megtehették volna azt is, hogy világosan, őszintén megmondják, hogy csak a pénz egy részét ajánlják fel a gyülekezetnek. Érdeemes összehasonlítást végezni a qumráni gyakorlattal. Qumránban a vagyon felajánlása kötelező volt, az ösgyülekezetben azonban valószínűleg nem. A csalások tekintetében Qumránban nem volt olyan nagy szigor, mint Jeruzsálemben, ahol a büntetés a legszigorúbb volt, mert a házaspár képmutató cselekedete megfertőzhette volna a gyülekezet életét.¹³⁶ Az ítélő Isten nagy félelemmel

134 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 95. Ákán lopása a nép tisztaságát és szentségét rontotta meg.

135 ROLOFF, Jürgen: i. m., 94. Roloff, nagyon helyesen, a házaspár szabadságát hangsúlyozza. Szabadok voltak a birtok megtartása, eladása és a vételár átadása tekintetében is. Az ő bűnük a képmutatás. Többnek akartak látszani, mint amennyi diakóniai lelkület volt bennük.

136 VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, 135. Qumrán a sikkasztások megítélésében engedékenyebb volt. A vagyoni ügyekkel kapcsolatos hazugság, amikor az illető eltitkolta saját tulajdona teljes nagyságát, büntetése a „tisztaságban” való részvételtől egy évre történő eltiltást jelentette, valamint az élelmiszeradag egynegyedének a megvonását (I QS 6.25–27). A Damaszkuszi Íratban a hazugság büntetése az, hogy az elkövetőt 6 hónapra kizárják a közösségből és az élelmiszeradagjának a felét megvonják (4Q265).

töltötte meg az egész gyülekezetet. Az ἐκκλησία meghatározás itt szerepel először Lukácsnál a gyülekezet megjelölésére.¹³⁷

ApCsel 6,1–7

Ebben a szakaszban arról értesülünk, hogy a tendencia folytatódik, növekszik a gyülekezet létszáma. Tanítvány meghatározást használ Lukács a gyülekezet tagjaira is. Ilyen értelemben itt szerepel először a μαθητής¹³⁸ fogalom. Új problémát vet fel a növekvő közösség élete. Feszültség támadt a görögül beszélő zsidók (hellenisták) és a héberek között. A tizenkettő már nem tudja egyedül ellátni a feladatokat, ezért új munkások kerülnek a gyülekezet szolgálatába. Nagyon fontos a szolgálatok megfelelő megosztása. Az új munkások mind görög nevűek, így valószínűleg a hellenisták közül kerülnek ki, ahonnan a zúgolódás hangja szólalt meg. A gyülekezeti tisztségek és az egyházjog kialakulásához is megtették az első lépéseket.¹³⁹ Az apostolok megmaradtak az imádkozás és az ige szolgálata mellett, az özvegyek és a betegek közötti munkát a hét új munkatárs végezte. A hetes szám

137 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 57. A keresztyének önmegjelölése világossá teszi, hogy most már elkülönülnek a zsidó zsinagógai közösségtől. Lukács eddig az izraeliták és a hívők egységéről tanít (ApCsel 4,32). Vö. ApCsel 1,15; 2,29. A gyülekezet nem „testület”, hanem élő, életet folytató közösség. Kívülről nézve szabad emberek társulása. Belső valósága azonban Krisztus teste, a Szentlélek munkáinak eszköze. Vö. VARGA Zsigmond J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1992, 291–292.

138 VARGA Zsigmond J.: i. m., 592–593. Tanítvány, valakinek a híve, követője. Jézus tanítványai ugyanúgy életközösségekben voltak a Mesterrel, mint a rabbik tanítványai. Két lényeges különbség azonban megállapítható. Az egyik az, hogy a rabbikhoz „jelentkeztek” tanulónak, míg Jézus maga hívta el tanítványait (Jn 15,16). A másik az, hogy a rabbik tanítványai az „iskola” elvégzése után maguk is rabbikká lettek, addig Jézus követői mindig tanítványoknak maradnak. Ezért is lett a kifejezés a keresztyén gyülekezetek tagjainak a megjelölésévé az őskeresztyén korban.

139 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, KEK III, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ¹⁷1998, 221.

szent szám, belső szimbolizmust tartalmaz. Hétkarú gyertyatartó van a templomban, a helyi előljárók száma Izráel hitközségeiben is hét, valamint egy hétnek is hét napja van.

τράπεζα - (asztal) utalhat olyan asztalokra, melyeken az ételt szolgálták fel, vagy pénzváltó asztalokra, azaz bankokra is. Utalhat azonban arra a helyre is, ahol az anyagi és természetbeni javakat osztották szét az özvegyek számára. A feszültség a vagyonközösség következménye. Nem csupán arról van szó, hogy a hellenista özvegyek a megterített asztalnál később kaptak a felszolgálás során ennivalót, vagy a házi segítségnyújtás során kihagyták volna házaikat, hanem egyszerűen nem részesültek a közösség javaiból. A közös javak kezelése lett az első vitának a tárgya, ezzel kapcsolatban felértékelődik a hetek szerepe. Tévedés lenne diakónusoknak tekinteni őket, szolgálatuk közelebb áll a későbbi presbiteri és püspöki tiszthez. Brown szerint a tizenkettő nem volt hajlandó beleártani magát a javak kezelésébe. Külön „vagyonkezelőket” jelöltek ki a hellének részére, a *Hetet*.¹⁴⁰ A vagyonkezelő fogalom fontos távlatokat nyithat meg a kutatás tekintetében. A 7. versben további növekedésről olvashatunk. Ez azt jelzi, hogy a feszültséget jól sikerült megoldani.

ApCsel 11,27–30

Agabosz próféciájáról, a júdeai éhínségről és a szeretetközösség elszegényedéséről hallunk itt tudósítást. Az antiókhiai gyülekezet tagjai elhatározták, hogy segítséget nyújtanak. Korábban a jeruzsálemi gyülekezet küldte Barnabást Antiókhiaába, most az antiókhiai gyülekezet küldi az adománnyal Barnabást Saullal együtt Jeruzsálembe. Később a gazdag görög gyülekezetek körében (Makedónia, Akhája) Pál szervezett gyűjtést az elszegényedett jeruzsálemi gyülekezet számára (2Kor 8–9).

---

140 BROWN, Raymond E. – OSIEK, Carolyn – PERKINS, Pheme: A korai egyház, in: THORDAY Attila (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár III.*, Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2003, 492.

1.3.2. Lukács szándéka és tendenciái

A vagyonközösség szempontjából az ApCsel jelentősége felbecsülhetetlen. Lényeges szempont, hogy a könyv szerzője valószínűleg antiókhiai származású pogánykeresztyén,¹⁴¹ míg az Újszövetség többi írója zsidókeresztyén. Igyekszünk Lukács célját és tendenciáit megvizsgálni. Könyvét nem egyháztörténetnek szánja, hanem a misszió terjedését kívánja bemutatni. A földi javak tekintetében Lukács evangéliumából a makariszmoszokat, a hamis sáfár és a gazdag és Lázár példázatát vizsgáljuk meg. Lukács egyértelműen a szegények oldalára áll, vigasztalja őket. A szeretetközösségben tehát megvalósult a szegényekről való gondoskodás.

1.3.2.1. Az Apostolok cselekedetei jelentősége

Az ApCsel-hez az első igehirdetők közül kevesen írtak magyarázatot. Origenes is csak 17 homíliát írt róla. Chrysostomos volt az első, aki mindent megtett azért, hogy a könyv igazi értékeit közkinccsé tegye, hiszen 55 homíliát írt róla.¹⁴²

A „cselekedetek” szó meghatározott műfajra utalt az ókorban. Emberek vagy városok nagy tetteit elbeszélő művekre vonatkozott. A könyv címét találónak is tarthatnánk, mivel az egyház születésének az eseményeit tartalmazza, és azokat főleg az apostolok munkájához köti. Carson–Moo szerint azonban helyesebb lenne a „Jézus további tettei és tanításai” cím.¹⁴³

Lukács valójában két könyvet írt. Először a Lukács evangéliumát, amely minden bizonnyal megegyezik az ApCsel 1,1-ben említett, „első könyv”-vel. Így az ApCsel Lukács második könyve. Mindkét művet Teofilushoz címezte. Henry Cadbury arra hívja fel a figyelmet, hogy Lukács az ApCsel-t nem függeléknek és nem is „utóiratnak” tekintette, hanem mint az evangéliumával

---

141 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 49.

142 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteihez írott könyv magyarázata*, 172.

143 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe* (ford. GREIZER Miklós), Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2007, 282.

„egyetlen összefüggő munkát”.¹⁴⁴ Arthur T. Pierson „A Szentlélek cselekedeteinek” nevezi ezt a könyvet.¹⁴⁵ A Szentlélek munkája nélkül nem hirdették volna az evangéliumot az apostolok, nem született volna meg az Egyház és a szeretetközösség. Megállapíthatjuk, hogy az „Az apostolok cselekedetei” cím túlhangsúlyozza az emberi oldalt, „A Szentlélek cselekedetei” pedig az isteni oldalt.

A könyv címe a 2. század elejének a gondolkozását tükrözi: Péter és Pál tekintélyét hangsúlyozza. Tanulságos a Jézus–Péter–Pál párhuzam vizsgálata (Lk 5,18–25; ApCsel 3,1–8; 14,8–10).¹⁴⁶

A könyvet Kálvin János is igen nagy kincsnek tartja: „Mittől a könyv, amely kétségkívül a Szentlélektől származott, ezen dolgok felől kétségbe nem vonható tudósítást ad, igen nagy kincsnek kell tartanunk.”¹⁴⁷ Lukács két könyve két világot köt össze.¹⁴⁸ Az ApCsel a történelem minden olyan korszakában a ke-

144 CADBURY, Henry J.: *The Making of Luke-Acts*, London, SPCK, 1958, 8–11. Cadbury még azt is javasolta, hogy a két könyv történeti egységét helyes lenne azzal is kihangsúlyozni, ha a „Lukács–Cselekedetek” közös címet kapnák. Vö. GNILKA, Joachim: *Az Újszövetség teológiája* (ford: KISS B. Zsolt), Budapest, Szent István Társulat, 2007, 178.

145 PIERSON, Arthur T.: *The Acts of the Holy Spirit*, London, Marsall, Morgan and Scott, 1895, 18.

146 SIMON T. László: *A kezdetek varázsa és lendülete*, Budapest, Sapientia Főiskola – L’Harmattan, 2012, 49. A két apostol éppúgy gyógyít, mint Jézus. Miként Jézusnak eksztatikus látomásban volt része kereszteléskor, nyilvános működése kezdetén, úgy Péternek és Pálnak is volt víziója (ApCsel 9,3–9; 10,10–16). Akárcsak Jézust, őket is üldözték a zsidók. Csodálatos szabadulásokat élhettek át (ApCsel 12,6–17; 24,27–28,6).

147 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 26. Ugyanitt írja Kálvin e nagyon fontos gondolatokat: „Ha Lukácsnak ez az írott emléke nem maradt volna fenn, úgy tűnhetnék, mintha a mennybe szállt Krisztus a földön sem halálának, sem feltámadásának semmi gyümölcsét nem hagyta volna hátra, mert az ő testével együtt eltűnt volna.” A reformátor gondolatait folytatva, Lukács műve nélkül alig tudnánk valamit a jeruzsálemi szeretetközösség életéről.

148 SIMON T. László: i. m., 58. Az evangélium Jeruzsálemben kezdődik és végződik. Az ApCsel Rómában zárul. „Nyilvánvaló, a mű cselekményének geográfiai íve a szerző teológiai meggyőződésének pillérjein nyugszik.”

resztyén egyház hasznára vált, amikor az ősgyülekezettel összehasonlította magát, és az első keresztyének lelkesedéséből, hitéből és erejéből próbált átvenni valamit. Mégis nagyon fontos, hogy a realitástól ne távolodjunk el: megvan ugyanis a veszélye annak, hogy az ősegyházat túlzottan romantikus színben lássuk. Helytelen, ha úgy gondolunk rá, mintha ott semmi probléma nem lett volna. Miként a mai gyülekezetekben, úgy a kezdetekben is volt képmutatás, versengés. A képmutató cselekedetek, hazugságok (ApCsel 5,3) a szeretetközösséget se kerülték el, de a tagok nagyon igyekeztek a Szentlélek vezetésére hagyatkozni.

Az ApCsel műfaja páratlan az újszövetségi irodalomban. Míg egyesek a Szentlélek evangéliumának tekintik, addig mások az első keresztyén egyháztörténetnek tartják. Az ApCsel megfogalmazásában Lukács szabadabb, mint az evangéliumában.¹⁴⁹ Anyagát szabadon kezeli, anélkül, hogy a történet eredeti értelmét, lényegét megváltoztatná. Nem ragaszkodik egyetlen esemény szó szerinti ismétléséhez sem (Saul megtérése 9. r., 22. r., 26. r.). Az apostolok és az evangélisták közül nem kíséri egyiknek sem végig a munkásságát.

1.3.2.2. A könyv szerzője

Ahhoz, hogy Lukács célját a szeretetközösség bemutatásával meg tudjuk érteni, fontos a szerzőt is jobban megismernünk. Maga a könyv nem nevezi meg szerzőjét. A második századtól ugyanakkor a hagyomány Lukácsot tartotta szerzőnek.¹⁵⁰ A 18. század

---

149 Jervell szerint az ApCsel elsősorban irodalmi mű, történetábrázolása fiktív vonásokat is tartalmaz. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 49. Conzelmann – Lindemann azt állapítja meg, hogy a forrásokhoz és a tradícióhoz való kötődés sokkal erősebb az evangéliumokban, mint az ApCsel-ben. Conzelmann–Lindemann könyvének van újabb kiadása is, de a szerző később is fenntartja véleményét. Hans Conzelmann 1989-ben halt meg, a frissítéseket Andreas Lindemann végzi. CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, UTB52, Tübingen, Mohr, ¹⁴2004, 348.

150 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, Budapest, Károli Egyetemi Kiadó, ²2008, 166.

végéig, az Újszövetség kritikai tanulmányozásának a kezdetéig nem volt kérdéses, hogy Lukács volt a Lukács evangéliumának és ennek a könyvnek a szerzője.¹⁵¹ A hagyomány bírálói kétségbe vonják az ősegyház bizonyágtételének a jelentőségét. Szerintük a hagyomány az újszövetség szövege alapján hozott következtetés, aminek ezért nincsen önálló történeti értéke.¹⁵² Ma már a kutatók többsége nem Lukácsot tartja az ApCsel szerzőjének.

A hagyományos szerzőségézet ellen felhozott érvek

a. A külső bizonyágok

Fitzmyer szerint a külső bizonyágokat nem kell figyelembe venni, mert azok az őskeresztyének érvelésén alapszanak.¹⁵³ Carson–Moo viszont hangsúlyozza, hogy az ősegyház bizonyágtételét komolyan kell venni, mivel a korabeli szokásnak ellene mond, amikor nem apostoli személyt nevez meg szerzőként.¹⁵⁴

b. A „mi szakaszok” (Wir Berichte)

Porter szerint a „mi szakaszok” során a szerző egy olyan forrást illesztett bele a könyvbe, amelyet egy másik személy írt többes szám első személyben.¹⁵⁵ De miért hagyta volna Lukács ebben a formában, hiszen következetesen átfogalmazta forrásait. Van olyan tudós is, aki szerint a többes szám első személy stilisztikai eszköz, hatása inkább retorikai, mintsem történeti.¹⁵⁶ Harnack viszont kimutatta, hogy a „mi szakaszok” stílusa nem tér

151 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 288.

152 SCHNEIDER, Gerhard: *Die Apostelgeschichte* I., HTKNT V/1, Freiburg – Basel – Wien, Herder, Evangelische Verlagsanstalt, 1980, 108–110.

153 FITZMYER, Joseph A.: *The Gospel According to Luke I–IX*, AB 28, New York, Doubleday, 1982, 41.

154 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 289.

155 PORTER, Stanley E.: *The Paul of Acts*, WUNT 115, Tübingen, Mohr, 1999, 10–42.

156 ROBBINS, Vernon K.: „*The We-Passages in Acts and Ancient Sea Voyages*”, BR20 (1975), 5–18.

el a könyv stílusától.¹⁵⁷ Így az a valószínűbb, hogy itt is maga a szerző szólal meg, saját korábbi feljegyzései felhasználásával.¹⁵⁸ Négy vonatkozó szövegrésről van szó: ApCsel 16,10–17; 20,5–15; 21,1–18; 27,1–28,16. A tudósítások összhangban vannak a 2Tim 4,11-el, azzal kapcsolatban, hogy Lukács Rómában ott van Pállal.

c. Az Apostolok cselekedetei és Pál

Sok teológus azért jutott arra meggyőződésre, hogy nem Lukács írta az Apostolok cselekedeteit, mivel a szerző több ponton is eltorzítja a történeti Pált. Philipp Vielhauer négy pontban foglalja össze az Apostolok cselekedeteiben található Pál és a levelekből kiolvasható Pál közötti különbségeket.¹⁵⁹

1. Az athéni beszéd (ApCsel 17,22–34) természeti teológiája és Pál kegyelemtana között ellentét feszül. Az aeropágoszi beszédben Pál szabadon használ sztoikus fogalmakat. Úgy érvel ezen a helyen, hogy a világ úgy lett megteremtve, hogy előkészítse az utat az evangélium számára. Ezzel szemben a Róm 1-ben az olvasható, hogy Pál szemében csak negatív célja van az általános kijelentésnek, az emberek bűnért való felelősségét akarja megerősíteni.

2. Az Apostolok cselekedeteiben Pál kész követni a törvény előírásait: a pogánykeresztények esetében is (15,22–35), Timóteust körülmetéli (16,3), illetve hűséges farizeusnak vallja magát (23,6), a zsidó tisztulási szertartásokat is elvégzi a jeruzsálemi templomban (21,17–26). A levelekben viszont arról ír Pál, hogy a keresztények nincsenek többé „a törvény alatt”. A körülmetélkedés a Krisztustól való elszakadást jelentené (Gal 5,2–4). Farizeusi háttérét kárnak és szemétnak ítéli (Fil 3,4–8).

---

157 HARNACK, Adolf: *The Date of Acts and of the Synoptic Gospels*, New York, Putman, 1911, 1–89.

158 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 168.

159 VIELHAUER, Philipp: „On the 'Paulinism' of Acts”, in: KECK, Leander E. – MARTYN, Louis J. (szerk.): *Studies in Luke-Acts*, Nashville, Abingdon Press, 1966, 33–50.

3. Az ApCsel-ben nem hangsúlyozza Pál a Krisztus váltághalálával szerzett javakat, a páli levelekben viszont nagyon hangsúlyosak.

4. Pál igehirdetése az ApCsel-ben nem eszkatológikus. Hiányzik belőle Jézus közeli visszajövetelének a várása. A levelek pedig ezt sugallják (Fil 4,5; 1Thessz 4,13–18). Az ApCsel-ben viszont fontos a szervezett egyházvezetés, hiszen már az első missziói úton kinevezik az új gyülekezetek vezetőit (14,23). Terjedelmes monográfiákra volna szükség, hogy a fenti megállapításokra alapos válaszokat lehessen adni. Az ismeretlen istenre való utalással Pál meg akarta nyerni a hallgatóit. Nem tanította azt, hogy az ismeretlen istenben kell hinni, hanem bizonyosságot tesz a feltámadott Krisztusról (17,30–31). A Róm 1-ben arról van szó, hogy a természet értelmes vizsgálatával megismerhetnénk Istent, de az ember eljátszotta ezt a lehetőséget, amikor felcserélte a Teremtő tiszteletét a teremtmények tiszteletével.

Az utóbbi évtizedekben megkezdődött a törvényről szóló páli tanítás alapos felülvizsgálata. Nem összeegyeztethetetlen Pálnak az ApCsel-ben folytatott gyakorlata a törvényről szóló általános tanításával.¹⁶⁰ Timóteust sem azért metéli körül, hogy Isten népéhez tartozzon, hanem hogy munkáját eredményesebben végezhesse. Amikor a nagytanács előtti beszédében farizeusnak nevezi magát (ApCsel 23,6), ezzel a feltámadást hirdető farizeusi tan követőjeként lép fel, szemben a feltámadást tagadó szadduceusokkal. A zsidó tisztulási szertartás vállalásával kifejezi, hogy mindenki szolgájjá tette magát, hogy minél többeket megnyerjen az evangéliumnak (1Kor 9,19–22).¹⁶¹

Talán azért hiányzik az ApCsel-ből a páli krisztológia és eszkatológiai néhány eleme, mert az ApCsel-ben található igehirdetések főleg evangelizáló jellegűek, és az ilyen beszédekre ezek a motívumok nem jellemzőek. Kijelenthető az is, hogy az Aposto-

---

160 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 292.

161 LONGENECKER, Richard N.: *Paul, Apostle of Liberty*, Grand Rapids, Michigan, Baker, 1976, 245–263.

lok cselekedetei Pálját többen egyoldalúan félremagyarázzák.¹⁶² Igen találó Bruce analógiája: a két ábrázolás között mindig lesz eltérés, de ez nem több annál, mint amit egy önarckép és egy kedves barát által festett portré között találhatunk.¹⁶³

d. Megtérése után hányszor járt Pál Jeruzsálemben?

A páli levelek csak három útról tesznek említést. Az első a megtérése után három évvel (Gal 1,18). A második a megtérése vagy első látogatása után 14 évvel (Gal 2,1). A harmadik a Római levél megírásának idején csak tervként szerepel (Róm 15,24). Az ApCsel-ban viszont öt látogatásról van szó. Az első a megtérése után közvetlenül (9,26). A második, amikor az antiókhiai gyülekezet adományát viszi (11,27–30). A harmadik, utazás az apostoli gyűlésre (15). A negyedik látogatás a második és a harmadik missziói út között történt (18,22). Az ötödik a harmadik missziói út végén (21,17).

A számbeli eltérés valójában nem ellentmondás, hiszen Páltól nem kell elvárnunk, hogy leveleiben írjon minden útjáról.¹⁶⁴ Az ApCsel-ben leírt első út megfelel a Gal 1,18-ban olvashatónak. Az utolsó út pedig a Római levélben említettnek.

Összegzésként megállapítható, hogy nincs komoly okunk azt tagadni, hogy az Apostolok cselekedetei szerzője Lukács, Pál útítársa.¹⁶⁵ Balla Péter szerint is fenntartható az óegyházi hagyomány, amely az Újszövetségben is említett Lukácsot tartja az ApCsel szerzőjének.¹⁶⁶

Sajnos Lukács önmagáról nem ír semmit sem. A Lk 1,1–4-ből csupán annyi derül ki, hogy a hagyományozás 3. periódusához számítja magát a szemtanúk és az ige szolgálói után.

162 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 293.

163 BRUCE, Frederick F.: *Paul: Apostle of the Heart Set Free*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 1977, 17. Vö. PORTER, Stanley E.: *The Paul of Acts*, 205–206.

164 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 168.

165 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 293.

166 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 169.

A név a latin Lucius, Lucianus vagy Lucanos rövidített formája. Az Újszövetségben csupán néhány helyen fordul elő. A Kol 4,14-ben a levél „szeretett orvos”-nak nevezi Lukácsot. Három zsidó munkatárs (Arisztarkhosz, Márk, Jusztusz) megnevezése után következnek a pogány munkatársak: Epafrász, Lukács és Démász, akik szintén hárman vannak. A Filem 24-ben is ugyanezen munkatársak felsorolása szerepel. A 2Tim 4,11-ben az apostol megállapítása található: „Egyedül Lukács van velem.” Az apostolt fogságában sem hagyta tehát magára. A Róm 16,21-ben szereplő Luciusz valószínűleg nem azonos Lukáccsal, mert ő az apostol rokona.

Euszebiosz egyházatya is írja egyháztörténetében,¹⁶⁷ hogy Lukács antiókhiai származású pogány. Lukács tehát nem volt zsidó. Ebben a tekintetben egyedülálló, hiszen az Újszövetség többi szerzője zsidókeresztény volt.¹⁶⁸ A Muratori Kánon úgy tesz róla említést, mint aki azonos a 3. evangélium szerzőjével,¹⁶⁹ orvos (Kol 4,14), akit Pál magához vett. A szélsőséges kritikai iskola még az úgynevezett „személyes tudósítás” esetében is megkérdőjelezi Lukács szerzőségét, érvei azonban nem meggyőzőek.

Lukács nem szemtanú, nem palesztinai,¹⁷⁰ nem zsidókeresztény, hiszen az ószövetségi ígéretek és a törvény nem foglalkoztatják. Görög anyanyelvű, korának művelt embere. Az ApCsel nyelve nagyon jó koiné, magasabb irodalmi szintet az Újszövetségben csak a Zsid nyelvezete mutat. Lukács jól ismeri és kiválóan használja kora nyelvének kifejezőképességét.

167 *Euszebiosz egyháztörténete* (ford. Baán István), III.4.6., Ókeresztény írók 4, Budapest, Szent István Társulat, 1983, 97.

168 BARCLAY, William: *Lukasevangelium*, Auslegung des Neuen Testaments, Wuppertal, AUSAAT Verlag GmbH, 1968, 11.

169 <http://andronikosz.blogspot.hu/2015/09/a-muratori-kanon.html> [2017.06.15.]

170 Roloff szerint Lukács helyszínre vonatkozó adatai és Pál életrajzi tudósításai néha pontatlanok. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 2.

Lukács Pál munkatársa volt egy ideig, de nem függ Pál apostol teológiájától.¹⁷¹ Tróászban csatlakozott az apostolhoz, néhány eseményt személyesen is átélt. A többes szám első személyben leírt tudósítások („Wir Berichte”) a közös élményeket tükrözik.¹⁷² A páli levelekből idézett igék jelzik, hogy az apostol is szeretettel emlékezik meg róla. Lukács Jeruzsálemba és Rómába is elkísérte az apostolt, és vele is maradt. A hagyomány szerint élete végét Boiothia fővárosában, Thebában töltötte.¹⁷³

Exkurzus: a Gal 2 és az ApCsel 15 kapcsolata

Izgalmas kérdés, hogy a Gal 2 elején szereplő út melyik ApCselben leírt úttal egyezhet meg. Az írásmagyarázók többsége úgy gondolja, hogy a Gal 2,1–10 az ApCsel 15-ben található jeruzsálemi zsinatról szól.¹⁷⁴

A kérdésre adott válasz összefügg a Galata levél keletkezési idejével, és azzal, hogy kik a levél címzettjei. Az „északgalata elmélet” és a „dél-galata elmélet” különböző datálási lehetőségeket enged meg.¹⁷⁵ Pál szívesen használta a rómaiak által

171 HERCZEG Pál: *Krisztusról és az egyházzól*, 56. Az ApCsel egy önálló koncepcióval rendelkező szerző munkája.

172 ApCsel 16,10–17; 20,5–12; 21,1–18; 27,1–28,16.

173 BAJUSZ Ferenc: Lukács evangéliuma, in: BARTHA Tibor (szerk.): *Kezresztyén bibliai lexikon II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 138.

174 DUNN, James: *The Epistle to the Galatians*, Peabody, Hendrickson Publishers, 1993, 88. Conzelmann és Lindemann szerint is az apostoli zsinatról számol be Pál a Gal 2,1–10-ben. CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, UTB52, Tübingen, Mohr, 142004, 240.

175 BALLA Péter: „Melyik jeruzsálemi úthoz kapcsolódik a Galata 2,1–10 beszámolója?”, in: Zsengellér József – Kodácsy Tamás – Ablonczy Tamás (szerk.): *Felelet a Mondolatra: Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – Pápai Református Teológiai Akadémia – L’Harmattan Kiadó, 2016, 234. A rómaiak autonóm területté nyilvánították a Kr. e. 166-tól a galaták által lakott területet (Kis-Ázsia középső és északi részét). Uralkodóik római engedéllyel a saját népük köréből kerültek ki. vö: BALLA Péter: „A Galata-levél címzettjei és a levél keletkezésének ideje”, in: Unger Zoltán (szerk.): *Föld és Ég II.: Tudomány és hit – Geológia és Teológia*. Budapest, Magyarhoni Földtani Társulat, 2017, 10. Amün-

kiépített utakat. Az észak-galata területeken azonban Kr. u. 70-ig nem építettek jelentősebb utakat.¹⁷⁶ Az ApCsel 16,6 nem jelenti feltétlenül azt, hogy Pál jelentős kitérőt tett volna Kis-Ázsia belseje felé. Moo felhívja a figyelmet arra, hogy Pál leveleiben nem említ észak-galatai városokat, viszont dél-galataiakat igen: (piszidiai) Antiókhíát, Ikóniumot és Lisztrát (2 Tim 3,11).¹⁷⁷

Balla Péter megállapítja, hogy a mérleg nyelve a „dél-galata” elmélet irányába mutat. Valószínű, hogy Pál apostol első missziói útja után, de még az apostoli gyűlés előtt írta meg a Galata-levelet azoknak a gyülekezeteknek, amelyeket Galácia provincia déli részén alapított (ApCsel 13-14).¹⁷⁸ Carson–Moo szerint az apostoli gyűlés 48-ban vagy 49-ben lehetett.¹⁷⁹ Pokorny–Heckel 48-ra datálja.¹⁸⁰ Ebben az esetben a Galata-levél lehet Pál legkorábbi levele.¹⁸¹

---

tasz tetrakha elfoglalta Likaóniát, Pamfiliát, Kilikiát és Derbét. Augustus császár az Amüntasz által elfoglalt területeknek szinte az egészét egy római tartományba, a „*Provincia Galatia*”-ba sorolta be. A tartomány területe a továbbiakban egyre nőtt, mert a rómaiak a már meglévő provinciákhoz csatoltak újabb területeket. Vö. WITHERINGTON III, Ben: *Grace in Galatia: A Commentary on Paul's Letter to the Galatians*, London–New York, T&T Clark International, 2004, 3. A kutatók egy része szerint csak a galata népcsoport által lakott középső és északi kis-ázsiai területeken található a levél címzettjei. Ez az „észak-galata” vagy „terület-elmélet”. Mások a Galácia római provinciára gondolnak, melybe Pál apostol idején azok a területek is beletartoztak, ahol első missziói útján járt (piszidiai Antiókhia, Ikónium, Lisztra, Derbét). Ez a „dél-galata” vagy „provincia-elmélet”. vö: SCHNELLE, Udo: *Einleitung in das Neue Testament*, UTB1830, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1996, 120-121.

- 176 MOO, Douglas J.: *Galatians*, BECNT, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2013, 8.
- 177 MOO, Douglas J.: *Galatians*, 6.
- 178 BALLA Péter: „A Galata-levél címzettjei és a levél keletkezésének ideje”, 16.
- 179 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 366.
- 180 POKORNY, Petr – HECKEL, Ulrich: *Einleitung in das Neue Testament: Seine Literatur und Theologie im Überblick*, UTB2798, Tübingen, Mohr, 2007, 181.
- 181 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 208.

Balla Péter három pontban foglalja össze a Gal 2,1–10 és az ApCsel 15 eltéréseit.¹⁸²

a. A Gal 2,1–10 egy szűkkörű eseményről számol be, míg az ApCsel 15 egy nagyobb eseményről tudósít.

b. A Gal 2 főleg a körülmetélkedéssel foglalkozik. Az ApCsel 15-ben szerepel ugyan a körülmetélkedés a gyűlés előzményeként, de a határozatban már nincs megemlítve. Ez a „hallgatás” azt fejezi ki, hogy a pogánykeresztyéneket nem kell körülmetélni.

c. Pál nem említi ezt a határozatot a Galata-levélben, pedig ez döntő fontosságú érv lehetne. Ha ott lett volna ez az érv az apostol kezében, bizonyára megemlítette volna.

Valószínűleg azért nem hivatkozott Pál az apostoli dekrétumra, mert a Galata-levél még a gyűlés előtt születhetett.¹⁸³ Witherington szerint nem azonosítható a Gal 2 és az apostoli zsinat.¹⁸⁴

Az izgalmas kérdésre a válasz az lehet, hogy a Gal 2,1–10 az ApCsel 11,27–30-ban leírt jeruzsálemi úthoz kapcsolódik. Mindkét iratban ez Pál második jeruzsálemi útja.¹⁸⁵ Kálvin is ezt az álláspontot képviseli: „Máskülönben valamelyik beszámolót hamisnak kellene tekintenünk.”¹⁸⁶ A Gal 2,11–14-ben olvashatunk arról, hogy Pál megfeddte Pétert Antiókiában. Kálvin megállapítja: „márpedig ez azelőtt történt, hogy a gyülekezetek Jeruzsálembe küldték őt a szertartási törvényekkel kapcsolatos vita lezárására. Ezek kapcsán nem ésszerű feltevés, hogy Péter így alakoskodott volna, ha már egyszer a vitát befejezték, és az apostolok határozatát közzétették.”¹⁸⁷

---

182 BALLA Péter: *Pál apostol levele a galáciabeliekhez*, Budapest, Kereszténység Ismeretterjesztő Alapítvány, 2009, 88–89.

183 BALLA Péter: *Pál apostol levele a galáciabeliekhez*, 90.

184 WITHERINGTON III, Ben: *Grace in Galatia: A Commentary on Paul's Letter to the Galatians*, 13–20.

185 BALLA Péter: „Melyik jeruzsálemi úthoz kapcsolódik a Galata 2,1–10 beszámolója?”, 239.

186 KÁLVIN János: *A Galata, az Efezusi, a Filippi, a Kolosséi és a Theszalonikai levelek magyarázata I.*, (ford. Bellus Ibolya, Vladár Gábor, Nagy Sándor Béla, Szabó András), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2016, 38.

187 Uo.

1.3.2.3. Keletkezési idő

Az ApCsel keletkezési korával kapcsolatban három fő hipotézis létezik.

a. 2. század (115–130)

A tübingeni iskola szerint, melynek leghíresebb képviselője F. C. Baur, a szerző a korai keresztyénség két nagy ágát, a Péter által képviselt zsidókeresztyénséget és a Pál által képviselt pogánykeresztyénséget szeretne volna egymással kibékíteni. Ennek érdekében Pétert pogányabbnak, Pált pedig zsidóbbnak ábrázolja, hogy csökkentse a két csoport közötti különbségeket. Szerintük az ApCsel a korai katolicizmus útkészítője.¹⁸⁸ A tübingeni iskola értelmezését Carson–Moo szerint történetileg semmi sem támasztja alá.¹⁸⁹ Burkitt szerint a könyv szerzője használta Josephusnak „A zsidók története” című könyvét, ami Kr. u. 94-ben keletkezhetett.¹⁹⁰ Bruce szerint ez nem valószínű.¹⁹¹

b. A 80–95 közé datálás

Ma ez a legelterjedtebb vélemény.¹⁹² Alapvető tézis: Lukács evangéliuma 70 utáni, az ApCsel pedig Lukács utáni. Pokorny és Heckel szerint a Lukács evangéliuma 75–80 között keletkezhetett, az ApCsel pedig 80–85 között.¹⁹³ Az ApCsel 90 utáni azért nem lehet, mert nem írna ilyen kedvezően a római hatóságokról

188 GASQUE, W. Ward: *A History of the Criticism of the Acts of the Apostles*, BGBE17, Tübingen, Mohr, 1975, 21–54.

189 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 294–295.

190 BURKITT, Francis Crawford: *The Gospel History and Its Transmission*, Edinburgh, T&T Clark, ³1911, 105–110.

191 BRUCE, Frederick F: *The Acts of the Apostles: The Greek Text, with Introduction and Commentary*, Grand Rapids, Eerdmans, ²1952, 24–25.

192 SCHNEIDER, Gerhard: *Die Apostelgeschichte I*: 118–121; FITZMYER, Joseph A.: *The Acts of the Apostles: A New Translation with Introduction and Commentary*, AB 31, New York, Doubleday, 1998, 51–55.

193 POKORNY, Petr – HECKEL, Ulrich: *Einleitung in das Neue Testament: Seine Literatur und Theologie im Überblick*, 533.

a Domitianus-féle keresztyénüldözés után. Nem ismeri Pál leveleit, pedig azok az első század végén már ismertek voltak.

Lukács evangéliuma 70 utáni datálásának fő érve a kétforrás-elmélet. Balla Péter felveti a kérdést, hogy kell-e feltételeznünk egy önálló Q-forrást, vagy Lukács használhatta Mátét.¹⁹⁴ Darrell L. Bock kétkötetes nagy Lukács kommentárjában a Q-hipotézis nélkül dolgozik.¹⁹⁵ Márk későre datálása nem egyértelmű. A kétforrás-elmélet nem tudja bizonyítani Lukács evangéliumának 70 utáni keletkezését.¹⁹⁶

További fontos érvek Lukács evangéliumának 70 utáni datálása mellett azok a jézusi logionok, amelyek megjövendölik Jeruzsálem pusztulását, ami 70-ben meg is történt. Szerintük a Lk 21,20–24 már feltételezi Jeruzsálem elpusztításának az ismeretét. Sok kutató szerint ez vaticinium ex evetunak tekinthető, az események ismeretében történő visszavetített jövendölésként valósulhatott meg. Viszont Jézus jövőbe való látásának a csodája nem vitatható el, másrészt Jézus próféciák alapján is szólhatott Jeruzsálem pusztulásáról (Jer 6,6; Ez 21,17). Lenkeyné Semsey Klára szerint a kutatások mérlegelése arra az eredményre vezet, hogy az ApCsel Rómában keletkezett Kr. u. 80-ban.¹⁹⁷

c. A 70 előttre datálás

Az alábbi körülmények támaszthatják alá ezt a hipotézist.

- Az ApCsel nem ír negatívan a Római Birodalomról. Ez a Néró-féle keresztyénüldözés előtti időre is utalhat (64–65 előttre).
- Az ApCsel váratlan befejezése alapján Harnack kijelenti, hogy ha Lukács nyolc fejezetben ismerteti Pál bírósági tárgyalásait, akkor nem valószínű, hogy ne írta volna

194 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 171.

195 BOCK, Darrell L.: *Luke*, BECNT I–II, Grand Rapids, Michigan, Baker Books, ²1999, ²1998.

196 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 172.

197 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteihez írott könyv magyarázata*, 173.

- meg, hogy mi lett a per kimenetele, ha ő maga tudott volna róla. Valószínű, hogy 62-ben, amikor Pál már két éve Rómában volt, Lukács abbahagyta a könyv írását.¹⁹⁸
- Megírta volna Lukács, ha tudott volna Pál kiszabadulásáról.
  - Azért nem hivatkozik Pál leveleire, mert az ApCsel keletkezéskor még nincsenek összegyűjtve.
  - Nem említi a Néró-féle keresztényüldözést, Péter halálát és Jakab, az Úr testvére kivégzését sem (Kr. u. 62). Viszont az ApCsel 12,1–2-ben ír Zebedeus fia Jakabnak karddal való kivégzéséről (44 táján).
  - A tengeri út rendkívül életszerű leírása egy nemrégén átélt eseményt sejtet.
  - Nem említi Jeruzsálem pusztulását, pedig Jézus megjelent. Viszont Agabosz jövendölésének a beteljesedését leírja (ApCsel 11,28). 70 után bizonyára beszámolt volna a jézusi prófécia beteljesedéséről is.

Fenntartható az a nézet, hogy az ApCsel Kr. u. 62 körül keletkezhetett,¹⁹⁹ bár ez ma kisebbségi vélemény.

1.3.2.4. Lukács célja az ApCsel megírásával

Lukács nem azzal az igénnyel írta könyvét, hogy az egész apostoli kor egyháztörténetét elénk tárja. Csak arról számol be, ami megfelel a könyv céljának. A világméretű misszió egy-egy újabb szakaszát kívánja bemutatni. Annak a szolgálata kerül előtérbe, akit Isten ebben eszközként felhasznál.

A könyv felvázolja az egyház életének fontos eseményeit, Jézus mennybemenetelétől kezdve egészen Pál apostol római munkásságáig. A szeretetközösség bemutatása nagyon fontos ál-

198 HARNACK, Adolf: *The Date of Acts and of the Synoptic Gospels*, 90–116. vö: CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 296.

199 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 173–174.

lomás ebben a sorozatban, amikor beszámol az ősegyház születéséről és a lélekkel betöltött hívő gyülekezet „mézesheteiről”²⁰⁰, amely időszaknak a zsidó vezetők újra és újra meginduló támadása vetett véget. A továbbiakban kisebb-nagyobb üldözéseket elszenvedve működik a szeretetközösség.

Isten a zavaró események által is valóra váltja tervét. Sőt, a feszültségek, az ellentétes pólusok találkozása az egyház életének egy-egy új szakaszát indítja el. Különösen megfigyelhetünk 3 nagy ellentétet: Izráel – ősgyülekezet, héberek – hellenisták, zsidókeresztyének - pogánykeresztyének. Ezek az ellentétek szükségessé tették a problémák megbeszélését, tisztázását és megoldását. Az egyház küzdelmekkel teli élete teológiát szült, s a teológia formálta az egyház életét.

A könyv célja a missziói munka útjának a bemutatása. Beszámol arról, hogy a Jeruzsálemből kiinduló misszió Júdeán és Samárián át eljutott Rómába, az akkor ismert világ középpontjába. Megvilágosítja a nagy teológiai fordulatot, amely az ősegyház számára is meglepő volt: azt, hogy az ószövetségi Izráel keretei közül kilépett Isten, mivel a kiválasztott nép Jézus megtérésre hívó szavát elutasította, és odafordult a pogányok felé. A pogányok befogadták az evangéliumot. A szerző csak arról szól, ami célkitűzését előbbre viszi. Ennek érdekében szelektálja az összegyűjtött anyagot, a központi gondolatot végig szem előtt tartja.

Nagyon tanulságos a könyv befejezése, ami Pál igehirdetését tárja elénk. Mindenképpen szokatlan, de céljának megfelelő, hiszen Pál római szolgálatával eljutott a mű az egyház életének új nagy korszakához. A keresztyénség világot átfogó célja tehát megvalósult. Pál perének további folytatásáról nincs szó, mert az az ApCsel koncepciója szempontjából lényegtelen. Minden olyan hipotézist, amely befejezetlennek tartja a könyvet, el kell utasítanunk.²⁰¹ Az ApCsel nem életrajz, nem sorsregény, hanem

---

200 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei* (ford. Gulyás Melinda), A Biblia Ma, Budapest, Harmat Kiadó, 2010, 9.

201 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteihez írott könyv magyarázata*, 172.

üdv történeti tudósítás és evangéliumi üzenet. A könyv utolsó verse a jövőbe mutat.²⁰² A keresztyénség terjedéséről és növekedéséről szóló mű nyugvópontra érkezik.

A két mű – Lukács evangéliuma és az ApCsel – együtt az üdv történet három nagy korszakát ábrázolja: Izráel korát, Jézus korát és az Egyház korát. Az ígéretek az ígéretek beteljesedésének a kora követi: Jézus megjelenése kapcsolja össze Izráel és az Egyház korát.

1.3.2.5. *A földi javakhoz való viszonyuk kérdése Lukács szerint*

Makarizmoszok (Lk 6,20–26)

A szeretetközösség lényegének a megértését segíti, ha megvizsgáljuk Lukácsnak a földi javakhoz való viszonyulását az evangéliumában. Lukács hangsúlyozza, hogy Jézus Krisztus megváltó szolgálata minden emberre érvényes, minden korlátozás nélkül. Lukács nagyobb hangsúlyt tesz Lukács Jézus Krisztus elveszettek iránti szeretetére mint a másik három evangélium.

Nagyon izgalmas a makarizmoszok Lukács általi megfogalmazása, hiszen²⁰³ telített teológiát találunk bennük. A sokat idézett Mt 5,3 így hangzik: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa.” A Lk 6,20-ban a „lelki” kifejezést nem olvashatjuk: „Boldogok vagytok, szegények, mert tiétek az Isten országa.” Boldognak nyilvánítja Jézus a szegényeket, az éhezőket, a sírókat és azokat, akiket az ő követése miatt üldöznek. Nem ezek a terhek és szomorúságok teszik őket boldoggá, hanem mert

202 Két nagyon lényeges megállapítás olvasható a könyv végén: „teljes bátorsággal” és „minden akadályoztatás nélkül” prédikált Pál Rómában (ApCsel 28,31). „Ezzel egy tárt ajtót fest elénk, amelyen nekünk, ma élő keresztyéneknek is át kell lépnünk.” STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 452.

203 A boldogmondások mátéi és lukácsi verzióinak részletes kiértékelését ld. BOCK, Darrell L.: *Luke 1:1–9: 50*, 549–553. Az összehasonlító elemzésből egyértelműen kitűnik, hogy Lukács nyelvhasználata sokkalta inkább fókuszál az eszkatológiai ígéretek itt és most való beteljesülésének fontosságára. Ld. i. m., 550.

Jézusban eljött a Megváltó, aki eddigi nehéz sorsukat a visszájára fordítja, és örököseivé teszi őket Isten országának. Boldogok, mert nehéz életsorsuk olyan lelki vágyat érlel szívükben, amely fogékonyá teszi őket Jézus ajándékainak az elfogadására. Velük ellentétben azok, akik az anyagi javak bőségében és a földi örömök hajszolásában élnek, elutasítják a Szabadítót. Ők már „megkapták vigasztalásukat”. Isten igazságossága értelmében az ő helyzetük is visszájára fordul: bőségüket éhezés, nevetésüket gyász és sírás, az emberek között élvezett tekintélyüket a hamis próféták sorsában való részesedés váltja fel.

A hamis sáfár (Lk 16,1–12)

A hamis sáfárról szóló példázat sokakban keltett megbotránkozást. Sokan azzal vádolták Jézust, hogy az övéit korruptságra tanítja, pedig ő erkölcstelenségre sohasem buzdított. A sáfárt hűtlen vagy onkezeléssel vádolják meg a gazdánál, aki elbocsátja. Mire akar tanítani Jézus ezzel a példázattal? Talán a vagyonteljes feladására akar buzdítani?²⁰⁴ A sáfár a végelszámolás készítése során gazdáját súlyosan megkárosítja annak érdekében, hogy barátokat szerezzen magának. Jézus azért dicséri meg a tisztartót, hogy jól használta ki az alkalmat, és céltudatosan járt el. A világoosság fiainak ilyen céltudatosan kell törekednie az üdvösségre, hiszen azt az egyetlen célnak kell tartani.

Az anyagi javakat sohase szabad az élet szilárd alapjának tekinteni. Csak arra jók, hogy mások javára éljünk velük.²⁰⁵ A jeruzsálemi szeretetközösségben is ez valósult meg. A gazdagok javaikat a szűkölködők szolgálatába állították. A földi

---

204 SIMON T. László: *A kezdetek varázsa és lendülete*, 141. Vagy a gazdag és az anyagi dolgok teljes elítélését akarja hangsúlyozni?

205 A mammon etimológiája bizonytalan. Jelenthet gazdagságot, de szilárdságot is, ami biztonságot adhat. Az Újszövetségben csak Jézus mondataiban fordul elő. „Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak” (Lk 16,13). Arra akar rámutatni, hogy mi az, amiben az ember igazán bízhat. Jézus arra tanított, hogyan kell használni az anyagi javakat: nem kell felhalmozni, és nem szabad azok szolgáivá válni. Az anyagi javaknak kell szolgálni a tanítványt, és nem fordítva.

javakat próbaként kell felfogni, hiszen rajtuk lehet megtanulni a mennyeiek iránti hűséget.²⁰⁶ Aki hűségesen bánik a mulandó javakkal, az kap megbízást az örökkévalókra is. A földiek mindig ideiglenesek, meg lehet válni tőlük, ahogyan Barnabás is tette (ApCsel 4,37). Igazán csak a mennyeiek a maradandók, aki csak a földi javakért küzd, elszalasztja a mennyeieket.

A gazdag és Lázár példázata (Lk 16,19–31)

Ez a példázat a hamis sáfárral együtt Lukács önálló anyaga. Elutasítja a farizeusi teológiának a gazdagság és szegénység kérdésében vallott álláspontját, ami optimista folytonosságot feltételez az ember földi élete és a halál utáni sorsa között. Jézus a legkeményebb ítéleten alapuló diszkontinuitásról tanít.²⁰⁷ A keleti társadalmakban megdöbbentően éles az ellentét a gazdagok és a szegények között. Csakhogy itt nem a pogány embertelenség siralmas példájával találkozunk, hiszen Lázár egy zsidó, akinek a nyomorúsága szinte leírhatatlan. Éles az ellentét haláluk ábrázolásában is. Minden a visszájára fordul a földi viszonyokhoz képest, nagy szakadék választja el a két embert egymástól. Ítéletes következménye ez a szakadék annak, amelyet a gazdag alakított ki önmaga és a koldus között a földön.²⁰⁸

206 VARGA Zsigmond J.: Lukács evangéliumának magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata* III., Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 86.

207 VARGA Zsigmond J.: *Lukács evangéliumának magyarázata*, 86.

208 Nem a zsidó megfizetés gondolatát akarja igazolni ez a példázat, nem is a halál utáni élet tökéletes megváltozását kívánja meghirdetni. Helyesen állapítja meg Szathmáry Sándor, hogy ez valami „mechanikus szemlélet lenne, amely idegen Jézustól.” Jézus nem azt tanítja, hogy aki gazdag volt, az szegény lesz, és aki szegény volt, az gazdag lesz. Lehet valaki ezen a földön is gazdag és odaát is gazdag. Lehet valaki itt is szegény, és maradhat odaát is szegény. „Jézus a vagyon veszélyét mutatja meg, és az élvezetre berendezett életből hív megtérésre. Ugyanakkor a szegény boldoggá válásának a lehetőségét mutatja meg, vagyis vigasztalni akarja a szegényt Isten közelségének erőivel. A gazdag és a biztos embereket óvja, a szegényeket vigasztalja.” SZATHMÁRY

Lukács határozottan a szegények mellé áll a gazdagokkal szemben.²⁰⁹ Vannak, akik emiatt ebionitának tartják Lukácsot,²¹⁰ de ez nem helytálló. A szeretetközösség bemutatásával szemlélteti Lukács, hogy a Jézust követők számára az anyagi javak nem elsődlegesek. Akinek több adatott, annak gondoskodnia kell a szegényekről. Nem lehet vakon elmenni a koldusok szegénysége és nyomora mellett. Ha a megtértek közösségében szűkölködő van, az a közösség közönyének és lelki vakságának a következménye.

1.3.3. Lukács forrásai

1. A történész Lukács²¹¹

A Lk 1,1–4 tulajdonképpen az Apostolok cselekedeteinek is éppúgy az előszava, mint a Lukács evangéliumának. Célja az, hogy Teofilus (és természetesen vele együtt minden olvasó is) megtudja „a kétségtelen valóságot” (4.v.). Theophilos – Isten

---

RY Sándor: *Isten országa közöttetek van*, Igazságot Szeretben 5, Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület Püspöki Hivatal, 2012, 101.

- 209 Jézus keményen ostromozta az írástudókat, akik az özvegyeket kiforgatják a vagyonukból (Mt 23,14). Az özvegyház fontos feladatának tartotta, hogy az özvegyekről naponként gondoskodjon, akik feltétlenül jogi védelemre szorultak. Vö. PÓTOR János: A kitaró imádság, in: *Igazság és Élet* 1/2 (2007), 56.
- 210 Jeruzsálemi eredetű zsidókeresztyén csoport. A Zsoltárokból megfigyelhető az a tendencia, hogy a kegyesek szegényeknek (héberül: ebjónium-nak) nevezték magukat. Az ebioniták a név lelki jellegét hangsúlyozták. Az áldozatokat és a szűztől születést elvetették, a jakobi vonalat túlzottan képviselve törvényeskedők voltak. Lukács a szegények oldalán áll, de ezzel még nem válik ebionitává.
- 211 A kutatástörténetben éles vita alakult ki akörül, hogy vajon mennyire tekinthető Lukács jó történésznek. Sokan úgy vélik, hogy forrásait túllontúl nagy szabadsággal kezeli, teológiai és szociológiai megfontolásai érdekében. Mások viszont korabeli történészi attitűdök összehasonlító vizsgálata mentén Lukácsot meglehetősen jó történésznek vélik, hiszen a helyszínek, szokások, ill. általában véve a korabeli társadalom képeről, szerkezetéről megbízható képet reprezentál. Bővebben ld. Bock, Darrell L.: *Luke 1:1–9:50*, 13–14.

szerető. Többnyire „fedőnévnek” tekintik, és Flavius Clemens-t, a befolyásos római konzult vélik mögötte.²¹² Carson–Moo szerint Lukács feltételezett gazdag pártfogója, aki valószínűleg a mű kiadását finanszírozta.²¹³ Minden bizonnyal Lukács művét nem csak egyetlen embernek, hanem tágabb olvasóközönségnek szánta. „A közöttünk beteljesedett események”-ről (1.v.) kíván hiteles tudósítást adni, amelyek nem véletlenszerűek vagy váratlanok, hanem az ószövetségi próféciaik beteljesedései. Ennek alapján a szeretetközösség létrejövedele is prófétai beteljesedés gyümölcse.

Lukács megemlíti a korabeli szemtanúkat. Magát nem sorolja közéjük, jöllehet Troásztól kezdve sok eseménynek maga is a szemtanúja volt. Ez a megtisztelő cím az apostolokat illeti meg, akik Jézus földi munkásságának a tanúi voltak. Lukács „eleitől kezdve mindennek pontosan utánajárt” (3.v.), személyes kutatómunkát végzett²¹⁴ és nem fogadott el mindent kritika nélkül. Csak ezek után következett az írás, negyedik lépcsőként az események, a szemtanúk, és a kutatómunka után. Harnack, a híres német történész és teológus több művében megállapítja: az Apostolok cselekedetei megbízható történeti mű, és az orvos Lukács írta az I. században.²¹⁵ A régész Ramsay még határozottabb kije-

212 STREETER, Burnett Hilmann: *The Four Gospels: A Study of Origins*, Oxford, Macmillan, 1924, 534–539. „Elővigyázatosságból használt álnév”-nek tartja. Lukács tiszteletteljes megszólítási formulát használ: „nagyra becsült Teofilosz” (Lk 1,3), amit a beszélő a nála magasabb hivatali beosztású vagy társadalmi rangú személlyel szemben szokott alkalmazni. A későbbiekben is használja ezt a megszólítási formulát: Klaudiusz Lisziász ezredes így szólítja meg Félix helytartót (ApCsel 23,26), Pál Félix helytartót (ApCsel 24,3) és Fesztusz helytartót (ApCsel 26,25).

213 CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 299.

214 Gnilka megjegyzi, hogy Lukács forrásai a mai napig nincsenek kielégítően tisztázva, s valószínűleg nem is lesznek. GNILKA, Joachim: *Az Újszövetség teológiája*, 178.

215 HARNACK, Adolf: *Luke the Physician*, New York, Putman, 1907, *The Acts of the Apostles*, London, Wiliams & Norgate, 1909, *The date of*

lentést tett, pedig eleinte kételkedő volt, de földrajzi kutatásai alapján egyre szilárdabban hitt Lukács történeti megbízhatóságában. Szerinte Lukács az ókor egyik kiemelkedő történetírója volt.²¹⁶

John Stott szerint Lukács megfelelő képzettséggel rendelkezett ahhoz, hogy hiteles történelmi feljegyzéseket készítsen. Állítását 3 dologgal támasztja alá: tanult orvos volt (Kol 4,4), Pál munkatársai közé tartozott, és legalább 2 évet élt Palesztinában.²¹⁷ Lukács igényes görög stílusa magas fokú műveltségét jelzi. Az orvosok a régi időkben is komoly képzésben részesültek és Lukács is jól ismerte a görög orvosi iskolák nyelvezetét. Persze vannak kutatók, akik szerint ezek a fogalmak a művelt görögök kifejezéstárához tartoztak, s nem jelentenek bizonyítékot arra nézve, hogy orvos lett volna.²¹⁸ Lukács szóhasználata valóban kevés orvosi képzettsége igazolásához, de feltétlenül érdeklődött az orvosi témák iránt.

Azért is hitelesek Lukács tudósításai, mert Pál munkatársa volt. Az elbeszélések során egyszer csak többes szám első személyre vált át.²¹⁹ Ezekben a „mi-leírásokban” érthetően felhívja a figyelmünket arra, hogy jelen volt ő maga is az adott eseményeknél. Ezekben az időszakokban bőségesen megvolt a lehetősége arra, hogy élményeiről útinaplót írjon, amit később felhasználhatott.

Történetíró munkájára nézve kiváltságos időszak volt az, amikor huzamosabb ideig tartózkodott Palesztinában.²²⁰ A 21,17

Acts and of the Synoptic Gospels, New York, Putman, 1911.

216 RAMSAY, William: *The bearing of Recent Discovery on the Trustworthiness of the New Testament*, Grand Rapids, Baker, 1983; *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen*, Grand Rapids, Michigan, Kregel Publications, 2001.

217 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 19.

218 Vannak tudósok, akik kétségbe vonják, hogy Lukács orvos lett volna. Vö. HERCZEG Pál: *Krisztusról és az egyházzól*, 56.

219 ApCsel 16,10. A tróászi látomás után vált át Lukács többes szám első személyre. Ebben az egy versben három ilyen ige is található: „igyekeztünk”, „megértettük”, „hirdessük”.

220 PERES Imre: *Az Újszövetség irodalma*, Komárom, Selye János Egyetem, 2005, 29.

szerint Pállal együtt érkezett Jeruzsálembe, és Palesztinában maradt egészen addig, amíg Pált Rómába nem vitték (27,1). Közben Pál több mint 2 éven át börtönben volt Cezáreában (24,27). Lukács nem került börtönbe, ő szabad ember volt, így lehetséges volt arra, hogy utazásokat tegyen Palesztinában, és anyagot gyűjtsön a szeretetközösségről. Valószínűleg ellátogatott azokra a szent helyekre, ahol Jézus megfordult, és ahol a jeruzsálemi ösgyülekezet megszületett.²²¹ Minden bizonnyal sok szemtanúval tudott beszélgetni, olyanokkal is, akik tagjai voltak a szeretetközösségnek. Lehetsége volt a Cezáreában lakó Fülöptől (ApCsel 21,8–9) olyan eseményeket megtudni, amelyekben Fülöp részt vett. Talán ezzel is magyarázható, hogy feltűnő részletességgel ír a Hetekről (ApCsel 6,1–7), Istvánról (6,7–7,60), Fülöp samáriai missziójáról (8,4–25), az etióp kincstárnok megtéréséről (8,26–40). Mnászontól, az első tanítványok egyikétől is értékes információkat kaphatott Lukács (21,16),²²² aki történészként fontosnak tartotta, hogy bemutassa a szeretetközösséget, hiszen „a közöttünk beteljesedett események” fontos részének tartotta azt.

2. A diplomata Lukács

Minden bizonnyal nem csupán a történetírás szándéka vezérelte Lukácsot, hiszen ebben a tekintetben műve meglehetősen selektív. Tudósítást olvashatunk Péterről, Jánosról, Jakabról, az Úr testvéréről és Pálról, de a többi apostolról nincs szó, csupán arról, hogy Jakabot, Zebedeus fiát Heródes Agrippa lefejeztette. Olvashatunk arról, hogyan jutott el az evangélium a Jeruzsálemtől északra és nyugatra eső területekre, de az etióp kincstárnok megtérésén kívül nem beszél a keresztyénség keleti és déli terjedéséről.

Részletesen tudósít a pünkösdi utáni eseményekről, hogy milyen volt a jeruzsálemi ösgyülekezet a kezdeti időszakban. Kitérőtő figyelmében részesíti a szeretetközösséget és annak

221 KÁLDY Zoltán: *Bevezetés az Újszövetségbe*, 53.

222 KÁLDY Zoltán: i. m., 83.

működését, de aztán hamar áttér a páli misszió bemutatására. Mindezek a tendenciák azt mutatják, hogy Lukács nem csupán történész, hanem kiváló érzékkel rendelkező keresztyén diplomata is.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Lukács finom politikai apologetikát fejt ki.²²³ Írása reflexió arra nézve, hogy a római hatóságok miként viszonyulnak a keresztyénséghez és a negatív bírálatokkal szemben védelmébe azt. A szeretetközösség bemutatásával igazolja, hogy a rómaiaknak nem kell félniük a keresztyénektől, hiszen ők nem lázító és felforgató elemek, hanem éppen ellenkezőleg, békés és erkölcsileg feddhetetlen tagjai a társadalomnak, hiszen szeretetben, vagyonközösségben élnek. Jótékony hatásuk nyilvánvaló: a szegényeket felkarolják, a társadalmi feszültségeket enyhítik. Egyes kutatók szerint Teofilus római előkelő ember volt, aki tudomást szerzett a keresztyénellenes rágalmakról, Lukács pedig fontosnak tartotta, hogy cáfolja ezeket. A szeretetközösség a legékesebb példa arra, hogy békés közösségről, szervezetről van szó. A hagyományos felfogás szerint Lukács be akarta bizonyítani a rómaiaknak, hogy a keresztyénség *religio licita*, amely semmilyen veszélyt nem jelent rájuk nézve. Ezért fordít annyi időt Pál védőbeszédeinek és tárgyalásainak részletes leírására (22–28). A keresztyén misszió-náriusok munkáját azzal is segíteni kívánta, hogy a hozzájuk csatlakozni kívánóknak a hazaárulás vádjától nem kell tartaniuk.

Lukács apologetikájának fontos része, hogy a római hatóságok sem Jézust, sem az apostolokat nem találták bűnösnek.²²⁴ A vádakat Heródes és Pilátus is alaptalannak ítélte. Filippiben Páltól bocsánatot kértek az elöljárók (16,38–39), Gallió helytartó pedig Korinthusban nem volt hajlandó elítélni Pált (18,12–17). A városi jegyző Efezusban ártalmatlannak nyilvánította az apostolt munkatársaival együtt (19,35–40). Fesztusz és Heródes Agrippa egyetértettek abban, hogy Pál semmi halálra vagy fogságra méltó dolgot nem cselekedett, és szabadon lehetne bocsátani, ha nem

---

223 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 23.

224 STOTT, John: i. m., 24.

fellebbezett volna a római császárhoz (26,31–32). Tehát a római tisztségviselők többsége barátságosan viszonyult a keresztyénséghez, sőt néhányan keresztyénekké is lettek: a Jézus kivégzését vezető százados (Mt 27,54), Kornéliusz százados (ApCsel 10,1–48) és Szergiusz Paulusz ciprusi helytartó (ApCsel 13,7–12). Megállapítható azonban, hogy a könyv első részében, a jeruzsálemi gyülekezet leírásában ez az apologetikus elem nem ilyen nyilvánvaló.²²⁵

Péter pünkösdi prédikációjában a jóeli prófécia beteljesedéséről beszél. Jézus Krisztus eljövételével, a Szentlélek kiáradásával és a szeretetközösség megalakulásával az Ószövetség próféciai teljesedtek be. A rómaiak azért fogadták el a keresztyénséget religio licitaként, mert nem új vallás volt, hanem a judaizmus legtisztább formája.²²⁶

A diplomata Lukács békekövetként működött. A szeretetközösségben levő egységgel és a többi történettel azt kívánta igazolni, hogy a korai egyház egységes volt: sikerült kivédeni a zsidó és a pogány keresztyének közötti szakadás veszélyét. Roloff szerint Lukács nem véletlenül ír arról, hogy Pál gyakorolta a zsidó törvényeket, és jó kapcsolatban volt a jeruzsálemi gyülekezettel,²²⁷ hiszen Péter és Pál feltételezett szembeszállását kívánta enyhíteni. Hangsúlyozza, hogy Péter és Pál egyformán Jézus apostolai voltak, és Jakabbal együtt alapvetően egyetértettek a misszióval kapcsolatban.

---

225 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 175.

226 Uo.

227 Roloff nagyon helyesen felteszi a kérdést, amit sokan mások is feltesznek: hogyan lehetséges, hogy ez a Pál, aki kompromisszum nélkül elutasította a törvény üdvözítő voltát, Jeruzsálemben elvégezte a tisztulási szertartást? Roloff nem vonja kétségbe, hogy Pál a Jakab által kért szertartást elvégezte volna (ApCsel 21,23–26). Mégis kijelenthetjük, hogy Pál a teológiai alapelveihez nem lett hűtlen, lelki szabadságát gyakorolta, amikor zsidóknak zsidóvá lett (1Kor 9,20). Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 315.

3. A teológus-evangélista Lukács

Az ötvenes években kezdték a szerkesztéskritikát az Apostolok cselekedeteire alkalmazni. Martin Dibelius járt az élen (1951),²²⁸ őt követte Hans Conzelmann (1954)²²⁹ és Ernst Haenchen (1956).²³⁰ Úgy gondolták, hogy Lukács a történelmi hitelesség kárára is igyekezett elérni teológiai céljait. Természetesen nem szabad szembeállítanunk a történészt és a teológust egymással, hiszen Lukács mindkettő volt egyszerre.²³¹ A történelmi tények nem önmagukért érdekelték Lukácsot, hanem a megváltás szempontjából tartotta őket lényegesnek.

A lukácsi műben egymásra épülnek a teológiai felismerések. Az üdvösséget Isten készítette el, évszázadokkal korábban eltervezte és megígérte. Az üdvösség Jézus Krisztus által adatik: „Nincsen üdvösség senki másban” (4,12). Az üdvösség minden embernek adatik: „Kitöltök Lelkemből minden halandóra” (2,17). Nagyon különleges, hogy éppen Lukács ír az egyetemeségről, hiszen ő az egyetlen pogány származású újszövetségi író. A sokat utazott Lukács az egyetlen evangélista, aki „tó”-nak nevezi a Galileai-tengert, hiszen össze tudja hasonlítani a Földkö-

228 Vö. DIBELIUS, Martin: *Aufsätze zur Apostelgeschichte*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1953. Ebben a cikksorozatban Dibelius jelentős következtetésekre jutott. Szerinte külön lehet választani azokat az elbeszéléseket, amelyeket Lukács felhasznált, és azokat, ahol Lukács alkotói tehetsége nyilvánul meg. Az utóbbihoz sorolja a könyvben található beszédeket, amelyekben a lukácsi kreativitás érhető tetten.

229 Vö. CONZELMANN, Hans: *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen, Mohr, ⁵1964, CONZELMANN, Hans: *Acts of the Apostles*, Hermeneia, Philadelphia, Fortress Press, 1987. Conzelmann szerint Lukács a parúszia késésére igyekezett magyarázatot találni.

230 Vö. HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, KEK III, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ⁶1968. Conzelmannal együtt szkeptikus a mű történetisége tekintetében, szerinte Lukács az egyházat akarta tájékoztatni és tanítani.

231 Marshall, aki Dibelius, Conzelmann és Haenchen teológiai munkásságára építkezett, de nézeteiket alaposan kritizálta is, részletesen kifejtette, hogy nem szabad élesen szembeállítani Lukácsnál a történészt és a teológust. MARSHALL, Howard I.: *Luke: Historian and Theologian*, Exeter, The Paternoster Press, 1970, 18–19.

zi-tengerrel. Széles látókörrrel rendelkezik a görög-római világról és a világban zajló események összefüggésében szemléli az ősgyeház történetét.

Manfred Wacht szerint a szeretetközösségben Jézus igehirdetésének a kompromisszumok nélküli követelménye valósult meg. A földi javakhoz való ragaszkodásról lemondtak, és az egyetlen szükséges dologra, Isten országának eljövételére készültek, valamint megtartották a felebaráti szeretet központi parancsát. Az együttélésnek egy olyan formája alakult ki, amely „kommunisztikusnak” mondható.²³²

Peres Imre Lukács forrásaival és információival kapcsolatban a következőket írja: „A teológusok között akadtak feltevések, hogy amikor Pál 2 évig Cézáreában volt, Lukács felkereste Máriát (Jézus anyját), valamint Pétert, Jánost és Jakabot, akiktől nagyon sok anyagot gyűjthetett össze. Ezt a feltevést arra lehet alapozni, hogy ő »eleitől kezdve mindennek pontosan utánajárt« (Lk 1,3), hogy 2 évet töltött Jeruzsálemben (ApCsel 21,15–16), tudta, hogy Mária és Jézus testvérei tagjai voltak a jeruzsálemi gyülekezetnek (1,14) és mivel tudta, hogy milyen asszonyok követték Jézust (Lk 8,1–3), ez csakis arra vall, hogy voltak egyéni forrásai, ahonnan az információkat gyűjtötte.”²³³ Lukács tehát alapos kutatás és hiteles források alapján közli a beszédeket.

1.4. Kérdések a kutatás tárgyában

Az első nagy kérdés az, hogy valóban létezett-e a jeruzsálemi szeretetközösség. Ha igen, akkor miként működött? Önállóan élt, vagy szoros része volt a jeruzsálemi ősgyülekezetnek? Ha

232 WACHT, Manfred: *Gütergemeinschaft*, 26. Az utolsó idők felfokozott várása erősen meghatározta a szeretetközösség gazdasági és szociális magatartását. Wacht nagyon helyesen megállapítja, hogy a vagyonszövetség teljesen önkéntes alapú volt, és nem terjedt ki a gyülekezeti tagok teljes vagyonára. Mária, János-Márk anyja is megtartotta a házat (ApCsel 12,12).

233 PERES Imre: *Az Újszövetség irodalma*, 29.

önállóan élt, mikor vált el a gyülekezettől? Milyen okok vezettek a megszűnéséhez? Kutatásom során az ApCsel szövegbázisát kívánom megvizsgálni, valamint azt, hogy milyen hasonló zsidó vagyoni- és érdekközösségek léteztek akkor.

Hová szeretnék eljutni? Azt szeretném bebizonyítani, hogy kezdetben átfedés volt a jeruzsálemi gyülekezet egésze és a szeretetközösség között. Eleinte együtt mentek a közös úton, nem volt világos a választóvonal, később aztán kialakult egy szűkebb közösség. Ez az elkülönülés nem volt helyes. Behúzódtak egy kommunióba, így a só a sótartóban maradt, a gyertya pedig a véka alatt. Jézus így imádkozik: „Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból” (Jn 17,15). Az üldözések során Isten vesz egy ostort, megrázza a rostát, kihúzza a lábuk alól a talajt, Isten nyúlt bele a történelembe, és így kénytelenek voltak elindulni a miszsió irányába.

2. A szeretetközösség létrejövetele

A dolgozat második egységében a szeretetközösség létrejövetelének teológiai, szociális, jogi-társadalmi és politikai szempontjait vizsgáljuk meg.

A teológiai szempontok során a legfontosabb a pütkösdí események tanulmányozása, hiszen a Szentlélek kitöltése után alakult meg a gyülekezet, majd azt követően a közösség is. Péter bűnbánatra, megtérésre és megtisztulásra hívta a népet, bátorította őket, hogy csatlakozzanak a megölt, de feltámadott Jézus Krisztus kiválasztottaihoz. A nagy erővel elmondott beszéd nem maradt következmények nélkül.

Lényeges szerepet játszottak a szociális szempontok, hiszen anyagi szegénység volt Jeruzsálemben és egész Palesztinában, nagyon sok szegény, özvegy, árva, beteg, koldus és nélkülöző élt. Jézus igehirdetésének és messiási munkájának nagyon világos szociális jellege van. Az Úr kedves esztendejét hirdette meg. A munkanélküliség is a szeretetközösség megalakulását segítette elő.

A jogi-társadalmi szempontok tanulmányozásánál először a hellenizmus öskeresztyénekre való hatását vizsgáljuk meg: megállapítható, hogy sokan voltak társadalmilag kiszolgáltatva, és egyenlőtlenek az emberi jogok terén. A vallásilag és foglalkozásuknál fogva kirekesztettek, a szociálisan elgyökértelenedettek vágytak arra, hogy egy biztonságot nyújtó közösséghez csatlakozhassanak. A jogilag hátrányos helyzetben levő nők számára is nagyon lényeges volt az, hogy a közösségben nem volt személyválogatás.

Végül megvizsgáljuk a Római Birodalom politikai struktúráját és a zsidó nép helyzetét a Római Birodalom területén. A zsidók számára felháborító volt, hogy a császárt istenként kellett tisztelni, ezért megalakult azoknak a közössége, akik egy önrendelkező Messiás-szigetet kívántak kialakítani, és előkészületeket tettek az „új ország” megalapítására.

2.1. Teológiai szempontok

A mennybemenetel után a tanítványok együtt várták Jézus ígéretének a beteljesedését, a Szentlélek eljövetelét. Hozzájuk csatlakoznak az asszonyok és Jézus tanítványai is. A kibővülő tanítványi kör képezhette a jeruzsálemi szeretetközösség magját. Fontosnak tartották, hogy Júdás helye ne maradjon üresen, ezért jegyezte le Lukács Mátyás apostollá választásának a történetét. Az imádkozó közösségre kiáradt a Szentlélek, és Péter megmagyarázza az események jelentőségét, amikor a jóeli prófécia beteljesedéséről beszél. Az ünnepi gyülekezetet bűnbánatra és a régi étellel való határozott szakításra hívja.

Bock kommentárja Zwiep nyomán négy jelentős bibliai-teológiai elemre hívja fel a figyelmet, amely a könyv egészében megnyilvánul. Ezen teológiai elemek az üdvtörténet isteni irányítására, kéz bentartására mutatnak rá: 1) Az evangélium terjedését nem akadályozta meg Júdás engedetlensége és árulása; 2) Jézus nem tévedett, amikor Júdást a belső tanítványi körbe választotta; 3) A megmaradt belső tanítványi kör továbbra is képviselte azt az új mozgalmat, amely Jézus körül alakult; 4) A Mátyással kiegészült 12-es tanítványi kör Pünkösdkor – mint az Isten által választott 12 – az eszkatológiai Izráelként tölti be és szolgálja azt az üdvtörténeti ígéretet, amit Isten megígért és irányít az ószövetségi időktől fogva. E teológiai szempontokhoz szorosan kapcsolódva az ApCsel egésze egyértelművé teszi, hogy ez a Jézus körül kialakult közösség Istennek egy teljesen új közössége, amely megkülönböztethető a régi Izráeltől.²³⁴

2.1.1. A kibővített tanítványi kör (ApCsel 1,12–14)

Jézus mennybemenetele után a tanítványok az Olajfák hegyéről visszatértek Jeruzsálembe. Csupán egy szombatnapi járóföldet

---

234 Vö. Bock, Darrell L.: *Acts*, BECNT, Grand Rapids, MI, Baker Books, 2007, 74.

kellott megtenniük, ami 2000 lépés, kb. 880 m.²³⁵ Ennyi volt a pusztai tábor átmérője, ekkora távolságot tehetett meg egy zsidó ember szombaton, Jeruzsálem határán túl.²³⁶

A szeretetközösség létrejövetele szempontjából nagyon lényeges, hogy Lukács leírja, hogyan töltötték az apostolok a pünkösdig terjedő időszakot. Evangéliuma utolsó versében ezt olvashatjuk: „Mindig a templomban voltak, és áldották Istent” (Lk 24,53). Az ApCsel-ben pedig ez áll: a felső szobában „valamennyien egy szívvel és egy lélekkel kitartóan vettek részt az imádkozásban” (1,14). Szépen kiegészítette egymást ez a két tevékenység: folyamatos dicsőítés a templomban, és kitartó imádkozás otthon. A lényeg az, hogy a kibővülő tanítványi kör a templomban és egy családi házban is közösséget alkotott. Nem távoztak el Jeruzsálemből, nem széledtek szét, hanem közösen várták az Atya ígéretének a beteljesedését, a Szentlélek eljövetelét. Lukács nem nevezi meg, hogy hol is volt ez a „felső szoba”.²³⁷ Holtzmann a templom valamelyik termére gondol.²³⁸ Zahn szerint pedig azonos a Lk 22,12-ben megnevezett „nagy berendezett emeleti teremmel”,²³⁹ ahol Jézus az utolsó vacsorát töltötte a tizenkettővel. Lenkeyné szerint Márk anyjának, Máriának a házáról lehet szó,²⁴⁰ ahol később a jeruzsálemi szeretetközösségből „sokan egybegyűlve imádkoztak” (12,12).²⁴¹

235 Bock a távot 900 és 1120 m között állapítja meg, emellett részletesen ismerteti a többi kommentátor számítását: BOCK, Darrell L.: *Acts*, 76.

236 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 25.

237 A terminus kizárólag az ApCsel-ben fordul elő (9:37.39; 20:8). Vö. BARRETT, Charles K.: *The Acts of the Apostles*, ICC, Edinburgh, T & T Clark, 1994, 86; BOCK, Darrell L.: *Acts*, 76.

238 HOLTZMANN, Henrich Julius: *Die Apostelgeschichte*, HKNT 1,2, Tübingen-Leipzig, Mohr, ³1901, 26. Tévesen a Lk 24,53-ra alapozza véleményét.

239 ZAHN, Theodor: *Die Apostelgeschichte des Lucas I–II.*, KNT 5, Leipzig-Erlangen, Deichert – Scholl, ³⁻⁴1927, 44.

240 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 175. Nem valószínű, hogy a templom valamelyik terméről lenne szó. A „felső szoba” vagy az utolsó vacsora terme, vagy János-Márk anyjának, Máriának a háza lehet.

241 Bock véleménye szerint a felső szobát nem lehet egyértelműen azonosítani sem az utolsó vacsora helyszínével, sem pedig Márk anyjának

„Két dolgot fejez ki Lukács, amely az igazi imádkozás sajátja: hogy egy lélekkel és kitartóan vettek részt benne” – írja Kálvin.²⁴² προσκατερέω – kitartóan vettek részt. Károli fordításban: foglalatosak valának. Arról van szó, hogy valaki teljesen elmerül egy tevékenységben, és azt állhatatosan végzi.²⁴³ A kifejezést az állhatatos imádkozással kapcsolatban használja Lukács. Pálnál is megfigyelhetjük több helyen (Róm 12,12; Kol 4,2). Ezzel a nagyon fontos igével az ApCsel 2,42-ben is találkozunk, ahol arról van szó, hogy a szeretetközösség tagjai „kitartóan vettek részt az apostoli tanításban.”

ὁμοθυμαδόν – egyértelmű, egyező, egybevágó. Lukács egyik kedvenc szava. Összesen 10 alkalommal használja, míg az Újszövetség többi könyvében csupán egyszer találkozhatunk vele. Lehetne arra is gondolni, hogy a tanítványok ugyanazon helyen gyűltek össze, vagy ugyanazt a tevékenységet folytatták. Itt azonban a pusztá együttlétnél és közös imádságnál többről van szó: teljes egységben volt a közösség az imádság tárgyával és céljával kapcsolatban. Nagyon találó „az egy szívvel és lélekkel” való fordítás (2,46). Így érlelődik a közösség.

Figyelemreméltó a tanítványi kör neveinek a sorrendje. Lukács evangéliumában a testvérek egymás mellett állnak: Simon és András, Jakab és János. Az ApCsel 1,13-ban sorrendjük már a következő: Péter és János, Jakab és András. A változtatásnak két oka is lehet: 1. Azok kerülnek előre, akikből vezető apostolok

---

házával, mégpedig azért, mert az ApCsel más terminust használ, mint a Lk 22,11–12 és a Mk 14,15. Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 77. Barrett véleménye szerint a különböző terminusok használatának két oka lehet: 1) a Lk-ban Lukács Mk szövegét követi, míg az ApCsel-ben saját forrásra támaszkodik, 2) ezzel összefüggésben: talán az ApCsel-ben Lukács szándékosan különbözteti meg e „felső szobát” a korábbiaktól, amivel jelölheti egy új eseménysor kezdetét is. Vö. BARRETT, Charles K.: *The Acts of the Apostles*, 86.

242 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 46.

243 Bock felhívja a figyelmet, hogy az imperfectum használata célzatosan utal az imádkozás folyamatosságára. Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 78.

lesznek később.²⁴⁴ 2. Arra is utal a vér szerinti kapcsolatok szétválasztása, hogy a régi vérségi kötelékek helyébe Krisztusban új testvériség lép.

A kibővülő tanítványi körben asszonyok is vannak.²⁴⁵ Lukács név szerint csak Máriát, Jézus anyját nevezi meg, azonban valószínűleg jelen lehetett a magdalai Mária, Johanna, Kuzának, Heródes egyik főemberének a felesége, és Zsuzsanna „akik szolgáltak neki vagyonukból” (Lk 8,2–3). „A Jakab anyja, Mária” is ott lehetett, és még több asszony is, akik üresen találták Jézus sírját (Lk 24,10.24). Jézus útmutatása szerint bővült ki az asszonyokkal a tanítványok köre. Kálvin a *σὺν γυναῖξιν*-t – „feleségeikkel” fordítja, és arról ír, hogy az apostolok Pál bizonyossága szerint feleségeiket magukkal szokták vinni (1Kor 9,5). „Ki hihetné, hogy férjüktől ki voltak zárva, amíg azok a Szentlélek erejét várták.”²⁴⁶ Az asszonyok jelenléte annak a jele, hogy a gyülekezetben megszűnik a különbség férfi és nő között, amely Izraelben megvan.

---

244 János előrébb kerülése már jelzi, hogy ebben az időszakban Lukács érzékeltetni kívánja János prominenciáját: BARRETT, Charles K.: *The Acts of the Apostles*, 87; WITHERINGTON III, Ben: *The Acts of the Apostles. A Socio-Rhetorical Commentary*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1998, 113.

245 Lukács előszeretettel hangsúlyozza Jézus női követőit, tanítványait, amely része Lukács azon szociálisan érzékeny tendenciájának, hogy a szociálisan perifériára szorult és kitaszított csoportokra különös figyelmet fordít. Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 78. Barrett prózaibb módon az itt megjelenő nőkkel kapcsolatban elsősorban nem tanítványságukat hangsúlyozza, hanem pusztán a tanítványok feleségeiként jelöli meg őket. Vö. BARRETT, Charles K.: *The Acts of the Apostles*, 89.

246 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 45. Kálvin elismeri, hogy kétféle módon fogható fel a kifejezés, amit Lukács használ. Nem akar senkivel sem vitatkozni, de valószínűbbnek tartja azt, hogy a „feleségekről” van szó. „Mikor a Szentlélek közeli eljövételét várták, miért is fosztották volna meg feleségeiket akkora jónak a közösségtől?” Arról is ír Kálvin, hogy a férfiak, akik korábban elfutottak félelmük miatt, „most miután az asszonyok hozzájuk csatlakoztak, semmilyen veszélytől nem féltek.” A D kéziratban még gyerekekről is szó van.

A felsorolást Jézus testvérei zárják, akik földi munkássága során nem hittek benne (Mk 3,21.31–34; Jn 7,5), azonban Jézus magvetése gyümölcsözik, és mostanra ők is hívőkké lettek. A fel-támadott Jézus közülük Jakabnak jelent meg (1Kor 15,7). Jézus anyja és testvérei kezdettől fogva a gyülekezethez tartoztak.²⁴⁷

A kibővülő tanítványi kör alkothatta a jeruzsálemi szeretet-közösség magját. Conzelmann szerint ebben a perikópában ta-lálkozunk az első összefoglaló helyzetrajzzal, ami Lukács írói munkásságának egyik jellegzetessége, és művében több hasonló-val is találkozhatunk. Ebben a summáriumban tömören közli azt, ami a kibővülő tanítványi kört jellemzi a mennybemenetel után: kitartóan együtt imádkoztak a Szentlélek eljöveteleért.²⁴⁸

2.1.2. A százhusz főnyi sokaság (ApCsel 1,15–26)

Mátyás apostollá választása az egyetlen mennybemenetel és pün-kösd közti esemény, amiről Lukács tudósít. Elkezdődött Jézus követőinek számszerinti növekedése. Schmithals úgy véli, hogy Lukács saját intenciója szerint alakítja a tudósítást, hiszen a 120 főnyi sokaság megfelel annak a zsidó szabálynak, miszerint egy zsinagógai gyülekezethez legalább 120 személynek (10x12) kell tartoznia, ha saját tanácsot akarnak alkotni 12 tag ügyében.²⁴⁹ Egy ilyen tanács foglalkozik Lukács szerint is a 12 apostol ügy-ével.²⁵⁰ Jézus tizenkettőt választott ki, hogy kövessék őt, és az evangéliumot hirdessék, mindez Izrael 12 törzsére emlékeztet.

247 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Szemelvények az Apostolok cselekedeteiből és az apostoli levelekből*, Debrecen, Debreceni Református Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1979, 5.

248 CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 23.

249 Bock részletesen ismerteti a 120-as szám körüli vitákat, valamint saját kommentárjában megjegyzi, hogy az ApCsel szövegében a hozzáve-tőlegességre való utalás éppenséggel gyengíti az egyértelmű utalást a zsidó gyakorlatokra. Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 80–81.

250 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 26. A tizenket-tes szám az első gyülekezet alapszáma, mivel Izraelnek tizenkét törzse van. Valójában a végidőkben Izrael teljességét kívánja helyreállítani (Mt 19,28). A 120 fő pontosan tízszerese a tizenkettőnek. Kifejezi,

A tanítványi kör kiegészítésére emiatt is feltétlenül szükség van. A „tizenkettő” Izraelre nézve (26,7 Lk 22,29), a „hét” pedig a pogányok esetében (6,3; Lk 10,1) tekinthető lukácsi alapszámmak. Pétert húsvét után először ismét a tanítványi kör szószólójaként, s egyben a gyülekezet vezetőjeként láthatjuk.

Izraelben az ἀδελφοί megszólítást ritkán használták, inkább csak olyanok megjelölésére, akik a családhoz tartoztak. Az ApCselben viszont gyakori, hiszen Jézus követői egymásnak testvérei (Mt 23,8).²⁵¹ Ez a testvériség radikálisan valósul meg a jeruzsálemi szeretetközösségben. Péter zsoltáridézettel teszi nyomatékosná beszédét. Az ApCsel elején feltűnően sok a hivatkozás az Ószövetségre: Isten népét az írás vezeti a jelen nehéz döntései során. Péter Júdás életét az Írás alapján értelmezi, szerinte Júdás csak testileg élt Krisztus mellett, de az Úr lelkülete nem hatotta át. Csak formálisan tartozott Jézus követői közé. A fizikai közelség nem biztosítja a lelki közelséget. A szeretetközösség tagjait a testi-lelki egység jellemezte: a gyülekezetben egészen új emberi együttélés kezdődik.

Olyan szemtanúra volt szükség, aki Jézusról hitelesen tud szólni. A két jelölt közti döntést sorsvetés által a szíveket ismerő Istenre bízta.²⁵² Az Úr gondoskodott arról, hogy teljes legyen a tanítványok száma. Akarata az, hogy az őt szolgálók közössége hiánytalan legyen. Varga Zsigmond rámutat arra, hogy az 500-zal szemben (1Kor 15,6) itt kevesebből van szó. Nem jelent csökkenést, hiszen itt egy gyűlésről van szó, és nem az Úr követőinek a teljes számáról. Csak férfiak vannak jelen (ἄνδρες).

---

hogy Jézus ígéreteinek a megvalósulása elkezdődött. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 31.

251 Bock rámutat, hogy a terminus alapján nem lehet egyértelműen megmondani, hogy férfiakra és nőkre egyaránt vonatkozik-e, ezzel együtt megjegyzi, hogy a terminus inkluzív, nemektől független használata is lehetséges. Bővebben ld. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 81.

252 Az Újszövetségben még egy másik esetben van példa sorsvetésre, amikor Jézus köntösére sorsot vetnek a katonák (mind a négy evangélium tudósít róla). Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 89–90.

Másrészt Lukács a kezdetre nézve szerény akar lenni, hogy aztán annál feltűnőbb legyen a gyors növekedés.²⁵³

2.1.3. A Szentlélek kitöltetése (ApCsel 2,1–13)

A Szentlélek kitöltetése az ApCsel kulcsmomentuma. Isten kitölti Lelkét, melyet megígért a Lk 24,49-ben és az ApCsel 1,4–5-ben. A Lélek kitöltetése lehetővé teszi a tanítványok számára, hogy betöltsék azt a missziót, ami rájuk ruháztatott a Lk 24,47-ben és az ApCsel 1:8-ban.²⁵⁴

Szentlélek nélkül elképzelhetetlen a szeretetközösség létrejövetele. Lukács tökéletesen tisztában van azzal, hogy miként a test halott lélek nélkül, úgy a gyülekezet is halott Szentlélek nélkül. A legnagyobb hangsúlyt a Szentlélek személyére Lukács fekteti a négy evangélista közül, ezért Schmithals a Lélek evangélistájának (Evangelisten des Geistes) nevezi.²⁵⁵ Lukács a Szentlélek nélkülözhetetlen voltát mindkét könyve elején példával mutatja be. Miután Jézus megkeresztelkedett, leszállt rá a Szentlélek (Lk 3,21–22), így „Szentlélekkel telve”, a „Lélek indítására”, és a Lélek kenetével (Lk 4,1.14.18) kezdte meg nyilvános szolgálatát. Ugyanez a Lélek szállt le Jézus tanítványaira, hogy erőt adjon nekik missziói szolgálatukhoz. Az ApCsel első fejezeteiben a Lélek ígéretéről, ajándékáról, keresztségéről és erejéről ír Lukács. A mennybe ment Jézus elküldte népéhez Lelkét, hogy testévé formálja őket, hogy megkaphassák mindazt, amit a kereszten kivívott számukra.

253 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 28. Roloff szerint a gyülekezet minden tagja jelen van. A 120 a három szám közül az első (ApCsel 2,41: 3000; ApCsel 4,4: 5000). Ezek a számok a gyülekezet folyamatos növekedését szemléltetik. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 31.

254 Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 93.

255 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 29.

A zsidó aratási ünnep, a Pentekoste együtt találja a gyülekezetet.²⁵⁶ Egy pillanatra sem lankadnak, kitartóak az ígéretek várásában. Kezdi megérteni Jézus tanítását, hogy boldog az a szolga, aki engedelmesen és hűségesen várja Urát. A húsvét utáni 50. napon beteljesül várakozásuk. Kálvin erőltetettnek tartja Augustinusnak az érvelését, amikor arról ír, hogy amint 50 nappal a páska után adta Isten népének a törvényt a Sínai-hegynél, úgy a Lélek is, akinek az a feladata, hogy szívünkbe írja a törvényt, a valóságos páska bárány feltámadása után ugyancsak 50. napra töltetett ki. Szerinte a lényeg az, hogy ez a csoda ünnepnapon történt, amikor sok ember szokott összegyűlni Jeruzsálemben, hogy annál feltűnőbb legyen Isten ajándéka.²⁵⁷ Varga Zsigmond megállapítja, hogy Augustinus és Kálvin is tervszerűséget tulajdonít Istennek az események alakításában. „Isten a keresztyénség ügyeit úgy intézi, hogy az új közösség eseményeiben szolidaritást vállal a régi Izrael kegyességi életével.”²⁵⁸ Az ünnepnek az őskeresztyénség idejében politikai karaktere is volt.²⁵⁹

Pünkösdkor kivételes eseményekben volt részük: szélrohamhoz hasonló zúgás, lángnyelvek, nyelveken szólás, de az új élet,

---

256 Vannak tudósok, akik az ApCsel 5,12-vel való hasonlóság miatt a templom egyik termére gondolnak. Vö. HOLTZMANN, Henrich Julius: *Die Apostelgeschichte*, 31. Schille ezt határozottan cáfolja. Keresztyének istentiszteletéről van szó, amit egy keresztyén család házában tartanak. SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, ThHK 5, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1983, 94. Lukács az ApCsel 2,1-ben nem ad közelebbi meghatározást a jelenlévőkről, a legvalószínűbb, hogy a tizenkettőre gondol. Vö. ROLOFF, Jürgen: i. m., 41.

257 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 57.

258 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 47. Azt is kijelenti, hogy a nagy reformátor sokkal reálisabban gondolkodik Isten tervéről, mint a „kezdődő katolicizmus atyja, aki csak egy misztikus, allegorikus, jelképes tervszerűségig jut el.” Isten a régi egyház ünneprendjét új tartalommal tölti be.

259 Többször előfordult, hogy az aratási ünnepen demonstrációra, tüntetésre került sor. Röviddel Nagy Heródes halála után (Kr. e. 4) népfelkelés volt az ünnepen. Nem csupán az ünnepi istentisztelet utáni vágy, hanem az elkeseredés hozott össze sok embert. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 40.

az öröm, a közösség, a szeretet, az erő és a diakónia már állandósult ajándék. A Szentlélek eljövetele alapozta meg, és váltotta ki a szeretetközösség megalakulását. A Lélek erős ösztönzést adott a legszorosabb közösség gyakorlására.

2.1.4. Beszéddek az Apostolok cselekedeteiben

Lukács 2. könyvében fontos szerepet szán a beszéddeknek.²⁶⁰ Újra szembesülünk a könyv címének hiányos voltával, hiszen éppen olyan sok beszédet tartalmaz, mint cselekedetet. Lukács igyekszik ezeket hűségesen leírni. Az ApCsel-ben 19 fontos beszédet találunk. Nyolc Pétertől (1,2,3,4,5,10,11,15. rész), egy Istvántól (7. rész), kilenc pedig Páltól származik (öt igehirdetés a 13,14,17,20 és 28. részben, és négy védőbeszéd a 22–26. részben).²⁶¹ Az ApCsel szövegének mintegy 20%-át Péter és Pál beszédei alkotják. A kutatástörténetben külön vizsgálat tárgya a beszéddek történeti megbízhatósága. Sok kutató szerint a beszéddek Lukács kreativitásnak a jelei: főként Dibelius dolgozta ki ezt a tézist. A fő érv a beszéddek stílusbeli egységessége, ráadásul a könyv leíró részei is ezeket a stílusjegyeket mutatják. A beszéddek jellemző teológia Lukács teológiája, és nem Péternek, Pálnak vagy másnak a teológiája.²⁶² Arra a következtetésre jutnak, hogy Lukács a thuküdidészi modellt követte. Thuküdidész történetírói vallomásra utalnak, mely szerint *A Peloponnészoszi háború* című művében (I.22.) a harcok előtt vagy a harcok alatt a hősök által elmondott beszéddek nem szó szerint közölte.²⁶³ Meg

260 Witherington éleslátással mutat rá, hogy az ApCsel-ben a beszéddeknek kiemelt jelentősége van, hiszen a könyv 1/3-át e beszéddek teszik ki. Vö. WITHERINGTON III, Ben: *The Acts of the Apostles*, 39–51.116–120.

261 Az ApCsel-beli beszéddek monografikus feldolgozását ld. SOARDS, Marion L.: *The Speeches in Acts. Their Content, Context, and Concerns*, Louisville, KY, WJK Press, 1994.

262 DIBELIUS, Martin: *The Speeches of Acts and Ancient Historiography*, in: GREEVEN, Heinrich (szerk.): *Studies in the Acts of the Apostles*, London, SCM, 1956, 138–185.

263 „Ami pedig azokat a beszéddekkel illeti, amelyeket egyesek részben a háború előtt, részben a háború alatt elmondtak, lehetetlen feladat lett volna

kell azonban jegyeznünk, hogy az athéni történetíró őszintén szól arról, hogy nem mindig volt képes szóról-szóra visszaadni azt, amit hallott, míg máskor más személyek beszámolójára kellett támaszkodnia. Mivel igyekezett a „legszigorúbban ragaszkodni a valóban elhangzott beszéd gondolatmenetéhez”,²⁶⁴ nem hozható fel a „kitalált beszédek” melletti érvként.²⁶⁵ Arra mégsem gondolhatunk, hogy ezeket a beszédeket szó szerint írta le Lukács, mivel túl rövidek ahhoz, hogy teljesnek tekinthessük őket. Ebben a formában Péter pünkösdi prédikációja csak három percig tartott volna. Hozzá is teszi a prédikáció végén, hogy Péter „még más szavakkal is a lelkükre beszélt” (40.v). Lukács nem volt fül-tanúja valamennyi beszédnek, ezért a beszélő vagy a hallgatóság visszaemlékezéseire kénytelen hagyatkozni. Számolhatunk azzal a lehetőséggel is, hogy Lukács csak egy-egy fragmentumot ismert ezekből a beszédekből, amelyek feltehetőleg nem görögül hangzottak el néhány évtizeddel korábban, és amit mi István, Péter vagy Pál prédikációjaként ismerünk, az irodalmi kompozíció. Schmithals határozottan állítja, hogy az ApCsel beszédeit az író maga találta ki, hiszen ez felel meg az antik írói szokásnak. Ha az antik hagyományozást meg akarjuk érteni, jóllehet az újkori historizmustól idegen, mégis respektálnunk kell. Lukács az ábrázolásnak ezzel a módszerével akarta az események mélyebb értelmét megvilágosítani.²⁶⁶ Természetesen voltak, akik fiktív be-

---

azokat, amelyeket én személyesen hallottam, vagy azokat, amelyekről innen vagy onnan mások tudósítottak, szóról-szóra visszaadnom. Így aztán ezeket úgy adtam elő, ahogy véleményem szerint egy adott helyzetben kinek-kinek a legvalószínűbben beszélnie kellett, s közben igyekeztem a legszigorúbban ragaszkodni a valóban elhangzott beszéd gondolatmenetéhez.” THUKÜDIDÉSZ: A Peloponnészoszi háború (ford. MURAKÖZY Gyula), in: RITÓÓK Zsigmond (szerk.): *Görög történetírók*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1988, 221.

264 Uo.

265 DESILVA, David: *An Introduction to the New Testament: Contexts, Methods and Ministry Formation*, Downers Grove, Illinois, InterVarsity Press, 2004, 351–354.

266 SCHMITHALS: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 33. A szinoptikus jézusi beszédek az eredetileg különálló jézusi szavakból épültek fel a ha-

szédeket írtak, de Polübiosz szerint a történetírónak „a valóban megtörtént tényeket és elhangzott kijelentéseket kell megörökítenie” (II.56.)²⁶⁷

Stott szerint Lukács szent tisztelettel és alázattal végezte munkáját. Pál több beszédét maga is hallotta, más beszédeket pedig fültanúk elmondása alapján jegyzett le.²⁶⁸ Bruce kijelenti, hogy mindent egybevetve azt lehet mondani, hogy valamenyny beszéd tökéletesen illik a beszélőhöz, a hallgatósághoz és az előadás körülményeihez.²⁶⁹

Balla Péter szerint komolyan vehetjük Lukács kijelentéseit, hogy „mindennek pontosan utánajártam” (Lk 1,3). Ez nem zárja ki a szerző egyéni hangját, stílusát, és számolnunk kell azzal is, hogy Lukácsnak görög nyelvre kellett fordítani a valószínűleg arámul elhangzó beszédeket, s közben néhány évtized is eltelt. Valószínűtlen azonban, hogy a szerző „szabad fikciót” alkotott volna.²⁷⁰

---

gyományozás folyamata során (Lk 6,20–49; 11,37–54; Mt 5,2–7,27.) A beszélt nyelv jellegzetességei hiányoznak belőlük: fokozás, a gondolatok összekapcsolása. Az ApCsel beszédei viszont nagyon elevenek, könnyen el lehet képzelni, hogy valóságos szituációban hangoztak el. Ez az elevenység persze nem igazolja közvetlenül a beszédek történetiségét. Vö. ROLOFF, Jürgen: i. m., 49. Gnilka szerint ezeket a beszédeket Lukács szerkesztette, és mondanivalója eszközeként alkalmazta őket. Ezek a beszédek feltételezik és kiegészítik egymást, ismétlések nincsenek köztük. Izráel történetét elbeszélve István beszédét (ApCsel 7,2–53) Pál folytatja a pizídiái Antiókiában (ApCsel 13,16–52). GNILKA, Joachim: *Az Újszövetség teológiája*, 179.

267 POLÜBIOSZ: Phülarhosz kritikája. Tragédia és történetírás (ford. BORZSÁK István), in: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Görög történetírók*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1988, 509.

268 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 75.

269 BRUCE, Frederick F.: *The Speeches in the Acts of the Apostles*, London, Tyndale Press, 1942, 27.

270 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 179.

2.1.5. Péter püünkösdi prédikációja – Ószövetségi próféciák beteljesedése

A szeretetközösség létrejövetele szempontjából a legfontosabb feladat Péter püünkösdi prédikációjának az alapos tanulmányozása. Megvizsgáljuk azokat a teológiai szempontokat, amelyek megalapozták az elkülönülő közösség megalapítását. Kiderül, hogy milyen motívumok készítették a gyülekezetet, hogy „alapítványi közösséget” alapítsanak.

A püünkösdi események során Péter beszéde hozza meg a döntő fordulatot. Nem művészi felépítésű beszédet tart, de megfigyelhető az, hogy éppen arról beszél, ami akkor mindenkit érdekel. Leplezetlen nyíltsággal és állandó belső feszültséggel telítve szól, emberi indulatoskodás nélkül. „Eksztatikus megnyilatkozáshoz” is közel állhatott.²⁷¹ Először itt adja ígéretes jelét annak Isten, hogy a hűséges bizonyoságtételt mire és hogyan akarja felhasználni az egyház életében. Egyszerűen a tényekről beszél, világosan és érthetően a Szentlélek által. Beszédében erő van, amit a következmények igazolnak.

Előtérbe kerül a „tizenkettő”. Péter a szószóló. A kutatómunkája során megtalált anyagot úgy adja elő Lukács, hogy erőteljes hangsúly kerüljön a püünkösdi esemény jelentőségére. Péter megnyilatkozása ugyanattól a Lélektől való, aki már korábban is beszédre készítette (4. v). Eleinte úgy tűnik, hogy csak külső indíték alapján teszi, beszéde bevezetéseként hallgatósága egy részének a vádjára felel, és határozottan visszautasítja a gúnyolódást. Azonban többről és másról van szó, nem csupán védekezésről: megmagyarázza azt az eseményt, amelyet Isten cselekedett. A módszert Mesterétől tanulta.²⁷² Jézus a názáreti zsinagógában az Ézs 61,1–2-ről mondja: „Ma teljesedett be az írás fületek hallatára” (Lk 4,21). Az emmausi tanítványoknak „Mózesztől meg

---

271 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 55.

272 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 178.

valamennyi prófétától kezdve elmagyarázta nekik mindazt, ami az Írásokban róla szolt” (Lk 24,27).

Péter Jóel próféciájának a beteljesedéséről beszél, aki megjövendölte, hogy Isten minden testre ki fogja tölteni Lelkét. Péter írásértelmezése a holt-tengeri tekercecsekben a „pesher” néven ismert írásmagyarázatokhoz hasonló, amelyek a beteljesedett események fényében vizsgálják az Ószövetség egy-egy perikópáját.²⁷³ A pesher típusú magyarázat Jézus tanításaira is jellemző volt. A pesher jellegzetes motívuma az „ez az, ami” fordulat Jézusnál is gyakran előfordul (Mt 21,42; Lk 4,21). Ez a fordulat valamely prófécia beteljesedését jelzi. Az apostolok is elsajátították ezt a módszert.

Péter szándékosan az „utolsó napokban” kifejezést használja a jóeli „azután” helyett. A prófécia az eszkatonra érvényes, a Lélek kitöltése egyben az utolsó napok kezdetét is jelzi. Az eszkaton kezdete tehát az egyház története.²⁷⁴ Jézus eljövételével elérkezett a messiási korszak, aminek végső bizonyítéka a Lélek kiáradása. Az Ószövetségben ez volt ugyanis a legfőbb ígéret az utolsó időkre vonatkozóan. ἐκχεῶ – kitölt ige a trópusi felhő-szakadás képét idézi elénk.²⁷⁵ Azt szemlélteti, hogy Isten bőségesen adja övéinek a Szentlelket; nem csepegő eső, nem is nyári zápor, hanem felhőszakadás formájában. Elkezdődött az a korszak, amely mindenki számára lehetővé teszi, hogy Istennel élő kapcsolatban legyen faj, kor, nem és társadalmi különbségre

273 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 76. A Szentlélek segítségével az apostolok is megtanulták ezt az írásértelmezést, és gyakorolták is. Longenecker híres könyvében több helyen is foglalkozik ezzel a fontos módszerrel. LONGENECKER, Richard N.: *Biblical Exegesis in the Apostolic Period*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 1975, 38–45, 70–75, 98, 129–132. Magyar nyelven bővebben lásd: XERAVITS Géza: *Szentírás értelmezés Qumránban. Folyamatos Peserek. Fordítás és magyarázat*, Budapest, KRE – HTK Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportja, 1995. 2. kiadás: Acta Theologica Papensia 5, Pápa. PRITA, 2001.

274 BARTHA Tibor: A Szentlélekről szóló tanítás Lukács írásában, in: Benyik György (szerk): *Az Apostolok cselekedetei*, Szegedi Biblikus Konferencia, Szeged (kézirat), 1993, 54.

275 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 77.

való tekintet nélkül. Mindenki számára adott a lehetőség, hogy a szeretetközösség tagja lehessen, hiszen minden halandóra (ἐπι πᾶσαν σάρκα) kitöltetik a Lélek. A „prófétálni” igét valószínűleg tág értelemben kell értenünk, hiszen az Ószövetségben azt látjuk, hogy csak kevesen kaptak prófétai elhívást. Lényegében azt jelenti a prófécia, hogy Isten szól, és igéjén át kijelenti magát. Az Újszövetségben egyetemessé lesz Isten ismerete. Ez az ószövetségi várakozás Krisztusban teljeseedett be, s ha megismertük Istent, meg kell ismertetnünk másokkal is. „A prófétálás szó nem jelent mást, mint az értelem ritka és kitűnő adományát; mintha azt mondaná Jóel, hogy Krisztus uralma alatt nemcsak azok a kevesek lesznek próféták, akiknek Isten az ő titkait kinyilatkoztatja, hanem mindenki megkapja a Lélektől jövő bölcsességet, amely prófétai kiválósággal bír.”²⁷⁶ Jeremiás is erről prófétál: „Akkor nem tanítja többé egyik ember a másikat, ember az embertársát arra, hogy ismerje meg az Urat, mert mindenki ismerni fog engem” (Jer 31,34).

A szeretetközösséget az Urat megismerő hívek sokasága alkotta. Az ószövetségi próféciákban ígéretes és biztatások találhatók az új szövetség létrejöttére: „Eljön az az idő – így szól az Úr –, amikor új szövetséget kötök Izráel és Júda házával” (Jer 31,31). Ézsaiás a béke korszakáról jövendöl, hogy sok nép jön az Úr hegyére, és szeretetben fognak élni (Ézs 2,1–5). A szeretetközösségben a tagok új szövetségben, békében és szeretetben éltek.

---

276 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 68. A hosszú idézet nem a héber biblia szövegét követi, hanem a LXX-t. A Jóel 3,1–6 a Kr. e. 4. században keletkezett, erősen apokaliptikus színezetű prófécia, a végső időkről szól. Izráel minden tagja, fiak és lányok, ifjak és vénék, és még a legutolsó helyen álló szolgák és szolgálóleányok is fognak Szentlelket kapni. Mindenki részesül a megújító életerőben. Nem prófétai extatikus beszédről van szó, hanem az Istennel való kapcsolat újul meg alapvető módon a Szentlélek által. Izráel népének minden tagja prófétálni fog, Isten akaratát kijelentések által közvetlenül ismerik meg, közvetítők nélkül, közvetlen kapcsolatba kerülnek az Atyával. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 52.

2.1.6. Péteri kritika a Messiás elutasítása miatt

Péter Jézusról tesz bizonyosságot, hiszen pünkösdöt nem Jóelen, hanem Jézuson keresztül ismerhetjük meg igazán. Az „Izraelita férfiak” megszólítása után rögtön a názáreti Jézusról kezd beszélni, akit Isten természetfeletti eseményekkel igazolt: erőkkel, csodákkal és jelekkel. A jeruzsálemiek azonban megölték Jézust. Egyrészt „Isten elhatározott döntése és terve szerint adatott oda”, másrészt a zsidók „a pogányok keze által felszegezték.”²⁷⁷ Ezzel a rómaiak segítségére történik utalás. Jézus halála egyszerre tudható be Isten határozott akarata és az emberi bűn következményének. A Golgotán Isten megváltó akarata valósult meg, de ez nem mentesíti a bűnös embert felelőssége alól. Nagypéntek egyszerre hirdeti Isten nagyságát és az ember mérhetetlen gonoszságát. Péter keményen kritizálja hallgatóságát a Messiás elutasítása miatt. Rádöbbsenti őket, hogy Jézus megölése fatális tévedés volt. A határozott, éles fogalmazás következménye a bűnbánat, ami a szeretetközösség létrejövételének egyik fontos része. A bűnbánó ember vágyik arra, hogy közösségben is meg tapasztalja a kegyelmet.

2.1.7. Bűnbánat, megtérés, megtisztulás, megújulás

Péter prédikációja lépésről lépésre vezeti a hallgatóságot a szeretetközösség megalakulása felé. A bűnbánat Isten és/vagy ember ellen elkövetett bűn miatti bánkodás. Ezzel összefüggésben a bűn megbocsátásának, a kiengesztelődésnek a kérése, amely mögött felismerhető az elkövetett vétek helyrehozatalának eltö-

---

277 Pesch szerint a törvény nélküli pogányt jelent. PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 121. Lukács zsidó perspektívából beszél törvény nélküliekről. A 2014-es fordításban: „ti a bűnösök keze által keresztre szögeztétek.” Valószínűbb, hogy Lukács mégis a rómaiakra gondol (Lk 23,1–25), de csupán olyan értelemben, mint akik kiszolgálták, teljesítették a zsidók akarataát. „Bár semmiféle halálos büntetésre méltó okot nem találtak benne, mégis azt követelték Pilátustól, hogy öltesse meg” (ApCsel 13,28).

kélt szándéka is. Péter igehirdetése megérinti és tettekre ösztönzi a hallgatóságot: „mintha szíven találták volna őket.” Felismerték bűneiket, és azok súlya nyomasztani kezdte őket. Érezték, hogy nem maradhatnak meg a régi keretek között. A prédikáció ereje mutatkozik meg, amikor nem tudnak tovább hallgatni, és felteszik a döntő kérdést: „Mit tegyünk?”²⁷⁸ Az Ige által kritizált nép nem akar megmaradni jelenlegi helyzetében, megoldást keres. Péter útmutatása konkrét, világos, érthető beszéd: felszólította őket, hogy térjenek meg, teljesen változtassák meg a Jézussal kapcsolatos véleményüket.

Keresztelő János már pár évvel korábban „hirdette a Jordán egész környékén a megtérés kerestségét a bűnök bocsánatára” (Lk 3,3). Felhívta Izráel figyelmét arra, hogy aki jön, a megígért Messiás, az Isten Fia. Izráel gondolkozásának meg kell változnia, mert eljött az ítélet ideje. Megmondta, hogy mi lesz a következménye, ha konokul elutasítják Jézust. Pünkösdkor Péter már arról beszél, hogy ennek a jövendölésnek a helyessége Izráel életében is megmutatkozott. Izráel makacosságának az volt a következménye, hogy megölte Isten Felkentjét, s ezzel végleg elrontotta helyzetét Istennel szemben. Ez a cselekedet, ami reménytelenné teszi helyzetét. Varga Zsigmond szerint nem lehet komoly az a megbánás, amely nem egy ilyen reménytelenség drasztikus átéléséből fakad.²⁷⁹ Ebben a reménytelen körülményben megszólaló hívás nagy erővel hat a hallgatóságra, hiszen az elszalasztott alkalom egyenlő a kárhoyattal. Isten kegyelmes, még mindig van lehetőség a megtisztulásra és a megújulásra. A felkínált kegyelmet, az elrontott életből való megszabadulást pedig sokan örömmel megragadták.

---

278 Roloff irodalmi mesterfogásnak (literarischer Kunstgriff) nevezi ezt a kérdést, ami a beszédet a csúcs-pontjánál szakítja meg. A hallgatóság reakciója az eddig elmondottaknak a célját teszi érzékelhetővé. A kérdés kifejezésre juttatja érintettségüket. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 61.

279 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 71.

2.1.8. Felzárkózás a megölt, de feltámadott Messiás kiválasztottaihoz

Péter a Zsolt 16,8–11-re hivatkozik, és alátámasztja Jézus feltámadásának a tényét.²⁸⁰ Dávidról és az ő királyi magváról szóló próféciák Jézusban teljesedtek be. „Ezt a Jézust támasztotta fel Isten, aminek mi valamennyien a tanúi vagyunk” (32.v.). A teljes Írás Krisztusról tesz bizonyosságot, főleg haláláról és feltámadásáról.

Péter ezután rögtön arról beszél, hogy miként emeltetett fel Jézus az Atya a jobbára. Ismét ószövetségi idézettel erősíti meg kijelentését. A Zsolt 110-et Jézus mennybemenetelére vonatkoztatja. Határozottan tudatja Izráel egész házával, hogy Isten Jézust „Úrrá és Krisztussá tette”, akit ők keresztre feszítettek. Isten most valóban abba a mennyei pozícióba helyezte, amely őt mindig is megillette.²⁸¹

Péter felszólítja a bűnbánatra jutott hallgatóságát, hogy zárkózzanak fel a megölt, de feltámadott és megdicsőült Messiás kiválasztottaihoz. Keresztelkedjenek meg annak a nevében, akit korábban elutasítottak. A keresztség kifejezi, hogy meghalt a természeti ember, és életre támadt az Isten szerinti új ember, aki ezentúl a Szentlélek vezetése szerint él (Róm 6). A keresztség Krisztus testébe, az egyházba tagol be.²⁸² A szeretetközösség leendő tagjai örömmel csatlakoztak Krisztus egyházához.

280 A zsoltárban a bizalom dominál. Isten az imádkozót a haláltól megmenti, nem engedi, hogy úgy haljon meg, mint egy pogány. A zsoltáros imádsága Jézusban teljesedik be, jóllehet neki meg kell halnia. Már a masszoréta szöveg is Dávidot tartja a zsoltár szerzőjének, aki Lukács szerint Jézusról prófétál, rá néz szüntelen. A προορᾶω értelmezéséhez vö. SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 112; FOAKES JACKSON, Frederick J. – LAKE, Kirsopp (szerk): *The Beginnings of Christianity* IV, London, Macmillan, 1933, 24.

281 GYÜRKI László: Az ősegyház hite és élete, in: *Vigilia* 40/12 (1975), 793–799.

282 A keresztségről itt ír először Lukács. Keletkezéséről magyarázatot nem ad. Ezzel a magától értetődő stílussal Lukács azt akarja igazolni, hogy a keresztség és az egyház elválaszthatatlanul összetartoznak. Persze kétséges, hogy a tanítványok már pünkösdkor Jézus nevében megkeresztelkedtek volna. Másrészt a lukácsi ábrázolás alapvonása, hogy a keresztség mindenhol csodálatos természetességet, ismertséget

2.1.9. Új nép létrejöttének a reménye

Péter döntésre hívó szava felélesztette bennük az új nép létrejöttének a reményét. A Jézust elutasító Izráelt egy új Izrael követheti. A sok nyomorúsággal küzdő társadalmat egy megújult társadalom válthatja fel. A pütkösi gyülekezet hitte és akarta az új Izráelt. A tiszta nép létrejövételének a vágya olthatatlanul ott égett a szívükben. Így válik Péter hallgatósága gyülekezetté.

Péter igehirdetése azonban nem ért itt véget: „Még más szavakkal is a lelkükre beszélt.”²⁸³ Ezeknek a kéréseknek és buzdításoknak ez volt a lényege: „Szabaduljatok meg végre ettől az elfajult nemzedéktől!” Döntő pillanathoz érkezett a prédikáció: a híveket Péter nem csupán személyes megtérésre bízta, hanem nyilvános közösségvállalásra is. Roloff hangsúlyozza, hogy aki Krisztust akarja követni, annak ki kell lépnie az elfajult, gonosz közösségből,²⁸⁴ és a megtértek új közösségéhez kell csatlakoznia. A Feltámadott iránti elkötelezettségnek az üdvözülők, vagyis a gyülekezet iránti elkötelezettséggel kell párosulnia.

2.1.10. Apokaliptikus remény

A Lélek által elmondott beszéd nagy hatással volt a hallgatóságra. Sokan „hittek a beszédének”. Vállalták a szakítást a régivel, és megkeresztelkedtek Jézus Krisztus nevében. „Azon a napon mintegy háromezer lélek csatlakozott hozzájuk” (41. v). Nem mindenki, csak azok, akik vállalták a hit kockázatát. Amikor

---

feltételez. Nem igényel különleges bevezetést vagy megalapozást. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 61–62.

283 Az összefoglaló megjegyzés hasonlít a Keresztelő János igehirdetése végén található megállapításhoz: „sok másra is buzdította őket” (Lk 3,18). Úgy tűnik, hogy a hosszú pütkösi beszédnek a kivonatát közli Lukács. Vö. DIBELIUS, Martin: *Aufsätze zur Apostelgeschichte*, 153. Dibelius a hellenista páralektrikákra is rámutat.

284 A megszabadulás döntéshez vezet. Az elfajult, megromlott (5Móz 32,5) nemzedéktől el kell fordulni, meg kell szakítani vele a közösséget. A „dacos és lázadó nemzedék” lelke nem maradt hű Istenhez (Zsolt 78,8). Ki kell lépni a Jézust elutasítók táborából. Vö. ROLOFF, Jürgen: i. m., 63.

Isten megújító munkája nyomán népe életébe beavatkozik, azt azonnal belső hasadás követi. Élesen két részre szakad a nép: vannak, akik Krisztus mellett döntenek, míg mások határozottan ellene. A megtértek bűnbocsánatban részesültek, megkapták a Szentlelket. Megalakult a jeruzsálemi ősgyülekezet, amelynek magja szűkebb kört alakíthatott.

Kezdetben átfedés volt a jeruzsálemi gyülekezet egésze és a szeretetközösség között. Eleinte együtt mentek a közös úton, nem volt világos a választóvonal. Később aztán kialakult egy szűkebb közösség, amely vagyonszövetségben élt.²⁸⁵ Apokaliptikus remény fűtötte őket. Úgy gondolták, hogy így lehet megsűrgetni az új aión (világkorszak: Isten országa) eszkatológikus eljövételét, amit Krisztus hirdetett. Nagyon várták Isten országát, az új világkorszakot, ezért egy kommunióba húzódtak be. Kis közösségben kívánták mintegy előlegként megélni azt, amit Isten hamarosan kiterjeszt az egész világra.

2.2. Szociális szempontok

Az Ószövetségben gyakran esik szó a szegényekről, akik mindig számíthatnak Isten oltalmára. Jézus tanításának a tanulmányozása fontos segítséget ad a szeretetközösség kialakulását elősegítő szociális szempontok megértéséhez. Jézus a tulajdon tekintetében radikális kritikát fogalmaz meg, a tulajdonhoz való viszonya szabad volt. Jeruzsálem és egész Palesztina szociális helyzetére az általános szociális szegénység a jellemző.²⁸⁶ A szegénységnek nemcsak negatív hatása van, hanem haszna is lehet, fogékonyá tehet Isten igéjének a befogadására.

285 WACHT, Manfred: *Gütergemeinschaft*, 1–59.

286 Alapos tanulmány a szegénységről SZLAVIK Géza: „A szegények mindig veletek lesznek” in: KARASSZON István (szerk.): *A szent hely*, Komárom, Selye János Egyetem Református Teológiai Kara, 2007, 206–290. Vö. PILGRIM, Walter E.: *Good News to the Poor. Wealth and Poverty in Luke – Acts*, Eugene, Wipf and Stock Publishers, 2011.

2.2.1. Szegénység az Ószövetségben és a rabbinus irodalomban

1. Szegénység az Ószövetségben²⁸⁷

A honfoglalás előtti időben nem voltak nagy vagyoni különbségek a félnomád izraeli törzsek tagjai között. Azonos jogokkal rendelkeztek a törzs tagjai. Ez a helyzet a honfoglalás után megváltozott. Megszűnt a félnomád vándorló életforma, mivel Kánaánban mindenki birtokrészt kapott. Kapcsolatba kerültek az ígért földjén élő népekkel, akik egy része már városokban élt. Megismerhették a városi életformára jellemző szociális feszültségeket. A királyság korában bizonyos mértékű gazdasági növekedés indult meg, és ezzel együtt a szociális differenciálódás is megkezdődött. Az új társadalmi rétegek, a gazdagok nagy földbirtokokat szereztek maguknak úgy, hogy a jogos örökségből kiűzték a tulajdonosaikat: „Megkívánják a mezőket, és elorozzák, a házakat is elveszik, kihasználják az embert és házát, őt magát és birtokát” (Mik 2,2). Kialakult a szegények rétege.

Az ősi birtok elvétele az Isten által adott törvény megszegését jelentette. Az elszegényedés nem csupán szociális, hanem vallási problémát is jelentett. Áháb és Jézabel hazugsággal és gyilkossággal bitortolta el Nábót szőlőjét (1Kir 21), Illés próféta ezért keményen megdorgálja a gonosz királyt.²⁸⁸

Jól tudták már az ókori keleten, hogy világosan megfogalmazott törvények nélkül lehetetlen, hogy egy nép normális keretek között együttéljen.²⁸⁹ Az ószövetségi törvények is az együttélés világos szabályait fogalmazták meg. Az ókori keleti törvények-

287 HOPPE, Leslie J.: *There shall be no poor among you. Poverty in the Bible*, Nashville, Abingdon Press, 2004.

288 Bővebben: HODOSSY-TAKÁCS Előd: Hatalomgyakorlás és annak viselkedés- és értékrendje. Esettanulmány Omri dinasztijájáról, in: SIMON T. László (szerk.): *Utólrétek téged a szavak. A hetven éves Sulyok Elemér közzétételének emlékeztetője*, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2011, 132–143.

289 KARASSZON István: *Az óizraeli vallás*, Budapest, A Budapesti Református Teológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportja, 1994, 58.

kel kapcsolatban azonban kijelenthető, hogy gyakran nagyon is emberi érdekeket szolgáltak.²⁹⁰

Izráel agrárország, így a társadalom nem változik jelentősen attól, hogy a Kr. e. 10. században kialakul a királyság intézménye. A földeket továbbra is hasonlóan művelték és az állatokat is ugyanúgy gondozták.²⁹¹ Meghatározó maradt az úgynevezett „bekerített nomadizmus” gazdálkodási rendszere. Nincs önálló nomád és letelepedett réteg. Ahol lehetséges, a földet művelik, ahol nem, ott állatokat legeltetnek. Mindezt egy faluközösségen belül végzik.²⁹² Palesztinában a vaskorban beszélhetünk ugyan urbanizációról, de ennek mértéke nagyon kicsi. Jeruzsálemen és Samárián kívül csak néhány helyet nevezhetünk városnak.²⁹³ A városok a kontrollt gyakorlók központjai, jóllehet a városlakók aránya a teljes népességen belül csak néhány százalékot tesz ki csupán.

A telepek házai egyszerű technikával készültek. A várókban azonban megjelentek a díszes, faragott kövekből épült paloták. Kijelenthető, hogy nem egyszerűen a királyság intézménye hoz változást Izráel társadalmi struktúrájában, hanem az ekkor

---

290 HODOSSY-TAKÁCS Előd felveti a deuteronomiumi rendelkezések szociális részének vizsgálatát a társadalmi elit szempontjából. Vö: HODOSSY-TAKÁCS Előd: A szövetség tíz igéje, in: HODOSSY-TAKÁCS Előd (szerk.): *A tíz igé. Tanulmánykötet Marjovszky Tibor tiszteletére*, 60. születésnapja alkalmából. Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013, 15. Bennett magyarázata szerint minden törvény annak az érdekeit tükrözi, aki megfogalmazta őket. Bővebben: BENNETT, Harold V.: *Injustice Made Legal. Deuteronomic Law and the Plight of Widows, Strangers, and Orphans in Ancient Israel*, Grand Rapids, Eerdmans, 2002.

291 HODOSSY-TAKÁCS Előd: Vezetés és társadalom a bírák korában, in: *Theologia Szemle* 52/2 (2009), 68–74.

292 HODOSSY-TAKÁCS Előd: Özvegy, árva, jövevény. Az ókori izraeli társadalom periférikus szereplői, in: FAZAKAS Sándor – FERENCZ Árpád (szerk.): *Krisztusért járva követségben. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*, Acta Teologica Debreciensis 3, Debrecen, DRHE, 2012, 70.

293 Uo. Északon Dán és Hácór, délen Lákis és Beérseba, a partvidéken Gézer és Ekron.

kialakuló urbanizáció. A város nem csupán egy régió természetes centruma, hanem a távolban uralkodó király akarátának a végrehajtója. Az urbanizáció és centralizáció negatív hatásai egyre inkább érzékelhetőek voltak. A városi élet nem igényelte a nagycsaládok szoros gazdasági összetartását, így megnyílt a lehetősége annak, hogy egyre többen kiessenek a társadalmi védőhálón.²⁹⁴ A vidékről származó Mikeás rámutat a városra, mint a bajok gyökerére (Mik 1,5; 3,10).

A próféták a szegényeket, a megkárosítottakat Isten nevében vették védelmükbe. Ámós különösen sokat foglalkozik a szegények és a gazdagok kérdésével (Ám 2,7; 4,1; 5,11).²⁹⁵ A csaló kereskedőket megítéli Isten (Ám 8,4–14), Ézsaiás pedig Jeruzsálem nyomorúságáról jövendöl, mivel összetörik a nyomorultakat (Ézs 3,1–15).

A Zsoltárok könyvében gyakran van szó a szegényekről, akiket Isten különös módon védelmez (Zsolt 68,11; 72,2.4.12.13). A szegények imádságban kérik Isten segítségét: „Én nyomorult és szegény vagyok, de gondol rám az Úr. Te vagy segítségem és megmentőm, Istenem, ne késlekedj!” (Zsolt 40,18). A szegénységnek lelki haszna van, mert megtanít imádkozni, Istenhez fordulni.

A babiloni fogság nehéz időszaka a „szegény” kifejezés kollektív használatát eredményezte (Ézs 29,19; 49,13; 51,21).²⁹⁶ A Példabeszédek könyve arra figyelmeztet, hogy a könnyelműség és a

294 HODOSSY-TAKÁCS Előd: Özvegy, árva, jövevény. Az ókori izraeli társadalom periférikus szereplői, 74.

295 „Azt kívánják, hogy a nincstelenek a föld porát szórják a fejükre” (Ám 2,7a), ez olvasható a 2014-es fordításban. Még jobban kifejezi a nyomorúságot egy másik értelmezés: „Akik taposnak a föld porán: az elesettek fején.” A „föld pora” az Istenhez hű, kiuzsorázott rétegek, „akik a gátlástalan konjunktúrában hitük s becsületességük miatt is hátrányos helyzetbe kerültek.” SZABÓ Andor: Ámós könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 872.

296 VLADÁR Gábor: Szegény, szegénység, in: BARTHA Tibor (szerk.): *Kereszttyén bibliai lexikon II*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 518.

restség szegénységbe visz: „A dőzsölő és a falánk elszegényedik” (Péld 23,21). „Eredj a hangyához te rest...” (Péld 6,6–8).²⁹⁷ A szeretetközösség tekintetében azért fontos ez a tanács, mert tagjai közül valószínűleg sokan csak adományokra vártak a rendszeres munkavégzés helyett, ami elszegényedésükhöz vezetett.

2. Szegénység a rabbinus irodalomban

A zsidó kegyességet a próféták üzenete és a Tóra szociális parancsai határozták meg.²⁹⁸ A hellén-római korban különösen éles volt az ellentét a szegények és a gazdagok között. Ezt az éles ellentétet igyekeztek kiegyenlíteni, vagy legalább enyhíteni. A Kr. e. 200 évvel élt Simon főpap a következő alapszabályt írta: „A világ három dologon nyugszik: a Tórán, a templomi kultuszon, és a szeretettevékenységen.”²⁹⁹ A későbbi rabbik különbséget tettek a különböző szeretettevékenységek között: beteglátogatás, idegenek befogadása, sírók vigasztalása, szervezett szegénygondozás, de mindezeket mint „jó cselekedeteket” (Mt 5,16) tartották számon. A könyörületességnek a cselekedeteit nagyra értékelték, amelyek a szociális nyomorúságokat enyhítették.

A bőkezűség vallási megalapozása a sztoikus filozófusoktól és Isten jóságának az utánzásából származik. A rabbik komolyan veszik Dávid hálaimáját: minden jó Istentől származik. „Bizony tőled van mindez, és csak azt adtuk neked, amit kezedből kaptunk” (1Krón 29,14).

A zsidó gyülekezetekben – az ókorban egyedülálló módon –, már a keresztyenség előtt, tényleges szegénygondozást építettek ki. A jogi alapot az úgynevezett szegénytizéd képezte (5Móz 26,12). A deuteronomiumi törvények (5Móz 12–26) egy szociális és társadalmi igazságosságon alapuló közösség alapjait vetik

297 WHYBRAY, Norman R.: *Wealth and Poverty in the Book of Proverbs*, Sheffield, Academic Press, 1990; SANDOVAL, Timothy J.: *The Discourse of Wealth and Poverty in the Book of Proverbs*, Leiden, Brill, 2006.

298 HOPPE, Leslie J.: *There shall be no poor among you*, 17–103.

299 STRACK, Hermann L. – BILLERBECK, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrash IV.*, München, Beck, 1928, 536.559.

meg, előírják a társadalom peremére szoruló csoportok védelmét. A törvények célja, hogy az elszegényedést és a szabadság elvesztését megakadályozzák.³⁰⁰

Persze a határa is megmutatkozik itt ennek a rendszernek. Elutasították a gazdagság radikális kritikáját és a vagyonnról való lemondást. A saját vagyont védték azáltal, hogy korlátozták a szegények támogatását: maximum az összbevétel 20%-a lehet, minimum 3%. Hengel közöl egy rabbinusi tradíciót: „valaki el akarta ajándékozni a vagyonát, de kortársai nem engedték.”³⁰¹ E mögött gyakorlati élettapasztalat áll. A bőkezű adakozó a későbbiekben nem tudja a gyülekezetet támogatni, Izrael javait pedig nem szabad elfecsérelni. A rabbinusi irodalomban újra és újra előtör a gazdagság régi nagyrabecsülése, és a szegénység megvetése.

Ez a magatartás a gazdagság széleskörű dicsőítéséhez vezetett. A Kr. u. 3. században élt híres rabbi, Jochanan így írt: „Isten csak egy erős, gazdag, bölcs és alázatos emberen tud megnyugodni.”³⁰² Ennek a megállapításnak később bibliai alapozást is adtak: „Minden próféta gazdag volt. Honnan tudjuk ezt? Mózes-től, Sámueltól, Ámostól és Jónástól” (Juda Test 25,4). Eközben a régebbi apokaliptika magától érthető módon az eljövendő ai-onban a szegénység megszűntetését várta. De gyakran idézték a Deut 15,11-t: „Mert a szegény nem fogy el a földről, azért parancsolom neked, hogy légy bőkezű az országodban levő nyomorult és szegény testvéreidhez.” Ezt úgy értelmezték, hogy még ott is lesz szegény és így lehetőség lesz a jó cselekvésére.

---

300 RÓZSA Huba: Az Ószövetség szociális törvénykezése a Deuteronomiumban, in: *Teológia* 33/3–4 (1999), 152.

301 HENGEL, Martin: *Studien zum Urchristentum*, 369–370. Vö. STRACK, Hermann L. – BILLERBECK, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrash IV.*, 550.

302 HENGEL, Martin: i. m., 370.

A zsidó háború (66–74)³⁰³ és a Bar-Kochba lázadás (132–136) rettenetes katasztrófát eredményezett. A nép mély gazdasági nyomorúságba került. Vallási, nemzeti és gazdasági egzisztenciája veszélybe került. A szegénység már nem tűnt idealisztikusnak, hanem egyedül Isten ítéletének. A 2. század végén és a 3. században a zsidóság ismét megerősödött. A gazdagságot nagyra becsülték, a szegénységet megvetették. Bizonyos szembenállást mutatott néhány karizmatikus és csodatevő, akik mértékletességben és szegénységben éltek, de ők voltak a kivételek, akik a szabályt erősítették.

2.2.2. Jézus igehirdetésének szociális vonásai

1. Jézus radikális kritikája a tulajdon tekintetében

Jézus tanításának a vizsgálata sok útmutatást ad a szeretetközösség keletkezését elősegítő szociális szempontok feltérképezéséhez. A Kr. u. 1. században Palesztina politikai, szociális és vallási ellentétekkel volt telített. A nyugtalanság több összeütközéshez vezetett a zsidók és a római helytartó, Pontius Pilátus között. A kapzsi helytartó kegyetlenkedéséről a Lk 13,1 is tudósít. A gali-

---

303 Josephus Flavius a rómaiak szövetségesének nevezte az éhínséget. Egy egész fejezetet szentel az éhínség leírására. „Az éhínséggel együtt fokozódott a lázadók dühe is, és mind a két csapás napról napra irtózatosabbá fajult. Nyíltan már sehol sem lehetett gabonát látni, tehát benyomultak a házakba, és mindent átkutattak. Ha valami előkerült, véresre verték a lakosokat, mert letagadták; ha semmit sem találtak, akkor megkínozták őket, miért rejtettek el mindent oly ügyesen, hogy nem lehetett megtalálni. A szerencsétlenek testi állapotából következtettek arra, hogy van-e élelmiszerük vagy nincs. Aki jóltápláltnak látszott, arról feltételezték, hogy vannak élelmiszerkészletei; a csonttá aszottakat békén hagyták, mert fölöslegesnek tartották olyan embereket legyilkolni, akik amúgy is hamarosan éhen halnak. Sok gazdag ember titokban egész vagyonát odaadta egyetlen mérő búzáért, a szegényebbek egy mérő árpáért; aztán bezárkóztak házuk legeldugottabb zugába, és pokoli éhségükben a gabonát örletlenül falták fel, vagy megpirították, ha nyomorúságukban és ijedelmükben meg merték tenni. Asztalt már sehol sem terítettek, hanem félig nyersen kikapták az ételeket a tűzből, és mohón felfalták.” FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 419. 425–426.

leai zarándokok vérét „az áldozati állataik vérével elegyítette.”³⁰⁴ A Jézust kísérő sokaság árgus szemekkel kíséri, hogy vajon Jézus tesz-e valamit a római elnyomás ellen. Jézus viszont elhatárolódik attól, hogy a nacionalista törekvésekbe belefolyjon, ehelyett ezt az incidenst is felhasználja, hogy figyelmeztessen Isten országa jövetelére.³⁰⁵

Jézus nemcsak meghirdeti, hanem el is hozza Isten jövendő országát. Radikális kritikával illeti a földi javakhoz való túlzott ragaszkodást. Isten országa közel van. A Hegyi Beszédben a hangsúly helyes megtalálására tanít: „Keressétek először Isten országát és az ő igazságát, és mindezek ráadásaként megadatok majd nektek” (Mt 6,33). Ennek alapján visszautasítja a kérést – ellentétben az írástudókkal –, hogy az örökség szétosztásában bíraskodjék: „Ember, ki tett engem bíróvá vagy osztóvá köztetek?” (Lk 12,14). Isten országának a közelsége a földi javaktól való szabadságot követeli meg. A mennyei Atya gondoskodó szeretete és jóságára kell hagyatkozni. Isten szolgálata és a mammon szolgálata kizárják egymást (Lk 16,13 = Mt 6,24).

Hengel szerint az arám-főníciai eredetű szavak – tulajdon, vagyon – itt negatív értelemben használatosak. Az ősgyülekezet a korabeli zsidó nyelvhasználatra támaszkodva direkt „hamis mammonról” beszél (Lk 16,9).³⁰⁶ A mammon is arám szó: a vagyon, a pénz megszemélyesítése. Mivel az ősgyülekezet ezt az idegen szót nem fordítja le, azt jelzi, hogy itt bálványról van szó: a mammon tisztelete bálványimádás. A tulajdonnak démoni karaktere van, mivel az embert magához bilincseli, az Isten országába való hívást figyelmen kívül hagyja. Ezért határozottan óv Jézus a gazdagság veszélyétől.

304 A történészek szerint Kr. e. 64 és Kr. u. 133 között a galileaiak körében 62 felkelés robbant ki. A nyugtalanság földje volt Galilea. Pilátus a jeruzsálemi új vízvezetékrendszer kiépítéséhez templomi pénzt is fel akart használni. A helytartó a lázadó galileaiakat a templomban megszároltatta le, ami nagy felháborodást keltett. SZATHMÁRY Sándor: *Isten országa közöttetek van*, Igazságot Szeretetben 5, 14–15.

305 Vö. BOCK, Darrell L.: *Luke 9:51–24:53*, 1205.

306 HENGEL, Martin: *Studien zum Urchristentum*, 373.

Jézus az Úr kedves esztendejét kívánja elhozni. A názareti zsinagógában elmondott első prédikációjában arról beszél, hogy az Ézs 61,1–2 most teljeseedik be. A szegényeknek evangéliumot hirdet (Lk 4,16–19.). A börtönben levő Keresztelő János kérdése adott válaszban is megtalálható a témánk szempontjából fontos kijelentés: „a szegényeknek az evangélium hirdettetik” (Lk 7,22).

Nagyon beszédes a boldogmondások lukácsi megfogalmazása:

„Boldogok vagytok, szegények, mert tiétek az Isten országa.
Boldogok vagytok, akik most éheztek, mert megelégtettek.
Boldogok vagytok, akik most sírtok, mert nevetni fogtok”
(Lk 6,20–21).

A szegényeknek mondott makariszmoszok megfelelnek a gazdagoknak mondott „jaj nektek”-kel:

„De jaj nektek, gazdagok, mert megkaptátok vigasztalásokat!
Jaj nektek, akik most jóllaktatok, mert éhezni fogtok!
Jaj, akik most nevettek, mert gyászolni és sírni fogtok!”
(Lk 6,24–25).

Hasonlóan kritikus a hangvétel a gazdag és Lázár történetében is (Lk 16,19–31). Még élesebb a megfogalmazás a bolond gazdag példázatában:

„Bolond, még az éjjel elkérik tőled a lelkedet,
kié lesz akkor mindaz, amit felhalmoztál?
Így jár az, aki magának gyűjt,
és nem Isten szerint gazdag (Lk 12,20–21).

Joggal feltételezhetjük, hogy a szeretetközösség tagjai nem akartak úgy járni, mint a bolond gazdag. Isten szerint kívántak gazdagok lenni, és nem akartak maguknak gyűjteni. A „gazdagság csábítása” megfojtja a csírázó igét, úgyhogy nem tud termést hozni (Mt 13,22). Jézus maga is gyontalan volt: „Az Emberfia-

nak nincs hová fejét lehajtania” (Lk 9,58).³⁰⁷ A tizenkét tanítvány (Lk 9,3) és a hetvenkét tanítvány (Lk 10,4) kiküldésekor megfigyelhető, hogy szegénységet kér tőlük. Aki mindent elhagy, mindent feláldoz Jézus követéséért, „megörökli az örök életet” (Mt 19,29).

2. Jézus szabad magatartása a tulajdonhoz

A tulajdon radikális bírálata Jézus szolgálatának csupán az egyik oldala. Világosan kell látni azt is, hogy Jézus nem egy napszámos proletár családból, hanem kézműves galileai középosztálybeli családból származik. Ő maga, miként apja τέκτων – famunkás, ács, asztalos volt. Keresztelő Jánossal (Mt 11,18; Mk 1,6) ellentétben ő nem volt szigorú aszkéta.³⁰⁸ A tanítványok is hasonló szociális környezetből származtak.³⁰⁹

Jézus elfogadta az előkelő asszonyok adományát, akik vagyonukból szolgáltak neki (Lk 8,3). Betániában többször megpihent Mária és Márta házában (Lk 10,38–42; Jn 12,1–7), Péter anyósát meggyógyította Kapernaumban, ahová többször visszatért. Lehetséges, hogy a későbbiekben egy házi gyülekezet alakult ott, és egy bizánci templom is épült. A farizeusi áldozati kazuisztikával ellentétben megkövetelte a szülők saját vagyonból való támogatását (Mk 7,9–13). Szívesen együtt ünnepelt az övéivel, részt vett a kánai menyegzőn (Jn 2,1–12).³¹⁰ Ellenfelei csúfolták: „Íme, falánk és részeges ember, vámszedők és bűnösök barátja”

307 Jézus „kivettként él az emberek világában, hogy rólunk elvegye az elvetettség átkát. Aki követi, annak ebben a sorsban kell vele osztoznia.” VARGA, Zsigmond J.: *Lukács evangéliumának magyarázata*, 82.

308 HENGEL, Martin: *Studien zum Urchristentum*, 375.

309 Zebedeusnak, Jakab és János apjának, halászati vállalkozása volt, napszámosai is voltak (Mk 1,20). Lévi vámszedő volt (Mk 2,14).

310 Elképzelhető, hogy Mária rokoni kapcsolatban volt az ünneplő családdal, s ezért mozog „otthonosan” a házban. „Jézus és tanítványai benne élnek az életnek abban a keretében, amelyet az ember a teremtésben kapott Istentől, nem kapcsolták ki magukat népük közösségéből. Jézus és tanítványi köre nemcsak ott jelenik meg, ahol baj van, hanem ott is, ahol öröm és boldogság.” LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* I., Debreceni Református Hittudományi Egyetem Újszövetségi Szemi-

(Lk 7,34). Tanítványaitól nem követelte meg a böjt megtartását, hiszen a násznép se böjtöl addig, amíg velük van a vőlegény (Lk 5,34). A messiási örömidő fontosságára hívja fel a figyelmet. A szőlőmunkásokról szóló példázatban a csupán egy órát dolgozó ugyanannyit kap, mint aki az egész nap terhét hordozta. Itt hangzik el a tulajdon máig érvényes klasszikus definíciója: „Hát nem szabad-e nekem azt tennem a javaimmal, amit akarok?” (Mt 20,15). A rabszolgákról, napszamosokról szóló példázatai tükrözik a galileai és júdeai szociális helyzetet, amelyre a szegénység volt a jellemző.

Prédikációiban Isten országa közelségéről tanít. Gyermeki szívvel kell kérni: „A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk naponként” (Lk 11,3). Aki saját vagyonában bíz, a mammonba veti bizalmát és Isten szeretetét megveti. Szegényeknek, megvetetteknek, betegeknek üres kézzel kell a jóságos Atya elé állni, miként ezt a tékozló fiú tette.

A jeruzsálemi szeretetközösség szegényei hittel várták Isten országa közelségét, és bizodalmukat az Atya szeretetébe vetették. Bízató volt számukra Jézus tanítása: „Vannak utolsók, akik elsők lesznek, és vannak elsők, akik utolsók lesznek” (Lk 13,30). Bizonyára az „utolsók” hittel ismételték ezt az ígét.

2.2.3. Általános anyagi szegénység Jeruzsálemben és az egész országban

Nemcsak Jeruzsálemben volt általános anyagi szegénység, hanem az egész országban is. Jézus igehirdetésének szociális tanításai is ezt tükrözik. A gazdag ifjúnak azt tanácsolja, hogy vagyonát ossza szét a szegények között (Lk 18,22). Zákeus is könnyen talált szegényeket, akik között vagyona felét szétosztotta (Lk 19,8).³¹¹ Amikor Betániában, a leprás Simon házában, egy asszony drága kenettel megkenté Jézus fejét, még a tanítványok is

---

náriumának Tanulmányi Füzetek 8, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1999, 100.

311 Lásd bővebben: PILGRIM, Walter E.: *Good News to the Poor: Wealth and Poverty in Luke – Acts*.

bosszankodtak az asszony pazarlásán. Azt mondták, hogy „el lehetett volna ezt adni sok pénzért, és azt a szegényeknek juttatni” (Mt 26,9). Jézus védelmébe veszi az asszonyt, amikor azt mondja, hogy „temetésemre készítette elő” (Mt 26,12). Kijelenti azt is, hogy „a szegények mindig veletek lesznek” (Mt 26,11). A jó cselekvésére, a diakóniára mindig lesz lehetőség. A szegénységben nemcsak negatívum, hanem pozitívum is van. Fogékonyra tesz, illetve tehet Isten Igéjének meghallására és befogadására. Azért mondja Jézus boldognak a szegényeket, mert Isten országa gazdagságában részesülhetnek.

1. Éhínség

Az éhínség az élelmiszerek tartós hiánya, illetve magas ára miatt bekövetkezett táplálékhiány. Éhínség különböző okokból keletkezhetett: például az eső tartós elmaradásából.³¹² Palesztina területén meghatározó a rövid, esős évszak, gyakorlatilag hiányzik a folyamatos vízutánpótlás.³¹³ Ok lehet a háborúk rombolása (Jer 14,15), vagy a sáskák pusztítása (Jóel 1) is. Nagy éhínség támadt Samáriában, amikor Benhadad, Arám királya ostrom alá vette a várost (2Kir 6,24–33). Amikor Nebukadneccar, Babilónia királya körülzárta Jeruzsálemet „úgy elhatalmasodott a városban az éhínség, hogy nem volt ennivalója az ország népének” (2Kir 25,3). Az ősatyák korában is volt éhínség: Ábrahám (1Móz 12,10), Izsák (1Móz 26,1), Jákób és fiai (1Móz 42,2) éhínség miatt menekültek Egyiptomba. Elimelek és családja a bírák korában szintén éhínség miatt költözött Betlehemből Moáb földjére (Ruth 1,1).

Dávid idejében három egymás után következő évben volt éhínség (2Sám 21,1). Illés (1Kir 17,1; 18,1–2), Elizeus (2Kir 4,38; 8,1) és Nehémiás (Neh 5,3) korában is volt súlyos éhínség. Rendkívül megemelkedett az élelmiszerek ára éhínség idején. Samária ostroma idején „egy szamárféj nyolcvan ezüstbe, egy marék-

312 Ám 4,7–9; Hag 1,10–11; Jer 14,4.

313 HODOSSY-TAKÁCS Előd (Takáts Előd néven): *Kortörténeti tanulmányok*, Sepphoris Füzetek 1, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1999, 113.

nyi galambtrágya pedig öt ezüstbe került” (2Kir 6,25). A kínzó éhség során előfordult, hogy az anyák megették gyermekeiket (2Kir 6,29). Az éhínség Isten büntető eszköze népe és a világ életében. „Fegyver, éhínség és dögvész” gyakran előfordul Jeremiásnál (24,10; 27,8; 29,17) és a végső idők jelei közt is szerepel: „éhínségek és földrengések lesznek mindenfelé” (Mt 24,7). Ilyen értelemben van szó róla a Jelenések könyvében is (6,5–8).³¹⁴

Isten nem feledkezik meg hűségese prófétájáról, Illésről. Gondoskodik róla, és táplálja az éhínség idején is (1Kir 17,6–16). A zoltáros dicsőíti Istent, aki az istenfélőket „éhínség idején is megtartja” (Zsolt 33,19). Reményteljes biztatás a Péld 10,3-ban: „Nem hagyja az Úr éhezni az igaz embert.”

Az általános szegénység és a gyakori éhínség elősegíthette a jeruzsálemi szeretetközösség megalakulását. Megtapasztalhatták, hogy Istennek különös gondja van a szegényekre. A gondoskodás a tehetősebb tagok áldozathozatalában is megnyilvánult.

2. Agabosz próféciája ApCsel 11,27–30

Agabosz a Jeruzsálemből Antióchiaába érkező próféták egyike volt. A Lélek által jövendölte meg, hogy nagy éhínség lesz az egész földön. Klaudiusz római császár (Kr. u. 41–54) uralkodása alatt teljesedett be a prófécia. Valószínűleg 46/47-ben érte el az éhínség Palesztinát.³¹⁵ Folytonos szárazságok következtében nagy éhínség sújtotta Júdeát.

314 Az éhínség szimbóluma a fekete ló. Oka pedig a drágaság. Cicero arról ír, hogy békeidőben 12 mérce búzát lehetett egy dénárért venni, árpából pedig a többszörösét. Az árpa a szegények eledele volt. „A gazdasági viszonyok romlását érzékelteti az árak emelkedése, amely az anyagi javak fölött rendelkező gazdagok és a kereskedő réteg visszaélésének a következménye.” A harmadik pecsét felnyitását szintén nagy éhínség követi. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *A Jelenések könyvének magyarázata* I, Debrecen, Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma, 2011, 212–214.

315 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 195.

Josephus Flavius is tudósít erről az éhínségről. Helené, Adibene királynéja Jeruzsálembé zarándokolt. „Jeruzsálem lakosai nagy örömmel fogadták érkezését: ekkoriban éhínség kínozza a várost, s mivel élelmiszerhiány miatt sok ember meghalt, Helené királyné kíséretének néhány tagját elküldte Alexandriába, hogy vásároljanak sok pénzért gabonát, másokat pedig Cyprusba küldött, hogy néhány hajórakomány szárított fügét hozzanak. A kiküldöttek igen gyorsan megtették az utat, s mikor visszaérkeztek, a királyné a nélkülözők közt élelmiszert osztott ki, úgy, hogy jótékonyágával áldott emléket biztosított magának népünk körében. Midón fia, Izates értesült az éhínségről, ő is nagy pénzüsszeget küldött Jeruzsálem előjáróinak; ezt azután szétosztották az éhezők közt, és így sokat megmentettek az éhhaláltól.”³¹⁶

Az antiókhiai gyülekezet tagjai is elhatározták, hogy segítséget küldenek a Júdeában lakó testvéreknek. A diakóniai adományt Barnabás és Saul vitte Jeruzsálembé. Agabosz prófétával az ApCsel 21,10–11-ben is találkozhatunk, aki megjövendöli Pál jeruzsálemi szenvedéseit, ami szintén bekövetkezett. A szeretetközösségnek feltétlenül szüksége volt az antiókhiai gyülekezet támogatására, nem csak az éhínség miatt, hanem a közösség általános elszegényedése miatt is, mivel valószínűleg termelő tevékenységet nem folytattak.

2.2.4. Sok elhagyatott özvegy, árva, beteg, koldus, nélkülöző

1. Palesztina szociális helyzete

A Római Birodalomban 4,5 millió zsidó élt, de Palesztinában alig $\frac{3}{4}$ millió. Még ezt a népességet is alig tudta eltartani az ország.³¹⁷ Palesztina szociális viszonyainak a vizsgálata nagyon tanulságos

---

316 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 556.

317 BOLYKI János: *Teológia a szószéken és a katedrán*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2015, 114. A templomépítés Kr. u. 64-ben fejeződött be. Sokan lettek munkanélkülivé Jeruzsálemben.

és elszomorító. Jézus és a szeretetközösség korában négy réteget különböztethetünk meg.³¹⁸

a. Az első az előkelő gazdag felső réteg. A főpapi család, a papi nemesség, a nagybirtokosok és a nagykereskedők tartoztak ide. A nagytanács tagjai Jeruzsálemben vagy környékén laktak. Az adóbérlők is ide tartoztak. Fényűző életet éltek, nagy lakomákat rendeztek, melyeket előre jeleztek a meghívottaknak. A lakoma napján még egy meghívót küldtek. A kor szokásait hűen tükrözi Jézusnak a nagy vacsoráról szóló példázata (Lk 14,15–24).

b. A következő a középréteg. A kiskereskedők, az iparosok, és a papok jelentős száma tartozott ide. Ha nem is fényűző módon, de elég jó körülmények között éltek.

c. A legtöbben a szegény réteghez tartoztak, akiket további külön csoportokba lehet osztani. 1. Napszámosok, akik egyik napról a másikra éltek. Egy napszámos napi bére alig fedezte egy kis család napi kiadásait. A napszámosok számára óriási gondot jelentett, ha csupán egyetlen nap is munka nélkül maradtak. Ezért talált a gazda még délután 5 órakor is álldogálókat a piacon, mert fontos volt számukra, hogy munkát kapjanak (Mt 20,6–7). 2. A zsidó és a pogány rabszolgák is ehhez a réteghez tartoztak. A zsidó rabszolgák a szombat-év elérézését várták. A pogány rabszolgák teljesen jogfosztottak voltak. Helyzetükön úgy próbáltak enyhíteni, hogy prozelitákká lettek, Izrael kultuszközösségéhez csatlakoztak. 3. Nagyon sok írástudó is a szegény réteghez tartozott, mivel tilos volt számukra, hogy munkájukért fizetést vegyenek fel (Berakot IV,6). Jézus tanításában is ez fedezhető fel (Mt 10,8–10).

d. A koldusok alkották az utolsó réteget. Jézus is sokat találkozott velük. A sánták, vakok, süketek, bénák arra voltak utalva, hogy koldulásból éljenek, hiszen hivatalos szociális gondoskodásra nem számíthattak. Megpróbálták koldulással segíteni magukon, hogy ne legyenek a családjuk terhére. A koldus számá-

---

318 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 185–188.

ra nyújtott segítség elfogadott volt, Izráelben az alamiznaadás érdemszerző cselekedetnek számított. A jeruzsálemi templom kapuja, a Siloám tó kijárata, és a Betesda tava különösen kedvező hely volt a koldulásra. Pétertől és Jánostól a jeruzsálemi templom Ékes-kapujánál kért alamizsnát a születése óta sánta férfi (ApCsel 3,1–2). Átéltette azt a csodát, hogy sokkal többet és nagyobbat kapott, mint amit remélt, hiszen Jézus nevében betegségéből gyógyították meg az apostolok.

2. Jeruzsálem szociális helyzete

Joachim Jeremias szerint a Kr. u. 1. században Jeruzsálem lakóinak száma kb. 55.000 volt. Nagy ünnepenként ez a szám mintegy 126.000 templomi zarándokkal nőtt.³¹⁹ A római helytartók idejében a politikai élet központja Cézárea volt, de ünnepenként a procuratorok mindig megjelentek Jeruzsálemben. Székhelyük ilyenkor Heródes egykori királyi palotájában, a praetóriumban volt.

Jeruzsálemben a legélesebbek a társadalmi különbségek, a dúsgazdagok és a szegények nagy része itt található. Az élelmiszerek és az ipari termékek általában drágábbak, mint vidéken. A várost ráadásul szélvihar és földrengés is pusztította.³²⁰ Az ismétlődő háborúk is növelték a szegénységet. Kr. e. 169-ben IV. Antiokhosz Epiphanes ostromolta a várost, 164–163-ban pedig Antiokhosz Eupator. Egy pusztító orkán Kr. e. 64-ben az egész föld termését megsemmisítette. Kr. e. 37-ben Nagy Heródes ostromolta a várost, amit éhínség követett. Kr. e. 31-ben földrengés okozott hatalmas károkat. Kr. e. 25–24-ben éhínség és pestis szedte az áldozatokat. Sok volt az éhező nincstelen,³²¹ sokan éltek Jeruzsálemben nyomorúságban, akik szabadításra vártak.

---

319 JEREMIAS, Joachim: *Jerusalem zur Zeit Jesu*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ³1962, 86–97.

320 Vö. Agabosz próféciáját az éhínségről (ApCsel 11,27–30).

321 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 187.

Az evangélium nemcsak pillanatnyi segítséget adott, hanem Isten országa eljövételének jeleként gyökeres, egész életre szóló megoldást nyújtott. Nagyon sok elhagyatott özvegy, árva, beteg élt a városban, ami azzal is magyarázható, hogy élete vége felé sok kegyes izráelita ment haza Jeruzsálembe, hogy majd ott temessék el.³²² Persze ezek a hazaköltözők eleinte nem voltak szegények, mert egy ilyen vállalkozást nem minden diaszpóra tag engedhetett meg magának. Azonban a családtól elszigetelődve elmagányosodtak, megözvegyültek és anyagi helyzetük is megromlott. Azokkal az írástudókkal vitázik Jézus a Mk 12,40-ben, akik felemésztik az özvegyek házáat. Egy szegény özvegyaszszonyról van szó ezután, aki a jeruzsálemi templom perselyébe két fillért dobott (Mk 12,41k). Jézus nagyra értékeli az ő adományát. Elszomorító példa az egyszerű nép anyagi helyzetére, hogy az ötezer embernek valószínűleg nem volt összesen 200 dénárja kenyérre.³²³ A szegények számára lelki és anyagi támaszt nyújtott a szeretetközösség.

2.2.5. Munkanélküliség, egészségügyi ellátás nélkül, rossz tisztálkodás

A szeretetközösségben valószínűleg sokaknak nem volt állandó munkahelye. Schattenmann ír arról, hogy a Galileából kivándorolt halászok és földművesek a nagyvárosban nehezen találtak munkát.³²⁴ A tizenkét tanítvány is megszokta, hogy Jézust követve 3 évig nem végeztek fizikai munkát rendszeresen. Isten országa közeli eljövételét várták, de Jézus arról is tanít a példá-

322 GRUNDMANN, Walther: i. m., 184. Az a remény éltette őket, hogy a fel-támadás a Sion hegyén kezdődik el. Grundmann szerint elképzelhető, hogy korábbi birtokuk árát a közeli parúzia reményében a szeretetközösségnek adták át.

323 BOLYKI János: *Teológia a szószéken és a katedrán*, 116. A 200 dénár csupán 200 ember egy napi napszámja volt.

324 SCHATTENMANN, Johannes: *Gemeinschaft*, 497. Szerinte az ösgyüle-kezet elszegényedése nem a vagyon-közösség következménye, hanem Palesztina gazdasági helyzetével, az éhínséggel és a politikai nyugtalan-sággal van összefüggésben.

zatokban, hogy nem ölbe tett kézzel kell várni őt. Téves következtetéseket vontak le a pusztában vándorló nép csodás táplálásából és a kenyérszaporítási történetekből.

A szegények, koldusok, betegek egészségügyi ellátás nélkül éltek. Sóvárogva várták és fogadták Jézusban a betegek gyógyítóját, az áldott orvost. Az apostolok által is sok gyógyító csoda történt: „A betegeket is kivitték az utcákra, ágyakra és fekvőhelyekre tették le őket, hogy ha arra jár Péter, legalább az árnyéka vetődjék rá valamelyikükre” (ApCsel 5,15). A mérhetetlen nyomorúságot és a hihetetlen nagy reménységet fejezi ki ez a jelenet. Betegek, nyomorultak az egész országban voltak: „Összejött a Jeruzsálem körüli városok népe is, hoztak betegeket és tisztátalan lelkektől gyötörteket, s ezek mind meggyógyultak” (ApCsel 5,16). A szegénység következménye a tisztálkodás hiánya, ami azzal is magyarázható, hogy Jeruzsálem vízben szegény város volt.³²⁵

A szeretetközösség tagjai valóban átélték, hogy „Boldogok vagytok, szegények, mert tiétek az Isten országa” (Lk 6,20). Örömmel tapasztalták meg, hogy „a szegényeknek az evangélium hirdettetik” (Lk 7,22). A „megfáradtak” „megnyugvást” kaptak a közösségben (Mt 11,28).

2.3. Jogi-társadalmi szempontok

A hellenizmus fontos eredménye volt, hogy a görögök és a barbárok közötti mély ellentét eltűnt, megerősödött a közösségi érzés. Kialakult a belső lelki szabadság érzése, amely mindenki számára elérhető lett. A közösség tagjai örömmel élhették meg a Krisztus által nyert szabadságot.

A társadalmilag kiszolgáltatottak és jogilag védtelenek köre megnövekedett. A próféták erős hangon bírálják azokat, akik a

---

325 Csatornán vezették be a vizet Jeruzsálembe. A Silóah vize is ilyen csatornán keresztül érkező víz lehetett, valószínűleg a Gihón-forrás vizét vezette be a városba (Ézs 8,6).

népet megfosztják jogaitól, az özvegyeket és árvákat kizsákmányolják. A nők és a gyermekek jogilag kiszolgáltatott helyzete elszomorító volt. Ebben a helyzetben nagy hatása van annak, hogy Jézus a nőket egyenjogúaknak tekinti, követői között asszonyok is vannak. Magához hívja a gyermekeket és áldásában részesíti őket.

A pásztorok, a vámszedők, a kereskedők és a paráznák foglalkozásuknál fogva kirekesztettek voltak, ezért számukra nagyon vonzó volt a szeretetközösség befogadó légköre. A vallásilag kirekesztett tisztátalanok és idegenek is számíthattak a közösség befogadására.

Gerd Theissen ír tanulmányában³²⁶ a szociális elgyökérteleződésről, a vándorkarizmati-kusokról, az eltérő magatartásúakról (emigránsok és újtelepesek), az agresszív magatartásúakról (rablók és felkelők) és a támogatásra szorulókról (koldusok és csavargók). Számukra is vonzó volt a testvéri közösség, hiszen otthonra találtak azok is, akiknek nem volt otthonuk.

2.3.1. A hellenizmus hatása az őskeresztyénekre

A hellenizmus eredetileg azt jelenti, hogy „görög nyelven helyesen beszélni.” A modern fogalom a 19. századból származik. Nagy Sándor és utódai a görögség szellemi, politikai és szociális hatásait terjesztették. Témánk szempontjából fontos kérdés, hogy időben meddig tartott a hellenizmus. Conzelmann szerint a hellenista társadalom struktúrája nagy egészében a népvándorlásig erősen tartotta magát.³²⁷ Így Palesztina az újszövetségi korban még része a hellenista kultúrának. Walter kijelenti, hogy az ApCsel 6-ban görögül beszélő zsidókról, azaz „hellenistákról” és héberekről olvashatunk, akik az ösgyülekezet két csoportját alkották.³²⁸

326 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 161–196.

327 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 152. Vö. KOVÁCS (KARNER) Károly: *Hellenizmus, Róma, zsidóság*, Köln – Bécs, Útitárs, 1969.

328 WALTER, Nikolaus: *Praeparatio Evangelica*, WUNT 98, Tübingen, Mohr, 1997, 192.

Jellegzetesen városi kultúra a hellenizmus. Az újonnan alapított városokat Nagy Sándor makedónokkal, görögökkel és barbárokkal vegyesen telepítette be. A városok fontos része volt az árkádsorral körbevett négyszögletű térség, az agora, ahol a jogszolgáltatás is történt. Az első keresztyén gyülekezet is egy városban, Jeruzsálemben született. A páli misszió során is a városok játszottak központi szerepet.

A hellenizmus fontos vívmánya, hogy a görögök és a barbárok közötti tradicionális éles elhatárolódás és megkülönböztetés eltűnt. Nemcsak a közösségi érzés erősödött meg, hanem az egyén is felfedezte ez a korszellem. Szemben a származással és a társadalmi helyzettel, inkább a jellemre és személyes értékekre kerül a hangsúly. Az ösgyülekezetben egyszerre figyelhető meg a koinónia ápolása, és az egyén belső értékeire tett hangsúly.

A klasszikus görög idők tradicionális városi kultúrájával szemben a hellenista városok már nem voltak politikailag autonómok. Szabadságuk már csak a belügyekre korlátozódott. Az egyén is messze került az athéni demokrácia ősi szabadságától. A szabadság fogalma individualizálódott. Conzelmann hangsúlyozza, hogy most már nem annyira külső, politikai szabadságról volt szó, hanem sokkal inkább belső, lelki szabadságról. Ez a szabadság mindenki számára elérhető, még a rabszolgák számára is.³²⁹ Ehhez hasonlóan Jézus is a belső szabadságra tette a hangsúlyt, nem akart politikai Messiás lenni. Az első keresztyének a külső körülmények korlátai közepette örömmel élték meg a Krisztusban kapott szabadságot és egységet (Gal 3,28).

2.3.2. Társadalmilag kiszolgáltatottak, védtelenek a jogszolgáltatásban

A jog az igazságosság érvényesülése ember és ember között. Valakinek az ügyét megfelelőképpen elintézni, az őt megillető dolgot peres ügyében megadni. A bibliai jog forrása Isten. A Mózes

---

329 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 151–152.

könyveiben található törvényeket ő adja, melyben szabályozza népe életét. A törvény előírja a bírácoknak a pártatlan ítélkezést (5Móz 1,17).³³⁰ A jogi életben kezdetben a családfőknek, később a papoknak és a lévítáknak volt jelentős szerepük. Feladatuk nemcsak a törvény tanítása és magyarázata, hanem bizonyos esetekben alkalmazása és számonkérése is. A honfoglalás után a jogi ügyek intézésének fontos helyszíne a városkapu volt (Ruth 4,1³³¹; Zak 8,16).

A bírák karizmatikus személyek voltak, akik Istentől kapott elhívásuk alapján a nép élére kerültek, hogy az izráeli törzsszövetség vezetői legyenek háborúban és békében.³³² Ezt követően a királyok voltak az igazságszolgáltatás legfőbb gyakorlói, később pedig a nagytanács vette át ezt a feladatot. Józsué a honfoglaláskor törekedett arra, hogy a törzsek egyformán részesüljenek a tejjel és mézzel folyó Kánaán földjéből. A Kr. e. 10. században a városi házak nagysága hasonló volt. Ez a vagyoni egyenlőség a Kr. e. 8. századra nagymértékben megváltozott. Az ásatások arról tanúskodnak, hogy már külön városnegyedben voltak nagyobb házak, elkülönülve a szegények kisebb házeitól. Nagy társadalmi átalakulás ment végbe Izráelben ez alatt a két évszázad alatt. Egyik oldalon felhalmozódott a vagyon, a másik oldalon pedig egy elszegényedett, eladósodott népréteg társadalmi osztálya alakult ki. A hétvévenkénti szombat év és minden ötvenedik

---

330 Egy törvénygyűjtemény van együtt a Deuteronomiumban, amely előírja, hogy személyválogatás nélkül és igazságosan kell ítélkezni, „mert az ítélet Istené” (5Móz 1,17). TÓTH Kálmán: Mózes öt könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata I.*, 262. Vö: RÓZSA Huba: *Az Ószövetség szociális törvénykezése a Deuteronomiumban.*

331 Boáz a városkapunál beszél a közeli rokkal. A város vénei közül tízet kér fel ügye törvényes lebonyolításához. „Nyilván jelképes ez is, hogy a két féllal együtt most tizenketten vannak, mint a tizenkét törzs, majd a tizenkét apostol.” BÉKÉSI Andor: Ruth könyve magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szent-írás magyarázata I.*, Budapest, Kálvin János Kiadó (1995), 319. Vö: EGERESI László Sándor: *Ruth könyve*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2006, 73–84.

332 HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Vezetés és társadalom a bírác korában*, 68–74.

esztendő, a jubileumi év, a nagy elengedéseknek az alkalmi: arányosan újra kellett osztani a földeket, az adósságokat elengedni, az adóssága miatt rabszolgává lett zsidókat fel kellett szabadítani.³³³ A rendelkezések végrehajtása nem mindig valósult meg a törvény szerint (5Móz 15; 3Móz 25), hiszen a gazdagok ragaszkodtak vagyonukhoz. A Kr. e. 8. század nagy gazdasági fejlődése gazdag, befolyásos réteg kialakulását eredményezte, a jogi normák betartása meggyengült. A próféták hangja élessé válik. Ézsaiás határozottan elítéli a gonosz vezetőket: „Jaj azoknak, akik jogtalan rendeleteket hoznak, és irataik csak terheket rónak ki. Mert elnyújtják a nincstelenek perét, megfosztják jogaiktól népem nyomorultjait. Az özvegyeket kizsákmányolják, és az árvákat kifosztják” (Ézs 10,1–2).³³⁴ A nagytanács működését a későbbiekben a római helytartók ellenőrizték.

Az egész ókori kultúra egyik legtökéletesebb alkotása a római jog. A rómaiak művészei voltak az államépítésnek. A római magánjog alapfogalmait a római jogászok több évszázadon át bámulatos gyakorlati és elméleti érzékkel dolgozták ki. Az ő szellemi munkájuk eredményeit vette át a modern jogtudomány.

Conzelmann közli, hogy Pompeius Kr. e. 63-ban hódította meg Szíriát. Ekkor Júdeát betagolta a Szíria Provinciába.³³⁵ Az ellenálló zsidók közül sokat foglyul ejtett, és rabszolgaként Rómába vitte őket. A rómaiak a zsidók belügyeibe nem avatkoztak be, széles körű önkormányzatot engedélyeztek, a vallásukat

---

333 KARASSZON István: A jubileumi év az Ószövetségben, in: KARASSZON István: *Az Ószövetség másik fele*, Budapest, Sapientia Főiskola – L’Harmattan, 2010, 200–212.

334 A királyi tisztviselők hoztak olyan rendeleteket, amelyekkel a szegényeket, özvegyeket és árvákat meg lehetett fosztani jogaiktól és javaiktól. Látszólag törvényesek voltak ezek a rendeletek. A gonosz vezetők viszont nem számoltak azzal, hogy Isten az özvegyeket és az árvákat védelmébe veszi. Isten az „árváknak atyja, özvegyek védője” (Zsolt 68,8), és az ellenük elkövetett bűnöket számonkéri (Mt 25,41–46). Bővebben: HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Özvegy, árva, jövevény*. Az ókori izraeli társadalom periférikus szereplői, 63–75.

335 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 157.

is gyakorolhatták. Az alaposan kidolgozott jogot a hódítók nem mindig alkalmazták igazságosan. Pilátus vérengzése ékes bizonyítéka a hódítók túlkapásainak (Lk 13,1). A zsidókra kivetett vámok és adók egyre növelték a társadalmi elégedetlenséget és a rómaiak iránti ellenszenvet. A vámok beszédését általában árverésen adták át a legtöbbet ígérőnek. Zákeus, a Jézussal való találkozása után bevallja, hogy zsarolta a népet (Lk 19,8). Palesztina a Kr. u. 1. században társadalmilag kiszolgáltatott volt, a jogszolgáltatás terén pedig védtelen.

Hengel egy elgondolkodtató jogi problémára hívja fel a figyelmet, ami a jeruzsálemi ősgyülekezet vagyonszerkezetével kapcsolatos. Házaik és birtokaik eladása során a telek-könyvi és földhivatali bejegyzésekkel biztosan keveset foglalkoztak. Valószínűleg evilági dolognak tartották.³³⁶ A közösség szervezeti ügyeinek az intézése is a minimumra korlátozódott, mivel Jézus visszajövetelének intenzív várására koncentráltak. A javak elosztása terén egyre növekvő gondok keletkeztek, ami a gyülekezet belső csoportjai között feszültséget eredményezett (ApCsel 6).

2.3.3. Egyenlőtlenség az emberi jogokban (személyválogatás)

Isten nem személyválogató (ApCsel 10,34; Róm 2,11).³³⁷ Jézus követői se lehetnek személyválogatók (Ef 6,9; Kol 3,25). A bíraktól azt kéri a törvény, hogy egyenlőséget gyakoroljanak a jogokban: „Ne nézd, hogy valaki nincstelen; és ne kedvezz a hatalmasnak! Igaz ítéletet hozz honfitársad ügyében” (3Móz 19,15)! A személyválogatás gyakran a megvesztegetés következménye.

336 HENGEL, Martin: *Studien zum Urchristentum*, 380.

337 Péter Kornéliusz házában értette meg igazán, hogy Isten nem személyválogató (ApCsel 10,34). „Péter Isten nemzeti és vallási kereteket áttörő szeretetét hirdeti [...] Nem az számít Isten előtt, hogy az ember milyen fajtához tartozik, hanem az, hogy mennyire jár igaz úton. Sem a faj, sem a nyelv, sem a származás nem akadályozza annak, hogy valaki Isten országának polgára, a Krisztus követők közösségének tagja legyen.” LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 193.

1. A nők helyzete

Conzelmann szerint a hellenista korban a nők helyzetével kapcsolatban klisék terjedtek el, amelyek azt állítják, hogy a nők többé-kevésbé jog nélküliek voltak. Szerinte azonban ez így nem helytálló. Hiszen ebben a korban is voltak sikeres uralkodónők, királynők, politikusok, akiknek politikai befolyásuk vitathatatlan.³³⁸ Elképzelhető, hogy személyes, polgári területeken nem voltak jog nélküliek, de a többség a nyilvános ügyekből ki volt zárva.

A heródesi templomban csak az asszonyok udvarába mehettek a nők, a templom belső részeibe nem. Az asszonyok udvara a férfiak udvarától, amit Izráel udvarának neveztek, tizenöt lépcsőfokkal lejjebb volt. A zsinagógákban is szigorúan el voltak választva a férfiak és a nők, egyáltalán nem érintkezhetek. Rabbi Juda ben Elaj mondja: „Három dologért kell Istent mindennap dicsérni: Áldott legyen, hogy nem pogánynak teremtett! Áldott legyen, hogy nem nőnek teremtett! Áldott legyen, hogy nem tudatlannak teremtett! Áldott, aki engem nem pogánynak teremtett: Minden pogány olyan előtte, mint a semmi. Áldott, aki engem nem nőnek teremtett: Mivel a nők nem tudják magukat a törvénynek elkötelezni. Áldott, aki engem nem tudatlannak teremtett: Mivel a tudatlanok nem félnek a büntőtől” (Tos. Ber. 7,18). Az idézet érintette a nők törvényhez való viszonyát. Rabbi Eliezer még keményebben fogalmaz: „Aki a lányának a Tórát tanítja, ostobaságot csinál” (Sota 3,4). Szintén tőle származik a következő nagyon jellemző kijelentés: „Inkább a tűzbe dobnám a Tórát, minthogy egy asszonynak odaadjam” (pal. Sota 3,4). Az asszonyok számára nem volt kötelező nagy ünnepeken a jeruzsálemi zarándoklat, de a törvény minden szigora és büntetése igen. A nők csekély jogaikat az apjuk által gyakorolták, majd amenyiben megházasodtak, a férjük által.³³⁹

---

338 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 152–153.

339 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen*

2. Család, házasság, gyerekek

Palesztinában a társadalom apajogú, a férfi a ház ura. A héber családok nagycsaládok, az apa egyúttal nemzetségfő is lehetett. Ő volt a család papja is. Feladata az asztali áldás elmondása, az áldozatok felajánlása, a Tóra tanítása. Az apa volt tehát a legfőbb tekintély a családban.

A nő akkor kapott tiszteletet, ha anya lett. A gyermektelenséget szégyennek tekintették, de Erzsébet például megtapasztalta, hogy Isten képes a gyalázatot elvenni (Lk 1,25).³⁴⁰ A házasságot nagyra értékelték, főleg az utódok miatt. A házasságot Isten parancsa alapozta meg (1Móz 1,27–28). Aki a szaporodást nem vette komolyan, Isten népét, Izráelt kicsinyítette meg.

A házasságot az eljegyzés alapozta meg. Gyakran már 12 éves korukban eljegyezték a lányt, a férfiak 18-24 éves korban házasodtak. Az eljegyzést megelőzte a leánykérés, az engedélyt a leány apja adta meg. Ezt követte a házassági szerződés, amelyben a kelengyéről, a hozományról és a vételárról volt szó. A kelengye az asszony tulajdonában maradt, de a férfi rendelkezett felette. A hozomány a férfi tulajdonába került. A vételárát a vőlegény fizette, amellyel tulajdonképpen megvásárolta a nőt. A nő megszerzése a rabszolga megvásárlásához hasonlít. A nő megvásárolható pénz, okmány és nemi érintkezés által. A pogány rabszolga megvásárolható pénz, okmány és birtokbavétel által, ami az első szolgálat, amire ura volt jogosult. A fiatalasszony az apja tulajdonából a férje tulajdonába kerül.³⁴¹

Krieges, 174.

340 Isten elvette Erzsébet szégyenét. Erzsébet boldogan dicsőíti Istent, aki „választott eszközként vette igénybe terve kivitelezésében.” Így lett az idős asszony a Megváltó útkészítőjének az anyja. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Evangéliumi szemelvények*, Debreceni Theológiai Akadémia Újszövetségi Szemináriumának Tanulmányi Füzetei 3, Debrecen, Debreceni Református Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1979, 8.

341 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 176.

A férj kötelessége volt megfelelően gondoskodni a feleségről: élelmet, ruhát és lakást biztosítani, ha megbetegedett, megfelelő orvosságról kellett gondoskodni, ha fogságba került, ki kellett váltani, ha meghalt, a temetés során legalább két fuvo­lást és egy siratóasszonyt kellett felfogadni. Az asszony vezette a háztartást, a sütés, a főzés és a mosás az ő feladata volt. Neki, vagy a lányának meg kellett mosni az apa arcát, kezét és lábát. Ilyet másik férfi, de még zsidó rabszolga se tett meg, csak pogány rabszolga. Mindezek szintén mutatják a nő alávetett helyzetét. A férfi ura volt a feleségének, aki olyan volt, mint egy alkalmazott. Dolgozott a mezőn és segített a termény eladásában.

A nő a házasság megkötése után férje családjának és nem­zetségének tagja lett, minden gyermekük odatartozott,³⁴² munka­erejét ettől kezdve az új család keretei között hasznosította. Csak rendkívüli esetben változott ez a szabály. Példa erre Jákób törté­nete, aki ideiglenesen kiválik apja családjából, és anyai nagybá­tyjánál él. Kényszerből marad idegenben, és amikor lehetősége nyílik, visszatér az apai klánhoz.³⁴³

A házassági elválás lehetőségét (5Móz 24,1) a rabbik kü­lönféleképpen értelmezték. A szigorúbb, Sammaj-féle iskola a házasságtörést tekinti válóoknak. Hillél szerint „ellen-szenves” dolog lehet csupán az is, ha a feleség odakozmálja az ételt. Rabbi Aqiba szerint az is elég a váláshoz, ha a férj egy szebb nőt ta­lál. A görög és a római jog mindkét félnek megengedte a válást. A zsidó jogban erre csak a férfinak volt lehetősége.³⁴⁴ Az asszony a férfi önkényének a válás során is teljesen ki volt szolgáltatva.

---

342 HODOSSY-TAKÁCS Előd (Takáts Előd néven): *Kortörténeti tanulmányok*, Sepphoris Füzetek 1, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1999, 98. A szülők elhagyásának szabálya alól ismerünk né­hány kivételt: Jákób apósánál maradt még egy ideig, Abimelek anyai családjától kér segítséget (Bír 9,1–2), Sámson felesége pedig a szülői háznál maradt (Bír 14,8–15,2).

343 HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Özvegy, árva, jövevény*, 65–66.

344 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 153.

A gyermeket Isten ajándékának tekintették. Ám nem maga a gyermek volt a lényeges, hanem az utód. Ezért a fiú sokkal nagyobb érték volt, mint a lány. Elterjedt vélemény volt, hogy jó annak, akinek gyermeke fiú, jaj annak, akinek gyermeke lány. Jogilag a gyermekek az apa tulajdonai voltak, azt tehetett velük, amit akart. A gyermek törvényre való tanítását az apa korán elkezdte. Amint beszélni kezdett, Izráel alap hitvallását, a „Halld meg Izráel”-t tanította meg neki.³⁴⁵ Az oktatás a zsinagógában folytatódott, ez azonban csak a fiúkra volt érvényes, a lányokra nem. Pedig az apának való engedelmességben és az ő kiszolgáltatásában – egészen a lába megmosásáig – komoly kötelességeik voltak, jogaik azonban a fiúkétól messze elmaradtak. Grundmann megállapítja, hogy az örökség terén is hátrányban voltak. Az apa hatalma korlátlan volt a lányai felett.³⁴⁶ Az apa igyekezett, hogy lánya eljegyzése megtörténjék még tizenkét és fél éves kora előtt, mert akkor a lány beleegyezésére nem volt szükség. Tizenkét és fél év felett már a lány beleegyezése nélkül nem történhetett meg az eljegyzés, de a vőlegény által fizetett pénz a nagykorú menyasszony esetében is az apát illette meg.

Felmerül az a kérdés is, hogy a fiatalok hogyan ismerkedtek meg, ha a felnövekvő lányok nyilvános helyen nem fordulhattak meg. Sok házasságot az apák úgy kötöttek meg, hogy a fiatalok előzőleg nem is ismerték egymást.

A nők és a gyermekek kiszolgáltatott helyzete korlátlan volt. Megtörténhetett az is, hogy az eladósodott férj adósrabszolgának adta el őket (Mt 18,25). Ennek a háttérnek az ismeretében válik érthetővé, hogy milyen nagy jelentősége van annak, hogy Jézus egyenjogúaknak tekinti a nőket. Klostermann hangsúlyozza, hogy Jézus követői között asszonyok is vannak, és szolgálatukat

345 A későbbi rabbinikus korban: OLÁH János: A Talmud kívánalmái a gyerekek tanítóitól és tanácsai a tanításról, nevelésről, in: SCHÖNER Alfréd (szerk.): *OR-ZSE Évkönyv 2004–2007*, Budapest, Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem, 2008, 309–316.

346 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 179.

elfogadja (Lk 8,1–3).³⁴⁷ Jézus Isten akaratának megértésére tanítja őket. A fontoskodó tanítványokkal ellentétben Jézus magához hívja a gyermekeket, és megáldja őket: „Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket, és ne akadályozzátok őket, mert ilyeneké az Isten országa” (Lk 18,16). A gyermekek ügyét nagyon jelentős ügynek minősíti. A szeretetközösségben a nők egyenrangúak voltak a férfiakkal, a gyermekeket pedig feltehetően különös szeretettel vették körül.³⁴⁸

2.3.4. Sok a vallásilag kirekesztett (tisztátalan), idegen (jövevény)

A szeretetközösség nem volt elutasító a tisztátalanok és a jövevények irányában sem.

1. Tisztátalan

A rituális tisztátalanság akkor következik be, ha nem tartják meg a szentséggel való érintkezés szabályait. Különösen a bálványimádás tesz tisztátalanná (Józs 22,17). A tisztátalanság legfőbb előidézője a halál (4Móz 6,9–11). A halott ember vagy az állati tetem megérintése jelentette a súlyosabb tisztátalanságot. Az ölésre is ez érvényes, mivel a vér maga az élet. Az ártatlanul kiöntött vér „az égre kiállt” (1Móz 4,10). Tilos a vér elfogyasztása is. Az asszonyok menstruációja (2Sám 11,4) és a szülés (3Móz

347 Lukács önálló anyaga ez a perikópa. Jézus követői között kezdetektől fogva voltak nők. Klostermann szerint Lukács így akarja előkészíteni az asszonyoknak Jézus szenvedéstörténete során megmutatkozó szerepét. KLOSTERMANN, Erich: *Das Lukasevangelium*, Tübingen, Mohr, ³1975, 95. Leibold szerint a szövegben a tanítványok és az asszonyok említése annyira szorosan összetartozik, hogy a két csoport említése azonos szolgálatra vonatkozik. Az asszonyok is közvetlenül az evangélium szolgálatában állnak. LEIPOLD, Johannes: *Die Frau in der antiken Welt und im Urchristentum*, Leipzig, Koehler-Amelang, ²1955, 127. Moltmann-Wendel szerint legalább hat női tanítványa is volt Jézusnak. MOLTSMANN-WENDEL, Elisabeth: *Neue Trends in der feministischen Theologie* (kézirat), év nélkül.

348 Bővebben: LEIPOLD, Johannes: *Die Frau in der antiken Welt und im Urchristentum*.

12,7) is tisztátalanná tesz, ezért csak nagyon korlátozott mértékben vehettek részt a nők az izráeli kultuszban. Persze még rituális tisztaságuk idején is csak az asszonyok udvarában tartózkodhattak. A házasságtörés (Ez 33,26), a lepra (3Móz 13,1–46), és a szexuális tabuk megsértése (1Sám 20,26) is tisztátalanná tesz.

A vakok, sánták, fogyatékosok csak a templom külső udvarában tartózkodhattak (2Sám 5,8).³⁴⁹ A kirekesztettség nagyon sok embert érinthetett. Az Újszövetség nem gyakorolja a kultikus tisztaság és tisztátalanság közötti különbségtételt, megszűnt a vallási kirekesztettség (ApCsel 10,15). Jézus mindenkit megszólít: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan” (Mt 11,28)! Nem zár ki senkit Péter megtérésre hívó szózata sem: „Térjete meg, és keresztelkedjete meg valamennyien Jézus Krisztus nevében” (ApCsel 2,38). A szeretetközösség a vallásilag kirekesztettek felé is befogadó szeretetet gyakorolt.

2. Idegen (jövevény)

A vendégjog íratlan törvény volt az ókori keleten. Bárki igénybe vehette egy másik népnek a védelmét akár gazdasági, akár politikai okokból. A vendégszeretnek korlátai is voltak. A jövevények nem számítottak a törzslakossággal egyenjogú polgárnak, általában napszámosként dolgoztak. Ha bajba kerültek, nem számíthattak a rokonok segítségére. Együtt említik őket a szociális gondoskodású törvények a szegényekkel, özvegyekkel és az árvákkal (2Móz 22,21). A jövevény sanyargatása tilos, „mert ti is jövevények voltatok Egyiptomban” (2Móz 22,20).³⁵⁰ A pünkösdi ünnepi sokaságban is voltak jövevények (ApCsel 2,10). Teljes körű befogadtatásban részesülnek: „Polgártársai a szenteknek és háza népe Istennek” (Ef 2,19). A jövevények számára ezért vonzó a jeruzsálemi szeretetközösséghez való csatlakozás.

349 A Jeruzsálem elfoglalására készülő Dávidot gúnyolták a jebusziak, mivel nem rendelkezett ostrom-felszerelésekkel. „Ide ugyan nem jössz be! Hiszen még a vakok és a sánták is elűznek téged” (2Sám 5,6b)!

350 Bővebben: JENEI Péter: *Jövevények a kapuknál. A jövevényekkel való bánásmód vizsgálata az Ószövetség-ben, törvényi és normatív szövegek alapján* (Doktori disszertáció, Debrecen, DRHE, 2014).

2.3.5. A foglalkozásuknál fogva kirekesztettek

Joachim Jeremias megállapítja, hogy nagyon sok olyan foglalkozás volt, amit megvetettek Palesztinában. Aki ilyen foglalkozást űzött, azt könyörtelenül kutasztották.³⁵¹ A szeretetközösség azonban a pásztorok, a vámszedők, a kereskedők és a paráznák felé is nyitott volt.

1. Pásztor

Izrael népe pásztor nép volt. A gyenge minőségű talaj és a kevés csapadék főleg kecske és juh tenyésztését engedte meg. A nyájnak így is nagy területeket kellett bejárnia azért, hogy megfelelő legelőket találjon. A pásztorok ezért gyakran hónapokig távol voltak az emberek lakta településektől. A törvény által előírt tisztasági szabályokat nem tudták betartani. Néha a tulajdonos őrizte a nyáját vagy a fiai. Elterjedtebb volt, hogy pénzért fogadtak fel embereket pásztoroknak, akik általában megbízhatatlanok voltak. A béres veszély esetén elfut, és „nem törődik a juhokkal” (Jn 10,13).³⁵² Idegen földterületekre is ráhajtották a nyáját, és gyakran meg is lopták a gazdát, amikor a szaporulatból eltulajdonították saját részükre, ezért a nép legkevésbére becsült fiai közé tartoztak. Jézus a lenézettek Szabadítójaul jött el. A jó Pásztor bölcsője körül beszédes jelként jelennek meg a betlehemi pásztorok (Lk 2,8–20). Az egész nép Szabadítója Jézus.

2. Vámszedő

A vámot nem a rómaiak szedték be, hanem bérbe adták ki annak, aki a legmagasabb bérleti díj megfizetését vállalta. A bérlők a törvényesen előírt vámnál sokkal több vámot követeltek, hogy minél nagyobb haszonra tegyenek szert, így csalásaik miatt gyű-

---

351 JEREMIAS, Joachim: *Jerusalem zur Zeit Jesu*, 338.

352 A béres azért fut el, mert béres, minőségi különbség van a pásztor és a nyáj őrzésére felfogadott alkalmi munkás között. A pásztor küzd, harcol a nyájért, a béres viszont nem vállal kockázatot. Ha farkas támadja meg a nyáját, nem a juhokat menti, hanem a maga életét. LENKEY-NÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma II.*, 125.

lölték őket. Mivel a pogány rómaiak szolgálatában álltak, tisztátalannak számítottak. Aki a vámszedőkkel kapcsolatot tartott fenn, maga is tisztátalanná vált. Joachim Jeremias szerint a legelvetemültebb bűnösökkel emlegették őket együtt.³⁵³ „Vámszedő és bűnös” (Mk 2,15; Mt 9,10)³⁵⁴, „vámszedő és pogány” (Mt 18,17), „vámszedők és parázna nők” (Mt 21,31), „rabló, gonosz, parázna” (Lk 18,11).

Keresztelő János is azt kéri tőlük, hogy „semmivel se hajtassatok be többet, mint amennyi meg van szabva” (Lk 3,13). Jézus nem osztozik kora szeretetlen, kiközösítő gyakorlatában. Közösséget vállal a vámszedőkkel, mert esélyt lát arra, hogy életük megújuljon. „Vámszedők és bűnösök barátja” (Lk 11,19). Lévi (Mk 2,13–17) és Zákeus (Lk 19,1–10) példája mutatja, hogy a vámszedők számára is nyitott az út a gyülekezet közösségébe.

3. Kereskedő

Izráelben a kereskedők kezdetben az idegenek, a jövevények voltak. A babiloni fogság után vált a kereskedelem egyre több zsidó foglalkozásává. A hivatalos nyitvatartási idő ismeretlen volt, még éjfélkor is lehetett vásárolni (Mt 25,9). Szombaton tilos volt kereskedni, amit nem mindig tartottak be (Neh 13,20–21).

A tisztességtelen haszonszerzés a kereskedők nagy kísértése. Mind az Ószövetség (5Móz 13–16), mind az Újszövetség (1Thesz 4,6) határozottan megtiltja a vevő becsapását. Jézus virágvasárnap korbáccsal üzte ki az árusokat a templomból,

353 JEREMIAS, Joachim: *Jerusalem zur Zeit Jesu*, 346.

354 Jézus azzal, hogy elfogadja Lévi meghívását, félreérthetetlenül tisztázni akarja a vámszedőkhöz és a bűnösökhöz való viszonyát. A bűnösöket hívja megtérésre Isten országába. A farizeusok fel is sorolják a bűnös foglalkozásokat: kockajátékosok, uzsorások, galambversenyek rendezői, pásztorok, vámszedők, adószedők, takácsok, érvágók, tímárok, orvosok, hajósok, fuvarosok, tevehajcsárok, mészárosok. A felsorolás még hosszasan folytatódik. VARGA Zsigmond J.: *Márk evangéliuma I.*, Debreceni Református Theológiai Akadémia Újszövetségi Szemináriumának Tanulmányi füzetek 4, Debrecen, 1977, 62. Vö. JEREMIAS, Joachim: Zöllner und Sünder, in: *ZNW* 30 (1931), 293.

mert kalmárság házává tették Isten házát (Mt 21,12–13). Jakab a kereskedőket arra kéri, hogy terveik megvalósítása során az Úr akaratára figyeljenek (4,13–15). Jézus arra tanít, hogy a mennyek országa olyan nagy kincs, hogy a bölcs kereskedő mindenét odaadja érte (Mt 13,45–46). A szeretetközösség tagjai az Úr akaratára figyeltek, és megtalálták a legnagyobb kincset.

4. Parázna

A paráznaságot Izráel törvényei szigorúan büntették, a zsidók pedig megvetették. Parázna nőt izráeli papok nem vehettek feleségül (3Móz 21,7). Ha a pap lánya paráznává lett, meg kellett égetni (3Móz 21,9). A házasságon kívüli kapcsolatból származó emberek nem lehettek Isten gyülekezetének a tagjai (5Móz 23,3).

Az Újszövetség határozottan megtilt mindenféle házasságon kívüli kapcsolatot.³⁵⁵ Az 1Kor 6,9 bűnkatalógusában a paráznak vannak az első helyen, megelőzve a bálványimádókat. Pál biztos abban, hogy Isten minden bűnből meg tud szabadítani (1Kor 6,11). Jézus szolgálata sok paráznát igazi megtérésre indított (Lk 7,37–50)³⁵⁶. Bűnbánatuk komolyabb volt, mint a főpapoké és a nép vezetőié: „Bizony mondom néktek: a vámszedők és a parázna nők megelőznek titeket az Isten Országában” (Mt 21,31). A foglalkozásuk miatt kirekesztettek számára vonzó volt a jeruzsálemi gyülekezet befogadó szeretete (ApCsel 2,38–41).

355 Ebben az értelemben kifejezetten az ószövetségi törvények folytatója. Pál arra figyelmeztet, hogy a hívő teste a Szentlélek temploma (1Kor 6,19), nem lehet parázna nő tagjaivá.

356 Az asszony „súlyos vétket hordoz és ebbe a lelke belerendül. Egész benső világa megmozdul, és szeretet árad belőle Jézus iránt: őt nagyon szereti, hogy hozzájöhet és hozzáérhet. Jézus ezt felfogja és kifejezi. [...] Asszisi Ferenc mondta: »Nincs nyomorultabb, szánalomra méltóbb bűnös, mint én.« Jogosan állapíthatjuk meg, hogy a legnagyobb bűn abban áll, amikor az ember bűnének egyáltalán nincs tudatában. Csak szükségünk és hiányunk nyitja meg az utat Isten bocsánatához, mert Isten szeretet, aki adni akar. Istent egyedül abban dicsőíthetjük, ha szükségünk van rá, és engedjük, hogy bocsánatával szeressen minket. Ez az asszony dicsőíti Istent, mert igényli Jézus bocsánatát, és Jézus adja is neki.” SZATHMÁRY Sándor: *Isten országa közöttetek van*, 200.

2.3.6. A föld népe (*am-há-árec*)

A föld népe, ország népe kifejezést a Jeruzsálem városán kívül élő polgárokra alkalmazták.³⁵⁷ Fontos szociális és gazdasági szerepük volt (2Kir 23,35; Jer 34,19) a királyság korában. Jelentős volt politikai szerepük is, hiszen Dávid háza mellé álltak (2Kir 11,14; 23,30). A babiloni fogság után korábbi jogukat elveszítették. Szembe vannak állítva Júda népével (Ezsd 4,4). Jézus idejében a pogány gondolkodással vádolt zsidók gúnyneve az am-há-árec (Jn 7,49).³⁵⁸ Ők is a közösség megbecsült tagjai kívántak lenni.

2.3.7. Jézus követése – Szociális elgyökértelenedés

Gerd Theissen tanulmányában részletesen foglalkozik azzal, hogy milyen összefüggés van Jézus követése és a szociális elgyökértelenedés között a zsidó-palesztinai társadalomban a Kr. u. 1. században. A követés kezdetben konkrét volt. A tanítványok elhagyták házukat és családjukat, foglalkozásukat és javaikat. Péter kijelenti: „Látod, mi mindent elhagytunk, és követtünk téged” (Mk 10,28). A követési egzisztenciát két aspektusból szemlélhetjük. Az egyik a vallási aspektus, a Szenttel való találkozás következménye. A másik a szociológiai aspektus, a szociális elgyökértelenedés változata, aminek az elterjedése a zsidó-palesztinai közösség krízisére mutat rá.³⁵⁹ A fogalom lokális jellege: a lakóhely elhagyása. Szociális jellege: a magatartásmód megváltozása a társadalmi normáktól eltérő irányba.

357 Vö. 1Sám 14,25.

358 „Az idegen, vagy legalábbis a keverék lakosságot jelentette szemben a tiszta izraelitákkal, akik a fogságból visszatértek. A hivatalos réteg a néppel ellentétben rendíthetetlenül megmaradt Jézus-ellenes álláspontja mellett, kevés kivételtől eltekintve.” LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma II.*, 69.

359 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 106.

1. Vándorkarizmatikusok

Az elhívási történetek (Mk 1,16–20;13–14) és a missziói útmutatások (Mt 10,5–10) arról beszélnek, hogy akik Jézushoz tartoznak, mindenüket elhagyták, és az otthon nélküli vándorkarizmatikusok életmódjában részesedtek.

A 12 apostol Galileából Jeruzsálembe költözött, és Lukács szerint ők vezették az alakuló helyi gyülekezetet (ApCsel 1,12–14). A továbbiakban is mozgásban vannak, hiszen Pál első jeruzsálemi látogatása során csak Kéfással találkozott a tizenkettő közül (Gal 1,18–19), a második látogatás során pedig a három oszloppal: Jakabbal, Kéfással és Jánossal (Gal 2,9). Valószínűleg a többi apostol Palesztinában tanított és gyógyított, hiszen nem arra kaptak elhívást, hogy csupán egy városban legyenek. Maga Péter sem volt mindig Jeruzsálemben: Samáriában (ApCsel 8,14), Liddában és Joppében (9,32), Cezáreában (10,1), Antiókiában (Gal 2,11), Korinthusban is valószínűleg (1Kor 1,12) és Rómában is (1Kel V,5) szolgált. Schenke szerint Péter és a Tizenkettő karizmatikus vándor-misszionáriusok voltak.³⁶⁰

Az őskeresztyén vándorkarizmatikusok nem korlátozhatók sem a tizenkettőre, sem az apostolokra. Pál és Barnabás is apostol (ApCsel 14,4.14). Andronikosz és Juniász, „akiket nagyra becsülnék az apostolok körében”, még Pál előtt lettek „Krisztus hívővé” (Róm 16,7).³⁶¹ Később a vándorkarizmatikusokat nemcsak apostoloknak, hanem az „Úr tanítványainak” is nevezik. A Mt 8,21-ben és 10,42-ben a tanítvány fogalom a vándorkarizmatikusokra vonatkozik. Ugyanez a vándor életmód jellemző a

360 SCHENKE, Ludger: *Die Urgemeinde*, Stuttgart – Berlin – Köln, Verlag W. Kohlhammer, 1990, 239.

361 Nem egy második házaspár, hanem valószínűleg két férfi. Mivel még Pál előtt lettek keresztyénekké, elképzelhető, hogy a jeruzsálemi szeretetközösségnek lehettek a tagjai. συγγενής-t a 2014-es Biblia rokonnak fordítja. Farkasfalvy Dénes szerint plurálisban „véreimet” jelent, s csupán arról van szó, hogy ők is zsidók. FARKASFALVY Dénes: *A Római levél*, Eisenstadt, Prugg Verlag, 1983, 202. Nem tudjuk, hogy hol szenvedtek közös fogságot Pállal, hiszen sokszor volt börtönben az apostol (2Kor 6,5; 11,23).

prófétákra (Mt 10 ,41; Did XI,3), az igaz emberre is (Mt 10,41) és a tanítóra is (ApCsel 13,1; Did XIII, 2). A titulusok variációi a vándorkarizmatikusok elterjedését jelzik. Lukács egy próféta-csoportról tudósít, akik Jeruzsálemből Antiókhia-ba vándoroltak (ApCsel 11,27). Egyikük Agabosz, akit később Cézareában találunk, ahová Júdeából jött (ApCsel 21,10). Lukács is tudósít a 72 tanítvány kiküldéséről, akikre ugyanazok a normák érvényesek, mint a korábban kiküldött tizenkettőre (Lk 10,1–6; 9,1–6). Az István-féle hetes kör, akiket eredetileg az asztalok körüli szolgálatra választottak ki, tulajdonképpen missziói munkát végeztek (ApCsel 6,8; 8,4–40). Nikolaosz antiókhiai prozelita volt (6,5).

Az antiókhiai ötös kör összetétele is sokszínű (ApCsel 13,1–3). Barnabás Ciprusból (4,36), Pál Tarsusból (22,3), Lucius Cirénéből és Manaen – aki Heródes Antipással együtt nevelkedett – Rómából vagy Jeruzsálemből származott. Barnabás és Pál egyértelműen vándortanító volt.

A János harmadik levelét író presbiter is utazásokat folytat (14), Demetriosz mellett bizonyoságot tesz (12), megdicséri Gájuszt, aki nemcsak az ismert testvéreket, de az idegeneket is befogadja (3–8). Pál ellenfelei között is vannak vándorkarizmatikusok, akiket hébereknek nevez (2Kor 11,22). Vándorkarizmatikusok valószínűleg csak ideiglenes tagjai lehettek a szeretetközösségnek.

2. Megfáradtak és megterheltek

Jézus hívó szava nemcsak a tanítványok felé hangzik, hanem a „megfáradtak és terheket viselő” felé is (Mt 11,28–30). A hívás képanyaga – iga és nyugalom – lokális mozgalmat feltételez. Nem zárható ki, hogy itt is a követésre való felszólításról van szó. Megállapítható a különbség a „Jöjjetek utánam” (Mk 1,17) és a „Jöjjetek énhozzám” (Mt 11,28) között, de a lényeg a Jézus közelében való létmód. A vak Bartimeus, miután a betegség terhétől megszabadult, Jézus követője lett (Mk 10,52). A megszállottság terhétől megszabadított gadarai megszállott a Dekapoliszban hirdette Jézus könyörülő erejét (Mk 5,19–20).

Theissen szerint szociális motívumok figyelhetők meg a családlatos halfogásról szóló történetben is (Lk 5,1–11). Egy halfogásban eredménytelen éjszaka után hívja Jézus Pétert, hogy kövesse őt. Frusztráció a foglalkozásban és a megszokott környezet elhagyása állnak itt bizonyos összefüggésben.³⁶² Persze a halászok nem a legalsó réteghez tartoztak, Jakabnak és Jánosnak az apja, Zebedeus napszámosokat is tudott alkalmazni (Mk 1,20). Mégis, kritikus lehetett a halászok helyzete,³⁶³ Josephus például azt írja, hogy a „halászok és a nincstelenek” felkeltek a rómaiak ellen Tibériásban a zsidó háború kezdetén (vita 66).

Jézus példázataiban a mezőgazdasági képek dominálnak, annak ellenére, hogy ő maga ács volt (Mk 6,3).³⁶⁴ A kisparasztok és a halászok rendelkeztek termelő eszközökkel, ellentétben a vagyontalan alsó osztállyal: bérlőkkel, szolgálakkal, napszámosokkal, rabszolgálakkal. Jézus követőinek többsége a középosztályhoz tartozott, akiknek szociális helyzete alig volt biztosított. Néhányan a felső osztályból is követték: Johanna, Kuzának a felesége (Lk 8,3), arimátiai József és Nikodémus (Jn 19, 38–39), de nem ez volt a jellemző.

2.3.8. Szociális elgyökértelenedés a palesztinai környezetben

1. Eltérő magatartásúak - Emigránsok és Újtelepesek

Együtt vizsgáljuk őket. Az emigránsok újtelepesek külföldön, az újtelepesek pedig olyan „emigránsok”, akik saját hazájukban maradnak. Az egész akkor ismert világ minden táján voltak zsidók

362 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 111.

363 Ellenkező véleménye van Baronnak. A halászoknak „elismert, vagy akár magas társadalmi helyzetük volt.” BARON, Salo W.: *A social and religious history of the Jews I.*, New York, Columbia University Press, 1952, 254.

364 Palesztinában általános volt, hogy a fiú az apja mesterségét tanulja ki. A rabbi is tanultak mindig valamilyen mesterséget. Pál sátorkészítő volt. Talán azért dominálnak Jézus példázataiban a mezőgazdasági képek, mert a hagyomány szerint (Iustinus Dial. 88.) a földműveléshez szükséges szerszámok készítésével foglalkozott. VARGA Zsigmond J.: *Márk evangéliuma I.*, 167.

(ApCsel 2,5–9), minden számottevő becslés szerint a diaszpóra zsidóság nagyobb, mint a palesztinai.³⁶⁵

Az újtelepesekről több információ maradt fenn. Heródes és fiai a Kr. e. 25 – Kr. u. 20. között számtalan új helyet alapítottak. Josephus Flavius szerint Sebastában kb. 6000 új polgár lehetett.³⁶⁶ Cezáreában és Tibériásban is sok újtelepes volt (ant. XV, 331–337). Sokan gondolkoztak tehát úgy, hogy nem érdemes a születési helyen maradni. A katonák, a hadifoglyok vagy a politikai menekültek jobb életkörülményekben reménykedtek. Talán József és családja is Egyiptomba költöző politikai menekültnek tekinthető (Mt 2,13–15).

Schalit szerint az újtelepesek olyan parasztok voltak, akik korábbi lakóhelyükön elveszítették a földbirtokukat, s mivel nem volt veszíteni valójuk, készek voltak új területre költözni. Heródes könnyítésekkel is csalogatta őket.³⁶⁷

A „hellenisták” az üldözések miatt hagyták el Jeruzsálemet (ApCsel 8,1). Péternek sem volt biztonságos a helyzete, hiszen Heródes Agrippa börtönbe záratta (ApCsel 12,3). Szabadulása után valószínűleg elhagyta Jeruzsálemet (ApCsel 12,17).³⁶⁸ Voltak olyanok is, akik Galileából költöztek Jeruzsálembe (ApCsel 1,14; Mk 15,40), a szeretetközösség pedig befogadta őket.

2. Agresszív magatartásúak – rablók és felkelők

Rablók az egész Római Birodalomban voltak. Az irgalmas sam-

365 THEISSEN, Gerd: i. m., 113. Vö. BARON, Salo W.: *A social and religious history of the Jews I*, 170.

366 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 95.

367 SCHALIT, Abraham: *König Herodes: Der Mann, und sein Werk*, Berlin, De Gruyter, 1969, 328.

368 Péter „más helyre távozott” (ApCsel 12,17c). Conzelmann szerint „biztonságos helyre” ment. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 79. Jervell szerint nincs jelentősége annak, hogy Péter hova ment. Az ő története befejeződött, ezután már csak egyszer, az apostoli zsinaton (ApCsel 15,6–11) találkozunk vele. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 335. Valószínű, hogy Péter Jeruzsálemen kívül is végzett missziói munkát.

aritánusról szóló példázatban (Lk 10,30) is szerepelnek rablók. Az esszénusok számoltak velük, és utazásaik során fegyvert vittek magukkal. Tagjaiknak a rablást meg kellett tagadni. Jézus is tud a rablókról, amikor a „rókák barlangjáról” szól (Mt 8,20). A barlang a rablók rejtekhelye volt, de a felkelőké is. Ebben az tükröződik, hogy az Emberfia otthontalansága radikálisabb volt, mint a rablóké, nincs hová fejét lehajtania, még barlangja sincs.

Több mint 100 éven át tartott az ellenállási mozgalom a heródesi és a Római Birodalom ellen. A politikai aspektuson túl gazdasági aspektusa is volt az ellenállásnak; elsősorban az adófizetés ellenzése. Úgy érveltek, hogy aki adót fizet a rómaiaknak, az Isten mellett más urat is elismer. Ez az üzenet ott talált igazán visszhangra, ahol az adót nyomasztó tehernek érezték.

A gonosz szőlőművesek rebellis hangja (Mk 12,7) agresszív magatartást mutat. Az ellenállók és Jézus követői is a hegyekbe menekültek a nyomorúság elől (Mk 13,14). Jóllehet itt nem politikai ellenállásról, hanem Jézus várásáról van szó. Valószínűleg a nagy megpróbáltatásról szóló prófécia kapcsolatban van a Caligula halála előtti zűrzavarral. Akkoriban sok zsidó család elhagyta lakhelyét, otthagya mindenét, és csatlakoztak a Ptolemaioszban és Tibériásban demonstrálókhoz (Philo Gai. 232).

Jézust csak önmegtagadás árán lehet követni (Mk 8,34). Az ellenállók is mindenre elszántak voltak, valamint a hozzátartozókkal szemben is szigorúak voltak. Az ügy érdekében rokonok, barátok megölése is megengedett volt (ant. 18,23). Emlékeztet a családtagok gyűlöletére (Lk 14,26). Jézus élesen elveti a gazdag Zakariás, Barakiás fiának a megölését (Mt 23,35), a zélóták azonban hősként ünnepelték (bell. 4.335). A gazdagság elvetése mindkét mozgalomban közös, akkor is, ha a következmények nagyon különbözőek. Theissen helyesen állapítja meg, hogy a különbségek ellenére azért hasonlíthatóak össze ezek a csoportok az őskeresztyénekkal, mert erkölcsi radikalitásuk a szociálisan elgyökértelenedett ember ethosza.³⁶⁹

---

369 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 130.

3. Támogatásra szorulóok – koldusok és csavargók

Az Újszövetség is tudósít koldusokról.³⁷⁰ Többnyire vakok, bénák vagy nyomorékok voltak, akik koldulásra szorultak. Hivatalos szociális gondoskodás nem volt, családjukat pedig nem akarták terhelni. Egy jó koldulóhely igen jövedelmező volt; a templom kapujánál, a zarándok útnál, vagy a Bethesda tavánál. A valóban szegény koldusok mellett szimulánsok is voltak, akik vaknak vagy bénának tették magukat.³⁷¹

A hamis bíró elméleti lehetőségként a koldulást is megemlíti (Lk 16,3). Palesztina az állandó háborúk és nyugtalanságok miatt betegekkel, szenvedőkkel, idegi és pszichiátriai betegekkel telített. A deviáns magatartás és a gazdasági viszonyok között összefüggés van. A Jézus korabeli Jeruzsálem utcaképéhez a koldus már hozzátartozott, a gazdasági nyomor legsiralmasabb képe pedig az utcán kolduló gyermek (JSir 4,4).

A tanítványok is adományokból éltek: „Kérjetek és adatik nektek” (Mt 7,7). A Didakhé útmutatása szerint az apostol csak kenyeret kapjon az útra, és csak egy éjszakára maradjon (XIII, 6). A radikális lemondás az élet biztosításáról az Isten iránti bizalom kifejeződése. Nem zárható ki, hogy koldusok és csavargók is otthonra találtak a szeretetközösségben.

4. Társadalmi krízis

Theissen szerint a szociális elgyökértelenedés törvénytelen magatartáshoz vezetett. Olyan állapotot fejez ki, amikor az egyén nincs többé abban a helyzetben, hogy csoportjának normáit betartsa. Anómia alakul ki: 1. Amikor a közösség tagjai életüket többé nem a megszokott szociális normák szerint vezethetik. 2. Ahol ezek a jelenségek átlagon felül elterjednek. 3. Amikor ezek

370 Mk 10,46; Lk 14,21–23; ApCsel 3,2.

371 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 187. A szimulánsok az adakozók könyörületességét főleg a vallási ünnepeken használták ki. Az igazán vakok és sánták nemcsak gazdaságilag voltak nehéz helyzetben, hanem vallási tekintetben is kivetettek voltak. „Vak és sánta ne menjen be a templomba” (2Sám 5,8c).

az érintett csoportok státuszok megváltozását tapasztalták, ami tradicionális életmódjuk megrendüléséhez vezetett.³⁷² Adottak ezek a feltételek Palesztinában a Kr. u. 1. században?

Amikor Péter Antiókhiaiba ment, bizonytalan volt, hogy ehet-e a pogánykeresztyénekkal együtt vagy sem. A diaszpórából származó Pál nem értette Péter ingadozását, és képmutatónak nevezte őt, ami valójában tájékozódási nehézség volt egy idegen környezetben. A szociális státusz pozitív és negatív irányban is megváltozhat. Amikor reménység van a javulásra vagy romlás fenyeget, az emberek aktívabbá válnak. Aki egy jobb élet kényelmét ismeri, érzékenyebben reagál a szociális lecsúszásra, mint aki nyomorban született. Minden réteg belekerülhet a szociális változás örvényébe, többségük azonban a középosztályba tartozik. A kis emberek gazdasági körülményei romlottak, a lecsúszás veszélyeztette őket, és így a szociális törvényteleneknek lettek kiszolgáltatva. Palesztinában a kevés gazdag gazdagabb lett, míg a kisemberek – kisparasztok, bérlők, halászok, kézművesek – nyomorúságba kerültek. Ebben az összefüggésben nem véletlen, hogy a táalentumokról szóló példázatban egy tőkeerős pénzkölcsönzővel találkozhatunk. A példázat végén pedig egy pesszista bölcsesség található: „Akinek van, annak adatik, és akinek pedig nincs, attól még az is elvétetik, amije van” (Lk 19,26). Ez a változási folyamat tradicionális viselkedési normákat kérdőjelezte meg.³⁷³

Az anómia vallási nyelven a végidők krízisének kezdetét jelzi. A család, a szeretet és a rend felbomlik. „A szeretet sokakban meghidegül” (Mt 24,12).³⁷⁴ A különböző vallási megújulási mozgalmak, köztük a kereszténység is, megpróbálták a törvény

---

372 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 133–134.

373 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 134.

374 A törvény a rend és a jog alkotó része. „A külső kilátásatlan helyzet és a belső zűrzavar vezet anómiához és meghidegült szeretethez.” GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Matthäus*, ThHK 1, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, ⁵1981, 504. Máténál csak itt fordul elő az ἀγάπη. A nagy megpróbáltatások idején hidegül meg sokakban a szeretet, de nem mindenkiben (Mt 24,12).

nélküli helyzetet új orientációkkal legyőzni. Mint más mozgalmak, főleg marginális csoportokból verbuválódott, peremre szorult osztálycsoportokból álltak, akik a lecsúszástól veszélyeztetettek voltak, vagy a megváltozott viszonyok között keresték az eligazodást, vagy olyan kirekesztettek voltak, akik közösségre vágytak.

A jeruzsálemi szeretetközösségben otthonra találhattak a szociálisan elgyökértelenedettek, a társadalmilag kiszolgáltatottak, a vallásilag vagy foglalkozásuknál fogva kirekesztettek. A szeretetközösségben testvéri viszonyok voltak, s ez nagyon vonzó lehetett a számukra (ApCsel 4,32–37).

2.4. Politikai szempontok

A Szentföld önállósága már Kr. e. 63-ban megszűnt. Palesztina a Római Birodalomhoz tartozott. Az exkurzusban röviden áttekintjük a bibliai korban uralkodó császárok, Nagy Heródes, fiai és unokái, és Júdea római procuratorainak munkásságát.

A rómaiak a keleti vallások tanításából vették át, hogy az uralkodó valamelyik isten gyermeke, ami a zsidók számára elfogadhatatlan volt. Az öskeresztyének számára felháborító volt, amikor a császárkultuszban áldozat bemutatására kényszerítették őket.

Megvizsgáljuk a zsidó pártok (farizeusok, szadduceusok, zélóták, esszénusok vagy qumrániak) politikai befolyásért vívott harcát, amivel szemben a jeruzsálemi gyülekezet tagjainak egy csoportja egy olyan szeretetközösséget alkotott, ahol nem a hatalomért versengtek, hanem egymást elfogadták és támogatták. Egy önrendelkező Messiás-szigeten a Szentlélek vezetése alatt éltek és a krisztusi szeretetet gyakorolták. Végül arra a kérdésre igyekszünk választ adni, hogy vajon Jeruzsálemet „új eszkatológikus várossá” akarták-e átalakítani.

2.4.1. A Római Birodalom politikai struktúrája

Conzelmann szerint a Római Birodalom Jézus korában formálisan még mindig köztársaság volt, valójában azonban monar-

chiáról volt szó, pontosabban „principátusról”.³⁷⁵ Ez azt jelenti, hogy a császári méltóság nem örökölheto. A császár széles körű felhatalmazással és döntő politikai súllyal rendelkezik, de egyáltalán nem mindenható. Különleges hatalmának a lényege az, hogy személyében fontos hivatalok sora egyesül. Ő az Itálián kívüli római hadsereg parancsnoka. A császári provinciákban közvetlen hatalma volt, amelyekben katonai csapatok állomásoztak. A vétőjog kivételével a hatóságok minden intézkedése felett állt, a római állampolgár számára legfőbb fellebbviteli fok volt. Pál is ezzel a jogaival élt (ApCsel 25,11).

A Római Birodalom modern értelemben nem volt egységes állam, állapítja meg Conzelmann.³⁷⁶ Hiányoztak a technikai feltételek a hírek áramlása tekintetében. Hetekig eltartott, míg a Birodalom keleti részéből elértek a hírek Rómába, aztán ismét sok idő eltelt, míg az útmutatás a fővárosból megérkezett. Ennek az volt a következménye, hogy a provinciák élén álló helytartóknak nagyon nagy volt a hatalmuk. A római polgárok bizonyos jogokat csak Rómában gyakorolhattak, ilyen volt például a választójog is. A római polgároknak Rómán kívül különleges jogi védelmük volt.³⁷⁷ Ítélet nélkül nem lehetett megkorbácsolni őket. Pál Filippiben erre hivatkozik (ApCsel 16,37), és nem hajlandó titokban távozni.

A Birodalom iránt hűséget mutató, régebben meghódított tartományok élén állt a proconsul. Ők közvetlenül a szenátus irányítása alatt álltak (pl. Ciprus). A nem régen meghódított provinciák élén a legátus vagy hégemón állt. Tekintélyes katonaság állomásozott ezekben a tartományokban, akik a császár ellenőrzése alatt álltak (pl. Szíria). Júdea a kisebb, a császárhoz közvetlenül tartozó területnek számított. A vezető procurator volt, akit hégemónnak vagy epitraposznak neveztek. Ilyen státusza volt

---

375 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 154.

376 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 154.

377 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 155.

Kr. u. 6 óta Júdea provinciának, amely a szíriai legátus felügyelete alá volt rendelve.

A provinciák területén levő szabad városok lakosai hivatalosan nem alattvalók, hanem szövetségesek. Helyi önkormányzattal rendelkeztek, de a végső döntést a római helytartó hozta meg. Ázsia provincia legvirágzóbb városának, Efezusnak a példája mutatja, hogy a város jegyzőjének nagy hatalma volt, de félt, nehogy lázadással vádolják meg őket. (ApCsel 19,40).

A római kolóniák olyan városok, ahol római polgárok laktak. Octavianus Kr. e. 31-ben Filippit római kolónia rangra emelte, és sok római veteránt telepített oda. A közigazgatás a római provinciákban akkor is folyamatosan működött, ha Caligula vagy Néró örültsége miatt magában Rómában kaotikus viszonyok voltak.

Exkurzus: A zsidó nép a római uralom alatt

Ebben az exkurzusban először a bibliai korban uralkodó római császárokkal, majd Nagy Heródezzel, fiaival és unokáival, végül pedig Júdea római procurátoraival foglalkozunk.

1. A bibliai korban uralkodó római császárok

Pompeius Kr. e. 63-ban meghódította Pontus, Szíria és Cilicia tartományokat és Palesztinát. A Szentföld ettől kezdve a Római Birodalomhoz tartozott, a szíriai provinciához.³⁷⁸ Julius Caesar már Kr. e. 45-ben egyeduralkodó, de egy év múlva meggyilkolták (Brutus Cassius). Kr. e. 31-ben az actiumi csatában Octavianus legyőzi Antóniust. Őt ruházták fel az Augustus címmel.

Augustus (Kr. e. 31–Kr. u. 14)

Ő az első római császár. Kiváló katona és kormányzó. A békéért hálás provinciák istenként és szabadítóként tisztelték. Jó kapcsolatai voltak a zsidókkal, Heródezzel barátságosan tárgyalt. Samária város nevét Heródes a császár címének görög formája alapján Szebasztéra változtatta. Ott Augustusnak és Rómának templomot épített, továbbámég két helyen épített templomot a császár tiszteletére: az egyiket a Caesareanak nevezett kikötővárosban, a másikat Caesarea Filippiben, amit később Néró

378 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 157.

császárról neveztek el. A népszámlálást ő rendelte el (Lk 2,1), az ő uralkodása idején született Jézus.³⁷⁹

Tibérius (Kr. u. 14–37)

Augustus harmadik felesége Livia volt. Livia korábbi házasságából született Tibérius. Ragyogó szónok és kiváló hadvezér. Uralkodásának 15. esztendejében kezdte el prófétai munkáját Keresztelő János (Lk 3,1–2). Az ő idejére esik Jézus nyilvános működése. Az adófizetésre használt dénáron, amellyel a farizeusok Jézust törbe akarták csalni, az ő képe és felirata volt (Lk 20,20–26). Jézus vádlói megfenyegetik Pilátust: „Ha ezt szabadon bocsátod, nem vagy a császár barátja” (Jn 19,12). Készek lettek volna Tibérius császárt tájékoztatni, hogy a procurator nem Róma érdekeit képviseli, ezért a „császár barátja” címet vegye el tőle.³⁸⁰

Gaius Caligula (Kr. u. 37–41)

Apja Germanicus, Tibérius császár fogadott fia volt. Kezdetben szelíd uralkodó volt, de egy betegség után természete teljesen megváltozott, féktelen hatalomvágy vezérelte. I. Heródes Agrippa jóakarója volt (ApCsel 12), akit vazallus királynak kinevezett Júdeába, miután Heródes Antipást, Keresztelő János gyilkosát Galileába száműzte. Kedvelte a keleti vallásokat. Egyre tűrhetlenebb lett zsarnoksága. 41-ben meggyilkolták.

379 Vö. PECSUK Ottó: *Pál és a rómaiak*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2009, 24–27.

380 Amicus Ceasar, „a császár barátja” a lojális szenátorok, prominens római lovagok és érdemes közigazgatási főtisztviselők megtisztelő címe volt. Viselőjének fényes karriert biztosított. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* III., 153. Renuntiatio amicitiae, ennek a jognak az elvesztése. Gaius Cornelius Gallustól, egyiptomi praefectustól Augustus visszavonta barátságát. A római lovag végül Kr. e. 26-ban öngyilkosságot követett el. Pilátus tudta jól, hogy mi várhat rá, ha Kajafás egy olyan jelentést juttatna el Rómába, amelyben beszámolna egy lázadó, felségáruló szabadon bocsátásáról. „Kajafás ugyanis nem volt az üres fenyegetések embere.” STAUFFER, Ethelbert: *Jézus alakja és története* (ford. Varga Zsigmond J.), Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Soksorozító Iroda, ²1984, 104.

Claudius (Kr. u. 41–54)

Caligula nagybátyja volt. A praetoriánusok segítették trónra. A nyilvános szereplést kerülte, mivel dadogott és sántított. Ristow szerint, míg Caligula szinte egyedül vezette a Birodalmat, addig Claudiussal kezdődően az államigazgatás decentralizálódott.³⁸¹ Az ügyintézés egy részét feleségei és felszabadított rabszolgái végezték. A Gallió felirat egy Delfiben talált, kőre vésett felirat, amely Gallió, Akhája helytartója és Claudius császár nevét tartalmazza. Ez az egyetlen, viszonylag pontos időmeghatározó, amely Pál apostol munkásságával kapcsolatos. A történészek 51–52-re vagy 52–53-ra datálják. Tehát ebben az időszakban tartózkodhatott Pál Korinthusban (ApCsel 18,12–17). Gallió Seneca testvére. Gallió a Pál ellen felhozott vádakot visszautasította, mivel vallási ügyekben nem kívánt bíró lenni, és nem törődött azzal, hogy Szószthenészt, a zsinagógai elöljárót a törvényszék előtt ütlegették. A helytartó magatartása azt is jelzi, hogy a keresztyénség ekkor még a zsidósághoz mint „religio legitima”-hoz tartozott. Ez elősegítette a missziót. A 49–50-ben kiadott ediktuma kitiltotta a zsidókat Rómából, pedig egyébként nem folytatott zsidóellenes politikát. Indoka az volt, hogy egy bizonyos Chresztosz – valószínűleg a Krisztus név félreértése – zavargásokat okozott. Suetonius írja: „Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit.”³⁸² Akvilla és Priscilla így került Rómából Korinthusba, ahol Pál munkatársai lettek (ApCsel 18,2). Negyedik felesége, Agrippina mérgezte meg, hogy első férjétől született fiát, Nérót trónra juttassa.³⁸³

Néró (Kr. u. 54–68)

Fiatalkori kicsapongó hajlamait Seneca sem tudta elnyomni benne. Uralkodása első évében több hasznos reformot valósított meg a közigazgatás terén. Az adóterheket csökkentette, a zsaroló helytartókat megbüntette. Később a császári udvarban dőzsölés, kicsapongás és vérengzés lett úrrá. A cirkuszban kocsisként,

381 RISTOW, Helmut: Politische und soziale Verhältnisse im Römischen Reich im ersten vor- und im ersten nachchristlichen Jahrhundert, in: LEIPOLD, Johannes – GRUNDMANN, Walter (szerk): *Umwelt des Urchristentums* I., Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1982, 59.

382 SÜETONIUS: *Vita Claudii* 25,4, in: RISTOW, Helmut: i. m., 60.

383 Vö. PECSUK Ottó: *Pál és a rómaiak*, 30–34.

énekesként, atlétaként és citerásként is fellépett. Meggyilkoltatta többek között saját anyját, első és második feleségét valamint Senecat, nevelőjét is. Ebben a sötét időszakban kérték az apostolok, hogy a hívek engedelmeskedjenek a felettes hatalmaknak (Róm 13,1–7; 1Pt 2,13). Pál apostol ebben az időben fellebbezett Cézaréában a császárhoz (ApCsel 25,11). 64-ben tűzvész pusztított el Róma 14 kerületéből hetet. A hajléktalanná vált emberek ezrei között elterjedt a hír, hogy Néró gyújtotta fel a várost. A császár óriási keresztyénüldözést kezdett el, hogy a gyanút elterelje magáról. Az üldözés csak Rómára korlátozódott. A hagyomány szerint Péter és Pál is ekkor halt mártírhalált. Grundmann szerint ez nem bizonyítható.³⁸⁴ Néró idejében kezdődött a zsidó háború (66.), amelynek leverésével Vespasianust bízta meg. A lakosság megelégette gonoszságait. A senatus a haza ellenségének nyilvánította Nérót, aki 68-ban öngyilkos lett.³⁸⁵

Galba, Otho, Vitellius (Kr. u. 68–69)

Nagyon gyorsan váltották egymást a császárok a zavaros időszakban. A szigorú és takarékos Galbát agyonütötték, Otho öngyilkos lett. A részeges Vitelliust hamar leváltották.

Vespasianus (Kr. u. 69–79) és Titus (Kr. u. 79–81)

Az Újszövetség nem említi őket, pedig nagy jelentőségük van a zsidó és keresztyén történelemben. Vespasianust Néró nevezi ki a zsidók elleni háború fővezérévé.³⁸⁶ 67 tavaszán bevonult Galileába. A Josephus Flavius serege által védett Jotapatát 47 napi ostrom után vette be. Jeruzsálem ostromához azonban még 68-ban sem kezdett hozzá. Miután 69-ben császárnak kiáltották ki, a háború folytatását 3 évi szünet után fiára, Titusra bízta. A hosszú szünet még erősebbé tette Jeruzsálem védőiben a reménységet, hogy Isten csoda által fogja megszabadítani a várost. Titus Alexandriából 70 tavaszán indult, hogy elfoglalja Jeruzsálemet. Amikor Titus csapatai körülfalták a várost, Jeruzsálem a páska ünnep miatt zsúfolásig volt zarándokokkal. Josephus Flavius szerint a templom felgyújtása Titus akarata ellenére történt: „A

---

384 RISTOW, Helmut: i. m., 61.

385 Vö. PECSUK Ottó: i. m., 34–39.

386 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 245.

legtöbb katonát a zsákmány reménye sarkallta, mert szentül hitték, hogy a templom belseje zsúfolva van mindenféle kincssel, hiszen látták, hogy a külseje is csupa arany. Mialatt a Caesar kisietett, hogy katonáit megfélemezze, az egyik katona azok közül, akik behatoltak a templom belsejébe, a sötétben tűzcsóvát tett az egyik ajtószárny alá [...] Így égett le a templom Titus akarata ellenére.”³⁸⁷ Júdea erődítményei közül néhány még évekig harcban állt a rómaiakkal. Utolsóként Masada esett el 73-ban. A római diadalív ma is őrzi Titus diadalmenetének az emlékét. A beteges császár csupán két éven át uralkodott.

2. Nagy Heródes, fiai és unokái

Nagy Heródes (Kr. e. 37–Kr. e. 4.)

A római szenátus már Kr. e. 40-ben kinevezte Júdea királyává, de az edomita Heródes csak 3 évi harc után tudta Kr. e. 37-ben bevenni Jeruzsálemet. Ő az, aki féltékeny Jézusra, és a betlehemi gyermekeket megöleti (Mt 2,16–18). Családja tagjai közül is sokakat meggyilkoltatott. Kr. e. 19-ben elkezdte a jeruzsálemi templom újjáépítését, amit a tisztasági szabályok szerint papok végeztek. A kapura kívül mégis feltette a római sást, ami a nép körében nagy ellenérzést váltott ki. Pogány templomokat, pazar palotákat, és az Antónia várat is ő építtette. Sok adót vetett ki a népre. Grundmann megállapítja, hogy Róma kegyence volt, fényűző hellenista udvartartást vezetett. Hosszú, fájdalmas betegségben halt meg Jerikóban.³⁸⁸ Országát végrendeletében 3 fia, Arkhelaosz, Antipász és Fülöp között osztotta szét.

Arkhelaosz (Kr. e. 4.–Kr. u. 6.)

Ő kapta a legfontosabb területet: Jeruzsálemet, Júdeát és Samáriát. Kegyetlen uralkodó volt. Zsidó küldöttség ment Rómába, és kérte leváltását. Uralkodása idején tért haza Egyiptomból József és családja. „Amikor azonban meghallotta, hogy Júdeában Arkhelaosz uralkodik, atyja, Heródes után, félt oda visszatérni. Miután pedig kijelentést kapott álmában, Galilea területére

387 FLAVIUS, Josephus: i. m., 473.

388 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 160.

vonult vissza” (Mt 2,22). Kr. u. 6-ban Augustus leváltatta, és Viennába, Dél-Galliába száműzte.³⁸⁹ Területét szíriai prokurátorok kormányozták tovább.

Heródes Antipász (Kr. e. 4–Kr. u. 39.)

Galilea és Pérea negyedes fejedelme. Együtt nevelkedett Manaénnal, az antiókhiai gyülekezet jelentős tagjával. Jézus rókának nevezi (Lk 13,32). Ő építtette fel Tibériást, a tartomány fővárosát. Első feleségétől, Aretász arab király lányától elvált. Apósa bosszújától csak a római légiók mentették meg Tibériás parancsára.³⁹⁰ Sógornőjével, Heródiással kötött házasságot, amiért Keresztelő János megdorgálta. A prófétát börtönbe záratta és lefejeztette (Mt 14,3–12). Jézus hírére hallva azt gondolta, hogy Keresztelő János támadt fel (Mt 14,1–2). A fogoly Jézussal találkozott Jeruzsálemben, „és azt remélte, hogy valami csodát tesz majd az ő szeme láttára” (Lk 23, 8). Rómába utazott, hogy Caligulától királyi címet kérjen. A császár azonban megfosztotta méltóságától és Lugdunumba száműzte (Gallia).

Fülöp (Kr. u. 4–33)

Palesztina északkeleti részén uralkodott, fővárosa Caesaria Filippi (Mt 16,13). A Heródesek közül ő volt a legjobb uralkodó. Alattvalóival törődött, igazságosan és szelíden uralkodott. Az ő uralkodása idején kezdte el működését Keresztelő János (Lk 3,1). Heródiás lányát, a nála 30 évvel fiatalabb Saloméét vette feleségül (Mt 14,6). Gyermeke nem született, így területét halála után 3 évre Szíria provinciához csatolták.

I. Heródes Agrippa (Kr. u. 37–44)

Nagy Heródes unokája és Heródiás fivére. Rómában kicsapongó életet élt. Tibériás börtönbe záratta. Caligula szabadlábra helyezte és Kr. u. 37-ben Fülöp utódként kinevezte északkelet Palesztinában tetrarkhának. 39-ben Galileát és Péreát is megkapta. 41-ben Claudius császártól Júdeát és Samáriát kapja meg. Így 41-44-ig Nagy Heródes egész egykori országának a királya lett. Látszólag megtartotta a törvényt. Igyekezett a zsidók jótetszését

---

389 Uo.

390 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 511.

megnyerni, ezért Jakabot megölette. Péterrel is ez volt a terve, de Isten kiszabadította a börtönből (ApCsel 12). 44 nyarán a tírusziak és a szidóniak küldöttsége Cézareába ment, hogy békét kérjen: a király trónján ülve beszédet mondott, amikor a nép felkiáltott: „Isten hangja ez, és nem emberé” (ApCsel 12,22). „Az Úr angyala azonnal lesújtott rá, amiért nem Istennek adta a dicsőséget. Férgek emésztették meg, így pusztult el” (ApCsel 12,23). Isten azonnal megbüntette a felfuvalkodott királyt.³⁹¹

II. Heródes Agrippa (Kr. u. 50–90)

I. Heródes Agrippa fia, Bereniké és Druzilla testvére. Claudius császár a libanoni Khalkisz királyává nevezte ki 50-ben. Megkapta a jeruzsálemi templom felügyeletét, és a főpap kinevezési jogát is. 53-ban Fülöp egykori negyedes fejedelemségét kapta meg. Később Nero Galileából és Pereából is adott neki területeket. Testvére, Druzilla Félix helytartó felesége (ApCsel 24,24). Amikor Félix utódja Festus lett, Agrippa és Bereniké Cézareába ment, hogy köszöntsék az új helytartót. Ekkor hallgatta meg a fogoly Pált, aki a királyt a zsidó szokások kiváló ismerőjének nevezte (ApCsel 26,3). Megállapította, hogy semmi halálra vagy fogságra méltó dolgot nem tett Pál. „Szabadon lehetne bocsátani ezt az embert, ha nem fellebbezett volna a császárhoz” (ApCsel 26,32). 62–64 között fejezték be a jeruzsálemi templom építését. A zsidó háború idején végig a rómaiakat támogatta. Jeruzsálem eleste után Rómába költözött. Országát a szíriai provinciához csatolták.

---

391 Lukács tudósításával lényegében megegyezik Josephus Flavius közlése is. A császár tiszteletére tartottak ünnepséget Cezáreában. „Az ünnepség második napján Agrippa korán reggel a színházba ment, csodálatos művészettel szőtt színezüst ruhában. A felkelő nap sugaraiban káprázatos fényben csillan meg az ezüst, és úgy elvakított mindenkit, hogy kénytelenek voltak félelemtől borzongva elfordulni. A hízelgők hamarosan mindenfelől lelkes kiáltásokkal köszöntötték, istennek neveztek, és kérték, árássa rájuk kegyeit, hiszen, ha eddig embernek tisztelték, a jövőben embernél hatalmasabb lényként akarják imádni. A király ezt egészen természetesnek találta, és nem utasította vissza káromló hízelkedéseiket [...] Nyomban szörnyű fájdalom kezdte kínozni gyomrát [...] Még öt napig szenvedte a kínokat belső részeiben, míg végre meghalt.” FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 549–550.

3. Júdea római procurátorai

Arkheilaosz száműzetése után, Kr. u. 6-ban Júdea és Samária a római hatóság alá került. A rómaiak által kinevezett procurátorok közvetlen hivatali főnöke a szíriai helytartó volt. 41–44 között I. Heródesz Agrippa uralkodott az országban. Halála után ismét a rómaiak kormányozták az országot. A kicsiny nép hatalmas küldetéstudattal rendelkezett. Sokat ártott az, hogy a procurátorok hatalmukat a maguk gazdagodására használták.

Poncius Pilatus (Kr. u. 26–36)

Apja, Marcus Poncius még rabszolga volt, de fia már szabadnak született, aki Claudia Proculát, Augustus unokáját vette feleségül. Heves, kegyetlen, számító ember volt. Amikor katonáit téli szállásra Jeruzsálembe vezette, „a hadi jelvényeket, amelyeket a császár képmásai díszítettek, bevittette a városba [...] Pilátus volt az első, aki a nép tudta nélkül, éjnek idején ezeket a képmásokat Jeruzsálembe behozatta és felállította.”³⁹² Szörnyű felháborodás támadt emiatt. Még nagyobb ellenállást fejtettek ki a zsidók akkor, amikor a jeruzsálemi vízvezeték elkészítését a templom kincseiből akarta kifizetni. A lázongókat kegyetlenül megkorbácsoltatta.³⁹³ Lukács tudósít arról a vérfürdőről, amikor a galileaiak vért áldozatukkal elegyítette (Lk 13,11). Leverte azt a lázadást is, amikor Barabbás esett fogságba (Lk 23,19). Megpróbálja megmenteni Jézust, meg volt győződve ártatlanságáról, de ebben az esetben engedett a zsidók követelésének. Kiszolgáltatta Jézust a zsidóknak (Lk 23,25). Mivel Garizim hegyén sok samaritánust megöletett, bevádolták a szíriai helytartónál. A hagyomány szerint a galliai Viennába száműzték, ahol öngyilkos lett.³⁹⁴

Antonius Félix (Kr. u. 52–58)

Pál jeruzsálemi elfogatása idején volt hivatalban. Lísziász ezredes küldte el Pált Cezáreába. Amikor Anániás főpap és a zsidók vénei

---

392 FLAVIUS, Josephus: i. m., 502.

393 FLAVIUS, Josephus: i. m., 503.

394 *Euszebiosz egyháztörténete*, 66–67. „Annyira üldözte a balszerencse, hogy kénytelen volt öngyilkosságot elkövetni, és önkezével büntette meg magát. Így – úgy látszik – nemsokára utolérte az igazságosság. Erről azok a görög történetírók számolnak be, akik az olimpiákat az abban az időben lezajlott eseményekkel együtt jegyezték fel.”

közül néhányan egy Tertullusz nevű ügyvéddel megérkeztek Cézáreába, kihallgatta. Amikor Pál kijelentette, hogy a halottak feltámadása miatt vádolják, elnapolta az ügyet, de a fogságon enyhített. Később feleségével, Druzillával is meghallgatta Pált a Jézus Krisztusban való hitről. Többször hívatta Pált, remélve, hogy pénzt fog kapni tőle. Két éven át börtönben hagyta, mert a zsidók kedvében akart járni (ApCsel 24,1–27).

Portiusz Fesztusz (Kr. u. 58–61/62)

Amikor Fesztusz Jeruzsálembe érkezett, a zsidók rögtön azt kérték tőle, hogy Pált vitesse Jeruzsálembe. Az volt a tervük, hogy útközben megölik (ApCsel 25,2–3). Pál azért is fellebbezett a császárhoz, hogy ne vigyék vissza Jeruzsálembe. Fesztusz erélyesen felvette a harcot a rablók és fosztogatók ellen. Josephus Flavius „sikasos”-nak nevezi őket, akik rövid görbe tőrrel gyilkoltak.³⁹⁵

Lucius Albinus (Kr. u. 62–64)

Josephus Flaviustól tudjuk, hogy miután Fesztusz meghalt, a császár Albinust nevezte ki procuratornak. Mielőtt elfoglalta volna hivatalát II. Annás főpap, aki „vakmerő természetű ember volt, és a szaduceusok felekezetéhez tartozott”, kivégeztette Jakabot, az Úr testvérét.³⁹⁶ Goppelt is azt írja, hogy Jakab nem a zsidók törvény iránti rajongásának, hanem a szaduceusok bizalmatlanságának esett áldozatul.³⁹⁷ Más hagyomány szerint a nép gyilkolta meg a zsidó háború kitörése előtt.

Gessius Florus (64–66)

Rengeteg szenvedést okozott a zsidóknak. A nép elégedetlensége tovább fokozódott. „Florus volt az, aki annyira hajszolt bennünket, hogy végül is háborúba keveredtünk a rómaiakkal, mert inkább választottuk az egyszerre való meghalást, mint a lassú sorvadást.”³⁹⁸ A háborút nem csupán a rómaiak elnyomó

395 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 569.

396 FLAVIUS, Josephus: i. m., 571.

397 GOPPELT, Leonhard: *Die apostolische und nachapostolische Zeit*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1962, 40.

398 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 575–576.

politikája váltotta ki, hanem azok a fanatikus rajongók, akik bűnnek tartották a császár elismerését, a fegyveres felkelést pedig kötelességnek. Ők voltak a zélóták. Isten szabadító csodatételében reménykedtek. Népszerűségük egyre nőtt. Florus a felkelés miatt kivonult Jeruzsálemből. II. Heródes Agrippának is távoznia kellett a városból. A Róma elleni messiási háborúhoz csatlakozott szinte minden zsidó csoport, még az esszénusok is. A keresztyének azonban nem, akiket árulónak tartottak. Goppelt szerint a jeruzsálemi gyülekezet Pellába, Kelet-Jordániába menekült. Sokan közülük a pogányok közötti misszióban vállaltak szolgálatot.³⁹⁹ Az öskeresztyének legalább kis mértékben szabadulni akartak az idegen római hatalom uralma alól. A szeretetközösségben igyekeztek függetleníteni magukat a hódítók elnyomásától. Életüket teljesen Isten uralma alá helyezték. Ugyanakkor az apostoli intések elárulják, hogy engedelmesek és tisztelettudóak voltak a római hatalom iránt (Róm 13,1–7).

2.4.2. Ingerültség a császár imádata miatt

A keleti vallások azt tanították, hogy az uralkodók valamelyik isten gyermekei, így legitimizálták az uralkodók hatalmát. Makedón Nagy Sándor megkövetelte, hogy alattvalói térdhajlással köszöntsék. A Ptolemaioszok egyenesen istennek tartották magukat, megkövetelték, hogy templomi istentiszteletet tartsanak számukra. A klasszikus ókorral ellentétben a megváltozott politikai viszonyok megfelelnek az új hellenista államideálnak. A független városállamok helyére a területi államok kerültek, amelyek élén állt az istenhez hasonló egyeduralkodó. Az uralkodó nevei is tükrözik igényüket: Antiokhosz Soter, Antiokhosz Theos, Antiokhosz Epiphanes.⁴⁰⁰

---

399 GOPPELT, Leonhard: i. m., 41.

400 Megállapítható, hogy az uralkodó kultusza kifejezetten a hellenizmus következménye. Úgy gondolták, hogy az uralkodóban valamelyik isten válik láthatóvá. Vö. CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 153.

Kr. e. 195-ben kisázsiai görög városok lakosai a szíriai Antiokhosz elől menekülve Rómában találtak menedéket. Ezért a városnak, mint istenségnek templomot építettek. Amint a Római Birodalom Keleten az uralkodást átvette, bevezetik a mindenkori császár kultikus imádatát.⁴⁰¹ Julius Caesar volt az első római uralkodó, akit istenként tiszteltek. Halála után „divis” (isteni) címet kapott. Fogadott fia, Octavianus divi filius. Rómában nem engedte, hogy istennek szólítsák, de Kisáziában engedélyezte, hogy templomot építsenek a tiszteletére. Halála után a senatus az állami istenek közé sorolta. A deus címet Caligula és Néro is használta. Caligula az istenek jelmezét vette fel, Néro pedig isteni tiszteletet követelt a rokonainak is.⁴⁰² Amikor Caligula elrendelte, hogy szobrát a jeruzsálemi templomban fel kell állítani, nagy volt az ellenállás a zsidók részéről. Conzelmann közli, hogy Petroniusnak, a szíriai legátusnak sikerült ennek a parancsnak a végrehajtását addig halogatni, amíg az új császár, Claudius visszavonta.⁴⁰³ Vannak írásmagyarázók, akik a Mk 13,14-ben említett „pusztító utálatosságot” és a kis apokalipszist (2Thessz 2) Caligula rendeletére vezetik vissza. Az apokaliptikus szövegek kortörténeti magyarázatával azonban nagyon óvatosnak kell lenni.⁴⁰⁴

---

401 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 153–154.

402 Pecsuk Ottó szerint a szakirodalom véleménye nem egységes abban a tekintetben, hogy mennyire kell komolyan venni az első században a római uralkodókultuszt. Szerinte – Domitianus kivételével – ekkor még nem beszélhetünk a keresztyén monotheizmussal szemben megfogalmazott császárkultusról. Ez a középső és a késői császárkor jellegzetessége. PECSUK Ottó: *Pál és a rómaiak*, 47–48.

403 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 160.

404 Az „utálatosság” szó a pogány bálványimádást és annak gyakorlatát jelzi (5Móz 29,16; 2Kir 16,3; Ez 8,9–18). A „pusztító utálatosság” bálványimádó személy vagy tárgy jelentétére utal, ami arra készíti az embereket, hogy hagyják el a templomot, és engedjék elpusztulni. Dániel próféciája (Dán 9,27; 11,31; 12,11) először akkor teljesedett be, amikor IV. Antiokhosz Epifánész, szeleükida eredetű szíriai király Kr. e. 167-ben meg-szentégtelenítette a templomot. A templomi áldozatokat megszüntette, megtiltotta a körülmetélkedést és a szombat megtartását.

Az 1. század utolsó évtizedeire megkopott a régi római istenek tekintélye. A római tudósok felismerték, hogy a sokféle nemzetiségű és vallású birodalmat csak egy kötelező vallás segítségével tudják megtartani. Domitianus császár tette kötelező államvallássá a császár kultuszt, szobrai előtt áldozatokat mutatnak be. Voltak olyan rajongók, akik homlokukra vagy a kezükre tetováltatták a császár monogramját (Jel 14,9).

Az uralkodó imádata a zsidók számára a monotheizmus miatt elfogadhatatlan volt. Tőlük nem követelték meg, hogy a császárt istenként tiszteljék, csak azt, hogy áldozatot mutassanak be neki. A vallási tolerancia olyan esetekben szűnt meg, amikor a politikai tisztségviselők szerint a vallásgyakorlat a birodalom biztonságát fenyegette. A misztérium-vallások könnyen a titkos szövetkezés gyanújába kerültek, ezért Rómában rendőrségi felügyelet alatt álltak.⁴⁰⁵

Az 1Tim 2,1–2-ben olvasható, hogy „a királyokért és minden feljebbvalóért” esedezéseket és hálaadásokat kell tartani. A keresztyének elismerték, hogy a császár iránt tiszteletet kell tanúsítani. A birodalom azonban nemcsak imádságot kért a császárért, hanem a császár imádatát követelte meg.

Az öskeresztyének számára ingerlő volt, hogy a császárt istenként kellett tisztelni, és túrni az igényeit. A legingerlőbb az volt, amikor áldozat bemutatására kényszerítették őket. Az igazi üldözés és szenvedés akkor kezdődött, amikor ezt megtagadták. A szeretetközösségben igyekeztek függetleníteni magukat a császárkultusztól, és csak egyedül az Urat imádták.

Az égőáldozati oltár helyén Zeusznak oltárt emelt, amelyen disznóhúst áldoztak. Kr. u. 67/68-ban a zsidó zélóták is megszenteltelenítették a templomot és sorshúzás útján főpapot választottak, azonban törvénytelenül jártak el. A sorshúzás egy Phanni nevű emberre esett, aki nem származott főpaptól, és olyan műveletlen volt, hogy nem tudta mi a főpap feladata. Vö. FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 321. Jézus a „pusztító utálatosság” kifejezéssel vélhetően a templom megszenteltetésére és lerombolására utalt (Kr. u. 70).

405 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 156.

2.4.3. A zsidó pártok harca a hatalmi befolyásért

Mielőtt a zsidó pártokat tanulmányoznánk, érdemes feltenni a kérdést, hogy beszélhetünk-e zsidó vallásról Jézus korában, vagy csak a zsidó nép kategóriája létezett? Fontos tisztán látnunk ezt a kérdést, mert hasznos támpontokat adhat a keresztyénség terjedéséhez.⁴⁰⁶

1. Farizeusok

Nevük jelentése: elkülönülő. Ellenzékbe vonultak a makkabeus királyokkal és a hatalommal szövetséges szadduceusokkal.⁴⁰⁷ Az élet minden területén érvényt akartak szerezni a vallásos előírásoknak. A Tóra megtartásán túl azt a törvénykódexet is kötelezőnek tartották, amit az írástudók készítettek.⁴⁰⁸ Csoportjuk zárt szövetség volt, a vezetés az írástudók kezében volt. Lényegében azonban laikusok alkották. Nemcsak az idegeneket, hanem a zsidó köznépet is megvetették. Lélektelen szabályokat tartottak fontosnak, sokszor vitáztak Jézussal. Magatartásuk a rómaiakkal szemben visszafogott volt, mivel Izráel helyreállítását Isten közvetlen beavatkozása által várták, és nem katonai akció alapján.⁴⁰⁹ Hittek az isteni gondviselésben, az utolsó ítéletben, a túlvilágban és a feltámadásban. Köztük is voltak, akik Jézus Krisztust elfogadták: pl. Nikodémus, Arimátiai József és Pál.

406 KÓKAI NAGY Viktor: A zsidó „vallás” Jézus korában, in: BALOG Margit – KÓKAI NAGY Viktor (szerk.): *Újszövetség és eszkatológia*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013, 119–144. A szerző megállapítja tanulmánya végén, hogy Jézus korában vallási meggyőződésről csak a nép kategóriájával együtt lehet beszélni. Ez változik meg a keresztyénség megjelenésével, elterjedésével és társadalmi tényezővé válásával az első század végén.

407 Mások szerint azért különültek el, mert a törvényhez való ragaszkodással kiemelkedtek a köznép közül. A tudósok jelentős része egyetért abban, hogy a farizeus név eredetileg gúnynév volt, pozitív értelmet csak később kaphatott.

408 Isten szuverenitását és az ember szabad akaratát is vallották. Mivel a szabad akarat óriási kockázatot jelent, az élet minden területére kiterjedő aprólékos szabályokkal jelölték ki a helyesnek tartott utat.

409 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 159.

2. Szadduceusok

Nevük eredete Cádók főpapra utal, akit Salamon nevezett ki (1Kir 2,35).⁴¹⁰ A legitim és igaz papság gondolata fűződött ehhez a névhez. A papi arisztokrácia és a jeruzsálemi politikai arisztokrácia szövetségéből alakultak. Közülük kerültek ki a főpapok. Összefonódtak a hatalommal és a hellenizmusnak is tág teret engedtek. Csak a Tórát ismerték el, a farizeusi hagyományokat pedig nem. Tagadták a feltámadást, a Lélek és az angyalok létezését (Lk 20,27; ApCsel 23,8). Politikailag fáradoztak a rómaiakkal való kiegyezésen. A qumráni közösséggel nem volt kapcsolatuk.⁴¹¹ A zsidó háború során ez a párt teljesen megszűnt a főpapság intézményével együtt, a farizeusok befolyása pedig megnőtt. A háború utáni helyzetet jól tükrözi Máté: „Máté számára a farizeusok a zsidó nép képviselői, a szadduceusok létezéséről - akik Jézus idejében még döntő szerepet játszottak - tud ő, de már nem ismeri őket.”⁴¹²

3. Zélóták

A görög eredetű szó jelentése: „buzgó, szenvedélyes”. Galileai Júdás alapította (ApCsel 5,37) a Kvirinius-féle census idején (Kr. u. 6.). Azt állította, hogy a népszámlálás rabszolgává teszi őket. „Szívósan ragaszkodtak a szabadsághoz, és csak Istent ismerték el uruknak és királyuknak. Semmiféle halálnemtől nem rettentek vissza.”⁴¹³ Galileai Júdás két fiát Róma-ellenes lázadás miatt keresztre feszítették. Fia vagy unokája lehetett Menahém, aki 66-ban a felkelés egyik vezetője volt. Simon, a Zélóta a 12 tanítvány egyike (Lk 6,15). Valószínűleg elhívása előtt tartozott ehhez az irányzathoz, mivel Jézus nem támogatta a Róma elleni fegyveres ellenállást.

410 Ezékiel látomásaiban is Cádók fiai szolgálnak az új templomban (Ez 40,66; 43,19; 44,15; 48,11).

411 A qumráni közösség a templomi kultuszt tisztátalannak tartotta, és apokaliptikus leszámolásra készültek.

412 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 161.

413 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 501.

4. Esszénusok vagy qumrániak

Az Újszövetség nem említi őket, de a holt-tengeri tekercesek megtalálása óta sokat tudunk róluk. Az első három csoporttól alapjában azáltal különböztek, hogy ők kivonultak a pusztába, így a néptől elhatárolódtak. Vagyonközösségben és nőtlenségben éltek. Elképzelhető, hogy Qumránban lehetett a vallási csoport központja. A tagok többsége Palesztinában élt szétszórva.

A keresztyének számára kiábrándító volt látni a zsidó pártok harcát a hatalmi befolyásért.⁴¹⁴ Jézus munkássága nem arról tanúskodott, hogy a földi hatalom megszerzésére törekedett volna, számára a szolgálat volt a legfontosabb (Mk 10,45). A pártok közötti ellentét éles volt: a szadduceusok nem fogadták el azokat a farizeusi hagyományokat, amelyekkel az írástudók körülbástyázták a Tórát. Az esszénusok a templomi kultuszt tisztátalannak tartották, megvetették a szadduceusokat azért is, mert a rómaiakkal összefonódtak a hatalom elnyerése érdekében. Ugyanakkor a szadduceusok a zélótáktól is elkülönültek, mert helytelennek tartották fanatikus messiási váradalmaikat és módszereiket.

A jeruzsálemi gyülekezet tagjainak egy csoportja ebben a hatalomért versengő, egymást elutasító politikai helyzetben szeretetközösséget alkotott, ahol egymást szerették, elismerték és támogatták.

2.4.4. *Önrendelkező Messiás-sziget*

A jeruzsálemi szeretetközösségben bizonyára egyre jobban idealizálódtak az új nép eszményének reményei. Eszménye az lehetett, hogy egy kis önrendelkező Messiás-szigetet alkossanak. Mit jelenthet ez a kifejezés? Az apostoli tanításnak megfelelően kívánták gyülekezeti közösségüket megszervezni, ahol Jézusra figyelve egymás terhét hordozzák. Péter a pünkösdi prédikációban így kérlelte őket: „Szabaduljatok meg végre ettől az elfajult

---

414 Vö. veszekedésüket Pál esetében: ApCsel 23,7–20.

nemzedéktől” (ApCsel 2,40)!⁴¹⁵ Igyekeztek kivonni magukat, amennyire lehetséges volt, az idegen, pogány római uralom hatalma alól. Nem kívántak részt venni a zsidó pártok egymással rivalizáló versengésében sem. Önrendelkező szigetet alakítottak ki, ahol igyekeztek kizárni a zavaró körülményeket, hogy a Szentlélek vezetése alatt élhessenek. Isten és a Messiás uralmát új kapcsolatrendszerben élték meg. „Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem” (ApCsel 4,34). A gazdagok lemondtak javaikról, hogy a szegényeket támogatni tudják. Közösségükben nem a földi javak gyűjtése dominált, hanem a krisztusi szeretet gyakorlása.

2.4.5. Előkészület az „új ország” alapítására

Jézus igehirdetésének központi témája Isten országa, amikor Isten világ feletti uralma teljesen megvalósul. Ez az utolsó ítélet után, eszkatológikus eseményként fog bekövetkezni. Jézus egy határozott jövő idejű eszkatológiát tanított. A zsidó környezet, Pál is, a közeli parúzia feszültségében élt. Az esszénusok a közeli vég meghirdetésével azt kívánják elérni, hogy Izráel a törvény megtartása által készüljön az ítéletre. Jézus igehirdetésében a hangsúly nem az ítéleten, hanem Isten országának üdvösséget ajándékozó szeretetén van.

Sejthető, hogy a szeretetközösség előkészület lehetett az „új ország” alapítására, amit teljes szívükkel vártak. Kérdésként

---

415 Nem azt jelenti ez, hogy a zsidók szűnjenek meg zsidók lenni, és Izráellel tovább ne vállaljanak szolidaritást, hanem a Jézussal szembehelezkedett generációtól, Isten eredeti akaratától elhajlott nemzedéktől kell megszabadulni. A hűtlen vezetők elárulták a nép igazi érdekeit. A hit kockázatát kell vállalni a megtérőknek: keresztyénnek lenni azt jelenti, hogy hűséges vagyok Isten akaratához. VARGA Zsigmond szerint, amikor Isten megújító munkája beavatkozik népe életébe, akkor azt mindjárt a kezdet kezdetén egy belső hasadás követi. A nép élesen két részre szakad, a két szembeálló fél közül csak az egyiket vállalhatjuk. Az egyikben Isten végzi a maga munkáját, míg a másikat elveti. VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 74.

feltehető, hogy vajon Jeruzsálemet is „új eszkatológikus várossá” akarták volna átalakítani? Természetesen egyértelmű választ nem lehet adni a kérdésre. Jeruzsálem „Isten városa” (Zsolt 87,3), azért választotta ki Isten Jeruzsálemet, hogy ott lakozzék a neve (1Kir 9,3). Fontos szerepe van az eszkatológikus ígéretekben is. Ékes korona lesz az Úr kezében, királyi fejdísz Isten tenyerén (Ézs 62,3), az utolsó napokban a népek oda fognak özönlenni (Ézs 2,2). Jeruzsálemhez kapcsolódnak az Újszövetség nagy eseményei: Jézus bevonulása, az úrvacsora szereztetése, Jézus pere, kereszthalála, feltámadása, a Szentlélek kitöltetése, az ősgyülekezet megalakulása és növekedése, az apostolok munkássága. Az új Jeruzsálem a mennyből száll alá, mint egy menyasszony, aki férje számára van felékesítve (Jel 21,2). Ilyen ígéretek alapján nem elképzelhetetlen, hogy a szeretetközösség tagjai Jeruzsálemet „új eszkatológikus várossá” akarták volna átalakítani, vagy legalábbis remélték, hogy azzá válhat az ő közreműködésükkel.

3. A szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház

A dolgozat legfontosabb részéhez érkezünk el, amikor megpróbáljuk megállapítani, hogy volt-e választóvonal a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház és a szeretetközösség között. A kutatás igazolni kívánja azt, hogy a jeruzsálemi ősgyülekezetben belül kialakult egy szűkebb közösség, a szeretetközösség, amelynek tagjai vagyonszövetséget alkottak.

A fejezet első pontjában a templomi „hivatalos” jeruzsálemi apostoli találkozásokkal foglalkozunk. Lukács részletesen beszámol a találkozások időpontjairól és helyszíneiről. A tizenkettes kör kiegészítése jelzi, hogy az apostolok már pünkösd előtt hitben és remény-ségben készülnek a rájuk váró szolgálatok elvégzésére. Lukács számára a tradíció nagyon fontos. A tizenkettőnek fontos kiegészülnie, hiszen ők voltak a végső idők Izraelének magja, aminek az összegyűjtését Isten elkezdte. Az apostolok nagyon komolyan vették az imádkozás szolgálatát és önkéntesen végezték a missziót.

A második pontban a házankénti találkozások jellegét vizsgáljuk meg. A templomi találkozások mellett egyre gyakoribbá váltak a családi házakban tartott összejövetelek, ahol az apostolok Jézus személyéről és munkájáról hitelesen tanítottak, és kitartóan imádkoztak Jézus visszajöveteléért. Az egyre növekvő konfliktusok azonban a közösség beszűkülését eredményezték.

Végül feltesszük a kérdést: szimbiózis vagy elkülönülés? Megvizsgáljuk az apostolok eredeti koncepcióját az egyházzal és megfogalmazzuk kifogásaikat a közösség beszűkülésével kapcsolatban. A kezdeti szimbiózis eszménye helyett már inkább elkülönülésről lehet beszélni, amihez a zsinat (ApCsel 15) visszaható intézkedései is hozzájárultak.

3.1. A „hivatalos” jeruzsálemi apostoli találkozások a templomban

Az apostolok számára a templom rendszeres találkozási hely volt, ahova az imádkozásra kijelölt időben elmentek. A templomon belül az Ékes-kapunál és a Salamon-csarnokban találkoztak, ahol beteget gyógyítottak és Jézusról tettek bizonyosságot.

Péter az ige alapján értékeli Júdás árulását és halálát.⁴¹⁶ Kezdeményezi a tizenkettes kör kiegészítését, megállapítja a jelölés feltételeit. Olyan tanúra van szükség, aki hitelesen tud bizonyosságot tenni Jézus haláláról és feltámadásáról. A tizenkettes szám Izráel tizenkét törzsére emlékeztet, az új Izráel gondolatának megfogalmazása szervezeti és teológiai értelemben is megkezdődik.

Az apostolok „anyagülekezettől” kapott feladata az alamizna gyűjtése, elosztása, és a közös javak kezelése volt. Közösen könyörögtek Isten áldásáért és kegyelméért. Az „anyagülekezet” inaktív volt a misszió tekintetében, inkább csak „emlékekben” élt, de az apostolok lassan elkezdték az önkéntes misszió végzését.

3.1.1. Az apostolok találkozásai

Megvizsgáljuk az apostolok találkozásainak időpontjait és a templomon belüli helyszíneit. Megfigyelhető a zsinagóga és a gyülekezet elválásának a folyamata.

1. A találkozások időpontjai

Már a tizenkét éves Jézus is nagyon fontosnak tartotta az Atya házában való tartózkodást (Lk 2,49). Virágvasárnap is a templomba vezetett az útja, és megtisztította (Lk 19,45–46). A Nagyhét során naponta tanított a templomban,⁴¹⁷ a tanítványok pedig mélyen szívükbe vésték Jézus templomhoz való ragaszkodását. Roloff kijelenti, hogy Lukács számára nagyon fontos a templom,

416 Vö. Zsolt 41,10; 69,26; 109,8.

417 Lk 19,47; 20,1; 21,37; 22,53.

Izráel gyülekezetének a középpontja.⁴¹⁸ Lukács azért hangsúlyozza ezt a gondolatot mindkét könyvében, mert szerinte a gyülekezet az „igaz Izráel”.⁴¹⁹

Lukács evangéliuma azzal a fontos megállapítással fejeződik be, hogy a mennybemenetel után a tanítványok visszatértek Jeruzsálembe, „mindig a templomban voltak, és áldották Istent” (Lk 24,53). A gyülekezet életéről szóló első summáriumban olvasható, hogy „napról napra állhatatosan, egy szívvel, egy lélekkel voltak a templomban” (ApCsel 2,46). Az apostolok tehát rendszeresen, napról napra megjelentek a templomban. Nyilván nem az áldozatokon vettek részt, hanem a zsinagógai gyakorlatnak megfelelően a tanítási alkalmakon. A templom a keresztyének rendszeres találkozási helye. Schmithals szerint Lukács ezzel a templomot a hellenista zsidó tradícióval összhangba állítja (ApCsel 7,46–50).⁴²⁰

Mindezzel a szerző azt igazolja, hogy az „alapvetően apostoli keresztyénség az atyák hitétől egyáltalán nem távolodott el, hanem az igaz zsidóságot reprezentálja.”⁴²¹ A rendszeres jeruzsálemi apostoli találkozások a templomban azt is jelzik, hogy „az első időkben a gyülekezetet a zsidók részéről semmiféle bánatolom nem érte”,⁴²² hiszen élesen eltérő szokásokat még nem is gyakoroltak. Az idilli állapot azonban nem tartott sokáig, hamarosan kezdetét veszi az üldözés.

Az apostolok népük jó szokásait ápolják. Az első idők feltétlenül a kontinuitás jegyében teltek. Úgy értelmezték Izráel történetét, mint az egyház előtörténetét. Természetes volt számukra a hagyományos szokások megtartása. Herczeg Pál szerint a mó-

---

418 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 67. Mint gyülekezet igényt tart a templomra. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 37. Vö. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 157.

419 ROLOFF, Jürgen: i. m., 68.

420 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 39. Vö. ApCsel 7,46–50.

421 Uo.

422 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 84.

zesi törvényt is izráelitákhoz illő tisztelettel tartották meg.⁴²³ A zsidók naponta háromszor, az imádkozásra kijelölt időben szoktak imádkozni. Amikor a templomban tíz férfi együtt volt, egyikük elkezdte az előírt imádságot mondani, a többiek pedig vele mondták. Délután három óra (3,1), szó szerint a kilencedik óra egybeesik a tamidáldozat idejével (Dán 6,11).⁴²⁴ Az apostolok közül ketten, Péter és János hithű zsidók módjára a hagyományos időben mentek a templomba imádkozni, hogy népük között végezhessek tanítói és missziói munkájukat.

2. A találkozások helyszínei a templomon belül

A templomon belüli találkozások közül Lukács két helyszínt nevez meg: az Ékes-kaput és a Salamon-csarnokot. Az alábbiakban a templom e két jellegzetes helyszínével foglalkozunk.

a. Ékes-kapu (3,2)

ἱερός (3,1) A jeruzsálemi templomról van szó, amely Isten földi jelenlétének kizárólagos, ígértes helye. Az ApCsel első öt fejezetében, ahol az egyház történetének aranykoráról olvashatunk, egyértelműnek tűnik, hogy az ösgyülekezet életében centrális szerepet tölt be a templom.⁴²⁵ A templomhegyen levő egész épületkomplexumot jelenti. ὁ ναός – maga a templomépület, az előcsarnok, a szentély és a szentek szentje. Az Ékes-kaput a biblia-magyarázók többsége a templom keleti főbejáratával, a Nikánor-kapuvál azonosítja, amely a pogányok udvarából vezetett az asszonyok udvarába.⁴²⁶ Roloff szerint a csodálatos kapu korint-

423 HERCZEG Pál: *Az Újszövetség teológiájának vázlata*, Budapest, KRE-HTK, 1997, 59–60.

424 ROLOFF, Jürgen: i. m., 69. A mindennapi áldozat idejével esett egybe az imádságra kijelölt három időpont közül az egyik. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 179; JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 159.

425 SIMON T. László: *A kezdetek varázsa és lendülete*, 46. Pál számára is páratlan jelentőségű a templom, egészen addig a pontig, amikor elfogják és kivonszolják a templomból (ApCsel 21,30).

426 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 96.

husi bronzból készült,⁴²⁷ amit egy alexandriai Nikánor nevű férfi adományozott. Az Ékes-kaput a korabeli irodalom nem említi.⁴²⁸ Schmithals szerint az is elképzelhető, hogy az asszonyok udvarából vezetett a férfiak udvarába.⁴²⁹ Péter és János⁴³⁰ a templomban való megjelenésükkel a kontinuitást demonstrálják Izráel és a gyülekezet között.⁴³¹

Az Ékes-kapunál koldult a születésétől fogva sánta ember. Éles az ellentét a gyönyörű templomkapu és a sánta koldus között. Az apostolok nem mennek el érzéketlenül vagy tehetetlenül a beteg mellett, hanem Krisztus ereje által meggyógyítják. A sánta sokkal többet kap, mint amit kér, ezüst és arany helyett teljes gyógyulásban részesül. Az apostolok alázatosan, de hatalommal cselekszenek a názáreti Jézus Krisztus nevében.

b. Salamon-csarnok (3,11)

Roloff szerint Lukács nem ismerte pontosan a templomot, hiszen a 3,11 szerint egy külső kapura gondol, amelyen át a Salamon-csarnokba lehet jutni.⁴³² A Salamon-csarnok a külső udvar keleti fala mellett húzódott. Cédrustetős tornác volt, amelyet dupla márványoszlopsor övezett.⁴³³ Ezen a gyönyörű helyen mondja el Péter második prédikációját. Elmagyarázza a sánta meggyógyulásának a titkát, amikor Jézus Krisztusról tesz bizonyosságot. Az apostolok elhárítják magukról a dicsőséget a templom Izráel nagy királyára emlékeztető részében. Valószínűleg Péter és János

---

427 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 69.

428 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 41. Jervell is ismeretlen kapunak nevezi. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 159. Vö. SCHNEIDER, Gerhard: *Die Apostelgeschichte I.*, HTKNT V/1, Freiburg – Basel – Wien, Herder, Evangelische Verlagsanstalt, 1980, 299–300.

429 Uo.

430 Péter és János több esetben együtt vannak megemlítve: Lk 22,8; Ap-Csel 3,1–11; 4,13.19; 8,14.

431 PÓTOR János: A jeruzsálemi szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház, in: *Collegium Doctorum* 9 (2013), 44.

432 ROLOFF, Jürgen: i. m., 69.

433 STOTT, John: i. m., 98.

kimentek a Nikánor-kapun, és így jutottak a pogányok udvarán át a Salamon-csarnokba, amely Schmithals szerint vélhetőleg még a salamoni templomból származik.⁴³⁴

Lukács nyomatékosan kiemeli, hogy Péter Izrael szent helyén, a templomban prédikál, hiszen ez megfelelő hely egy keresztyén prédikáció számára.⁴³⁵ A prédikáció az „Izraelita férfiak” (11.v.) megszólítással kezdődik, majd a 17. versben a keresztyén szóhasználatban ismert *ἀδελφοί* - testvéreim, atyámfiai következik. Pesch megjegyzi, hogy a két megszólítás a prédikációt világosan két részre osztja.⁴³⁶ Az első részben (12b–16.v.) kemény szavakkal szól arról, hogy „az élet fejedelmét megölték”, inkább egy gyilkos szabadon bocsátását kérték. „Isten azonban feltámasztotta őt a halálból.” Az ő nevébe vetett hit által áradnak a gyógyulás erői a beteg, nyomorult emberek életébe. A második részben (17–26.v.) bűnbánatra és megtérésre hívja a hallgatóságot. Az Atya azért küldte el Jézust, hogy elhozza a felüdülés idejét, eljövételével a prófétai ígéretek beteljesedése és az üdvidő elkezdődött.⁴³⁷ Péter igehirdetésének ez a része teljesen az Izraelnek adott ígéretekre épül. Itt még minden Izraelen múlik, az egész felelősség rajta van. Mert nem úgy vezet későbbiekben az út a pogányokhoz, hogy Izraélt figyelmen kívül hagyják.⁴³⁸ Péter a gyülekezet testvéri közösségébe hívja Izrael fiait. A templomszentelési ünnepen Jézus is sétált a Salamon-csarnokban, és arról tanított, hogy az ő juhái hallgatnak az ő hangjára (Jn 10,23. 27).⁴³⁹

434 SCHMITHALS, Walter: i. m., 43. Jervell szerint elhagyták a templomot, és az Ékes-kapun kimenve érik el a Salamon-csarnokot. JERVELL, Jacob: i. m., 163.

435 Uo. Schmithals a Salamon-csarnokra úgy tekint, mint ami szorosan a templomhoz tartozik.

436 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 149.

437 PESCH, Rudolf: i. m., I. 156.

438 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 106.

439 Szemben volt a templom épületével és az oltárral, a templomhegy keleti részén. Még Salamon idejéből származott a templom épületének ez a része, amit Nagy Heródes és Heródes Agrippa meghagyott az építkezések során. Lenkeyné szerint jelzi a folytonosságot a régi és az új

c. Salamon-csarnok (5,12)

A 3. summáriumban (5,12–16) a jeruzsálemi ösgyülekezet kezdeti korszakának egy lezáró képe tárul elénk. Egyúttal átmenetet képez az egymástól nagyon eltérő két elbeszélés (5,1–1 és 5,17–42) között. Az apostolokat és a gyülekezetet felfokozott fénybe állítja, tekintettel a 6. részre, ahol a gyülekezeten belüli nehézségek is előtérbe kerülnek. A képmutatást (5,1–11) Isten elítéli, de a nyomorúságban levőkön könyörül. Nemcsak Péter, hanem a többi apostol által is sok jel és csoda történt, amelyek nem különböznek Jézus csodáitól. Schmithals szerint a 12 apostol Jézus akarátának teljhatalmú végrehajtója.⁴⁴⁰ Az apostolok teljesen egyek a Salamon-csarnokban tartózkodó gyülekezettel, Lukács nem törekszik arra, hogy Pétert a Tizenkettő vezetőjeként mutassa. Az apostolok nem mondanak le népükről, a templom pedig lehetőséget ad arra, hogy missziói munkát végezzenek köztük. A Salamon-csarnok a gyülekezet találkozási helye, ami tulajdonképpen gyülekezeti házként funkcionál. Házanként csak kisebb csoportokban gyülekezhettek össze. Pesch javaslata szerint a 13a. és 14. v. közötti feszültség úgy oldható fel, hogy Anániás és Szafira esete miatt voltak olyanok, akik szent félelem miatt nem mertek csatlakozni a gyülekezethez, de a gyülekezet növekedése egyértelmű.⁴⁴¹

A Salamon-csarnok a templom centrális helyétől távolodást is jelent. Schmithals megállapítja, hogy megindult az a folyamat, hogy a gyülekezet és a zsinagóga elválik egymástól.⁴⁴² Ezzel szemben Lukács erősíti azt a motívumot, hogy a „keresztyének nem idegen testek Izráelben, hanem az igaz, lelki Izráel.”⁴⁴³ Férfi-

---

templom között, mint ahogyan a szövetséges népnek is volt maradéka, amely hű maradt Istenhez. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* II., 132.

440 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 58.

441 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 97. A látszólagos ellentét a 13. és a 14. vers között „az elbeszélő pusztá ügyetlensége”. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 47.

442 SCHMITHALS, Walter: i. m., 58.

443 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 58.

ak és nők is csatlakoznak, Jervell szerint azért írja ezt le Lukács, mert ez nem volt természetes abban az időben. A gyülekezetben megszűnt a nemek közötti hátrányos megkülönböztetés,⁴⁴⁴ talán ez is erősítette a zsinagógától való elmenetelt.

3.1.2. A 12-es kör kiegészítése

Hogyan történt a kiegészítés 12-re?

Az 1,15–26 az egyetlen olyan hagyományanyag, amely Júdas helyének a betöltéséről szól. Jézus mennybemenetele és a Szentlélek kitöltése közé eső napok eseményeiről van szó. Roloff megállapítja, hogy Lukács úgy közli Péter beszédét, hogy az valójában az olvasóknak szól.⁴⁴⁵ A 19. v. szerint mindenki tudja, hogy mi történt Júdással, Péter mégis úgy beszél a Jeruzsálemben tartózkodó tanítványoknak, mintha valami újat mondana, ezért fordítja le az arámul beszélő hallgatóságnak az arám szót (Ἀκελδαμάχ) görögre (Χωρίον Αἵματος).

Pesch azt állapítja meg, hogy a 120 főnyi sokaság megállapítása a Lukács előtti tradícióból származik, és összefüggésben van a 12-es körrel (120=10x12).⁴⁴⁶ Ez a szám az első a gyülekezet számadatai közül (2,41: 3000; 4,4: 5000). A növekedés szemmel látható. Az 500-zal szemben viszont kevesebb (1Kor 15,6), de itt egy gyűlésről van szó, nem a gyülekezet teljes számáról.⁴⁴⁷ Péter megállapítja az apostolok számában mutatkozó szomorú hiányt. A gyülekezetnek hozzá kellett szoknia ahhoz, hogy bűneit nem szépítheti.

Péter az Ige tükrében értékeli Júdas árulását és annak következményeit. Roloff szerint Júdas az árulás jutalmából egy mezőt vagy tanyát vett, s valószínűleg a háztetőről végzetes módon

444 Az ApCsel 4,4-ben csak férfiakról van szó. Lukács itt talán hangsúlyozni akarja a nők jelentőségét az egyházban. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 201.

445 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 30.

446 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 87.

447 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 28.

lezuhant.⁴⁴⁸ A mezőt vérmezőnek nevezték el, így teljessé lett a Zsolt 69,26. A Mt 27,3–10 szerint visszavitte a 30 ezüstöt a főpapoknak, majd felakasztotta magát. A főpapok a vérdíjból vásárolták meg a Fazekasmezőt, amit Vérmezőnek neveztek és az idegenek temetkezési helye lett. A hierapoliszi Papiasz püspök szerint vízkóros lett, felpuffadt, és végül szétpukkadt.⁴⁴⁹ Mindhárom verzióban az a közös vonás, hogy Júdást utolérte Isten büntetése.

Péter nemcsak a diagnózist állapítja meg, hanem a választás elrendelésével a megoldásra is rámutat, ami nem tűnik időszerűnek, hiszen a „tizenegynek sincs mit csinálnia. Ez azonban nem a hit szava, hanem a kételkedésé.”⁴⁵⁰ A gyülekezet hitben és reménységben készül arra a szolgálatra, amiből még semmi sem látható. Péter meghatározza az új apostol jelölésének a feltételeit. Amolyan „ellenőrző-bizottságot” állítanak fel, és olyanokat keresnek, akik hiteles férfi szemtanúi Jézus feltámadásának, akik a János keresztségétől a mennybemenetelig együtt voltak Jézus követőivel. (Ezeknek a feltételeknek Pál nem felel meg.)⁴⁵¹ A két jelölt közül az egyik József, Sabbásnak a fia, mellékneve Jusztusz, a másik Mátyás. Euszébiusz szerint mindketten a 70 tanítvány köréhez tartoztak.⁴⁵² A választást imádság után Istenre bízták, hiszen a sorsvetés az Ószövetségben szent gyakorlatnak számított,⁴⁵³ de az Újszövetségben a Lk 1,9 mellett ez az egyetlen előfordulási helye. „A sors Mátyásra esett”, akinek múltjáról és további történetéről a Szentírás nem tudósít.

448 ROLOFF, Jürgen: i. m., 30.

449 Uo. Vö. Zsolt 109,18; Zsolt 69,24. 26. Jervell megállapítja, hogy Lukács egy legendaszerű anyagot használ, ami eltér a Mt 27,3–10-től és Papiasztól származik. JERVELL, Jacob: i. m., 125.

450 VARGA Zsigmond J.: i. m., 36.

451 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 27. A gyülekezetben elterjedt tévtan ellen lép fel Lukács, akik Pált az egyetlen fundamentalista apostolnak tartják. Pál úgy tanúja Jézusnak, hogy nem független a 12 apostol tanúságtételétől.

452 *Euszébiusz egyháztörténete*, I,12,3. 49.

453 3Móz 16,8; 4Móz 26,55; 1Sám 10,20–21.

3.1.3. A Tizenkettő, mint kör és mint „hivatal”

Miért volt fontos a Tizenkettőnek így maradni?

A tradíció Lukács számára nagyon fontos, evangéliumát azzal kezdi, hogy a „kétségtelen valóságot” szeretné közölni (Lk 1,4). Ennek az a feltétele, hogy azoknak a bizonyoságtételét dolgozza fel, „akik kezdettől fogva szemtanúi és szolgálói voltak az igének” (Lk 1,2). Ennek a törekvésnek a megvalósításában leginkább a Tizenkettő jöhet számításba.⁴⁵⁴ Feltétlenül megfigyelhető a ragaszkodás a Jézus által alapított eredeti körhöz és formához. Történetileg nehéz kétségbe vonni, hogy a Tizenkettő Jézus földi időszakára nyúlik vissza. Alapvető jellemvonás, hogy Jézus maga hívta el tanítványait, hogy kövessék őt.⁴⁵⁵ Ő a kezdeményező, kapcsolatuk bensőséges. Jézus elfogatása után szétszélednek (Mt 26,56), feltámadása után azonban újra összegyűjti őket.⁴⁵⁶ A Jézust követő és szolgálatot vállaló tanítványok száma sokkal nagyobb volt, de a Tizenkettő képezte a legszűkebb tanítványi közösséget. Roloff szerint kiválasztásuk kerügmaticusan szimbolikus cselekedet volt (Mk 3,13–19).⁴⁵⁷

Ősi gyökere van a tizenkettes számnak, hiszen Izráel 12 törzsére emlékeztet. Ezzel Jézus az egész Izráelre kinyilvánította igényét. A tanítványok jutalma az lesz, hogy az ítéletkor 12 királyi székbe ülhetnek (Mt 19,28), illetve Isten szándéka is megnyilvánul ebben Izráel végső helyreállításáról. Péternek és a Tizenkettőnek jelent meg először – az asszonyokon kívül – a feltámadott Jézus (1Kor 15,5). Ők kezdik el Jézus követőit összegyűjteni Jeruzsálemben, ők voltak a végső idők Izráelének magja, amit most kezdett Isten összegyűjteni.⁴⁵⁸ Az új Izráel (=egyház) gondolatának lassú koncipiálódása szervezeti és teológiai értelemben is megkezdődik. Az új Jeruzsálem falának 12

454 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, NTD 10, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1993, 212.

455 Mt 4,19; Mk 1,17; 2,14.

456 Mt 28,17; Lk 24,36–49; Jn 20,24–28.

457 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 35.

458 Uo.

alapkövén a 12 apostol neve olvasható (Jel 21,14), ahogyan az apostolok és a próféták alapkövére épült fel az egyház (Ef 2,20). Hasonulás figyelhető meg a zsidó (rabbi iskolai) szokásokhoz. A 120 főnyi sokaság annak a zsidó szabálynak felel meg, hogy egy zsinagógai gyülekezethez legalább 120 főnek kell tartozni, ha gyűlést akarnak tartani 12 tag ügyében. Lukács szerint egy ilyen tanács foglalkozik a Tizenkettő ügyével.⁴⁵⁹ A tizenkettő lukácsi alapszám Izraelre nézve (Lk 22,30; ApCsel 26,7), a hét pedig a pogányok esetében (Lk 10,1; ApCsel 6,3).

Azt a hivatalt (1,20), amit Júdás betöltött (1,17), Mátyás veheti át, és „a tizenegy apostol közé sorolták őt” (1,26). ἐπισκοπή - meglátogatás, felügyelet. Az ἐπίσκοπος tiszte felügyelői tisztség, általában vezető beosztás, így az apostolok tiszte is. Ez a tiszt, hivatal, a 12. apostoli tisztség. Az apostoli „Tizenkettes hivatal” felállítása figyelhető meg, a Tizenkettő azonosul az apostolsággal. Pesch szerint ezt az azonosulást Lukács konzekvensen hajtja végre (Lk 9,1 és 9,10). Kiküldi őket, mint a Tizenkettőt, és mint apostolok térnek vissza. Az ApCsel-ben nagyon sok helyen fordul elő az apostolok kifejezés.⁴⁶⁰ A Tizenkettőről van szó a 6,2-ben, a Tizenegyről⁴⁶¹ az 1,26-ban és a 2,14-ben. A 14,4.14-ben Pált és Barnabást is apostolnak nevezi. Ezzel nem változik Lukács apostoli koncepciója, csak itt egy más apostol fogalmat használ. Pál és Barnabás az antiókhiai gyülekezet küldöttei.⁴⁶²

459 SCHMITHALS, Walter: i. m., 26.

460 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 93. Vö. ApCsel 1,2. 26; 2,37.42.43; 4,33.35–37; 5,2.12.18.29.40; 6,6; 8,1.14.18; 9,27; 11,1; 15,2.4.6.22.23; 16,4.

461 Vö. Mk 16,14-et is.

462 Uo. A kommentárok nagyon meglepőnek tartják ezt. Vö. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 87. Ellentmond Lukács nyelvhasználatának. Roloff szerint a vers nem Lukácstól származik. ROLOFF, Jürgen: i. m., 211. Vö. SCHMITHALS, Walter: *Das kirchliche Apostelamt*, FRLANT 79, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1961, 235; WENDT, Hans Hinrich: *Die Apostelgeschichte*, KEK III/9, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1913, 219. A megjelölés valószínűleg az antiókhiai tradícióból származik. Jervell szerint elképzelhető, hogy az első missziói út idején a titulusnak már nincs döntő jelentősége. JERVELL, Jacob: *Die Apostel-*

Roloff megjegyzi, hogy Lukács normaadó modellt ábrázol. Az apostolok konkrét történelmi helyzetekben meghatározó magatartásukkal a gyülekezeti tisztségviselők jellegzetes reprezentánsai.⁴⁶³

3.1.4. Az „anyaggyülekezettől” kapott szerepkörök

Milyen szerepkört igényeltek és kaptak a gyülekezettől a szeretetközösség apostolai?

1. Isten megígérte már az Ószövetségben, hogy az özvegyek kiáltását meghallgatja (2Móz 22,22). A jeruzsálemi gyülekezetben sok szegény és özvegy volt, akik nem tudtak dolgozni, és hozzátartozóik sem voltak, akiktől segítséget kérhettek volna. Az apostolok feladata volt a *szegények és az özvegyek gyámolítása* (ApCsel 6,1). Gondoskodtak róluk, és naponta ételmezt biztosítottak számukra.

2. *Speciálisabb diakóniai feladatuk* volt, a közös apostoli étkezéseknél a felszolgálás (ApCsel 6,2). Csak itt fordul elő az ApCsel-ben régi megnevezésük, a Tizenkettő. Ők hívják össze a „tanítványok egész gyülekezetét”, ami vezető szerepüket jelzi.

3. Az *alamizsna gyűjtésében* és elosztásában, valamint a közös vagyon kezelésében is döntő szerepük volt. Az önkéntes adakozók adományait „az apostolok lába elé” tették (ApCsel 4,35.37; 5,2). A közös javak kezelése lett a gyülekezetben belüli első vita tárgya. Mindez ütközik Lukács tendenciájával, aki az egyetértést hangsúlyozza (ApCsel 4,32). Brown szerint a „hellének” azt sérelmezték, hogy a közülük való özvegyek nem részesülnek a közösség javaiból.⁴⁶⁴

---

geschichte, 370. Pál semmiképpen a tizenkettő alatt, hanem a tizenkettő mellett áll, de Lukács a saját kritériumai szerint mégsem sorolhatja az apostolok közé. ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 217.

463 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 216.

464 BROWN, Raymond E. – OSIEK, Carolyn – PERKINS, Pheme: *A korai egyház*, 492.

4. Az apostolok nagyon komolyan gyakorolták az *imádkozás szolgálatát*. „Ezek valamennyien” (ApCsel 1,14), tehát közösen könyörögtek Istenhez áldásért és kegyelemért „egy szívvel és egy lélekkel”. Imádkozásukra nem a rövid ideig tartó fellángolás, hanem a kitartás volt a jellemző (1,14; 2,42). Imádkozásuk nem volt zártkörű, közösen imádkoztak az asszonyokkal és a gyülekezettel. Mátyás apostollá választása során is imádkoztak (1,24–25). Péter és János imádkozni megy a régi rend szerint a templomba (3,1). Péter Joppében „deltájban felment a ház tetejére imádkozni” (10,9). A lapos tető keleten megszokott helye az imádkozásnak, Jervell szerint viszont a tizenkét óra nem tartozott az imádkozásra kijelölt időpontok közé.⁴⁶⁵ Pesch megállapítja, hogy Kornéliuszhoz hasonló szituációban (10,3) láthatjuk Pétert.⁴⁶⁶

5. *A házankénti találkozásokat is szervezik* az apostolok. Felismerték, hogy a templomi alkalmak mellett szükség van a házankénti kiscsoportos együttlétekre is (1,13; 2,46; 12,12). Részletes ismertetésük a következő részben olvasható.

6. Az „anyaggyülekezet” a misszió tekintetében nem volt aktív, főleg magukkal voltak elfoglalva. Az apostolok azonban *önkéntesen misszionáltak*.⁴⁶⁷ Péter pünkösdi beszéde missziói igehirdetés, akarata az, hogy tudja meg „Izrael háza teljes bizonyossággal, hogy Úrrá és Krisztussá tette” Isten a megfeszített Jézust (2,36). Roloff figyelmeztet, hogy itt nem az adoptáció, hanem inkább Zweistufenchristologie a helyes meghatározás. A kérdés nem az, hogy a földi Jézus csak egy egyszerű ember volt, mikor még nem volt Krisztus és Úr, hanem az, hogy az engedelmes Fiú megdicsőült.⁴⁶⁸ Péter a hallgatóságot megtérésre

465 Nem lehet megmondani, hogy egy késői reggeli, vagy a korai esti imádságról van szó. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 305.

466 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 338. Kornéliusz a délutáni imádkozás idején, három órakor kapja a látomást. Nem álom, hiszen kultikusan legitimizálva van. JERVELL, Jacob: i. m., 304.

467 PÓTOR János: *A jeruzsálemi szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház*, 48.

468 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 60.

hívja (2,38). A Salamon-csarnokban bizonyosságot tesz Jézusról (3,11–26), a nagytanács előtt pedig bátran kijelenti, hogy Jézus a sarokkő, és általa van üdvösség (4,11–12).⁴⁶⁹ A fenyegetések ellenére is azt mondják, hogy „nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk” (4,20). Péter és János Samáriában misszionált (8,14).

7. A *próféták „képzését”* is az apostolok végzik. Péter a híres mózesi ígét idézi az 5Móz 18,15-ből. Aki nem hallgat a próféta-messiásra, „azt ki kell irtani a nép közül” (3,23). Roloff szerint a figyelmeztetés az 5Móz 18,15–20 és a 3Móz 23,29 szabad kombinációjából származik.⁴⁷⁰ Jézus küldetése elsősorban Izráelnek szól. A próféták is mind ezekről a napokról jövendöltek (3,24). „Ti vagytok a fiai ezeknek a prófétáknak” (3,25). A prófétai karizmákat serkentik az apostolok, hogy minél többen hitelesen tegyenek bizonyosságot a Feltámadotról. Az apostolok az „anyaggyülekezettől” kapott szerepkörök gyakorlása során aktívan segítették a szeretetközösség kialakulását és működését.

3.2. A házankénti találkozások jellege

Jézus mennybemenetele után a tanítványok az asszonyokkal és Jézus testvéreivel együtt a „felső szobában” (ApCsel 1,13) egy szívvel és egy lélekkel kitartóan imádkoztak. Eleinte a templomban és házanként is összegyűltek (ApCsel 2,46). Az üldözések erősödésével a házankénti találkozások egyre gyakoribbá váltak, a legfontosabb helyszín János-Márk anyjának, Máriának a háza (ApCsel 12,12).

A találkozások kezdetén szeretettel köszöntötték egymást, majd ószövetségi messiási ígéket idéztek, és megerősödtek abban, hogy az ősi ígéretek Jézus Krisztusban valóra váltak. A még

469 Vö. Zsolt 118,22. A Lk 20,17 alapján világos, hogy Lukács nem a Septuagintából idéz, hanem emlékezetből, vagy más görög fordításból. A sarokkő Jézus, messiási értelemben, ami a Targumból is ismert. JERVELL, Jacob: i. m., 179.

470 ROLOFF, Jürgen: i. m., 78.

élő tagok emlékeztek Jézus személyére és tanítására, könyörögtek Jézus visszajövetelért, közösen étkeztek, úrvacsoráztak és énekeltek. Férfiak, nők, szolgák és rabszolgák is részt vettek a találkozásokon.

Az *anyagi jellegű* (Anániás és Szafira esete) *konfliktusok*, a „*hivatalos*” *jeruzsálemi keresztyén vezetők kizorulása*, a *nemzeti és nemzetieskedő hellenisták–héberrek konfliktusok*, és a *belső zsidó hagyománytartó tradicionalizmus és radikalizmus* is a kör beszűküléséhez vezetett. A *nacionalisták a törvényhez való hűségüket* akarták igazolni. A zsidó *aszketizmus* is a kör beszűkülését segítette elő.

3.2.1. A találkozások helye és ideje

Mikor és hol találkoztak?

Jézus mennybemenetele után az Olajfák hegyéről a tanítványok visszamennek Jeruzsálembe (1,12–14). Lukács megjegyzi, hogy az Olajfák hegye egy szombatnapra járőföldre van Jeruzsálem-től. Az ösgyülekezet a zsidó szokásokat megtartja. Schmithals szerint ezzel Lukács a tévtanítókkal szemben az üdvtörténet folyamatosságát hangsúlyozza.⁴⁷¹ A perikópa átvezető szakasz Jézus mennybemenetele és Mátyás apostollá választása között. Az elbeszélés nyugvópontot ér el. Summáriumnak nevezzük ezt az irodalmi formát, ami már Márk evangéliumában is megtalálható, majd amit Lukács saját evangéliumában művészi módon továbbfejlesztett.⁴⁷² A szöveg megfogalmazása korábbi anyagot tartalmaz, nem Lukács megfogalmazása.⁴⁷³ Pesch szerint az apostoli lista – a Mk 3,16–19-től függetlenül – Lukács redakciós munkája.⁴⁷⁴

471 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 24. Az apostolok Jézus utasítására mennek Jeruzsálembe, Izrael szent városába, a keresztyén gyülekezet forráshelyére.

472 Lk 1,80b; 2,40.51–52; 4,14–15.

473 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 27.

474 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 78. Péter és János a következő elbeszélések főszereplői, akik egy párt alkotnak a lista élén. Vö. SCHMITHALS, Walter: i. m., 25.

János a 2. helyre kerül, ez is jelzi a Péter melletti vezető szerepét a gyülekezetben.

A kibővített tanítványi kör együttlétének fő jellemzője a szívből jövő imádkozás, amely során Jézus parancsának engedelmeskedtek (1,4), várják a Szentlélek eljövetelét. Hogyan töltik a pünkösdig tartó időszakot? „Mindig a templomban voltak, és áldották Istent” – olvashatjuk Lukács evangéliumában (24,53). Folyamatos dicsőítés a templomban és folyamatos imádkozás a „felső szobában” (ApCsel 1,13). Lehet, hogy a „felső szoba” megegyezik a „nagy berendezett emeleti teremmel” (Lk 22,12), ahol Jézus az utolsó vacsorát töltötte a Tizenkettővel, vagy János-Márk anyjának, Máriának a házával (ApCsel 12,12)? Mindenesetre a tradícióban ismert hely a ὑπερῶν,⁴⁷⁵ de Lukács nem nevez meg egy konkrét jeruzsálemi házat.⁴⁷⁶ Az emeleti részt a bérlőknek szokták kiadni, a kényelmesebb részt ugyanis a háziak maguknak tartották meg. Azt érzékelteti ezzel Lukács, hogy noha szűk helyen voltak összezsúfolva, de még ez a zsúfoltság sem volt annyira kényelmetlen, hogy elhagyják egymást.

A korai egyház istentiszteletében egyensúly figyelhető meg. Szervezett és spontán módon is imádták Istent. A templomban és házanként is összegyűltek (2,46). Pesch felveti, hogy ha a 2,46 a Lukács előtti forrásban a 2,44a-hoz tartozott, akkor megvilágítja a testvérek együttlétének a jellegzetességét.⁴⁷⁷ A 2,46 lukácsi redakció.⁴⁷⁸ A házankénti alkalmakat felváltva (*reihum*),⁴⁷⁹ különböző helyszíneken tartották. Nem adta el mindenki a házát, mivel sok helyen voltak házi istentiszteletek, ahol úrvacsorai közösséget tartottak. Esetleg jeruzsálemi körzetű, de a városon

475 PESCH, Rudolf: i. m., I. 78.

476 ROLOFF, Jürgen: i. m., 28.

477 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte*, I. 131.

478 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 39. A Lk 24,53-ban is a templom a keresztyének gyülekezőhelye. A hellenista-zsidó tradíció szerint (ApCsel 7,46–49) nem áldozati hely, hanem tanításra alkalmas hajlék, imádság háza. Ennek érdekében tisztította meg Jézus (Lk 19,46).

479 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 67.

kívüli helyek is szóba jöhetnek, hiszen a jeruzsálemi események a környéken is hamar ismertté lettek (5,16).⁴⁸⁰

Az ApCsel 5,42 a naponkénti templomi és házankénti tanításról tudósít. Az 5,17–42 a 4,1–22 mai forrásból eredő ismétlése. Lukács a kettőzés törvényét követi. Fokozás is történik a 4. részhez képest. Már nemcsak Pétert és Jánost, hanem a 12 apostolt is elfogják és a büntetés is nagyobb.⁴⁸¹ A nagytanács elfogadta Gamáliel tanácsát, így szabadon bocsátják az apostolokat, de előtte megveretik őket, és megtiltják nekik, hogy Jézus nevében szóljanak. A próbák és szenvedések nem félemlítik meg őket, folytatják munkájukat. Egy új gondolat kerül felszínre: Jézus tanúinak az egzisztenciájához hozzátartozik az Isten ügyéért való szenvedés, amit örömmel kell elfogadni.⁴⁸² Naponként tanítottak Jézus Krisztusról a templomban és házanként nyilvánosan és a gyülekezet házi összejövetelein.⁴⁸³

I. Heródes Agrippa (12,6–17), Aristobulus fia, Nagy Heródes unokája, Kr. u. 37-ben királyi címet kapott Caligula császártól. Igyekezett betartani a farizeusi törvényeket, hogy megkedveltesse magát a zsidókkal. A keresztyének üldözésével népszerűségét akarta fokozni. Az üldözés viszont nem terjedt ki az egész gyülekezetre, hanem főleg a vezetőkre. Jakab apostolt, János testvérét „karddal kivégeztette” (12,2). Pétert elfogatja, és a páskaünnep után egy koncepciót pert tervez ellene. Péter csodálatos szabadulása a Péterről szóló történetek utolsó tagja.⁴⁸⁴ Roloff szerint

480 Fokozás történik, hiszen a Jeruzsálem közeli városokból is jönnek. Pontosán azt történik, amitől féltek a nagytanács tagjai: „tovább ne terjedjen a nép között” (ApCsel 4,17). Vö. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 202. Lukács Jézus, az apostolok és a misszionáriusok munkáját kezdetben városmisszióknak (Stadtmission) tekinti. LÜDEMANN, Gerd: *Das frühe Christentum nach den Traditionen der Apostelgeschichte*, 73. Vö. WEISER, Alfons: *Die Apostelgeschichte I.*, ÖTK 5, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1981, 150.

481 SCHMITHALS, Walter: i. m., 59.

482 ROLOFF, Jürgen: i. m., 106.

483 PESCH, Rudolf: i. m., I., 221.

484 ApCsel 3,1–10; 9,32–43; 10,1–48.

az 5,19–22-ben egy halvány variáns olvasható.⁴⁸⁵ Mária háza lehetett a jeruzsálemi gyülekezet egyik ismert, talán a legfontosabb gyülekező helye, nem véletlenül ment oda egyenesen Péter. Pesch úgy gondolja, hogy valószínűleg a börtön közelében lehetett.⁴⁸⁶ Az ősgyülekezetben kiemelkedő jelentősége volt. Szokatlan, hogy Mária nem a férje, hanem a fia nevééről ismert, mindez azzal magyarázható, hogy János-Márkot az egész gyülekezetben ismerték.⁴⁸⁷ Az az egyszerűség, amellyel ő és anyja a történetben említést nyer, szintén ismertségüket jelzi.⁴⁸⁸

Egy tekintélyes házról lehet szó, aminek kapuja volt, és valószínűleg udvara is.⁴⁸⁹ Nagyságát az is jelzi, hogy „itt sokan egybegyűlve imádkoztak” (12,12). A házi gyülekezet buzgón imádkozott Péterért attól kezdve, amikor börtönbe került (12,5b). A kezdetben hitetlenkedőknek Péter beszámol arról, hogyan szabadította ki a börtönből az Úr. Megbízta a testvéreket az örömhír továbbadásával: „Mondjátok el ezeket Jakabnak és a testvéreknek!” (12,17). A gyülekezet ekkorára már olyan nagy, hogy Mária tekintélyes nagyságú háza sem elegendő ahhoz, hogy valamennyien elférjenek benne. A könyvben itt találkozunk először Jakabbal. Péter megbízó szavai a Lukács előtti tradícióból származnak.⁴⁹⁰ Nyilvánvaló, hogy Jakab már az Agrippa-féle ül-

485 ROLOFF, Jürgen: i. m., 187.

486 PESCH, Rudolf: i. m., I. 366.

487 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 190. János-Márk Pállal és Barnabással indul el az első missziói útra (ApCsel 13,5), de a pamfiliai Pergénél visszafordul Jeruzsálembe (ApCsel 13,13). A második missziói út előtt meghasonlás támadt miatta Pál és Barnabás között (ApCsel 15,37-39). Később újra Pál környezetében található (Kol 4,10; Filem 24; 2Tim 4,11), Péter a fiának nevezi (1Pt 5,13). Vannak tudósok, akik azonosítják a Mk 14,51–52-ben szereplő menekülő ifjúval, de ez bizonytalan.

488 WEISER, Alfons: *Die Apostelgeschichte* I., 290.

489 ROLOFF, Jürgen: i. m., 190.

490 Uo. Még két helyen találkozunk az ApCsel-ben Jakabbal: 15,12; 21,18. Bevezetés nélkül van megnevezve. Lukács olyan személyt szokott bemutatni, akit nem ismer mindenki, Jakab tehát olyan tekintély, hogy nem kell bemutatni. Vö. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 335.

dőzés idejében Péter mellett vezető szerepet töltött be a gyülekezetben.⁴⁹¹ Roloff szerint nem, Pesch szerint azonban kiolvasható, hogy Péter átadja a gyülekezet vezetését Jakabnak.⁴⁹² Péter számára veszélyes Jeruzsálemben maradni, ezért még azon az éjszakán „más helyre távozott” (12,17b). Semmiképpen sem Rómába, ahogy az ógyházi hagyomány véli,⁴⁹³ hanem valószínűleg a szíriai zsidókeresztyén gyülekezetekben, és talán Antiókiában tartózkodott. Az apostoli zsinaton még egyszer Jeruzsálemben láthatjuk (15,7), de már nem mint a jeruzsálemi gyülekezet vezetőjeként, hanem a zsidókeresztyén misszió vezető képviselőjeként.⁴⁹⁴

A találkozások időpontjai tekintetében rendszeresség állapítható meg. A kibővített tanítványi kör kitartóan imádkozott „egy szívvel és egy lélekkel” (1,14). Pünkösdkor is „mindnyájan együtt voltak ugyanazon a helyen” (2,1). Az első gyülekezet napoként állhatatosan megjelent a templomban, házanként pedig úrvacsorai közösséget tartottak (2,46). A megfenyített apostolok napoként tanítottak Jézus Krisztusról a templomban és házanként (5,42). A gyülekezet napokon át buzgón imádkozott (12,5) a börtönben levő Péterért (ἐκτενωῶς adv. neki feszülve buzgón, szolgálatrakészen, kitartóan, állhatatosan),⁴⁹⁵ Istennek odaszánt lelkülettel könyörögtek az apostol kiszabadulásáért. Késő éjszaka is sokan imádkoztak Mária, János-Márk anyjának a házában (12,5), ezek a találkozások sokszor, főleg eleinte egybeesnek a zsidó ima időpontokkal, de kialakulnak az önálló keresztyén időpontok is.

---

491 ROLOFF, Jürgen: i. m., 190.

492 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 366.

493 PESCH, Rudolf: i. m., I. 368.

494 ROLOFF, Jürgen: i. m., 191.

495 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 298.

3.2.2. A találkozások gyakorlata és lefolyása

A találkozások kezdetén a testvérek köszöntötték egymást, talán szent csókkal is (1Kor 16,20; 2Kor 13,12).⁴⁹⁶ Ószövetségi „messiási ígéret” idéztek fel.⁴⁹⁷ Megerősödnek abban, hogy az ószövetségi ígéretet Jézus Krisztusban teljesedtek be. Bartha Tibor hangsúlyozza, hogy mindig az áldozat állt az ősegyházi istentisztelet középpontjában: Jézus Krisztus áldozata. Az ószövetségi áldozati istentisztelet helyébe lépett az újszövetségi (eukarisztikus) istentisztelet.⁴⁹⁸ Bolyki János hangsúlyozza, hogy Jézus asztalközösségeinek fontos funkciója volt az integrálás, Izráel elesettjeit (vámszedők, paráznák, bűnösök, szegények) rehabilitálta Jézus. Helyreállítja az egységet az igazak és a bűnösök között. A pogányokat is integrálta az ősatyák közösségébe (sziro-főníciai aszszony, kapernaumi százados).⁴⁹⁹

496 A csók a szeretetnek, a tiszteletnek és a hódolatnak a látható kinyilvánítása. A hit- és szeretetközösség kifejezésére gyakorolták, valószínűleg férfiak férfiakkal, nők nőkkel (Róm 16,16; 1Thessz 5,26). Az őskeresztyén istentiszteleten a „szeretet csókja” (1Pt 5,14) a bensőséges testvéri kapcsolat jele, az összetartozást fejezi ki, liturgiai elem. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Péter első levele*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1978, 114.

497 ApCsel 2,29–30; 3,13–26; 4,25–28.

498 BARTHA Tibor: Az ősegyház istentiszteletének ószövetségi háttere, in: HANULA Gergely – VLADÁR Gábor (szerk.): *Fons vitae*, Acta Theologica Papensia 13, Pápa, PRTA, 2009, 71–75.

499 BOLYKI János: *Jézus asztalközösségei*, Újszövetségi-patrisztikai kutatások 1, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület, 1993, 190–191. Jézus asztalközösségeinek diakóniai jellegű funkciója is volt, azaz a gyülekezeten belüli és az azon kívüli szociális felelősségvállalás. A belső diakónia azon alapult, hogy a hitben összetartozók kötelesek egymás anyagi szükségéiért felelősséget vállalni (1Kor 11). Az asztalközösségeknek fontos funkciója volt az egzisztenciális-etikai transzformáció: szakítás a bűnökkel, az elesett testvér elfogadása. Az asztalközösségek történettudatot adtak az azon résztvevőknek. Az eukarisztia a páskát és Jézus halálát a (múlt), Jézus praesentiáját (jelen) és eljövetele ígértét (jövő) fogta egybe, eszkatológikus kitekintéssel.

A kenyér megtörése egyrészt közös étkezést, közös vacsorát jelent,⁵⁰⁰ aminek közösségformáló és -erősítő hatása van. A közös étkezésnek az Ószövetségben is nagy jelentősége van. Másrészt a tényleges úrvacsorai együttlétet is jelenti. Lukács az istentiszteleti életről elmondottakat (2,42) tovább pontosítja a 2,46-ban. Voltak olyan különleges étkezési alkalmak, amikor a házi összejöveteleken törték meg a kenyeret eszkatológikus örömmel (Lk 14,15) és tiszta szívvel.⁵⁰¹ Pesch szerint itt nem biztos, hogy naponkénti eukarisztiára kell gondolni.⁵⁰²

A találkozások során emlékezések történtek Jézusra, az élő tagok reminiszenciái. A házankénti találkozások központjában Jézus személye és munkássága állt (5,42), az apostolok a szemtanúk hitelességével tanítottak Jézusról. Felidéztek a hallott és ápolt-örzött (hagyományozott) emlékeket, lehet, hogy írott anyagok használatára is sor került. A rögtönzött prófétai igéket elemzték és vizsgálták (3,22–26; 4,25–28). Lukács redakciós munkájában bemutatja, hogy a keresztyénség elszakíthatatlanul oda van kötve az ószövetségi tradícióhoz. Schmithals hangsúlyozza, hogy a keresztyén egyház kétség nélkül Izráelből nőtt ki.⁵⁰³

A közbenjáró imádkozások során könyörögtek Jézus visszajöveteléért, hiszen erre a mennybemenetelkor is ígéretet kaptak (ApCsel 1,11). *Marana tha* arám ösgyülekezeti ima, jelentése: Jövel, Urunk; jöjj, Uram Jézus (Jel 22,20; 1Kor 16,22). Amikor az úrvacsorai szereztetési igében elhangzott „amíg eljön” (1Kor 11,26b), a gyülekezet a *maranatha*-val felelt. Az ösgyülekezet közeli parúziában reménykedett, így valószínűleg használta a jeruzsálemi arám közösség ezt az imádságot. Imádkoztak kitartásért a hitben és a Krisztus-várásban. Türelemért az üldözésben és a nélkülözésben. Buzgón imádkoztak a szegényekért, árvákért,

---

500 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte*, I. 132.

501 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 67. A kenyér megtörésének kultikus karaktere volt, a hétköznapi élet megszentelését jelezte. Az öröm és a tiszta szív az üdvidő eljövetelét fejezi ki. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 157.

502 PESCH, Rudolf: i. m., 132.

503 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 46.

betegekért, koldusokért. Jézus tanítása (Mk 13,17) és a páli teológia alapján (Róm 13,1–7; 1Tim 2,1–7) arra a következtetésre juthatunk, hogy felelősséget éreztek népükért. „Imádkoztak a zsidó nép megtéréseért, a templomi személyzetért, a királyért és felsőbbségért, talán a pogányok megtéréseért is.”⁵⁰⁴

Éneklésük során a korábbi zsidó himnuszokat használták, de át is dolgozták ezeket. A szöveg és a dallam fejlődésen ment át, Krisztust dicsőítették. Peres Imre írja: „A Jelenések könyvében 32 hosszabb vagy rövidebb himnusztöredék található. János úgy látja és hallja, hogy a mennyei egyház a földi egyház énekeskönyvének énekeit éneklí. Ott a mennyben, a Bárány trónusa előtt azt éneklí, amit itt a földön énekeltek és tanultak.”⁵⁰⁵ A Jel 5,9 alapján új himnuszok alkotására is következtethetünk.⁵⁰⁶ Pál és iskolája is használt őskeresztyén Krisztus-himnuszokat (Fil 2,6–11; 1Tim 3,16), amiket Jeruzsálemben is ismerhettek. A hangszereknek is szerepe volt a liturgiában. Valószínűleg használták az ősi hangszereket:⁵⁰⁷ dob, hárfa, kürt, lant, citera, fuvola, cintányér.⁵⁰⁸

504 PÓTOR János: *A jeruzsálemi szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház*, 52.

505 PERES Imre: Mennyei ének, in: *Üzenet. Az Őri Református Egyházközösség kiadványa* 17/4 (2012), 5–6.

506 Ezen kívül még két új énekről van szó a Jelenések Könyvében (14,3; 15,3). Az Ószövetségben több helyen is van szó „új énekről”, főleg a Zsoltárookban (33,3; 40,4; 96,1; 98,1; 144,9; 149,1) és az Ézs 43,10-ben. „Itt abban az értelemben új, hogy egy új világekorszak nyitányaként hangzik el. Isten új tettét magasztalja, amely által ígéretesen beavatkozott a vesztébe rohanó világ sorsába azzal, hogy Krisztus által megváltotta [...] Az új ének tartalma Isten győzelme, amely Krisztus által megtörtént és minden népre, törzsre, nyelvre, nemzetségre kihat, érvényes.” LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *A Jelenések könyvének magyarázata* I., 198.

507 PERES Imre: i. m., 7.

508 Zsolt 149,3; 150,3–5; Jel 5,8

3.2.3. A találkozások résztvevői

1. Kik lehettek jelen?

A mennybemenetel után együtt volt a 11 tanítvány: Péter és János, Jakab és András, Fülöp és Tamás, Bertalan és Máté, Jakab, az Alfeus fia, Simon, a Zélóta és Júdás, a Jakab fia (1,13). A vezető szerepet betöltő Péter és János után Jakab következik, aki az első vértanú a tanítványok közül (12,2). Rejtélyes, hogy Tamás miért került a 8. helyről (Lk 6,14–16) a 6. helyre.⁵⁰⁹ Az áruló Júdás már nem lehet jelen.

Lukács két további csoportot is megnevez: az asszonyokat és Jézus családját.⁵¹⁰ Roloff szerint semmiképpen sem kell az apostolok családtagjaira gondolni, sokkal inkább Jézus követőire (Lk 8,2-3).⁵¹¹ Mária, Jézus anyja fontos szerepet kap Lukács evangéliumában. Lukács tanúként tartja számon (ApCsel 1,22), aki a Jézussal kapcsolatos dolgokat „megőrizte, és forgatta a szívében” (Lk 2,19). Jézus testvérei is jelen lehettek, de név szerint nincsenek felsorolva.

A találkozások további résztvevői: Magdalai Mária, Johanna, Zsuzsanna (Lk 8,2–3), Barnabás (4,36–37), Anániás és Szafira (5,1–11), a Hetek: István, Fülöp, Prokhorosz, Nikánór, Timon, Parmenász és Nikolaosz (6,5), papok (6,7), Agabosz (11,27–28), János-Márk és Mária, János-Márk anyja (12,12), Júdás, akit Barsabbásnak hívtak és Szilász (15,22), Mnászón (21,16).⁵¹²

2. Hányan voltak általában jelen?

Péter prédikációjának óriási hatása volt „mintegy háromezer lélek” kereszttelkedett meg (2,41). Roloff szerint ez a szám irreá-

509 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 28.

510 A D kódexben a και τεκνοις – és a gyerekek is olvasható.

511 ROLOFF, Jürgen: i. m., 28.

512 Pál és kísérete Cezáreából mennek Jeruzsálembe. Egy régi tanítványnál, a ciprusi Mnászónnál szálltak meg, aki a kezdeti időkben lett keresztyén, és az ösgyülekezet tagja volt. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 522–523. Roloff szerint hellenista zsidókeresztyén volt, aki az üldözések miatt nem lakhatott Jeruzsálemben. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 313.

lisan nagy, mivel Jeruzsálem lakossága Jézus idejében alig több 30.000-nél.⁵¹³ A zarándokokkal együtt azonban elfogadható Lukács közlése. Újabb kérdés, hogy a megtértek közül hányan maradtak Jeruzsálemben. Talán a fele? A gyülekezet napról napra nőtt (2,47), a „hívó férfiak” száma mintegy ötezer (4,4). „Férfiak és nők tömegével” növekedett (5,14). „Nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben”, sok pap is csatlakozott (6,7). A zúgolódás (6,1) és a *Hetek* szolgálatba állítása a gyülekezet növekedését nem zavarta meg. Jézus idejében mintegy 8.000 pap élt Jeruzsálemben és környékén.⁵¹⁴ Békességben élt az egyház, és „számban is gyarapodott” (9,31). Zsidók ezrei, (esetleg tízezrei⁵¹⁵) lettek hívökké (21,20). Ezeket az adatokat Schmithals szerint nem kell számszerűen érteni, a keresztyénség növekedését az igaz Izráel növekedéseként mutatja be Lukács.⁵¹⁶

3. Hányan vehettek részt a házankénti találkozásokon?

Pontos számot nem tudunk meghatározni. A gyülekezet száma nagyobb, mint a belső közösségé.

4. Hányfajta házankénti kör létezhetett kezdetben?

Kétfajta házankénti körről tudunk: arámul beszélő és görögül beszélő körök lehettek kezdetben (6,1). A Talmud szerint ebben az időben 480 zsinagóga volt Jeruzsálemben (JMeg 73b). A zsidó szabály szerint legalább 120-an tartoztak egy zsinagógához. Valószínűleg ezeknek a közösségeknek több mint a 10 %-a keresztyénné lett.

5. Mennyivé szűkült a kör?

István megkövezése után, Saul vezetésével a hellenista zsidókat kiűzték Jeruzsálemből. Talán a felére, vagy harmadára is szűkülhetett így a kör.

513 ROLOFF, Jürgen: i. m., 63–64.

514 ROLOFF, Jürgen: i. m., 111.

515 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* II., 217.

516 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 195.

6. A férfi-nő-szolga viszonyulása egymáshoz a találkozásokon belül. A férfiak dominánsabb szerepe abban is megmutatkozott, hogy a találkozások során a vezető szerepet valószínűleg ők töltötték be. Kezdetben az apostolok, Barnabás és a *Hetek*, később Jakab, Júdás és Szilász (ApCsel 15,22) jöhetnek számításba. Miként az ötezer ember megvendégelésénél csak a férfiakat számolták meg, úgy az ApCsel 4,4-ben is. Pesch szerint a gyülekezet növekedése olyan nagy, hogy csak a férfiakat veszik számba.⁵¹⁷

A nők egyenjogúsítása a közösségen belül valószínűleg megtörténik. Jézusnak is voltak női követői, „akik szolgáltak neki vagyonukból” (Lk 8,1–3). A „Tizenkettő és néhány asszony” említése egymás mellett történik. A kibővített tanítványi körben is jelen vannak az asszonyok (ApCsel 1,14). Az 5,14-ben „férfiak és nők” tömegéről olvashatunk. Egyetlen házi körnek tudjuk a pontos helyét, s ez egy nőnek, Máriának, János-Márk anyjának a háza (12,12).

7. A szolgák és rabszolgák jelenléte a találkozásokon.

Már Jóel is arról profétált, hogy „a szolgákra és a szolgálókra” is kitöltetik a Szentlélek. Pünkösdkor ez megtörtént (2,18), Isten nem személyválogató. Rodé jelenléte a házi istentiszteleten (12,13) azt jelzi, hogy a gyülekezet befogadta a szolgákat és a rabszolgákat is.⁵¹⁸ Pál Onézimoszt „fiamnak” (Filem 10) valamint „szeretett és hű testvér”-nek (Kol 4,9) nevezi. Ezt a gyengéd kifejezést Pál csak Timóteussal és Titusszal kapcsolatban használta.⁵¹⁹

3.2.4. Az önmagába beszűkülő kör

Hol és miért kezdett beszűkülni a kör?

Ebben az időszakban nagyon sok vándorproféta volt Szíriában és

517 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 165.

518 A szolgálóleány, aki valószínűleg portás feladatot látott el, felismerte Péter hangját. Nyilvánvaló, hogy a gyülekezet tagja. Vö. SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 334.

519 1Tim 1,2; 2Tim 1,2; Tit 1,4.

Palesztinában, akik egyenként léptek fel különböző helyeken.⁵²⁰ Az ApCsel 11,27–28 szerint Agabosz és társai nem vándorpróféták voltak, hanem Jeruzsálemben laknak (vö. ApCsel 21,10). Az antiókhiai gyülekezetben is voltak próféták (13,1). A szabad karizmatikusok (próféták, gyógyítók, nyelveken szólók) mindig abszolút szabadságot kívántak, az egyházi vezetők pedig fegyelmet. Pál is hivatalos egyházi vezető volt, aki megtapasztalta, hogy a *szabad karizmatikusok* zűrzavart okoznak, megbontják a rendet, ezért fegyelmeznie kellett őket (1Kor 11–14). Hangsúlyozta, hogy a kegyelmi ajándékok a gyülekezet építését szolgálják, és nem a széthúzást (1Kor 8,1b).⁵²¹ Hasonló konfliktusok valószínűleg Jeruzsálemben is voltak, és ez a kör beszűküléséhez vezetett.

Az *anyagi érdekltségű konfliktusok* is a kör beszűkülését eredményezték. Míg Barnabás abszolút pozitív példa a szeretetközösség támogatásában (4,36–37), addig Anániás és Szafira esete azt mutatja, hogy a vagyonközösség latens kényszerének ők már csak felszínesen, képmutató módon akarnak megfelelni (5,1–11), teljes vagyonukat nem ajánlják fel. Megsértették a gyülekezet egységét.⁵²² Pesch hangsúlyozza, hogy a „Normenwunder-geschichte” az élet-halál, Szentlélek-Sátán, igazság-hazugság, szabadság-kényszer, teljesség-megosztottság ellentéteivel⁵²³ a beszűkülés árnyékát vetíti elő. A *külső támo-gatások belátható apadására* lehetett számítani a Júdeát sújtó folytonos szárazságok és éhínségek miatt (11,28)! A pogány-keresztyén gyülekezetek támogatására szorultak. Az antiókhiai gyülekezet támogatását Barnabás és Saul (11,30) vitte el Jeruzsálembé. A jeruzsálemi zsinaton is elhangzott a kérés, hogy Pálék emlékezzenek meg

520 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 181.

521 WOLFF, Christian: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, ThHK 7/II, Berlin, Evangelische Verlag-anstalt, 1982, 130.

522 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 198. Mivel adományukat teljes egésznek tüntették fel, és ravasz módon ezt tették az apostolok lába elé. Lukács nem közli, hogy ez a nagyobb vagy kisebb rész volt.

523 PESCH, Rudolf: i. m., I., 202. A hazugság a „hazugság atyjától” származik. Vö. Jn 8,44.

a „szegényekről” (Gal 2,10). A gazdag Makedónia és Akhája gyűjtést rendezett „a jeruzsálemi szentek szegényeinek” (Róm 15,26). Oepke felhívja a figyelmet arra, hogy a *kollekta* nem analóg a zsidó templomadóval.⁵²⁴ Schmithals szerint azonban van hasonlóság, sőt Lukács idejében a pogánykeresztyének politikai hitvallása is lehet a zsidó nemzet felé. Ezt az aktuális félreértést szeretné elkerülni Lukács. Az ApCsel 19,21–22-ben hallgat a kollektáról, a 24,17-ben pedig csak alamizsnának nevezi.⁵²⁵ Mivel a *közösség nem termelési, hanem fogyasztási közösség* volt, a biztos elszegényesedés és csőd belátható volt. A kommunikóért való lelkesedés alábbszállt, egyre kevesebben voltak olyanok, mint Barnabás, aki eladta földjét, és annak teljes árát az apostolok lába elé tette. Az *elszegényedés* és a *látható elszigetelődési* folyamatok szintén a kör beszűküléséhez vezetett.

Önmagába beszűkült a kör az egyre nagyobb konfliktusok miatt a hivatalos zsidóság vezetőivel. Már a sánta meggyógyítása után a 71 tagú nagytanács elé állítják Pétert és Jánost. A mózesi hagyományt követik a létszám tekintetében: Mózes és a 70 vén (2Móz 24,1.9). A *συνεδρίον*, gyűlés 3 csoportból állt: a. Vezetők (főpapok), a hivatalban levő főpap, aki a gyűlést vezette, a hivatalban nem levő korábbi főpapok és a négy nagy főpapi család tagjai. b. Vének, a nem papi származású zsidó arisztokrácia tagjaiból, akik elsősorban a szadduceusokat képviselték. c. Írástudók, a farizeusok közül kerültek ki. Annás Kr. u. 6–15-ig volt főpap, de a későbbiekben is nagy volt a tekintélye, ugyanakkor nyilvánvaló tévedés őt főpapnak nevezni.⁵²⁶ Kajafás volt ebben az időben a főpap (Kr. u. 18–36). Először csak Pétert és Jánost vetik börtönbe (4,3), később az apostolokat mind (5,19), és arról tanácskoztak, hogy végeznek velük (5,33). Gamáriel mentette meg őket (5,38–39). István kivégzése után „nagy üldözés kezdődött a jeruzsálemi gyülekezet ellen, és az apostolok kivételével

---

524 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, ThHK 9, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, ⁴1979, 85.

525 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 112–113.

526 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 81.

mind szétszóródtak” (8,1). I. Heródes Agrippa Jakabot kivégeztette (12,2), Pétert is börtönbe vetette, aki csodálatos szabadulása után „más helyre távozott” (12,17). Az üldözések leszűkítették a közösség mozgásterét.

A hivatalos jeruzsálemi keresztyén vezetők kiszorulása is a kör beszűkülését okozta. Az antiókhiai gyülekezet adományát már nem az apostoloknak, hanem a jeruzsálemi gyülekezet előjáróinak adják át (11,30). Schmithals szerint valójában a *Tizenkettes* apostoli kör nem sokáig működött (Gal 1,18-19).⁵²⁷ Igyekeztek kihúzódní a negatív irányt felvevő közösség életéből. A „hivatalos” *zsinat erölködései és rugalmatlansága* miatt is kezdett beszűkülni a kör. A gyűlés előzménye, hogy a Júdeából érkezök azt tanították Antiókhiaiban, hogy körülmetélkedés nélkül nincs üdvösség (15,1). Mivel Pál és Barnabás velük folytatott vitája nem volt eredményes, a gyülekezet úgy döntött, hogy küldöttség menjen Jeruzsálembe az apostolokhoz és a vénekhez. A jeruzsálemi gyülekezet vezetése átkerült az apostolok kezéből a vének kezébe. Az apostolok szakértőnek számítanak az egyházi ügyekben, de csak alkalmanként vannak Jeruzsálemben. Végzik a missziót, míg a vének állandóan Jeruzsálemben vannak. Azok, akik a farizeusok pártjából lettek hívök, a mózesi törvények mellett kardoskodtak (15,5). A vita nagyon heves volt (15,7). Péter javaslata az, hogy ne tegyék a törvény igáját a pogánykeresztyének nyakába (15,10). Roloff megjegyzi, hogy Jakab beszéde (15,13-21) erősen zsidókeresztyén színezetű.⁵²⁸ Pálék missziói stratégiát kértek az apostoloktól és a vénektől, viszont nem alakult ki igazi párbeszéd. A négyes intellemel (15,20–21) a zsinat erősíti a pozícióját. Nehezen érthető az a megjegyzés is, amivel Jakab az apostoli dekrétumot indokolja meg, hogy minden városban, ahol pogánykeresztyén gyülekezet van, a zsinagógákban

527 SCHMITHALS, Walter: i. m., 113. A páli levelekben csak az őskeresztyén tradícióból származó 1Kor 15,5-ben találkozunk a tizenkettővel. A Gal 2,9-ben Jakab megelőzi Kéfást és Jánost.

528 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 224.

minden szombaton olvassák a mózesi törvényeket (15,21).⁵²⁹ A zsinat nem rendelkezett világosan a körülmetelésről. Herczeg Pál szerint csak a pogánykeresztyének számára ad útmutatást, de semmit sem határozott arról, hogy miként kell élnie a zsidókeresztyéneknek az új helyzetben. Feltételezhető, hogy számukra már nem volt a régi módon kötelező a törvény és a hagyomány.⁵³⁰

Egyre nagyobbak lettek a *nemzeti és nemzetieskedő konfliktusok*. A „hellenisták” zúgolódása a „héberék” ellen (6,1), ugyanakkor nem faji, csak nyelvi különbség van köztük. Talán mégis nevezhetjük nemzetieskedő jellegű konfliktusnak, hiszen nem véletlen, hogy a görögül beszélők szenvedtek hiányt a „mindennapi szolgálatban”, és nem a „bennszülött” arám nyelvűek. Pesch úgy gondolja, hogy valószínűleg különösen sokan lettek keresztyének a hellenista zsinagógából.⁵³¹ A *zúgolódás* (4Móz 11,1; Lk 5,30) az *elégedetlenkedés*, széthúzás következménye, ami gyengíti a közösséget. A gyülekezet külső és belső helyzete az apostoli gyűlés után nehezebb lett. Roloff szerint Néro trónralépése után (54) a zsidó nacionalizmus növekedni kezdett Júdeában, a zélóták befolyása megerősödött,⁵³² mindez pedig feltartóztathatatlannul a végzetes zsidó háborúhoz vezetett.

---

529 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 140. Mindennütt, ahol keresztyén gyülekezetek vannak, már régóta vannak zsinagógák. Jakab kijelentésében másodlagos jelentőségűeknek tűnnek a keresztyén gyülekezetek. Valószínűleg azért nem fogalmaz érthetőbben Lukács, mert az ő idejében már nem volt kooperáció a keresztyén gyülekezetek és a zsinagógák között.

530 HERCZEG Pál: Pál apostol és a törvény, in: BENYIK György (szerk): *Hatalom és karizma*, Szegedi Biblikus Konferencia, Szeged, JATE Press, 2003, 50.

531 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 227.

532 ROLOFF, Jürgen: i. m., 312.

A belső zsidó hagyománytartó tradicionalizmus és radikalizmus is a kör beszűküléséhez vezetett.⁵³³ A nacionalisták szemében a gyülekezet a hellenistákkal való kapcsolata miatt eleve gyanús volt. Igazolni akarták a törvényhez való hűségüket, „a szigorú törvényhez hű szárny került fölénybe.”⁵³⁴ A zsidók misszionáriusának, Péternek a tisztálkodási törvényekhez való ragaszkodása is ezt mutatja (10,14). Kornéliusznak, az első pogánynak a megkeresztelését egy új pünkösdeknek⁵³⁵ is nevezhetjük, de az áttörés után visszarendeződés következik. Péter és Jakab egyetértettek abban, hogy a pogányok körülmelés nélkül is csatlakozhatnak a gyülekezetekhez, de egyes tisztasági törvények betartásához, főleg az étkezési tilalmakhoz ragaszkodtak (15,20.29; Gal 2,12). Pál szerint ez csorbítja az evangélium szabadságát, és küzd ellene (1Kor 8). A *samaritánusok és a pogányok* „felvétele a koinóniába aggodalmat, sőt szakadást váltott ki a jeruzsálemi keresztyének körében.”⁵³⁶ A Jeruzsálembé érkező Pálnak Jakab arról a sok ezer zsidóról beszél, akik rajonganak a törvényért, és határozottan kéri, hogy végezze el a tisztulási szertartást (21,20–26). Roloff hangsúlyozza, hogy a radikalizmus abban is tetten érhető, hogy Lukács hallgat a kollekta átadásáról, hiszen annak a feltétel nélküli elfogadása a farizeusi gyülekezeti többség ellenérzését váltaná ki.⁵³⁷ Pál is bizonytalan, nem tudja, hogyan fogadja majd a jeruzsálemi gyülekezet a pogánykeresztyének adományát (Róm 15,30–31). A meglevő zsidó *aszketizmus*, amely közel állt a qumránéhoz, szintén a kör szűkülése irányába hatott, az egyre szaporodó és erősödő konfliktusok a szeretetközösség beszűkülését okozták.

533 PÓTOR János: *A jeruzsálemi szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház*, 56.

534 ROLOFF, Jürgen: i. m., 312.

535 PESCH, Rudolf: i. m., 330.

536 BROWN, Raymond E. – OSIEK, Carolyn – PERKINS, Pheme: *A korai egyház*, 493.

537 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 312–313. Lukács szerint az egyház a helyreállított Izráel, az igaz Izráel. Az ApCsel 24,17 szerint a kollekta nem csupán a jeruzsálemi gyülekezetnek, hanem Izráel népének szánt adomány. Vö. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 525. Nem csupán adomány, hanem a törvény által előírt alamizsna.

3.3. Szimbiózis vagy elkülönülés?

Az apostolok Krisztus hagyományainak hiteles megőrzésére törekedtek. Jézus etikai normáit nagyon komolyan vették és intenzív parúziavarással alapozták meg. Az úrvacsora számukra integráló erő volt. Tisztes kapcsolatra igyekeztek a zsidó teológiával, Jézus békességre intő tanításait komolyan vették.

Kifogásaikat megfogalmazták a közösség beszűkülése ellen. Péter világosan kijelenti, hogy nem kötelező a vagyonszövetség, mindenki szabadon rendelkezhet saját tulajdona felett.⁵³⁸ Minden bizonnyal felemelték szavukat a közös javakat felélő fogyasztási közösség könnyelmű szemlélete ellen, és a missziói parancs beszűkítése miatt. Az egyéni karizmatikusok megnyilvánulásait sem nézték jó szemmel. A kezdeti szimbiózis eszményét egyre inkább az elkülönülés váltotta fel. Eleinte együtt mentek a közös úton, de később kialakult egy szűkebb közösség, akik vagyonszövetséget alkotva egy kommunióba húzódtak be.

István vértanúsága, az egyre növekvő üldözés, a Péter és Jakab közti konfliktus, Pál és Barnabás szerepe és a zsinat intézkedései mind-mind az elkülönülést segítették elő. Az elkülönülés végleges okai között a tér és a találkozási hely problémáját, az egészségügyi problémákat, a családi élet gondjait és közösségi rendfenntartást nevezhetjük meg.

3.3.1. Az apostolok eredeti koncepciója az egyházzal

Milyenek voltak az apostolok prioritásai (koncepciójuk) az egyházzal?

Krisztus hagyományainak a továbbéltetése tekintetében a tanításnak, mint teológiai hagyománynak a *hiteles megőrzésére* törekedtek. A zsinagógában is volt tanítás, de az egyházban már nem a Tóra, hanem az apostoli tanítás (2,42), a földi Jézus szavainak a továbbadása került a középpontba.⁵³⁹ A nagypénteki és

---

538 Vö. ApCsel 5,4-el.

539 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 73. Főleg Jézus etikai útmutatásai. Vö. 1Kor 7,10–25.

húsvéti események hangsúlyozásával (2,36; 3,13–15), a keresztes és a feltámadás hirdetése által erős krisztológiát figyelhetünk meg. Egész korán kialakult az írásmagyarázatnak az a speciális módja, hogy az Írás Jézusban teljesedett be.⁵⁴⁰

Megfigyelhető a *jézusi etikai normák erős követése*. A Törvényt megfelelően kezelték. Jézus törvényt magyarázatával megegyezően (Mt 5,17–48) a törvény lelkületét igyekeztek betölteni. Pál a damaszkuszi Anániásról azt mondja, hogy a „törvény szerint élő kegyes férfi” (22,12), aki őt a keresztyén közösségbe bevezette.⁵⁴¹ Az apostolok tisztelettel beszélnek a Törvényről, de már újszövetségi értelemben.⁵⁴² Péter igyekszik megtartani, mégis olyan igának tekinti, amit nem lehet elhordozni (15,10–11). Pesch megfogalmazása szerint ezen a ponton „fundamentális megegyezés” figyelhető meg Péter és Pál között, aki azt írja „hogy az ember nem a törvény cselekedetei alapján igazul meg, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit által” (Gal 2,16).⁵⁴³ A törvény betöltése a szeretet (Róm 13,8–10). A szeretet jézusi gyakorlására és tiszta erkölcsi életre buzdítanak (Róm 13,9.11–14). A keresztyén élet aggodalmaskodás nélküli élet (Fil 4,6). A politikai mozgalmak propagandáitól óvakodni kell.

Az *úrvacsora*, mint emlékeztető és egyben integráló erő. A kenyér megtörése⁵⁴⁴ kétségtelenül az úrvacsorára vonatkozik.⁵⁴⁵ Emlékezés Jézus halálára és feltámadására, a közösséget összetartó erő.

540 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 73. Ennek a tanításnak a fontos ismertetőjegye, hogy Jézus a folyamatosságot testesíti meg.

541 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 203. A damaszkuszi zsidóknak jó véleménye van Anániásról, tehát egy ismert zsidó. Vö. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 135, HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 598. Zsidókeresztyénnek mutatja be Pál, hangsúlyosabb a zsidó volta, mint a keresztyénsége. Az ApCsel 9,10-ben „tanítvány”. Vö. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 543–544.

542 PÓTOR János: A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása és működése, in: *Theologiai Szemle* 58/2 (2015), 68.

543 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* II., 78.

544 ApCsel 2,46; 20,7.11; 1Kor 10,16.

545 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 73.

Az összejönni⁵⁴⁶ és együtt lenni (ApCsel 2,44) igék a közösség építését, formálását jelzik.

A *keresztség gyakorlása* és a katechumenátus fontos pillére az apostoli koncepciónak. Az első keresztyén keresztelés pünkösdkor történt, de eszkatológikus jeladás már Keresztelő Jánosnál is volt (ApCsel 2,38; Lk 3,16–17).⁵⁴⁷ Keresztelés, megtérés, tanítás és gyülekezethez csatlakozás mind összetartoznak. „Jézus nevében” (ApCsel 10,48; 2,38) azt hangsúlyozza, hogy Jézus a keresztség alapító tekintélye. „Jézus nevére”⁵⁴⁸ tulajdonjogi átruházást jelent.⁵⁴⁹

Az erkölcsi intelmeket intenzív *parúziavárással* alapozzák meg. Az Úr eljövételének a közelsége óriási mértékben időszerűvé teszi az álomból való felébredést, a tisztességben való járást, a megdicsőült Krisztus életének a hasonlóságára való átformálódást (Róm 13,11–14).

Óvakodás a hamis prófétáktól és az áltestvérektől. A samáriai Simon mágus (8,9–25) és a ciprusi álprófeta, Barjézus (13,6–12) története világosan mutatja, hogy éberren őrködtek az apostolok, hogy hamis lelkület és tanítás ne fertőzze az egyházat. Míg Simon mágus az egyház életének a kezdeti időszakában a szinkretista veszélyt jelzi, amely a pogányok köréből jövő kísértés, addig Barjézus a hellenista zsidóság köréből érkező veszély prototípusa.⁵⁵⁰

546 1Kor 11,17.20.33; 14,23.

547 ROLOFF, Jürgen: i. m., 69.

548 ApCsel 8,16; 1Kor 1,13.15.

549 ROLOFF, Jürgen: i. m., 70–71.

550 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte*, II. 26. Az ApCsel 13,9 az apostol megnevezése szempontjából is fontos. Eddig Saulnak nevezte Lukács, ettől kezdve Pálnak. A latin név, szemben a héberrel, jelzi római állampolgárságát. Saul a zsidók misszionáriusa, Pál a pogányoké. Vö. JERVELL, Jacob: i. m., 347. Haenchen jogosan utasítja vissza azt az elképzelést, hogy Pál nevét Szergius Paulusz helytartó adományozta. HAENCHEN, Ernst: i. m., 385. A hellenista zsidóság köréből érkező támadás legyőzésével Pál a misszió vezetőjévé válik, Barnabás háttérbe kerül.

A „befurakodó áltestvéreknek” egy pillanatra sem szabad engedni (Gal 2,4–5).

Törekvés a megfelelő, *tisztes kapcsolatra a zsidó vallás-sal-teológiával*. Jézus is a békességre intett: „Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek” (Mt 5,9). Péter tisztelettel szólítja meg a nagytanács tagjait: „Népünk vezetői, Izráel vénei!” (4,8). Munkásságuk során nem a szakításra, hanem arra törekednek, hogy népük Krisztust elfogadja (4,8–12). Pál is a tisztes kapcsolatot ápolta, amikor kijelentette, hogy „én is farizeus vagyok” (23,6).

Igyekeztek a templom vonzalmában maradni.⁵⁵¹ Mindennap tanítottak a templomban és házanként. Pál se szakított a templommal, a tisztulási szertartást is elvégezte (21,26). Ezzel nem lett hűtlen alapvető tanításához, hogy csak Jézus Krisztus által van üdvösség. Szabadságot gyakorolva a zsidóknak zsidóvá lett (1Kor 9,20).⁵⁵²

Egyre *átgondoltabb gyülekezet-szervezés*. Miután az apostolok hallottak az eredményes samáriai misszióról, elküldték Pétert és Jánost, hogy Fülöp munkáját hitelesítsék és befejezzék (8,14–17.25).⁵⁵³ Saul megtérése után „az egyháznak egész Júdeában, Galileában és Samáriában békessége volt: eközben épült” (9,31). Az apostolok egyre szervezettebb munkája nyomán egyre több gyülekezet alakult.⁵⁵⁴ Péter meglátogatja azokat a gyülekezeteket, ahol korábban Fülöp munkálkodott, majd Liddába és Joppéba megy (9,32–43). Kornéliusz története döntő fordulatot

551 ApCsel 2,46; 3,1; 5,42.

552 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 315. „Pál Krisztusban rátalált a faji büszkeségtől és elítéllettől mentes szabadságra. És még ennek a szabadságnak a gyümölcsseiről is hajlandó volt lemondani azért, hogy megnyerje a zsidókat.” PRIOR, David: *Pál első levele a korinthusiakhoz* (ford. F. Nagy Piroska), A Biblia ma 4, Budapest, Harmat, 1995, 173.

553 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 80.

554 SCHMITHALS, Walter: i. m., 97. Az egyház életében az üldözések és a nyugodt időszakok egymást váltják. Lukács tendenciája érvényesül, hogy a Jeruzsálem központú keresztyénség a békés időszakban épül.

jelent,⁵⁵⁵ hiszen Isten utat nyitott a pogányok felé, a korlátokat lebontotta (10,1–11,18). A páli misszió az átgondolt gyülekezet-szervezés legragyogóbb példája.

Az apostolok a *Tizenkettes kört* az egyház *irányító testületé*-nek tekintették, a *zsinatot* pedig Isten Lelke szószólójának. A há-
tározatot a „Szentlélek jónak látta, és vele együtt mi is” (15,28). Az egységben levő apostolok, vének és gyülekezet által (15,22) a Szentlélek szól.⁵⁵⁶ Az apostolok prioritásai az egyházzal vilá-
gosak és egyértelműek voltak. Lehetőségeiknek megfelelően a gyülekezet egységén, a szimbiózis megmaradása érdekében fá-
radoztak.

3.3.2. Kifogások a közösség beszűkülése ellen

Mennyire értettek egyet a beszűkült körrel, illetve hol emelhettek kifogást?

Konfliktusok a gazdasági kommunió és a közös gazdálkodás miatt. Anániás és Szafira (5,1–11) esete mutatja, hogy nem mindenki lelkesedett a teljes vagyonszövetségért. A házaspár *képmu-
tató és hazug módon úgy tüntette fel adományát, mintha az a
birtok teljes ára lett volna*. Említettük már, hogy Péter világosan megmondja, hogy nem kötelező a beszűkült kör által gyakorolt vagyonszövetség, joga van mindenkinek arra, hogy saját tulajdo-
na felett rendelkezzen. Birtokukat meg is tarthatták volna (5,4).⁵⁵⁷ A házaspár halála valószínűleg megdöbbentette az apostolokat, hiszen akár a fél közösség is elpusztulhat így. Ezt akarja Isten?

Nincs tudomásunk arról, hogy közösen gazdálkodtak volna, arról viszont igen, hogy *adományokra szorultak, mert elszegényedtek* (11,19; Gal 2,10). A közös javakat felélő fogyasztási közösség helytelen szemlélete ellen minden bizonnyal kifo-

555 ROLOFE, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 164.

556 PESCH, Rudolf: i. m., II., 83.

557 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte*, I. 199.

gást emeltek az apostolok: „Ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék” (2Thessz 3,10).⁵⁵⁸

Meghallották a hellenista zúgolódók szavát, és a *nemzetiségi problémákat igyekeztek megoldani*. Helytelen azonban, hogy Isten igéjét elhanyagolva a diakóniai munkát is ők végezzék. Helytelenítik, hogy a „héberék” elhanyagolják a „hellenista özvegyeket”, ezért új munkásokat állítanak szolgálatba (6,1–7). Azt akarják, hogy a közösség ne beszűkülő, hanem nyitott és befogadó legyen. Pesch szerint, amikor Péter Cezáreából Jeruzsálembe érkezett, „a zsidó származású hívők” erős megbotránkozással fogadták (11,2–3)⁵⁵⁹. Péter felemelte szavát az elutasító kizárólagosság ellen, s rámutatott arra, hogy Isten a pogányoknak is megadta ugyanazt az ajándékot, a Szentlélek ajándékát (11,16–17). Az apostoli gyűlésen is kijelentette Péter, hogy Isten „nem tett semmi különbséget közöttünk és közöttük” (15,9). „A pogánykeresztyének így alapvetően egyenjogúvá váltak a zsidókeresztyénekkal.”⁵⁶⁰ A pogánykeresztyének ügyét a legelszántabban Pál képviselte (26,20).

Feszültségek a *templomhoz való viszony miatt*. István fenntartással beszél a templomról. Isten nem a templomban lakik (7,48–50), a salamoni templomot pedig már le is rombolták. A később épített templomnak is csak az a funkciója, mint az elődjének, a „Bizonyosság sátorának” (7,44), a kijelentésnek, az ígéhirdetésnek, az imádkozásnak a helye,⁵⁶¹ miként a zsinagóga is.⁵⁶² Brown megállapítja, hogy a hellének könnyebben elszakadtak a templomi istentisztelettől, míg a héberék, köztük a tizenkető, hűségesek voltak a templomhoz.⁵⁶³

558 Ez a parancs Pál korábbi tanításának tömör összefoglalása. Azokról van szó, akik nem akarnak dolgozni, nem pedig azokról, akik nem tudnak.

559 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 175.

560 ROLOFF, Jürgen: i. m., 231.

561 Lk 19,46; ApCsel 2,46; 3,1; 5,20.

562 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 72.

563 BROWN, Raymond E. – OSIEK, Carolyn – PERKINS, Pheme: *A korai egyház*, 492.

Konfliktusok *a missziói parancs beszűkítése miatt*. Jézus missziói parancsa minden népre vonatkozik (Mt 28,19). A keresztyén bizonyágtételt „Jeruzsálemtől kezdve, minden nép között” hirdetni kell (Lk 24,47). A Szentlélek erőt ad a tanúságtételre „a föld végső határáig” (ApCsel 1,8). Az Ézs 49,6-ból vett idézet nem Rómára vonatkozik,⁵⁶⁴ hiszen Pál Rómába való érkezésével, és „minden akadályoztatás nélküli” szolgálatával (28,31) még nem jutott el minden néphez az evangélium. „A zsidó származású hívők” nem akartak nyitni a „körülmetéletlenek” felé (11,1–3). Az István-kör üldözött tagjai „csak a zsidóknak” hirdették az ígét (11,19). „Akik a farizeusok pártjából lettek hívők”, a körülmetélkedést és a mózesi törvények megtartását (15,5) elő akarták írni a pogányoknak. A missziói parancs beszűkítését nem az egész jeruzsálemi gyülekezet, hanem annak csak egy bizonyos csoportja akarta.⁵⁶⁵ Az apostoli gyűlés határozatában (15,20) is volt *fékező erő*.

Konfliktusok az *eltérő teológiai hangsúlyok* miatt. A hellenista keresztyének örömmel fogadják Pált Jeruzsálemben (21,17). Másnap hivatalos látogatásra megy Jakabhoz,⁵⁶⁶ a gyülekezet tekintélyes vezetőjéhez. A látogatás protokolláris jellegét jelzi, hogy a vének is jelen vannak.⁵⁶⁷ A sok ezer zsidókeresztyén, akik „rajonganak a törvényért” (21,20), egész Palesztinára értendő.⁵⁶⁸ Egész Izraelben terjed a keresztyénség, ugyanakkor a farizeusi hatás nagyon megerősödött. Keményen vádolják Pált, hogy a vegyes gyülekezetekben,⁵⁶⁹ diaszpórában élő zsidókat pogány életmódra ösztönzi (21,21). Jakab is a befolyásuk alá kerül, és kéri, hogy Pál a szokásnak megfelelően végezze el a tisztulási szertartást (21,24). Elvárják Páltól, hogy tartsa meg a törvényt. Pál engedelmeskedik a békesség kedvéért, de világosan tudja,

564 PESCH, Rudolf: i. m., I., 70.

565 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 229.

566 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* II. 219. Pesch szerint ekkor már egyértelműen Jakab a gyülekezet vezetője. Vö. ApCsel 12,17.

567 ROLOFF, Jürgen: i. m., 314.

568 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 195.

569 ROLOFF, Jürgen: i. m., 314.

hogy „a törvény cselekvése által nem igazul meg egy ember sem” (Gal 2,16b).

Konfliktusok az *egyéniesség* miatt. Az egyéni karizmatikusok megnyilvánulásai is konfliktusokat okoztak. Korinthusban megzavarták a gyülekezet egységét (1Kor 12–14). Agabosz megjövendölte prófétai jel által Pál jeruzsálemi fogságát. A testvérek arra kérték Pált, hogy ne menjen Jeruzsálembe, sírtak és megkeserítették Pál szívét (21,10–14). Az apostolok nem értettek egyet a beszűkült körrel, és kifogásaikat, amint láttuk, nem is hallgatták el.

3.3.3. Szimbiózis és elkülönülés

1. A kezdeti szimbiózis eszménye

„Az első időszakban még nem volt világos a választóvonal a „hivatalos” egyház és a „szeretetközösség” között. A kezdetekben még együtt mentek a közös úton.”⁵⁷⁰ Az apostolok vezető szerepet igényeltek, és meg is kapták a gyülekezettől. Ezért is fontos az apostoli kör 12-re való kiegészítése (1,15–26). A tizenkettő rekonstrukciójában a jézusi igény megújítását láthatjuk, hogy a gyülekezetben az egész Izráel összegyűjtése kezdődik el.⁵⁷¹ A tanítói munkát az apostolok végezték, itt Lukács valószínűleg a keresztség utáni keresztyén útmutatásokra gondol.⁵⁷² A kezdeti szimbiózis eszményét Lukács igyekszik kidomborítani: „A hívők egész gyülekezete pedig szívében és lelkében egy volt” (4,32). Conzelmann szerint a kép idealisztikus.⁵⁷³ Valójában sem a termelőeszközök „államosításáról”, sem a közös gazdálkodásról nincs szó, hanem csak arról, hogy a vagyonosok a szűkül-

570 PÓTOR János: A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása és működése, 70.

571 PESCH, Rudolf: i. m., I., 91. A kiegészítés még pünkösd előtt megtörtént.

572 SCHMITHALS, Walter: i. m., 38.

573 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 431.

ködőket támogatják.⁵⁷⁴ A kezdeti egység abban is megnyilvánul, hogy az eladott javak árát az apostolok lába elé tették (4,35.37), a későbbiekben viszont már nem olvashatunk ilyen híradást.⁵⁷⁵

2. A konfliktuszónák szaporodtak, egyre több volt a nézetkülönbség. Kialakult egy szűkebb közösség, akik vagyonszövetséget alkotva behúzódtak egy kommunióba. Úgy tűnik, hogy gazdasági termelést nem végeztek, csak támogatásokra vártak. (Gal 2,10; Róm 15,26). A fogyasztási közösség elszegényedett és pusztulásra lett ítélve. A nemzetiségi problémák és az egyéni karizmatikus megnyilvánulások is az elkülönülést munkálták.

3. Új problémát vet fel a növekvő egyház élete „Zúgolódás támadt a görögül beszélő zsidók között a héberek ellen” (ApCsel 6,1). *A közös javak kezelése volt a vita tárgya.* „A tizenkettő nem volt hajlandó beleártani magát a javak kezelésébe (ApCsel 6,2). Külön vagyongazdálkodókat neveztek ki a hellének részére, a hetet.”⁵⁷⁶ A vagyonszövetségnek volt tehát árnyoldala is.

4. Éles feszültség figyelhető meg a törvény értelmezése körül. Jeruzsálemben nagyon megerősödik a farizeusi hatás, a törvényhez való túlzott ragaszkodás. Képtelenek elfogadni, hogy a törvény megtartása által nincs megigazulás, csak „a Jézus Krisztusba vetett hit által” (Gal 2,16). Péter is a végletekig ragaszkodik a tisztálkodási törvényekhez (10,14). Mennyei útmutatásra volt szükség ahhoz, hogy a pogány Kornéliuszt megkeresztelje (10,15). Nem volt azonban következetes a továbbiakban, mert főleg Jakab hatására egyes tisztasági törvények betartásához, fő-

574 ROLOFF, Jürgen: i. m., 89. Visszafogottság jellemzi Lukácsot. Nem állítja, hogy a vagyonszövetség szigorúan szervezett, törvényekkel szabályzott termelő közösség volt.

575 Sőt az ApCsel 3,6 azt mutatja, hogy Péter és János nem rendelkezik „ezüsttel és arannyal”. A kérdés az, hogy akkor ki kezelte a vagyont, amit a belépő tagok hoztak magukkal a közösségbe?

576 BROWN, Raymond E. – OSIEK, Carolyn – PERKINS, Pheme: *A korai egyház*, 492.

leg az étkezési tilalmakhoz, ragaszkodott (15,20.29; Gal 2,12). A tisztasági törvények betartása a gyülekezetben egyre nehezebbé vált.

5. Az úrvacsora az apostolok számára integráló erő volt
Az úrvacsorához kapcsolódó közös étkezések a gyakorlatban konfliktusokhoz, széthúzáshoz vezettek. Az intenzív parúziavárás be nem teljesedése is nézetkülönbségeket okozott. Enyhült Krisztus visszavárásának a hőfoka.

6. A régi és új Izráel tudata is konfliktus forrása volt
Jakab és a vének a régi Izráel tudatát erősítették. Az új Izráel (=egyház) gondolatának lassú megfogalmazása viszont szervezeti és teológiai értelemben is megkezdődik. Isten a Szentlélek által minden nép közül gyűjti az egyház tagjait.

7. A teológiai nézőpontok *egyre gyakoribb különbsége*, és a missziói parancs beszűkítése miatt az apostolok kiszorultak a gyülekezet vezetéséből.

Az apostolokhoz, mint tekintélyhez való viszonyulás megváltozott. Jakab és a vének kezébe került a gyülekezet irányítása (21,18). A missziói parancs élénksége apadt, az erős missziói tudat kivitte volna őket a közösségből. Közösségközpontúvá váltak, elveszítette szerepét, igazi hangsúlyát a missziói parancs. Csak azt várták, hogy jöjjenek az újabb tagok, és hozzák a vagyont. *A misszióból megélhetési stratégia lett.* A kiküldési törekvés elveszítette a vonzalmat. Kockázatot jelentett a misszió, hiszen akkor el kell hagyni a közösséget. A bebiztosított egzisztenciát nem szívesen hagyták el. A közösség szép példa, de a környező világ nem megy oda, hogy megnézzék őket. Eltolódás történt a passzivitás és a beszűkülés irányába.

8. István vértanúsága

A hellenista gyülekezet vezetését a *Hetes* kör látta el. István volt az első, akit a Tizenkettő javaslatára az asztalok körüli szolgálatra kiválasztottak (6,5). István munkásságát az apostolokéhoz

hasonlóan nagy csodák és jelek kísérik (6,8). Isten kegyelme tette alkalmassá a szolgálat végzésére. Pesch és Jervell szerint a „szabadosok”, a libertinusok, a szabadon bocsátottak, azoknak az utódai, akiket Pompeiusz Kr. e. 63-ban fogolyként Rómába hurcolt (6,9).⁵⁷⁷ Hazakerülve természetesen a hellenizmust magukkal hozták. A hellenista zsidók István legfőbb ellenfelei, ők akarják Pált Damaszkuszban (9,23) és Jeruzsálemben is megölni (9,29).⁵⁷⁸ Jeruzsálemben több görögül beszélő zsinagógagyülekezet volt (24,12). A hamis tanúk azt állítják, hogy István a templom és a törvény ellen beszél állandóan (6,13), melyek a zsidó vallás alapjait jelentik. A kezdeti időkhöz képest teljesen megváltozott ezzel az egyház helyzete.⁵⁷⁹ István védőbeszédében Mózes-Krisztus tipológiát ad elő; Krisztus Mózes üdvtörténeti képmása.⁵⁸⁰ A Hegyi Beszédben Jézus is interpretálja a törvényt (Mt 5,21–48), kritizálja a farizeusi törvényértelmezést (Mk 2,27–28), és megjövendöli a templom elpusztítását (Lk 21,6). István megkövetése a farizeusi zsidókeresztyének megerősödését segítette elő.

9. A további üldözés

A 8,1b szerint nagy *üldözés kezdődött az egész jeruzsálemi gyülekezet ellen*. Valószínűleg azonban csak a *Hetes körre* és a hellenistákra terjedt ki: 1. A szétszóródtak között csak hellenisták vannak megnevezve (8,5–40; 11,19–20). 2. Az egyházat pusztító, házról házra járó Saul nem kímélte volna a vezetőket, az apostolokat sem. 3. A továbbiakban a jeruzsálemi gyülekezet fennmaradásáról van szó (8,14; 9,26–30).⁵⁸¹ Mivel az apostolok és követőik hűségesek voltak a templomhoz és a törvényhez, zsidó sektának tartották őket, így mentesültek az üldözés elől. A hel-

577 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 236–237. Fogságból megszabadultak, rabszolgaságból felszabadultak. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 225.

578 PESCH, Rudolf: i. m., I. 313. A diaszpórából származó zsidókról van szó, az ApCsel 6,9-ben.

579 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 114.

580 ROLOFF, Jürgen: i. m., 119.

581 ROLOFF, Jürgen: i. m., 129.

lenisták Jeruzsálemből való kiűzése a végleges elkülönülés egyik nagyon fontos oka. Jakab kivégzése (12,2), Péter „más helyre” való távozása (12,17), Jakab és a vének vezető szerepe (21,18) szintén nagyon lényeges események. Az apostolok *az üldözés miatt is kiszorultak* a gyülekezet vezetéséből. Rájöttek arra, hogy nem maradhatnak csak Júdeában, revideálni kell a belakottság eszményét. Mindez az elkülönüléshez vezetett.

10. Konfliktusok Péter és Jakab között

Péter pünkösdkor (2,21) és a nagytanács előtt (4,12), sőt az apostoli zsinaton (15,11) is megvallotta, hogy csak Jézus által van üdvösség. A törvényt elhordozhatatlan „igának” nevezi (15,10).⁵⁸² Roloff megállapítja, hogy ezen a ponton a lukácsi Péter szinte Pálhoz hasonlóan beszél.⁵⁸³ Jakab se akarja terhelni a pogányokat, de azért egy minimum-törvényt elfogadására tesz javaslatot (15,19–20). Oepke helyesen jegyzi meg, hogy aki azt gondolná, hogy a zsinat minden vitás kérdést megoldott, annak csalódnia kell.⁵⁸⁴ Péter csak addig vállalta az asztalközösséget, talán az úrvacsorát is az antiókhiai pogánykeresztyénekkal, míg a törvény szigorú őrei meg nem érkeztek Jeruzsálemből (Gal 2,11–14). Kifejezetten nincs benne a szövegben, hogy Jakab küldte-e őket a „bizonytalan” Péter ellenőrzésére,⁵⁸⁵ de *a két vezető közötti viszály* érzékelhető.

582 Ezt az igát sem az atyák, sem a korabeli zsidók nem tudták elhordozni. Nyilvánvalóan ezzel nem akarja azt mondani, hogy a törvény önmagában nem lenne betölthető (ApCsel 13,38–39). Vö. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 392. A törvényt igazolja Lukács az ApCsel-ben. István „élő igének” nevezi (ApCsel 7,38). SALO, Kalervo: *Luke's Treatment of the Law. A Redaction-Critical Investigation*, AASF 57, Helsinki, Akateeminen Kirjakauppa, 1991, 243.

583 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 231. Persze csak majdnem, szinte, mivel Pál a megigázulásról beszél (ApCsel 13,39). Péter pedig ebben a terminológiában a megmenekülésről, megszabadulásról (ApCsel 2,21.40; 4,9.12).

584 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, 86.

585 OEPKE, Albrecht: i. m., 88.

11. Pál és Barnabás szerepe a várható „szakadásban”

A Jeruzsálemből menekülő hellenista keresztyének vitték el az evangéliumot a szíriai Antiókhia (11,19–26). A szervezett misszió központja átkerül Jeruzsálemből Antiókhia. Ez a gyülekezet választotta ki Barnabást és Saul, munkatársat is adott melléjük (János-Márkot), imádságban kísérte őket.⁵⁸⁶ Pál és Barnabás következetesen azt tanították, hogy a pogánykeresztyéneknek nem kell körülmetélkedni, és nem kell betartani a mózesi törvényeket, emiatt a Jeruzsálemből érkező szigorú zsidókkal sok vitájuk volt (15,1.5.7). Pál nem hódol be a jeruzsálemi tekintélyeseknek (Gal 2,6–7), ezzel Jeruzsálem elveszíti kontroll szerepét.

12. A zsinat visszaható intézkedése

Sok ezer hívő zsidó rajong a törvényért (21,20), mert a zsinat nem mondta ki egyértelműen, hogy csak Krisztusban van üdvösség. Pál munkáját gyanús szemmel nézik (21,21), és a törvény megtartását kérik tőle (21,23–24). Schmithals úgy gondolja, Pálnak demonstrálni kell, hogy ő, mint zsidó, a törvény szerint él.⁵⁸⁷

Szimbiózisról tehát csak a kezdeti időkben lehet beszélni. A későbbiekben egyre nyilvánvalóbbá válik az elkülönülés.

3.3.4. A végleges elkülönülés utolsó okai

1. A tér és a találkozási hely problémája

Egy helyen laktak-e? Nem tudjuk. Lehet, hogy házról házra jártak. A hely problémája krízist okoz. Eleinte vonzóak, de később taszítóak a környező világ számára. Így kikerülnek a templomból és a zsinagógákból.

2. Egészségügyi problémák

Hogyan tisztálkodtak? Hogyan ápolták betegeiket? Az illemhely használata, elérhetősége is gondot jelentett. Jó együtt. Egy órára igen, hosszú időre azonban tarthatatlan.

586 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 194.

587 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 195.

3. Családi élet problémái

A férj és feleség nem akart csak testvérként élni. Kiütköznek a normális emberi problémák. Aktív, érző nőket, gyermekeket nemző férfiakat nem lehet így együtt tartani. A gyermeket nevelni, tanítani kell. A családi élet krízisbe került. A közösségi élet eszménye szép, de a gyakorlati megvalósítás során súlyos problémákkal szembesültek. A család a legjobb keresztyén közösség.

4. Közösségi rendfenntartás

Parancsszóra nem lehet élni. Csak egy ideig működik, hogy a vezér irányít. Az egyenlőség illúzióvá vált. Ez az eszmény is krízisbe került.

5. A töredező közösség

Nem fejeződött be a közösség léte az ApCsel 8-ban található üldözésekkel. Még Pál idejében is létezik. Ez csoda, hogy 20 év után, az ötvenes években is hallhatunk róluk.⁵⁸⁸ Ekkorra egy új generáció nő fel. Az újabb történelmi légkörben *a korábbi eszmények már nem érvényesülnek*, újabb, sajátosabb eszményekre van szükség. A családi élet fontosabbá válik, mint az egyenlősdi. A fiatalok függetlenek akarnak lenni. Ez mozgásba hozta a közösséget. Várható, hogy újabb 20 évet nem ér meg, de jött a római hadsereg is.

Ilyen típusú közösség létezéséről más helyen nincs tudomásunk. Kevés a valószínűsége annak, hogy Damaszkuszban, az Egyenes utcában a jeruzsálemihez hasonló közösség lett volna. Júdás házában inkább egy keresztyén család lakott, ahol Saul nyilván vendégként tartózkodott (9,11).⁵⁸⁹

---

588 PÓTOR János: A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása és működése, 71.

589 Jervell megjegyzi, hogy Lukács nem ír arról, hogy Júdás keresztyén. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 282.

Exkurzus: Még egy próbálkozás?

Korinthusban egy erőtlen utópróbálkozást figyelhetünk meg. Az úrvacsorához gyülekezeti szeretetvendégség (agapé) kapcsolódik. Ez azonban szociális feszültséggel jár, a gazdagok a vacsorát csak maguknak hozták.⁵⁹⁰ A szegényekkel legfeljebb a vacsora utáni csemegézést és ivást (συνπόσιον) akarták megosztani a római és görög szokás szerint (1Kor 11,17–22). Ez a gyakorlat is tarthatatlan volt. Mindez a gyülekezet megosztottságát eredményezte, s nem a testvériséget. A korinthusi negatív gyakorlat is hozzájárult ahhoz, hogy az egyház elhagyta a közös étkezéseket, és csak az úrvacsora maradt meg.

3.4. Az elkülönült közösség

Érdemes összefoglalni, hogy mely folyamatok vezettek a közösség elkülönüléséhez. Döntő fontosságú volt az, hogy az apostolok kiszorultak a vezetésből. A bölcs apostolok jelenlétének a hiánya negatív folyamatokat indított el. A beszűkülés elleni kifogásaikat elmondták ugyan, de az elkezdődött folyamatot nem tudták megállítani.

A közösség elszegényedett, mivel a gazdasági kommunió valószínűleg nem végzett termelést. A növekvő egyház élete is az egységes gyülekezet széteséséhez vezetett. Az egyre fokozódó üldözés, a tér és a hely gyakorlati problémái mind-mind a végleges elkülönülést eredményezték.

---

590 Megalázó, hogy a gazdagok mennyire érzéketlenek voltak a szegények iránt. Ilyen légkörben nem lehetett érezni, hogy ők „egy család az Ūrban”. PRIOR, David: *Pál első levele a korinthusiakhoz*, 203.

4. A szeretetközösség működése

A dolgozat következő nagy fejezetében a szeretetközösség működésével foglalkozunk. Igyekszünk számba venni a közösség tagjait és vezetőit. A közösségnek szociális, társadalmi és vallási jellegű szolgálatai voltak. Rendszeresen hivatkoztak a historikus és a mennyei Krisztusra, Izráel kiválasztott maradékának tekintették önmagukat. Hittel és alázattal vállalták az egyre erősödő üldözést, hiszen megtapasztalták Isten megtartó kegyelmét. Eszkatológiai reményeik középpontjában Jézus parúziájának a városa állt. Munkásságuk vitathatatlanul tanulságos és fontos a mai diakónia számára.

4.1. A közösség tagjai

A nevek felsorolása nem egyszerű, de az Újszövetség alaposabb tanulmányozása során néhány név feltétlenül beazonosítható, akik rendszeresen részt vetek a közösség alkalmain, és vállalták a vagyontársaságban való élest. Voltak jó anyagi helyzetben levő tagok is, de a többség a szegény társadalmi réteghez tartozott.⁵⁹¹ A befogadó közösségben a tagok javaikból egymást szeretettel támogatták.

4.1.1. A közösség tagjai név szerint és valószínűség szerint

Nem könnyű neveket felsorolni. Három csoport állítható fel: a biztos, a feltételezett és az ideiglenes tagok csoportja.

4.1.1.1. Valószínűleg biztos tagok

A biztos tagok közé lehet sorolni a rászorulókat, a szegényeket, akik a közösség lelki javai mellett a közösség anyagi javaira is számíhattak. Mária, Jézus anyja Zakariással szemben nem hitet-

591 Vö. Gal 2,10-el. A szeretetközösség szegényeire gondolhatott Pál, hiszen az adományokat Jeruzsálembé kívánja eljuttatni (1Kor 16,3).

lenkedik, hanem az Úr szolgálóleányaként fogadja el Isten ter-
vét (Lk 1,38).⁵⁹² Grundmann szerint a zsoldárfeldolgozásokból
álló Magnificatban (Lk 1,46–55) is megnyilvánul Mária hite.⁵⁹³
A pásztorok által elmondottakat „megőrizte, és forgatta a szí-
vében” (Lk 2,19). Mindez a Lk 1,45–höz kapcsolva a 2,51-en
át a 8,15-höz és a 11,28-hoz vezet.⁵⁹⁴ Akik „igaz és jó szívvel
hallgatják az igét, meg is tartják.”⁵⁹⁵ A Jn 2,1–11, a 19,26–27
és az ApCsel 1,14 azt bizonyíthatja, hogy Mária valóban az ő-
s-gyülekezethez tartozott, hangsúlyozza Roloff.⁵⁹⁶ Jézus testvérei
is tagjai a kibővített tanítványi körnek (1,14), közülük Jakab a
gyülekezet tekintélyes vezetője lesz.⁵⁹⁷ Jézus családjának a hi-
tetlenkedéséről Lukács nem tudósít, szemben Márk szövegével
(Mk 3,20–21).⁵⁹⁸

Az asszonyokat is a biztos tagok közé sorolhatjuk.⁵⁹⁹ A mag-
dalai Mária, a Jézus által meggyógyított asszonyok egyike, aki-
ből „hét ördögöt” űzött ki Jézus (Lk 8,2), a Jézus körül szolgálók
egyik tagja, akik Jézust Galileától egészen a kereszting követték
(Mt 27,55–56), a sírba tételnél is ott voltak (Mt 27,61), illatos
kenetet vásároltak, hogy megkenjék vele Jézus testét (Mk 16,1).
Ők vették észre először az üres sírt, és vitték a jó hírt a tanít-
ványoknak (Mt 28,1–10). Magdalai Mária látja meg először a

592 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Lukas*, ThHK 3, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, 1981, 59.

593 GRUNDMANN, Walter: i. m., 64.

594 Egészen bizonyos, hogy Máriának (Jánossal együtt: vö. Jn 19,26–27) egy ideig Jeruzsálemben kellett élnie Jézus halála után, majd Jánossal együtt Efezusban éltek, majd halála előtt visszatért Jeruzsálembe.

595 GRUNDMANN, Walter: i. m., 86.

596 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 28. Jervell ezzel szemben megállapítja, hogy Máriának az ApCsel-ben nincs szerepe, csak az 1,14-ben van megemlítve. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 118.

597 ApCsel 12,17; 15,13; 21,18.

598 Márk szerint Jézus rokonai azt mondják, hogy Jézus megzavarodott (Mk 3,21). Ez a hitetlen megállapítás csak Márk evangéliumában talál-
ható meg.

599 Jervell figyelmeztet, hogy az asszonyok gyülekezeti vezető pozíciója
szóba se kerülhet. JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 118.

feltámadott Urat (Mk 16,9; Jn 20,1–18). Mária, a Jakab és József anyja.⁶⁰⁰ Mária, a Klópás felesége, Jézus anyjának a nővére (Jn 19,25). Salómé (Mk 15,40; 16,1) feltehetően azonos a Zebedeus fiainak anyjával (Mt 27,56).⁶⁰¹ Johanna, Kuzának, Heródes egyik főemberének a felesége és Zsuzsanna, vagyonukból szolgáltak Jézusnak (Lk 8,3). A tehetős asszonyok valószínűleg felajánlották a szeretetközösségnek vagyonukat. Nagyon fontos személy Mária, János-Márk anyja, akinek a házában gyűltek össze a közösség tagjai (ApCsel 12,12). A betániai testvérek: Mária, Márta és Lázár is tagjai lehettek a közösségnek (Jn 11,1–3). Anániást és Szafirát (ApCsel 5,1–11), a Heteket: Istvánt, Fülöpöt, Prokhoroszt, Nikánórt, Timónt, Parmenászt, Nikoláoszt (6,5) és Rodét (12,13) is ide sorolhatjuk.

4.1.1.2. A feltételezett tagok

A feltételezett tagok közé lehet sorolni Mnászónt, a régi tanítványt, aki ugyanúgy ciprusi származású, mint Barnabás. A Jeruzsálembe érkező Pált és kíséretét szeretettel fogadta (21,16). A szöveg nem egyértelmű, az is lehet, hogy Cézárea és Jeruzsálem között lakott. Roloff szerint elképzelhetetlen, hogy ebben az időben egy hellenista zsidókeresztény Jeruzsálemben lakhatott volna.⁶⁰²

Júdás és Szilász, akik a zsinat határozatát Antiókhíába viték⁶⁰³ „vezető emberek” a jeruzsálemi gyülekezetben, életüket is kockára tették az Úrért (15,22–27), *próféták voltak*, erősítették a testvéreket (15,32). Júdás, akit Barsabbásnak hívtak, küldetése után visszament Jeruzsálembe (15,33). Szilász Antiókhíában marad (15,34), és elkíséri Pált a második missziói útjára. A páli levelek (2Kor 1,19; 2Thessz 1,1) és az 1Pt 5,12 Szilvánusznak nevezi.

600 Mt 27,56; Mk 15,40.47; 16,1; Lk 24,10.

601 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Markus*, ThHK 2, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, 81980, 437.

602 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 313.

603 A zsinat határozatát Pállal és Barnabással együtt szóban is közölték, csupán az írás nem volt elég. JERVELL, Jacob: i. m., 401.

4.1.1.3. Az ideiglenes tagok

Barnabás, a ciprusi származású lévita, hellenista zsidó, korán a gyülekezet tagja lett. Ő az egyetlen, aki név szerint meg van nevezve, hogy eladott földje árával a közösséget támogatta (ApCsel 4,37). Az 5,1–11-gyel kontrasztban válik hangsúlyossá, hogy Barnabás az eladott föld teljes árát a közösségnek adta.⁶⁰⁴ Később elmegy Jeruzsálemből Antiókhia (11,22), Tarzuszba (11,25), majd Pállal együtt szolgál az első missziói úton (13–14).

Péter és a Tizenkettő is csak ideiglenes tagok, mert a bölcs apostolok egyrészt hamar rájöttek arra, hogy a szeretetközösség beszűkülése helytelen folyamat, másrészt missziói szolgálatokat végeztek, és elmentek Jeruzsálemből. Ehhez hozzájárultak a tragikus események is, amelyek Anániással és Szafríval történtek. Láthatták, hogy ez sokáig nem tartható fenn.

4.1.2. Milyenek lehettek a kritériumok a közösségbe való belépés számára?

Megtérés, bűnbánat és megkeresztelkedés Jézus Krisztus nevében (ApCsel 2,38). Meg kell szabadulni az „elfajult nemzedéktől”,⁶⁰⁵ Pesch szerint azoktól, akik Jézust megfeszítették.⁶⁰⁶ Kitartóan, rendszeresen részt kell venni a közösségi alkalmakon (2,42.46), bátran kell bizonyágot tenni a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztusról (4,13). Le kellett mondani a saját tulajdonról, vállalni kellett a vagyonszövetségben való részvételt: „mindenük közös volt” (4,32). Akiknek földjük vagy házuk volt, az eladott javak árát az „apostolok lába elé” tették (4,34–37). Úgy tűnik azonban, hogy nem mindenki adta el a házat (12,12), különben házankénti összejöveteleket nem is lehetett volna hol tartani.

---

604 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 184.

605 ApCsel 2,40; 5Móz 32,5; Fil 2,15.

606 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 126.

4.1.3. Milyen társadalmi rétegekből származtak a tagok?

Voltak gazdag, tehetős asszonyok (Lk 8,3). Barnabás is gazdagnak számíthatott, mivel volt földje (4,37), persze nem tudjuk mekkora. A tagok többsége azonban a szegény társadalmi rétegekből származhatott. Jézus családja, anyja és testvérei is szegény bevándorlóknak számíthattak Jeruzsálemben. József valószínűleg korán, még Jézus nyilvános fellépése előtt meghalhatott, hiszen Lk 2,41–51 után már nem olvashatunk semmit sem róla az evangéliumokban. A tanítványok, akik Galileából érkező halászok és földművesek voltak, Jeruzsálemben nehezen találtak munkát. Persze el is szoktak a fizikai munkától, mert Jézust követve három évig nem dolgoztak rendszeresen. A szolgálak (12,13) és rabszolgák (Filem 10; Kol 4,9) rétegekből is lehetek tagok.

4.1.4. Milyen nemzetiséghez tartoztak a közösség tagjai?

Főleg zsidók voltak. Gondolhatunk jeruzsálemi őslakosokra, Júdeából és Galileából, vagy a diaszpórákból bevándorlókra. Ez nem zárja ki azt, hogy hellenizálódott zsidók is tagok voltak, és esetleg egymás között is görögül beszéltek.

4.1.5. Kik voltak a hellenisták?

Conzelmann szerint a hellenista társadalom struktúrája valószínűleg a népvándorlásig tartotta magát.⁶⁰⁷ Az ApCsel 6-ban görögül beszélő zsidókról, azaz „hellenistákról”⁶⁰⁸ és arámul beszélő „héberekről” olvashatunk, akik az ösgyülekezet két csoportját alkották.⁶⁰⁹ Herczeg Pál hangsúlyozza, hogy a hellenizmus ezer szállal szötte át a zsidóságot, ezért nem lehet élesen elkülöníteni

607 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 152.

608 A hellenisták nem egykori pogányok, nem egy szektás zsidó csoportnak a követői, mint a samaritanusok vagy az esszénusok, hanem görögül beszélő zsidók.

609 WALTER, Nikolaus: *Praeparatio Evangelica*, 192.

az ősgyülekezet két csoportját.⁶¹⁰ A diszpórákból Jeruzsálembe költöző hellenisták közül sokan lehettek keresztyénné, de továbbra is görögül beszéltek. Roloff megállapítja, hogy a nyelvi korlát jelentős problémát jelentett az arámul beszélő Jeruzsálemben a hellenisták számára.⁶¹¹ Jeruzsálemben saját görög zsinagógáik voltak (6,9; 24,12). A nyelvi probléma a keresztyének között az istentiszteleten volt éles, ami külön összejövetelek tartásához vezethetett. A hellenisták azért zúgolódtak, hogy az özvegy-asszonyokat mellőzik a szegénygondozásban.⁶¹² Schille „a perselyből és a tányérból” történő diakóniát különbözteti meg.⁶¹³ A hét férfi görög neve azt jelzi, hogy a *Heteket* a hellenisták közül választották ki (ApCsel 6,5). Pesch szerint a Tizenkettő szavaiból kiolvasható, hogy ők nem azt akarják, hogy a Hetek csupán a hellenistákkal, az apostolok pedig a héberekkel törődjenek.⁶¹⁴ Számukra

---

610 HERCZEG Pál: *Krisztusról és az egyházzól*, 18–19. Ha a tudósok azt feltételezik, hogy István halála után minden hellenista gyülekezeti tag elmenekült, vajon akkor egy teljesen arámul beszélő közösség maradt volna Jeruzsálemben? Továbbá: ha az antiókhiai gyülekezetet a Jeruzsálemből elmenekülő hellenisták alkották, akkor ott csak tisztán görögül beszélő és gondolkodó tagok lehetettek? Hiszen az egyik vezetőjük Barnabás, aki lévita származású, és a Pállal való konfliktusa alapján elképzelhető, hogy konzervatív gondolkozású. A nyelvi határ se lehetett annyira éles, hogy ez alapján lehessen meghúzni a két csoport közti különbséget.

611 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 108. Vö. HERCZEG Pál: Az ősegyház missziói helyzetének variációi: a hellenisták megjelenése az egyházban, in: *Studia Caroliensia* 2/1 (2001), 45–51.

612 ROLOFF, Jürgen: i. m., 108.

613 SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, ThHK 5, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1983, 168. Az elsőt a Jeruzsálemben lakó, főként arámul beszélő szegényekkel szemben gyakorolták. A napi két étkezéshez szükséges összeget két hétre előre odaadták nekik, a másodikat a Palesztinán kívülről érkezett, görögül beszélő zsidók szegényeivel szemben gyakorolták. Nekik naponta kétszer adtak ételt, pénzt azonban nem. Az előbbi gyakorlat nyilván kedvezőbb volt. Vö. BOLYKI János: *Jézus asztalközösségei*, 192–193.

614 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 228–229.

fontos a gyülekezet egysége, egy elkülönülő közösség azonban mégis kialakult.

4.1.6. *Hogyan viszonyultak egymáshoz a közösség tagjai?*

„Egy szívvel és egy lélekkel” voltak együtt,⁶¹⁵ egység, figyelmeség, egymás elismerése és tiszteletben tartása jellemezte őket. Javakkal egymást támogatták, a közös javakat úgy osztották el, „ahogyan éppen szükség volt rá” (2,45). ἅπαντα κοινά – mindenkünk közös volt (4,32), a vagyonközösség ideáljának a terminus technicus.⁶¹⁶ Olyan szeretetközösségben éltek, hogy „nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem” (4,32). Buzgón imádkoztak egymásért (12,5). A szolgálókat is befogadták a közösségbe (12,13). Lukács idillisztikus képet fest a közösség életéről. Tiszta szívvel szerették egymást (1Pt 1,22),⁶¹⁷ egymás terhét hordozták (Gal 6,2), szolgáltak egymásnak (Gal 5,13), mindenkor a jóra törekedtek egymás iránt (1Thessz 5,15).

4.2. *A közösség vezetői*

Jézus adta a legjobb példát a szolgáló vezetésre. A vezetés befolyás és felelősségvállalás. Aki maga törekszik a vezetésre, az nem lesz jó vezető. Csak a Szentlélek hívhat el, és készíthet fel erre a feladatra.

4.2.1. *A közösség feltételezett vezetői*

Péterről, Barnabásról, Júdásról, Szilászról és Jakabról jelenthetjük ki azt, hogy vezetők voltak a közösségben. Biztosan voltak

615 ApCsel 1,14; 2,46; 4,24.32; 5,12.

616 ROLOFF, Jürgen: i. m., 88.

617 A reménységgé váló hit, az igazság iránt való engedelmesség a tagok egymáshoz való viszonyában szerepben mutatkozik meg. Tiszta, képmutatás nélküli (1Tim 1,5). Nem udvariaskodás, nem sima modor, nem felszínes érintkezés, hanem igazi, szívből jövő szeretet. LENKEY-NÉ SEMSEY Klára: *Péter első levele*, 32.

mások is, de róluk nincs tudomásunk. A legtöbb információt Péter vezetői szerepéről olvashatjuk.

4.2.1.1. Péter

1. Péter húsvét utáni megbízatása (Jn 21,15–17)

Már a Mk 16,7 Galilea felé irányítja a figyelmet. János evangéliuma utolsó fejezete számol be arról, hogy a feltámadott Jézus hét tanítványnak jelenik meg a Tibériás tengernél. Péter beleugrik a tengerbe, hogy a hajót megelőzve minél hamarabb találkozzon Jézussal. A beszélgetés elemei emlékeztetnek a Mt 14,28–33-ra és a 16,17–19-re.⁶¹⁸ Jézus háromszori kérdése és Péter háromszori hitvallása emlékeztet Péter háromszori tagadására, jóllehet direkt hivatkozás nincs rá.⁶¹⁹ A háromszori felhatalmazás a bárányok őrzésére és legeltetésére, Péter vezetői funkciójának az abszolút érvényességét jelenti.⁶²⁰ A vezetésre való felhatalmazás Péter hitvallásával van kapcsolatban, amelyben Jézus iránti szeretetét fejezi ki. Péterért külön könyörgött Jézus, hogy el ne fogyatkozzék a hite, hogy erősíteni tudja a testvéreket (Lk 22,32). Péter vezetői szolgálatának fontos része a testvérek erősítése.

2. Péter pünkösdi szerepe

A pünkösdi prédikáció (ApCsel 2,14–41) Péter első missziói beszéde. A beszédet négy világos részre tagolják a megszólítások (14b. 22a. 29a) és a megszakitás (37): 1. A pünkösdi csoda jelensége (14–21). 2. bizonyágtétel Jézus feltámadásáról (22–28)

618 GRUNDMANN, Walter: i. m., 393.

619 SCHNEIDER, Johannes: *Das Evangelium nach Johannes*, ThHK Sonderband, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1978, 333. Péter lehetőséget kap, hogy megerősítse azt, hogy Jézushoz való tartozása tudatos döntésén alapszik. A háromszori kérdés lehetőséget biztosít Péternek a megfontolt válaszra. Vö. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma III.*, 222.

620 GRUNDMANN, Walter: i. m., 394. A krízishelyzetben esődöt mondott tanítványnak megadatik a szolgálatba való visszatérés lehetősége. A vezetői munka nélkülözhetetlen feltétele a szeretet. Vö. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: i. m., 222.

3. A feltámadott és megdicsőült Jézus töltötte ki a Szentlelket (29–36). 4. A megtérésre való felszólítás (38–40). Pesch hangsúlyozza, hogy Lukács nem egy átvett prédikációs modellt követ.⁶²¹

Péter vezető szerepét jelzi a prédikáció ünnepélyes bevezetése: „Ekkor előállt Péter a tizeneggyel” (14). Nem akárki kezdte meg a beszédét, hanem a Tizenkettő vezetője. Az ünnepélyes szavak is Péter jelentőségét emelik ki: „Felemelte a hangját.”⁶²² Péter méltó és hivatott arra, hogy a részegséggel megvádolt tanítványokat megvédje, és a pünkösdi csodát megmagyarázza.

3. Péter szerepe a közösségben

A születése óta sánta férfinak határozottan, teljes hittel mondta: „a názáreti Jézus Krisztus nevében, kelj fel, és járj” (3,6)! (Persze külön kutatás témája lehetne a mondat első fele: „Ezüstöm és aranyam nincsen.” Hova lett a közösség vagyona? Igazat mondott? Ilyen hamar felélték a beadott javakat? Esetleg a jelentősebb adományok az Ékes-kapui gyógyítás után érkeztek?) A gyógyítás után a közösség vezetőjéhez méltóan bizonyoságot tett Jézusról, aki az igazi gyógyító.

A kezdeti üldözések a közösség vezetőit vették célba: Pétert és Jánost börtönbe vetik (4,1–22). Péter később megint fogságba kerül (12,3–4). Péter gyógyító erejével kapcsolatban fokozott elvárások voltak: „Legalább az árnyéka érje valamelyiküket” (5,15).⁶²³ Az árnyékának mágikus erőt tulajdonítottak, Pesch szerint az ókorban ismert volt az a feltételezés, hogy az ember vagy az állat árnyékának gyógyító vagy kárt okozó ereje van.⁶²⁴ Az árnyék a kapcsolat által közvetíti az erőt. Miként Jézusnak,⁶²⁵

621 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 116.

622 PESCH, Rudolf: i. m., I. 119.

623 Schlatter felhívja a figyelmet arra, hogy Lukács nem mondja ki, hogy Péter árnyéka bárkit is egészségessé tett volna. SCHLATTER, Adolf: *Die Apostelgeschichte*, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1954, 57.

624 PESCH, Rudolf: i. m., I., 207. „Az árnyékot az antik pogányságban a tulajdonosának életerejét hordozó képmásnak tekintették.” ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 98.

625 Mt 4,23–25; Mk 3,7–10; Lk 6,17–19.

úgy Péternek a csodatevő tevékenységét is nagy népszerűség övezte: „Özönlött a Jeruzsálemen kívüli városok népe is” (5,16). A messiási gyülekezethez, amelynek vezetője Péter, bizalommal és hittel vitték a betegeket.

4. Péter szerepe a misszióban

A Fülöp által elkezdett virágzó samáriai missziót felügyelte (8,14–25). Jánossal együtt azért imádkozott, hogy a samáriaiak is részesüljenek a Szentlélek ajándékában. Felismerte, hogy a régi válaszfal leomlott, Krisztus megszüntette az atyák bűneiből származó ellenségeskedést. A samáriai missziót legitim dolognak tartják az apostolok, és hivatalos áldásukat adják rá. Úgy tűnik, hogy a hetes kör tagjai – legalábbis eme perikópa szerint – az apostolok alá vannak rendelve. Simon, a varázsló, pénzen szerette volna megvásárolni azt, amit csak hit által lehet ajándékként megkapni. Péter vezetőhöz méltóan határozottan beszél, és elutasítja az ajánlatot. Az oldás és kötés hatalmát gyakorolja.⁶²⁶ Missziói munkát végzett Liddában, Joppében és Cezáreában (9–10), Kornéliusz megkeresztelése döntő jelentőségű. I. Heródes Agrippa elől menekülve Péter elhagyja Jeruzsálemet (12,17). Ettől kezdve Péter teljesen a missziói szolgálatnak élt. Az apostoli zsinat idején ismét Jeruzsálemben van, de a zsinatot már nem ő vezeti, hanem Jakab (ApCsel 15,13).

A Gal 2,9 sem Pétert, hanem Jakabot nevezi meg az első helyen. Az apostoli zsinat határozata alapján Pál a pogányok között hirdette az evangéliumot, a jeruzsálemi apostolok pedig a körülméltetteknek. Így Péter a zsidókeresztyén misszió vezetője lett. A hagyomány szerint Péter Rómában is munkálkodott, és ott szenvedett mártírhalált.

---

626 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Matthäus*, 394. Nagyon kemény szavakat használ a határozott vezető: „Vesszen el a pénzed veled együtt” (ApCsel 8,20), de rámutat a megtérés és a bűnbánat lehetőségére is.

4.2.1.2. Barnabás

A ciprusi származású lévita eredeti neve József. Lukács szerint a Barnabás nevet az apostoloiktól kapta, ami azt jelenti: Vigasztalás fia (ApCsel 4,36–37). Nagyon hamar a jeruzsálemi gyülekezet tagja lett. Eladott földje árával támogatta a szeretetközösséget. Önzetlen adakozásával nagy tekintélyre tett szert, és a közösség egyik vezetője lett. Sikerült a jeruzsálemi gyülekezet Saul-ellenes bizalmatlanságát eloszlatnia (9,26–30). A Damaszkuszból Jeruzsálembe érkező Sault maga mellé vette, és elvitte az apostolokhoz. Barnabás befolyásának köszönhető, hogy az apostolok befogadták Pált. Schneemelcher szerint Barnabás az összekötő kapocs az ősgyülekezet és Pál között.⁶²⁷

Nem sokáig tölti be vezetői tisztségét a közösségben, mert Jeruzsálemből elküldik Antiókhíába, hogy az alakuló gyülekezetet megszervezze (11,22–26). Vezetői vénája megnyilvánult abban, hogy Antiókhíában meglátta Isten kegyelmét, és bátorította a testvéreket, hogy „maradjanak meg az Úrban.” Így a pogánymissziót Barnabás kezdte el Antiókhíában.⁶²⁸ Valószínűleg nem egyedül, hanem egy delegációval ment.⁶²⁹ Istvánhoz hasonlóan (6,5) telve volt Szentlélekkel és hittel. Felkereste Tarzusban Pált, magával vitte, és egy teljes éven át együtt dolgoznak az antiókhiai gyülekezetben. Pesch a gyülekezet különleges kegyelmi évének nevezi ezt az időszakot.⁶³⁰ A júdeai éhínség idején Saullal együtt viszi az antiókhiai gyülekezet adományát Jeruzsálembe (11,27–30). A kollektát a véneknek, a gyülekezet előjáróinak adják át, és nem az apostoloknak, akik eddig a gyülekezet vezetői voltak. Jervell szerint a tudósítás nem egyeztethető össze a Gal 1,18-cal és a 2,1-gyel.⁶³¹ Az 1. missziói út során

627 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: *Das Urchristentum*, Suttgart, Verlag W. Kohlhammer GmbH, 1981, 92.

628 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 352.

629 PESCH, Rudolf: i. m., I. 353.

630 Uo.

631 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 328. Különböző kísérletek Barnabás és Pál jeruzsálemi útjának a megmagyarázására. Vö. HÄNCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 361–365.

Pállal együtt munkálkodik Ciprusban és Kisázsziában (13–14). Az apostoli zsinaton szintén ketten képviselték a misszió ügyét, hogy a pogányokat mentse fel a körülmetélkedés kényszerétől, és a mózei törvények megtartásától (15). Pál szerette volna, ha a 2. missziói úton is együtt szolgálnak, de János-Márk nélkül, aki Pergében elvált tőlük (13,13; 15,38). Barnabás azonban ragaszkodott János-Márkhoz, így elvált Páltól (15,39). Amikor Péter Antiókhában megszakította az asztalközösséget a pogány keresztyénekkal, akkor ebbe a képmutatásba Barnabás is „belesodródott” (Gal 2,13).

A pszeudoklementinák tudósítanak alexandriai, római, és milánói tevékenységéről és ciprusi mártírháláláról. Az iratok keletkezése későre datálható, a Kr. u. 3. századra. Peres Imre határozottan megállapítja, hogy forrásanyaguk az idők folyamán sok változáson, kiegészítésen és átdolgozáson mehetett keresztül, aminek következtében elveszítették teológiai hitelüket, így a mai formában a keresztyén egyház tiszta tanítása szempontjából elfogadhatatlanok.⁶³²

Az antiókhiai próféták és tanítók között Lukács az első helyen említi Barnabást. Tertullianusztól származik az a feltételezés, hogy Barnabás írta volna a Zsidókhoz írt levelet. Ennek történeti hitelessége azonban erősen vitatott.

4.2.1.3. Júdás és Szilász

Júdás és Szilász a jeruzsálemi gyülekezet két vezető tagja (15,22),⁶³³ de elképzelhető, hogy a szeretetközösségben is vezető szerepet tölthettek be. Júdás, akit Barsabbásnak hívtak, Pállal, Barnabással és Szilásszal együtt adták át a jeruzsálemi apostoli gyűlés határozatát az antiókhiai gyülekezetnek, hogy a pogányokból lett keresztyénekre csak annyi terhet tegyenek, „ami feltétlenül szükséges” (15,28). Júdás és Szilász próféták is voltak, akik igehirdetést is végeztek Antiókhában. Júdás később visszatért Jeruzsálembe, és a közösségben is meghatározó tisztet tölthetett be.

632 PERES, Imre: *Az apostoli atyák irodalma* /dissz., kézirat/, Komárom, 2009, 36.

633 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 400.

Szilász Antiókhiaiban marad, és Pál munkatársa lesz, elkíséri őt a 2. missziói útjára (15,40). Filippiben együtt vetik őket börtönbe (16,19), éjfél tájban együtt imádkoznak és énekelnek a börtönben (16,27). Közösén végzik a missziót Thesszalonikában (17,4) és Béreában (17,10), ahol elválnak egymástól (17,14). Korinthusban találkoznak ismét, Szilász és Timóteus Makedóniából érkeznek oda (18,5).

Feltehetően azonos azzal a személlyel, akit a páli levelek és az 1Pt 5,12 Szilvánusznak nevez.⁶³⁴ Lehet, hogy két neve volt, mint például Pálnak is: egy sémita és egy latin, vagy pedig a Szilvánusz ugyanannak a sémita névnek egy latin formája. Szilvánusz Pállal együtt hirdette a Jézus Krisztusról szóló evangéliumot (2Kor 1,19). Pál Szilvánusz és Timóteus nevében is köszönti a gyülekezetet (1Thessz és 2Thessz 1,1). Az 1Pt szerzője szerint a levelet Szilvánusszal íratta le (5,12).⁶³⁵

4.2.1.4. Jakab

Helyesen állapítja meg Jervell, hogy Jakab személye az ApCsel-ben sehol sincs „bevezetve”.⁶³⁶ A 12,17-ben csak a nevét ismerjük meg, de a gyülekezetben betöltött szerepe nincs meghatározva. A 21,18–25-ben is hasonló a helyzet. Lukács egyáltalán nem tartja fontosnak, hogy Jakabot közelebről bemutassa, könyvében egyszer sem nevezi az Úr testvérének. A börtönből kiszabadult Péter kéri, hogy a Mária házában levők mondják el „ezeket Jakabnak és a testvéreknek” (12,17). Elképzelhető, hogy Jakab már az I. Heródes Agrippa-féle üldözés idején Péter mellett vezető szerepet töltött be a gyülekezetben⁶³⁷ és a közösségben. Jervell szerint is Jakab vezető szerepét jelzi, hogy Péter sza-

634 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Péter első levele*, 113. Valószínűleg Szilvánusz a jeruzsálemi Szilásszal azonos.

635 Nem arról van szó, hogy Szilvánusz eljuttatja a levelet a gyülekezethez, vagy ő a levél írója. Két dolog jöhet számításba: vagy az író gondolatait fogalmazta meg, vagy az író diktálta a szöveget (Róm 16,22). Vö. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Péter első levele*, 113.

636 JERVELL, Jacob: i. m., 393.

637 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 190.

badulását jelenteni kell neki.⁶³⁸ A vitatott és nem mindenki által elismert személyek esetében alkalmaz Lukács bemutatást. Pál megtérését háromszor is leírja (9.22.26.). Jakab azonban olyan nagy tekintély, hogy bemutatása teljesen felesleges.⁶³⁹ Miután Péter „más helyre távozott” Jakab lett a gyülekezet és a közösség vezetője (12,17). Péter helyére lépett Jakab.⁶⁴⁰ Ő vezette az apostolok jeruzsálemi zsinatát. Beszédét határozottan kezdi: „hallgassatok meg” (15,13)! Kétségtelen, hogy itt egy nagytekintélyű vezető beszél, akinek joga van az utolsó szó kimondásához.⁶⁴¹ Jervell szerint Jakab, miként Pál, nincs a Tizenkettő alá rendelve, hanem nagyobb tekintélye van, mint nekik.⁶⁴²

Jakab a Jeruzsálembé érkező Pálnak határozott tanácsot ad, hogy végezze el a tisztulási szertartást (21,24). A Tizenkettő és Péter nincs megemlítve, akik már elhagyták Jeruzsálemet, és Lukács sem mutat érdeklődést személyük iránt.⁶⁴³ A tényleges apostol most már Pál, a gyülekezet abszolút vezetője pedig Jakab. A vének pedig tanácsadóként állnak mellette (21,17).

Jakab a feltámadás tanúi között is szerepel, neki is megjelent Jézus (1Kor 15,7). Pál szerint azonos az Úr testvérével (Gal 1,19),⁶⁴⁴ akit Péterrel és Jánossal együtt oszlopoknak nevez. A felsorolás élén Jakab áll (Gal 2,9). Péter Antiókhiaiban a közös

638 JERVELL, Jacob: i. m., 335.

639 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 335.

640 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 366. Ezzel szemben Schneider Péter helyettesének tartja az ApCsel 12,17-ben. SCHNEIDER, Gerhard: *Die Apostelgeschichte* II., 181.

641 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 231.

642 JERVELL, Jacob: i. m., 393–394.

643 JERVELL, Jacob: i. m., 523. Különböző magyarázatok találhatók a kommentárookban. Vö. HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 581–582.

644 Mk 6,3 és Mt 13,55 név szerint említi Jézus testvéreit: Jakab, József, Júdás és Simon. A katolikus írásmagyarázók Mária örökké-szűz (semper virgo) dogmáját hangsúlyozzák. Az ortodox egyházban leginkább elterjedt tanítás szerint ők és a leánytestvérek József korábbi házasságából születtek. A római katolikusok szerint unokatestvérekről van szó. A protestáns írásmagyarázók a Mk 6,3-ban és a Mt 13,55-ben szereplő ἀδελφός kifejezést a szó első jelentése szerint „testvér”-nek értelmezik.

étkezést nem merte folytatni a pogányokkal, mert félt Jakabtól (Gal 2,12). Mikor történhetett ez az esemény? Az apostoli gyűlés (ApCsel 15) előtt vagy után? Az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy az apostoli gyűlés előtt, hiszen utána nehezen képzelhető el, hogy így megtagadja Péter a pogány-keresztyénekkal való közösséget.⁶⁴⁵ Jakab, az Úr testvére Krisztus után 62-ben halt mártírhalált. II. Ananosz zsidó főpap végeztette ki, kihasználva az átmeneti időszakot, amikor Fesztusz procurátor meghalt, és Albinusz még úton volt.⁶⁴⁶

A hagyomány neki tulajdonítja Jakab levelét (Jak 1,1), de nagyon súlyos érvek is szólnak szerzősége ellen. Választékos görög nyelve nem palesztinai zsidóra vall. A cselekedetek és a hit perikópa (Jak 2,14–26) Pál teológiájának félreértésen alapuló hatása ellen irányul. Ez csak úgy lehetséges, ha Pál munkássága után is élt volna a szerző. Fekete Károly szerint csak közvetve lehet a levél írója Jakab, az Úr testvére.⁶⁴⁷

4.2.2. *Hogyan kerülhettek vezető pozícióba?*

Péter, Barnabás, Júdás, Szilász és Jakab természetesen Isten akaratára alapján kerülhettek vezető pozícióba, de vezetői hajlam, ambíció is megfigyelhető mindnyájuknál. A közösségnek szüksége volt vezetőkre, nélkülük olyanok lettek volna, mint a pásztor nélküli juhok (Mk 6,34).

Vö. GALSI Árpád: *Jakab, az Úr testvére*, Budapest, L'Harmattan, 2012, 77–80. BALLA Péter: *Pál apostol levele a galáciabeliekhez*, 79.

645 BALLA Péter: i. m., 111. Az apostoli gyűlés és az egyesség előtti eseményekről szól ez a tudósítás.

646 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 571.

647 FEKETE Károly: *Jakab apostol levelének a magyarázata*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1994, 15. Jakab levele a legrégebbi kánonokban nem található meg. A kanonizálás elhúzódása bizonyítja, hogy Jakab levele nem közvetlenül apostoli irat. Több írásmagyarázó szerint az első század utolsó negyedében, a második-harmadik keresztyén nemzedék idejében készült.

4.2.2.1. Péter

Péter életében sok olyan dolog történt, melyek vezetésre determináltak. Jézus első tanítványai közé tartozik. A Mestertől kapta a Péter – Kőszikla nevet (Mt 16,18). A Tizenkettő szószólója volt. Cézárea Filippinél hitvallást tett Jézusról (Mt 16,16). A legfontosabb ebben a tekintetben Jézus kijelentése: „Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat” (Mt 16,18).

Az oldás és kötés hatalmát is megkapja (Mt 16,19). A Tibériás tengernél elhangzott felhatalmazás is a vezetői pozícióba való jutását munkálja (Jn 21,15–17). Mátyás apostollá választása során ő vezeti a gyűlést (ApCsel 1,15–26).

Félelem nélkül áll pünkösdkor a hatalmas tömeg elé. Általa kezdődik meg az ApCsel 1,8 beteljesedése, a Jézusról való bizonyágtétel „Jeruzsálemben”(2,14–41).⁶⁴⁸ Vezetőhöz méltóan beszél a jóeli prófécia beteljesedéséről és a feltámadott Jézus Krisztusról. A személyéhez köthető csodák is a vezetői pozícióba való jutását segítették elő (3,1–10; 5,15). A betegek és a hozzátartozók Pétertől, a gyülekezet vezetőjétől, a gyógyítás és a segítség korlátlan képességét várják el.⁶⁴⁹ A közösség kezdeti időszakában Péter vezető szerepe vitathatatlan.

4.2.2.2. Barnabás

Barnabás *példamutató adakozása* révén kerülhetett vezető pozícióba (4,36–37). Ő az egyetlen név szerint megnevezett személy, aki eladott földjének teljes árát a közösségnek adta. Elképzelhető, hogy kevés hasonlóan nagy adakozó lehetett. Kevés ideig töltött be vezető tiszteletet a közösségben, mert a jeruzsálemi gyülekezet Antiókhiaába küldte (11,22). Barnabás jelentőségét az is jelzi, hogy az ősi tradícióból származó, az antiókhiai gyülekezet vezetőit tartalmazó lista élén áll (13,1). A Barnabás szó alakja, a

---

648 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 51.

649 ROLOFF, Jürgen: i. m., 98. A szeretetközösség számára Péter gyógyító ereje egyértelműen bizonyítja, hogy a végidők üdveseménye az emberi lét konkrét negativitásait legyőzi.

mellé adott magyarázó kifejezés (υἱὸς παρακλήσεως) miatt vitatott.⁶⁵⁰ A listában szereplő Manaén nevét lehet „Vigasztalás fia”-ként fordítani.

Schneemelcher szerint Lukács Manaént Barnabással összecserélte.⁶⁵¹ Varga Zsigmond szerint „Lukács aligha adna felületeségből vagy hanyagságból rossz névmagyarázatot.” Keresni kell azt az arám formát, amiből a Barnabás „Vigasztalás fia” kialakulhatott.⁶⁵² Kijelenthető, hogy a kezdeti időszakban a gyülekezet vezetői közé tartozik.⁶⁵³

4.2.2.3. Júdás és Szilász

Mivel Júdás és Szilász *próféták* voltak, ezért kerülhettek vezető pozícióba. Valószínűleg nemcsak Antiókiában „buzdították és erősítették a testvéreket” (15,32), hanem Jeruzsálemben is. A közösségnek szüksége volt az ilyen vezetőkre, akiknek világos a teológiai látásuk, akik vigasztalni, erősíteni és bátorítani tudtak. Későbbiekben Szilász missziói munkát végzett, Júdás azonban Antiókiából visszatért Jeruzsálembe (15,33), és a közösségben prófétált és prédikált sokak lelki épülésére.

4.2.2.4. Jakab

Jakab azért kerülhetett vezető pozícióba, mert az apostolok elhagyták Jeruzsálemet, és missziói szolgálatokat végeztek. A bölcs apostolok rájöttek arra, hogy Isten akaratával ellentétes behúzódní egy zárt kommunióba, a világtól való elzárkózás helytelen út.

650 VARGA Zsigmond J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 141.

651 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: *Das Urchristentum*, 91. Manaén Heródes Antipász negyedes fejedelem ifjúkori barátja, korábban a felső társadalmi réteghez tartozott. Antiókiában a gyülekezet egyik vezetője, az öt próféta és tanító egyike. Vagyona és előkelő szociális helyzete hozzájárul az antiókhiai gyülekezet adakozási képességéhez.

652 VARGA Zsigmond J.: i. m., 141.

653 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: *Das Urchristentum*, 92.

Galsi Árpád szerint azért került Jakab előtérbe, mert a fel-támadás tanúja volt (1Kor 15,7), és az Úr testvére. Tekintélye esetleg dinasztikus asszociációra is támaszkodhatott.⁶⁵⁴

Miután Péter „más helyre távozott” (12,17), Jakab lett a közösség vezetője. A hellenisták Jeruzsálemből való kiűzése után (8,1) a törvényhez hű zsidókeresztyének erősödtek meg a közösségben. Schenke szerint ekkor kerül előtérbe egy másik közösség, a vének. Az ApCsel 11,30-ban vannak először megemlítve. Ők fogadták az Antiókhiaiából érkező adományt. Az apostoli zsinaton már az apostolok mellett saját csoportként vannak megnevezve. Kik ezek a presbiterek? Valószínűleg ők a jeruzsálemi arámul beszélő gyülekezet vezető testülete, akiknek Jakab a vezetője, mint Péter a Tizenkettőnek, István a Heteknek (ApCsel 6,5) és Barnabás az Ötöknek (ApCsel 13,11). Megállapítható, hogy Jakab nem monokratikusan vezette a közösséget.⁶⁵⁵ Jóllehet Jakab az apostoli zsinaton támogatta a páli pogánymissziót, és csupán egy minimum-törvény megtartására tett javaslatot (15,19–20), de a törvényhez való túlzott ragaszkodása vitathatatlan.⁶⁵⁶ Péter félelme Antiókhiaiában is ezzel magyarázható (Gal 2,12)⁶⁵⁷, Pált is szinte utasítja a tisztulási szertartás elvégzésére: „Tedd hát azt, amit mondunk neked” (21,23). A vezető pozíciót a törvényhez való ragaszkodásának is köszönhette Jakab, aki az egyre inkább

---

654 GALSÍ ÁRPÁD: *Jakab, az Úr testvére*, 154–155.

655 SCHENKE, Ludger: *Die Urgemeinde*, 244.

656 Galsi Árpád szerint azonban nem tekinthető Jakab a törvény szigorú őrének, hiszen az ősegyházban nem a törvényhez való hűség, hanem a törvény alkalmazásának a módja volt a kérdés a pogánymisszióban. GALSÍ ÁRPÁD: *Jakab, az Úr testvére*, 156.

657 Balla Péter felhívja a figyelmet arra, hogy Jeruzsálemben a zsidókeresztyéneknek természetesen fontos volt, hogy törvénytiszteletük során a zsidó lakosságot ne botránkoztassák meg. „Péter joggal gondolhatta, hogy ezt tőle is elvárják a jeruzsálemi ősgyülekezet vezetői. [...] Péter tehát – a saját gondolatai alapján – a jeruzsálemiek szerint öfelé támasztott igénye miatt távolodott el a pogánykeresztyénekkel gyakorolt asztalközöségtől.” Ezt saját meggyőződése ellenére tette. BALLA PÉTER: *Pál levele a galáciabeliekhez*, 115–116.

nyugtalan Jeruzsálemben a hatvanas évekig megmaradhatott, valószínűleg ragaszkodott a törvény útmutatásaihoz.⁶⁵⁸

4.2.3. A vezetők „jogai”

A vezetők joga volt a közösségnek felajánlott javakat átvenni (4,35.37; 5,2) és szétosztani mindenkinek úgy „ahogyan szüksége volt rá”. A vezetők nem arra törekedtek, hogy a javakat egyenlően osszák szét, hanem a szükségleteket vették figyelembe.⁶⁵⁹ Arra törekedtek, hogy szűkölködő ne legyen köztük (5,34).

A legnagyobb igyekezet ellenére is volt zúgolódás (6,1). Az egyház legideálisabbnak vélt időszakában is voltak elégedetlenkedők. A vezetőknek joga volt összehívni a „tanítványok egész gyülekezetét, és megválasztották a görög nyelvűek hét gondozóját” (6,1–6), a vádakra azonnal reagáltak.⁶⁶⁰

A kifejezetten Péter személyéhez köthető vezetői jogok gyakorlásáról az 5,1–11-ben olvashatunk. Péter a közösség nevében lép fel, amikor a házaspár hazugságát nyilvánosságra hozza. Ezt nem magától teszi, hanem a szíveket ismerő Isten által, aki minden bűnt leleplez (1,24).⁶⁶¹ A közösséget képmutató módon megtevésztőkkel szemben Péternek joga van ítéletet tartani. Jervell szerint, mivel Anániás és Szafira a Szentlélek ellen vétkezett, ezért nincs bocsánat.⁶⁶² A vezető joga a közösség szentségét és tisztaságát megvédeni.

A vezetők joga a közösség tagjait tanítani, erősíteni és buzdítani (15,32).⁶⁶³ A Pétert követő vezetőben, Jakab személyében egy erős, határozott vezetőt ismerhetünk meg. Joga volt az apos-

658 Galsi Árpád megjegyzi, hogy helytelen lenne farizeusi vagy „aszketikus-esszénus” törvényértelmezést és magatartást tulajdonítani neki. GALSÍ ÁRPÁD: i. m., 156.

659 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 89.

660 ROLOFF, Jürgen: i. m., 109.

661 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 196.

662 JERVELL, Jacob: i. m., 197.

663 JERVELL, Jacob: i. m., 402. Júdás és Szilász itt prófétaként lépnek elő. Nemcsak a dekrétumot hozzák Antiókhíába, hanem beszélnek a zsinatról, a dekrétum megszületésének az előfeltételeiről (ApCsel 15,6–21).

toli zsinaton határozott álláspontot kinyilvánítani (15,19–20), és Pálnak egyértelmű utasítást adni (21,23).

4.3. A közösség funkciói

A közösség gondoskodott a szegényekről, a betegekről és bőven adott alamizsnát. Közösen étkeztek, és „mindenük közös volt”. Igyekszünk megállapítani a segítségnyújtás feltételezett kritériumait. A közösség nemcsak befelé, hanem a külvilág felé is végzett szociális segítségnyújtást, a társadalom felé is nyitottak voltak. Társadalmi és vallási területen katalizátor szerepet töltek be.

4.3.1. A közösség szociális jellegű szolgálata

1. Közös étkezés

Jézus megtiltja az ételért való aggodalmaskodást (Mt 6,25). Messiási jelként ételszaporításokat is tesz (Mt 14,19; 15,36), Ő az élet kenyere (Jn 6,35). A tanítványokkal közösen fogyasztják el az utolsó vacsorát (Mt 26,17–29). Feltámadásának egyik bizonyítéka, hogy együtt eszik a tanítványaival (Lk 24,43). A közös étkezést Jézus a közösségvállalás eszközének tartja. Együtt eszik a bűnösökkel (Mt 9,11) és a farizeusokkal is (Lk 7,36). Az utolsó ítéletkor kegyelemben részesül az, aki enni adott a rászorulónak (Mt 25,35).

A közösségben a „kenyér megtörése” (ApCsel 2,42.46) elsősorban az Úrvacsorára vonatkozik, de jelentheti az agapét is, a szükségét szenvedő tagokkal való szeretet-vendégséget. A közösség fontosnak tartotta, hogy a szegény tagok is megfelelő mennyiségű és minőségű táplálékhoz jussanak. Nem hanyagolták el a templomi istentiszteletet, de házanként is összegyűltek. Eszkatológiai örömmel (Lk 14,15; 1Pt 4,13) és tiszta szívvel, átadott étellel (Kol 3,22) „részesültek az ételben” (2,46b).⁶⁶⁴ Apologetikai éle is van ennek a megjegyzésnek. Válaszul arra a hamis vádra, hogy a keresztyének az úrvacsora során gonosz

664 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 67.

dolgokat cselekszenek, vért fogyasztanak (Jusztin: Apologia I. 26,7; 27,5).⁶⁶⁵

Az antik világban sok közös étkezés volt ismert, de a keresztények közös étkezése azért volt különleges, mert a legkülönbözőbb társadalmi rétegekhez tartozók vehettek részt rajta, ami egymás iránti szeretetet és szociális felelősségvállalást jelentett. Pál nem dicséri meg a korinthusiakat, mert a gazdagok nem osztják meg a javaikat a szegényekkel (1Kor 11,21), esetleg a vacsora utáni csemegézést és ivást (szümposzion) akarják megosztani: „Azért tehát, testvéreim, ha evésre egybegyűltök, várjátok meg egymást” (1Kor 11,33). A gyülekezeten belüli szociális feszültség azért feltűnő, mert a gazdagok magatartása a szegények elnyomott helyzetét tudatosította.⁶⁶⁶ Az úrvacsorai közös étkezés a gyülekezet összetartozását jelenti (1 kenyér, 1 kehely). A pogányokkal is lehet együtt enni. Jervell határozottan állítja, hogy Isten totális közösséget akar a zsidók és a pogányok között (Ap-Csel 11,3).⁶⁶⁷

2. Közös vagyon

Lukács a filozófiai diszkusszióból ismert fordulatot alkalmazza: „mindenük közös volt”. A teljes vagyonszövetséget fejezi ez ki, aminek a történeti valósága kérdéses, állítja Roloff.⁶⁶⁸

Nem „öskommunizmusról”, sem vagyontalanságról, sem a termelőeszközök közös tulajdonbavételéről, hanem arról a „radikális készségről” van szó, amellyel segítették saját vagyonukból a közösség szegény tagjait.⁶⁶⁹ Mindenüket közösnek tekintették. Nem a földi törvényszerűségek alapján oldották meg a földi élet anyagi jellegű dolgait, hanem a Szentlélek vezetése alatt.

665 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 39.

666 WOLFF, Christian: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 81. A gazdagok megtehették, hogy korán megérkezzenek. Akiknek szociális függőségük miatt sokáig kellett dolgozni, későn érkeztek, a maradékokkal kellett megelégedniük, és éhesek maradtak.

667 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 314.

668 ROLOFF, Jürgen: i. m., 67.

669 SCHMITHALS, Walter: i. m., 38–39.

Schmithals szerint ez az idilli állapot a Lukács korát jellemző keresztyénüldözések időszakára. A hitvallót úgy büntették meg, hogy mindenétől megfosztották. A martirium kivételes volt. A koldussá vált üldözöttek számíthattak azoknak a segítségére, akiknek még megvoltak a javaik. Ez erőt és bátorságot adott a hitvalláshoz. „Ezért a lukácsi üldözések korában egy keresztyén sem mondhatta, hogy ez az én privát tulajdonom, hanem mindig készen kellett lenni, hogy szükség esetén az egészet odaadja, ha egy koldussá vált gyülekezeti tag ezt igényelte.”⁶⁷⁰ Lukács Barnabás példájával igazolja a közösség gyakorlatát (4,36–37). A ciprusi származású lévita rövid ideig lakott Jeruzsálemben, de tulajdonát, földjét a közösségnek adta. Ez a hagyomány antiókiái eredetű.⁶⁷¹ Barnabás az egyetlen pozitív példa, Anániás és Szafira csak vagyona egy részét adta a közösségnek (5,1–11).

3. Gondoskodás a szegényekről, betegekről, diakónia, alamizsnálkodás

A szegényekről úgy gondoskodtak, hogy a közös javakat nem egyenlően osztották el, hanem úgy, „ahogyan éppen szükség volt rá” (2,45). Míg a zsidók megosztottsága szembeütő volt, addig a közösség „szívében és lelkében egy volt” (4,32). A lelki egység megvalósulásával a gyülekezet, mint új Izrael, a törvényt tölti be a szegényekről való gondoskodással (5Móz 15,4). A vagyonról való lemondás önkéntes volt (5,4).⁶⁷² A diakónia és a megtérés összetartoznak Keresztelő Jánosnál (Lk 3,11). Zákeus a vagyona felét a szegényeknek adta (Lk 19,8).

Az alamizsnálkodás is a törvény betöltéséhez tartozik (5Móz 15,4).⁶⁷³ Jézus azt kérte a farizeusoktól, hogy „azt adjátok oda alamizsnául, ami belül van” (Lk 11,41). A tanítványokat így tanította: „Adjátok el vagyonotokat, és adjátok alamizsnául” (Lk

670 SCHMITHALS, Walter: i. m., 39.

671 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 92.

672 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 193.

673 JERVELL, Jacob: i. m., 156.

12,33). Dorkász „bőven osztott alamizsnát” (ApCsel 9,36).⁶⁷⁴ Kornéliusz „sok alamizsnát osztott a népnek” (10,2), amelyekről Isten megemlékezett (10,4,31). Később az elszegényedő közösség támogatásra szorul. Pál a kollektát alamizsnának nevezi (24,17).

A közösség a betegekről is gondoskodott. A gyógyító erő Jézus Krisztus nevében van (3,1–10). A meggyógyított ugrándozása az Ézs 35,6-ra emlékeztet.⁶⁷⁵ Nem Péter árnyéka gyógyít, hanem a Péterrel együtt jelenlevő gyógyító Isten erejében részeseülnek a betegek Jeruzsálemben, és a környező városokból érkezők (5,15–16). A szegények és a betegek örömmel fogadták a közösség szociális jellegű szolgálatait.

4.3.2. A közösség gazdasági jellegű szerepvállalása

A vagyon átadása nem volt kötelező. Kezdetben a pénztárosi feladatot is az apostolok látták el. A költségvetési szabályokat jobban be kellett volna tartaniuk, akkor talán nem szegényedtek volna el olyan gyorsan. A konkrét segítségnyújtás a vezető testület döntése alapján valósult meg.⁶⁷⁶

4.3.2.1. A közösség gazdálkodása

1. Kik vittek be vagyont?

Vagyont csak a tehetősebbek vittek be, ami nem is volt kötelező minden tag számára. Név szerint csak Barnabást, valamint Anániást és Szaafirát nevezi meg Lukács. Barnabás a földjét adta el, s annak az árát adta a közösségnek. Nem tudjuk, hogy ez a föld Cipruson vagy Jeruzsálemben volt. Valószínű, hogy inkább Jeruzsálemben. A földterület nagyságáról nem tudósít Lukács. Az ér-

674 A „nőtanítvány” kifejezés csak itt fordul elő az Újszövetségben. Arám neve Tábita, görögül Dorkász, jelentése: zerge, gazella. Nélkülözhetetlen támasza és jótevője volt a joppéi gyülekezetnek, jócselekedetei és adakozásai megfelelnek a zsidókeresztyén kegyesség eszményképének. Vö. ROLOFF, Jürgen: i. m., 161.

675 SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 125.

676 Vö. ApCsel 4,35-tel.

tékesítés módja becslés volt, a fizetési eszközök közül a pénz, az arany és az ezüst jöhet számításba. τὸ χρῆμα – pénz, pénzösszeg (ApCsel 4,37), kincs, anyagi érték (ApCsel 8,18–20; 24,26).⁶⁷⁷ Barnabás valószínűleg ezüst talentumot kapott földjéért, és ezt tette az apostolok lába elé. τὸ κτῆμα – birtok, anyagi javak, jövedelem, kincs.⁶⁷⁸ Anániás és Szafira esetében a birtokra és a rajta levő épületekre is lehetne gondolni, de az 5,3-ban szereplő χωρίον egyértelművé teszi, hogy itt is földterület eladásáról van szó. Nyugodtan megtarthatták volna földjüket, de ha már eladták, az árával is szabadon rendelkezhetek volna (5,4). A 4,34 föld és ház eladásáról tudósít. Az imperfektum azt jelzi, hogy nem egyszeri, hanem gyakori esetről van szó.⁶⁷⁹

2. Volt-e pénztáros?

Jézus nem hordott magánál, nem kezelt, nem gyűjtött pénzt. Az bánik vele helyesen, aki mások javára fordítja (Mt 19,21; Lk 12,21.33). Júdas Iskáriótes volt az egyetlen tanítvány Júda törzséből, ő volt a tanítványok pénztárosa, ő kezelte a közös pénzt, amiből többször lopott (Jn 12,6; 13,29). Túlzottan vágyakozott a pénz után (Mt 26,14–16), 30 ezüstért el is árulta Jézust (Mt 26,47–49).

Kezetben a szeretetközösség vezetői az apostolok voltak. Az eladott javak árát az ő lábuk elé tették le (4,35.37; 5,2). Valószínűleg a pénztárosi feladatokat is ők látták el. Később a vezetés és a pénztárosi feladat Jakab és a vének kezébe került (11,30). Olyan esetek is voltak, hogy állatokat adtak el, a virágvasárnapi történet erre enged következtetni (Mt 21,12). A pénzváltók asztalánál az idegen pénzeket közös pénzre, talentumra, drahmára vagy dénártra váltották át.

677 VARGA Zsigmond J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, 1018.

678 Mt 19,22; Mk 10,22; ApCsel 5,1.

679 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 89. A tehetős gyülekezeti tagok adakozási készségét kívánja kifejezni Lukács.

3. Volt-e költségvetése a közösségnek?

A tervszerű és kiszámítható gazdálkodás érdekében elképzelhető, hogy volt költségvetésük. Nyilvántartották és összesítették a befolyt adományokat, és meghatározták azt, hogy mi az, ami saját részre felhasználható, és mi az, ami a szegényeknek adható. Ha még jobban ragaszkodtak volna a költségvetési irányelvekhez, nem következett volna be olyan hamar elszegényedésük, esetleg azért szegényedtek el, mert nem termeltek és nem volt újabb bevételük az új tagoktól.

4. A lelki szolgálat materiális szolgálat útján érvényesült

Hitből való cselekedetek teszik teljessé a hitet. „Az a hit, amelynek nincsenek cselekedetei, amelyből nem származik élet, „inaktív hit” – magában véve halott, semmit sem ér.”⁶⁸⁰ A szükségét szenvedő testvér előtt a világi javakkal rendelkező nem zárhatja be a szívét (1Jn 3,17). Az együttérző szív kész a segítségnyújtásra. Étel, ital, ruha és pénz segíthetnek fenntartani az életet. A közösség tagjainak feladata volt, hogy ne szóval és nyelvvel szeressék egymást, „hanem cselekedettel és valóságosan” (1Jn 3,18).

4.3.2.2. Anyagi segítségnyújtás

Az anyagi segítségnyújtás a szükséglet felméréseivel kezdődött. Megállapították, hogy hol, mire, mennyire volt szükség. Így vált megvalósíthatóvá a diakónia.⁶⁸¹ Kétszer is olvasható az alapvető szempont: „ahogyan szüksége volt rá” (ApCsel 2,45; 4,35). A közösség Jézus útmutatása szerint töltötte be Isten ígértét, amiben az összefoglaló szó a „szétosztani” (Lk 12,33; Mk 10,21).⁶⁸² A vagyongondnok adta tovább a pénzeket.

680 FEKETE Károly: *Jakab apostol levelének magyarázata*, 68. A hasznos tanácsok és a szép szavak semmit sem érnek akkor, amikor valóságos segítségre lenne szükség. Az üres szavak és a tettek ellentétéről van szó (Mt 7,21), és nem a hit és a cselekedetek összefüggéséről.

681 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 183.

682 Uo.

A közösség vezető testülete döntötte el, hogy nem történik-e csalás, hiszen voltak olyan kéregetők is, akik nem voltak igazán segítségre szorulóknak, csak kényelemből, lustaságból akartak támogatást szerezni.

Pál a kollekta gyűjtése során valószínűleg nem csak pénzt kapott a jeruzsálemi szegények számára, hanem ruhát, szárított élelmiszert, munkaeszközöket, egészségügyi kellékeket és orvosságot is. Feltételezhető, hogy a közösség vezető grémiuma döntötte el, hogy pénzt, ruhát, élelmet, munkaeszközöket, egészségügyi kellékeket vagy orvosságot kell adni a rászorulóknak.

4.3.3. A segítségnyújtás feltételezett kritériumai

A segítségnyújtás feltételezett kritériumai az abszolút szegénység, a betegség, az özvegység, az árvaság és az üldözött sors. Önvédelmi rendszerre is szükség volt a visszaélések miatt. Az igénylő kérésének a jogosságát három szűrőn engedték át: imádság, Szentlélek vezetése és a tagok véleménye.

4.3.3.1. Milyen megítélés alapján történt?

1. Abszolút szegénység

A királyság korában kezdődött meg a szociális differenciálódás Izraelben. Az elszegényedés nem csak szociális, hanem vallási probléma is volt, mivel az Isten által adott jogok eltiprását jelentette. Szomorú példa erre Nábót szőlőjének az erőszakos elvétele (1Kir 21,1–16). A szegények számíthatnak Isten oltalmára (Zsolt 68,11; 72,4.12.13). Jézus megint azokat az írástudókat, akik „felemésztik az özvegyek házáat” (Mk 12,40).

A szűkölködő, az abszolút szegény számíthatott a közösség támogatására, ezzel az idegenek előtt is jóindulatot szereztek, mivel adakoztak, szeretetre méltók voltak (4,32–35).

2. Betegség

Lázár betegsége, halála Isten dicsőségét szolgálta (Jn 11,4).⁶⁸³ Az

683 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* II., 143–144. Jézus azt mondta, hogy Lázár betegsége nem halálos. A görög szöveg fordítá-

Ékes-kapunál kolduló sánta férfi, amikor meglátta Pétert és Jánost, alamizsnát kért tőlük (3,3). Köztudott volt, hogy a közösség tagjai támogatják a betegeket, v velük való találkozás kedvező alkalomnak tűnt a koldulásra.⁶⁸⁴ A betegek feltétlenül a támogatottak körébe tartoztak. Gyógyító munkát is végeztek a betegek között (3,6–7; 5,15–16). Pál Efezusban gyógyította a betegeket, és gonosz lelkeket űzött ki (19,12).

3. Özvegység, árvaság

Tilos az özvegyek és az árvák kizsákmányolása (Zak 7,10). Ítéletet tart az Úr azok felett, akik elnyomják őket (Mal 3,5). Fekete Károly hangsúlyozza, hogy „az igazi istentisztelet a krisztusi élet: az özvegyek, árvák, vagyis a rászorultak felkarolása, azoknak, akik önhibájukon kívül kiestek az élet vérkeringéséből, azoknak újrabeillesztése az életbe. Ez azt jelenti, hogy megadni az embereknek azt, amire szükségük van.”⁶⁸⁵ Az özvegyek és az árvák megtapasztalták a közösség konkrét segítségét.

4. Üldözött sors, származás, faji-politikai hovatartozás miatt

A nyomorúság, szorongatás vagy üldözés sem választhat el Krisztus szeretetétől (Róm 8,35). Isten nem személyválogató: „Ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban” (Gal 3,28). Oepke szerint a pogánykereszténynek jogáról és a gyülekezet egységéről van szó.⁶⁸⁶ Az üldözöttek és jövevények befogadása az

---

sa nem egyszerű. A német fordítások többsége így hangzik: „Diese Krankheit führt nicht zum Tode.” Az eredeti szöveg a betegség okára és céljára is utal egyszerre. Eszközévé lesz annak, hogy jelezze Jézus halál feletti uralmát. Jézust ez a csoda a keresztre juttatja, az Atya és a Fiú teljes megdicsőüléséhez (Jn 11,53).

684 SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 124.

685 FEKETE Károly: *Jakab apostol levelének magyarázata*, 58. Az igazi kegyesség az árvákról és az özvegyekről való gondoskodás nyomorúságukban (Jak 1,27). A hangsúly nem a szavakra, hanem a cselekedetekre esik. Nem azt és úgy kell adni, ahogyan mi gondolnánk, hanem ahogyan Krisztus cselekedné.

686 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, 126.

üdvösség egyik feltétele (Mt 25,35). Az üldözöttek megtapasztalták a közösség befogadó szeretetét és anyagi támogatását.

4.3.3.2. Önvédelmi rendszer a visszaélések miatt

1. Imádság

Az imádság során Isten elé lehet állni, és el lehet mondani a hálaadást, a köszönetet, a kérést, és kérni lehet Isten útmutatását a helyes döntések meghozatalához. A közösség hitt Isten bölcsességében és hatalmában. A visszaélések, hazugságok miatt imádságban kért útmutatást a diakónia megfelelő gyakorlásához, hogy az adományokat a valóban rászorulók kapják meg. „Szüntelenül imádkozzatok” (1Thessz 5,17). A folyamatos imádság nem olyan ima, amelyben nincs szünet, hanem olyan ima, ami mindig folytatódik, amikor csak lehetőség nyílik rá. „Egy szívvel és egy lélekkel” emelték fel hangjukat Istenhez (4,24). Roloff szerint a régi, Lukács előtti tradícióból származó imádságban az ég, a föld és tenger teremtő Urától kérnek segítséget (4,24–30).⁶⁸⁷ A közösség reménytelen helyzetben is buzgón Istenhez könyörög, nyomorúságát Isten elé tárja Mária házában (12,5).⁶⁸⁸

2. Szentlélek vezetése

Az evangélium terjedése során a közösség tevékenységében világos módon realizálódott a Szentlélek irányító szerepe. Péter Szentlélekkel telve beszélt a nagytanács előtt (4,8). Az imádság végén mintegy az „ámen” helyén a közösségre kiáradt a Szentlélek. Az isteni helyeslés szemmel látható volt (4,31).⁶⁸⁹ A Hetek kiválasztásánál is kritérium volt, hogy Szentlélekkel telt embe-

687 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 85.

688 ROLOFF, Jürgen: i. m., 189.

689 SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 142. A helyeslést az összegyülekezés helyének a megrendülése is jelzi. Harnack szerint a Szentlélek kiáradása a pünkösdi történetre emlékeztet. Ebben a versben a pünkösdi történet egy variációját véli felfedezni, sőt az igazi, valóságos történeti pünkösödöt. HARNACH, Adolf: *Die Apostelgeschichte*, Leipzig, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1908, 146. Az imádság elfogadását a Szentlélek kiáradása pecsételi meg.

rek legyenek (6,3). István Szentlélekkel telve látta a nyitott eget (7,55–56). Barnabás és Saul kiválasztása a Szentlélek által történt (13,2–3). A Lélek adja a „bölcesség igéjét” (1Kor 12,8).

3. Köztudomásra jutott valódi helyzet

Az önvédelmi rendszer alkalmazása során a fő vezérlő erő az imádság és a Szentlélek vezetése volt, de az emberek véleményét is figyelembe vették. Ha az igénylő kérésének a jogosságát többen megkérdőjelezték, sőt ha többen állították annak ellenkezőjét, akkor az anyagi segítségnyújtást valószínűleg megtagadták.

4.3.4. A közösség köztársadalmi szerepvállalása

A közösség nem alkotott zárt rendszert, a sorrendre azonban figyeltek. Elsőrenden befelé végezték a diakóniát, de nyitottak voltak a külvilág felé is.

4.3.4.1. Belső szerepvállalás a közösségen belül

„Tegyünk jót [...] leginkább pedig azokkal, akik testvéreink a hitben” (Gal 6,10). Elsőrenden a közösségen belül végeztek segítő szolgálatot. „Ha pedig valaki övéiről, és főként háza népéről nem gondoskodik, az megtagadja a hitet, és rosszabb a hitetlennél” (1Tim 5,8). Pál Isten családjának a képét festi le, amelyikhez minden hívő odatartozik.⁶⁹⁰ „Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem” (4,34). A közösségen belül, az Úr Jézus felátadásában hívők között senki sem szenvedett semmiben sem hiányt, mert a tehetősebbek áldozatot vállaltak.⁶⁹¹

690 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, 197. Főleg az özvegyekre és a gyerekekre lehet gondolni, akik különös gondoskodást igényelnek. HOLTZ, Gottfried: *Die Pastoralbriefe*, ThHK 13, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, ³1980, 117. A család a diakónia kezdete. Ha itt hiány van a szeretetben, nem lehet tovább lépni. Az ötödik parancsolat is nyomatékosává válik.

691 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte I.*, 183.

4.3.4.2. *A külvilág felé végzett szolgálatok, szociális segítségnyújtás*

A közösség szociális segítségnyújtása a külvilág felé végzett szolgálatokban is megnyilvánult. Nem éltek teljesen zárt közösségként. Nyitottak voltak a társadalom felé is. Jézus se kérte az Atyától, hogy vegye ki a tanítványokat a világból (Jn 17,15). Pál így kezdi tanácsát: „Tegyük jót mindenkivel” (Gal 6,10). A „szétosztották mindenkinek” (2,45) a közösségen kívüli tagokra is vonatkozhat. A gyógyító szolgálatot „a Jeruzsálem körüli városok népe” között is gyakorolták (5,16).

4.3.5. *A közösség társadalmi és vallási közegben vállalt katalizátor szerepe*

A közösség jó példát adott arra, hogy Istent lélekben és igazságban kell imádni. Felszabaddították a szolgákat, befogadták a megtérő bűnösöket, feloldották a vegyesházasságot, átalakították a szombatot. Az emberi kapcsolatok ápolása terén a tiszteletadásra nagy hangsúlyt fektettek.

4.3.5.1. *A templomi és a zsinagógai abnormáliák kritikája*

A Magasságos nem emberkéz alkotásaiban lakik (7,48). Salamon maga is tudta, hogy az általa épített ház nem fogadhatja be azt, akinek a menny a királyi trónusa. Pesch szerint az emberi kéz alkotása embernek való, de nem Istennek.⁶⁹² Isten nem zárható be a templom falai közé: az új Jeruzsálemben nem lesz templom (Jel 21,22). Ez a korai zsidósággal teljesen ellentétes látást szemléltet, hiszen eszkatológiai váradalmaik középpontjában az új, gazdag, pompás templom áll.⁶⁹³ Az Isten Lélek, lélekben és igazságban kell imádni (Jn 4,24). Nem egy a sok lélek közül. Is-

---

692 PESCH, Rudolf: i. m., I. 257.

693 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *A Jelenések könyvének magyarázata* II., 259. Jézus engesztelő áldozata az eszkatológiai váradalmat teljesen megváltoztatta. A kiengesztelés a Golgotán történt meg. Az új Jeruzsálemben a templom és a kultusz felesleges. Isten imádata Jézus nevében a Szentlélek által történik.

ten imádása csak Jézus által lehetséges, és a Lélek munkája által lehet meglátni Isten országát (Jn 3,3).⁶⁹⁴

4.3.5.2. A zsidó törvények és szokások módosítása

Felszabadította a szolgákat, egyenrangú jogokat adva a rabszolgáknak. Rodé, a rabszolgaleány aktív tagja a Péter kiszabadulásáért imádkozó gyülekezetnek. „Krisztusban [...] nincs szolga, sem szabad” (Gal 3,28). „Akár rabszolgák, akár szabadok, és mindnyájan egy Lélekkel itattattunk meg” (1Kor 12,13). Az elválasztó különbségek Krisztusban győzettek le.⁶⁹⁵

Befogadta az erkölcsi vétkeket, akik megbánást tanúsítottak. A zsidók a házasságtörőket megkövezték (3Móz 20,10; 5Móz 22,22–24). Schneider szerint Jézus az asszonyt nem azért mentette meg a megkövezéstől, mert bűnét nem találta olyan súlyosnak, mint a farizeusok és az írástudók, hanem azért, mert életét egy új alapra akarta helyezni (Jn 8,1–11).⁶⁹⁶ Jézus Zákheus bűnbánatát is elfogadta „mert az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megtartsa az elveszettet” (Lk 19,10).

Feloldotta a vegyes házasságot. A zsidók csak zsidókkal há-

694 Olyan gyökeres változásra van szükség, amit az ember nem tud elérni saját képességei alapján. Az újonnan való születés gyökerei a misztériumvallásokban kereshetők. A beavatási szertartások részletei olyan rémisztők voltak, hogy a jelölt szinte úgy érezte, hogy átlépte a halál küszöbét. A beavatások végső értelme az istenséggel való misztikus egyesülés. A látnok Jézus igényét kora nyelvén mondja el. Bár a megfogalmazás a hellenista misztériumkultuszok és a gnózis talajáról származnak, de az igény Jézustól való. Jézus lehetőséget teremtett, hogy az ember Istenhez fordulva felfogásában, életszemléletében és egész magatartásában megváltozzék. Vö. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* I., 116–117.

695 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, 126.

696 SCHNEIDER, Johannes: *Das Evangelium nach Johannes*, 340. Jézus a bűnt bűnnek tartja, de az ítéletet az hajthatja végre, aki bűn nélküli. Nem eltussolja a bűnt, hanem megbocsátja. A felmentés nem a romlott élet folytatására hatalmaz fel, hanem új élet elkezdésére. vö. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* II., 77.

zasodhattak.⁶⁹⁷ „A hitetlen férj meg van szentelve hívő felesége által, a hitetlen feleség pedig hívő férje által” (1Kor 7,14). Ezsdrás (10,10–11) és Nehémiás (13,23–29) a pogány asszonyok elbocsátására kötelezik a zsidókat. Pál nem követeli a vegyes házasságok felbontását, de ez nem csupán az ő tanácsa, ez az Úr parancsa (1Kor 7,10). A további együttélést a „megszentelődés” áldása teszi lehetővé.⁶⁹⁸ A közösség a békesség munkálásán fáradozik (1Kor 7,15).

Átalakították a szombatot. Nem csak próbálkozás volt, hanem sikerült is, hogy a vasárnap legyen a nyugalom napja. A hét első napján, a feltámadás napján jelent meg Jézus a zárt ajtók mögött levő tanítványoknak (Jn 20,19). Nyolc nap múlva, tehát újra vasárnap, amikor ismét együtt voltak a tanítványok, a kételkedő Tamás kívánsága teljesült, megjelent Jézus (Jn 20,26). A jeruzsálemi zsinat nem kötelezte a pogánykeresztyéneket a szombat megünneplésére.⁶⁹⁹ Tróászban a hét első napján, vasárnap gyűltek össze úrvacsorára és Pál prédikációjának a meghallgatására (ApCsel 20,7). Mivel esti istentiszteletről van szó, a zsidó rend szerint már a következő naphoz tartozik. Lukács azonban a római napi időbeosztást használja, miszerint a nap éjféltől éjfélig tart.⁷⁰⁰ Az adakozás is a hét első napján történt (1Kor 16,2). A hét első napja zsidó kifejezés, azt mutatja, hogy a páli gyülekezetekben is a 7 napos zsidó héttel számoltak, mindez pedig a jeruzsálemi gyülekezettel való lelki kapcsolattartást is kifejezi.⁷⁰¹

---

697 Vö. Neh 13,23–29. Nehémiás a júdeaiakat az idegen asszonyok elbocsátására kötelezi. Szerinte, akik idegen nőket vettek feleségül, hűtlenné lettek Istenhez.

698 FASCHER, Erich: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, ThHK 7/I, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 21980, 186–187.

699 CZEGLÉDY Sándor: *Liturgika*, Debrecen, Református Theológiai Akadémia Jegyzetkészítő Irodája, 1978, 41. Vasárnap a hetenkénti húsvét, amikor a gyülekezet találkozik a Feltámadással.

700 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 298.

701 WOLFF, Christian: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 220.

Óriási eredmény, hogy a szombatról a vasárnapra való átállást el tudták érni.⁷⁰²

Tanításban, oktatásban, képzettségben segítették az embereket. Rendszeresen tartottak istentiszteleteket, tanulták a himnuszokat. A tanítás fő témája Jézus Krisztus halála és feltámadása. A zsidókkal szemben azt tanították, hogy a hatalmat, a rómaiakat is tisztelni kell, mert a hatalom Istentől van. Bolyki János szerint eredeti páli útmutatás, nem betoldás a Róm 13,1–7.⁷⁰³ A környezettel szembeni magatartás összefüggésébe jól illik a 12,9–21 után. „Pál nem démonizálja, nem is glorifikálja a hatalmat, hanem a teremtés rendjébe helyezi.”⁷⁰⁴ A zélótizmust helytelennek tartja, mivel a hatalomtól nem függetleníthetik magukat: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené” – tanítja Jézus (Mk 12,17). Istent félni, a királyt pedig tisztelni kell (1Pt 2,17). „A gyülekezet tagjainak az érintkezés-módjában minden esetben a tiszteletnek, a megbecsülésnek kell kifejezésre jutnia alkalomról alkalomra.”⁷⁰⁵ A közösség küldetése – megbékélten élni.

A szegénység eszményét vallják. Nem az egyéni gazdagság a program, hanem a közösség építése. Jézus azt kéri a gazdag ifjútól, hogy ossza szét a vagyonát a szegények között (Mk 10,21). A zsidók úgy gondolták, hogy a folyamatos adakozáshoz vagyonra van szükség, ezért korlátozták, hogy mennyit lehet adni

702 A szombat, mint szimbólum, Jézus Krisztus megjelenésével árnyképpé lett, hiszen a valóság maga Jézus. Vö. Kol 2,16–17.

703 BOLYKI János: *A Római levél válogatott részeinek magyarázata*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület, 1994, 152.

704 BOLYKI János: i. m., 153. Pál a társadalmat a „kisember” nézőpontjából vizsgálja, főleg a hatóságokhoz való tekintetében. Pál tanításában természetesen a korabeli politikai-társadalmi viszonyokból következő gondolatok is vannak.

705 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Péter első levele*, 48. Az útmutatás összhangban van a Róm 13,7 tanításával. A fölényességet és a gőgöt a közösség kivetette köreiből. A keresztyén emberi kapcsolatok kialakításának feltétele a tiszteletadás.

valakinek.⁷⁰⁶ Jézus azonban az egész vagyont átadását követeli a mennyei kincs érdekében.⁷⁰⁷ Az Újszövetségben a szegénység és gazdagság témájával a legtöbbet Lukács foglalkozik.⁷⁰⁸ A gazdag megkapta javait életében (Lk 16,25). A tanítványok jutalma sokszoros lesz (Lk 18,28–30). Barnabás a közösséget építette (ApCsel 4,36–37).

4.3.6. A rituális és profán tisztálkodás kérdése

Új formában kezdik feloldani a zsidó szokásokat. A külső rituális tisztálkodás átmege a lelki szentté válásba. Jézus tanítása: „ami kívülről megy be az emberbe, az nem teheti tisztátalanná [...] hanem [...] ami az emberből előjön, az teheti tisztátalanná” (Mk 7,18–20). Nem akartak a törvény bezártságában élni. Ökumenikusan nyitottak voltak minden érdeklődő irányába, ahogyan Jézus is nyitott volt és mindenkit hívogatott (Mt 11,28).⁷⁰⁹ Jézusi rituális tisztaságot hirdetnek, ami nem szokásokban, ceremóniákban, hanem krisztusi hitben valósul meg. Isten az, aki a tisztátalant tisztává teszi (ApCsel 10,15).⁷¹⁰

4.4. A közösség lelki-teológiai kritériumai

Teológiájuk krisztocentrikus. Ők az „út” követői (ApCsel 9,2). Jézust az egyház Urának és Pártfogójának tekintik. Lukács nem hallgatja el a misszióval kapcsolatos feszültségeket (ApCsel 15). Örömmel tapasztalják meg a Szentlélek vezetését és erejét.

706 Arachim 8,4. A zsidó irat végső megjegyzése az, hogy az adakozást korlátozni kell.

707 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Markus*, 283.

708 Lk 4,18; 6,20; 14,13–14.

709 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Markus*, 189.

710 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 306.

4.4.1. Hivatkozás Jézusra (működésére, példájára és akaratára, támogatására)

A közösség buzgón ápolja a Jézussal töltött közös évek emlékét. Összefoglaló adatokat találunk az ApCsel-ben Jézus földi munkásságáról. A közösség imádságai is nagyon tanulságosak. Élő hittel vallották, hogy a megdicsőült Krisztus az övéiért továbbra is munkálkodik. A mennyei Krisztus, aki Kyriosz, Messiás, Emberfia és Dávid Fia, jelenlegi mennyei pozíciója az Atya jobbján van, és közbenjár gyermekeiért (Róm 8,34).

4.4.1.1. Hivatkozások a földi (historikus) Jézusra

A történeti kutatás kezdete óta a kutatók különbséget tesznek a historikus Jézus és a mennyei Krisztus között. David Friedrich Strauss könyve Jézus életéről 1835-ben jelent meg,⁷¹¹ ami hatalmas vitát váltott ki. Szerinte az evangéliumok főleg mítoszokat tartalmaznak. Bő száz évvel később Rudolf Bultmann kijelentette: semmit sem tudunk Jézus életéről.⁷¹² A múlt század közepétől azonban egyre több kutató hangsúlyozza Jézus történeti alakjának a fontosságát. Stauffer Jézus-életrajzot ír nem bibliai források felhasználásával.⁷¹³ Stauffer a historizmus néven ismert teológiai iskolához tartozik. A nagy protestáns biblikus nemzedék azt vallotta, „hogy a názáreti Jézus, azaz a történeti Jézus a modern történettudomány eszközeivel tisztán elérhető és bizonyítható. Ennek érdekében ez az iskola hatalmas történeti kutatótevékenységet végzett az újszövetségi kor világában, történetében, vallásos irodalmában.”⁷¹⁴

711 STRAUSS, David Friedrich: *Das Leben Jesu*, Tübingen, Osiander, 1835.

712 BULTMANN, Rudolf: *Jesus*, Tübingen, Mohr, 1951, 12.

713 PÁSZTOR János: *Munkafüzet az újszövetségi bibliai theologia tanulmányozásához*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1981, 6.

714 KOCSIS Elemér: A kiadó előszava, in: STAUFFER, Ethelbert: *Jézus alakja és története*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1984, III.

Kocsis Elemér pedig tovább folytatja: „A múlt évtizedek kutatásai alapján ma úgy látjuk, hogy Jézus csak az apostoli és ősegyházi bizonyoságtételben, a kérygmában maradt ránk. De ez a bizonyoságtétel nem légüres térben, nem előzmények nélkül történik, ott van mögötte a történeti Jézus alakja, akinek igényét azonban csak hitben fogadhatjuk el.”⁷¹⁵

Konkrétabb adatok Jézus földi életéről/életéből

Az evangéliumok nem közölnek pontos életrajzi adatokat, hanem Jézus tanításait, halálát és feltámadását tartják lényegesnek. Halála időpontjáról csak indirekt tudósításaink vannak. Pilátus helytartósága és Kajafás főpapsága valamelyik évében lehetett: Kr. u. 26–36 között. Ha Keresztelő János Tibérius császár uralkodásának 15. évében kezdte el szolgálatát (Kr. u. 28.). Kivégzését Kr. u. 30-ra tehetjük, akkor Jézus nyilvános működése a synoptikus kronológia szerint Kr. u. 30–32-re esik, a jánosi kronológia szerint Kr. u. 28–32. Kijelenthető, hogy Jézus Krisztus történeti személy volt, aki Kr. e. 7 és 4 között született, és nyilvános működése és kereszthalála Kr. u. 30 és 32-ben lehetett.

Stauffer szerint „Jézus történetének legrégebbi forrásai az Apostolok cselekedeteiben olvasható Péter-féle formulák. Ezek egészen röviden rögzítik le Jézus útját Keresztelő János fogságra vetésétől húsvétig.”⁷¹⁶

Péter pünkösdi prédikációjában bizonyoságot tesz Jézusról és az ő feltámadásáról (2,22–28), Jézust názáretinek nevezi. Több-ször találkozunk ezzel a megjelöléssel az ApCsel-ben,⁷¹⁷ ez azt jelenti, hogy Jézus Názáretből származik (Mt 2,23).⁷¹⁸

A *nezzer* héber szó jelentése: sarj, hajtás. Az ősi keresztyén tradíció az Ézs 11,1 és Zak 6,12 beteljesedését látja a názáreti

715 KOCIS Elemér: A kiadó előszava, in: STAUFFER, Ethelbert: *Jézus alakja és története*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1984, III.

716 STAUFFER, Ethelbert: i. m., 1. Ezután következnek a páli levelek, a logia forrás és a kanonikus evangéliumok.

717 ApCsel 3,6; 4,10; 6,14; 22,8; 24,5; 26,9.

718 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 145.

névben. Különben Jézus Lukács szerint kezdettől fogva Isten fia és Emberfia,⁷¹⁹ akit Isten erőkkkel, csodákkal és jelekkel legitimizált. A csodák Jézus által történnek, de a csodatévő maga Isten. Mindez Izráel népe körében történt. Lukács úgy ír Jézus életéről, mint ami közismert Izráelben. Mindezek ellenére Isten népe, Jeruzsálem népe megölte Jézust. Hogy lehetséges ez? Úgy, hogy maga Isten szolgálhatta ki Jézust.⁷²⁰ Nincs szó Jézus halálának engesztelő voltáról, csak arról, hogy a zsidók az istentelen pogányok segítségével a saját Messiásukat ölték meg. A prédikáció központi üzenete Jézus feltámadása. A halál hatalmától való megszabadítást a halál fájdalmainak a feloldásával fejezi ki.⁷²¹ A Zsolt 18,5-ben a halál köteleiről van szó, mivel a 2,25-ben fájdalom szerepel kötél helyett, Jervell felveti a pontatlan idézés lehetőségét.⁷²²

Lukács Jézus feltámadását az Ószövetséggel alapozza meg. Csaknem szószerinti a LXX-ből vett Zsolt 16,8–11 idézet. A 2,27b és 31-ben van szó Jézus testéről. Lelke a halottak birodalmában volt, de „teste nem lát elmúlást”.⁷²³ Az élet útjai (2,28) a zsidók számára a törvény előírásainak betartása; Lukács szerint ez a feltámadás kifejezése.⁷²⁴ Az élet útjait Jézus követői előtt is feltárja Isten.⁷²⁵ Jézus az élet fejedelme (3,15).

A közösség imádsága is evangéliumi hagyományanyagot tartalmaz.

A Zsolt 2 jövendölése teljeseedik be, amikor Heródes Antipás és Poncius Pilátus megegyezt „ebben a városban, azaz Jeruzsálemben a pogányokkal és Izráel népével Jézus ellen” (2,27). Az aktualizálás Lukácstól származik. Most Jézus követői ellen

719 JERVELL, Jacob: i. m., 145.

720 ApCsel 3,18; 13,27; 26,23

721 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 121.

722 JERVELL, Jacob: i. m., 146.

723 JERVELL, Jacob: i. m., 147.

724 Uo.

725 PESCH, Rudolf: i. m., I. 122. vö. SCHNEIDER, Gerhard: *Die Apostelgeschichte* I., 273–274.

szövetkeznek a hatalmasak.⁷²⁶ Jézus felkenetésére történik utalás (Lk 4,18). Lukács Jézus megkeresztelését messiási felkenetésként értelmezi.⁷²⁷ Péter Kornéliusz házában elmondott beszédében is van evangéliumi hagyományanyag (10,34–43).

A hívők előtt ismert Jézus története (10,37). Galileában kezdte el nyilvános szolgálatát, miután Keresztelő János megkeresztelte. Názáreti Jézusnak nevezik, akit Isten Szentlélekkel és erővel kent fel. Egyedül Lukács ad felvilágosítást a messiási titulus megértéséhez.⁷²⁸ Jézus messiási volta azt jelenti, hogy Szentlelket és isteni csodatevő erőt kapott. „Szertejárt”, utánament az elveszetteknek. Szolgálatát így összegzi Péter: „Jót tett”, meggyógyította azokat, „akik az ördög igájában vergődtek” (10,38). Működése azt igazolja, hogy „Isten vele volt”. „Jézus cselekedete Isten cselekedete az ő népével.”⁷²⁹

Pál a piszidiai Antiókhia zsinagógájában Keresztelő Jánosról is beszél, aki még Jézus „eljövele előtt hirdette Izráel egész népének, hogy térjenek meg és kerestelkedjenek meg” (13,24). Lukács szerint a próféták kora Jánossal befejeződik (Lk 16,16). Ő az útkészítő (Lk 7,27), aki határozottan kijelentette, hogy nem ő a Krisztus, hanem aki utána jön (13,25). „Jeruzsálem lakói és vezetői nem ismerték fel” Jézust, hiába olvasták a próféták szavait, elítélték őt (13,27). Jóllehet semmiféle halálos bűnt nem találtak benne, mégis követelték, hogy Pilátus ölesse meg (10,28). A passió kerygma természetesen a lukácsi ábrázolással egyezik meg.⁷³⁰ A passió során a próféciaák teljeseznek be. A feltámadott Jézus „több napon át megjelent azoknak, akik együtt mentek fel vele Galileából Jeruzsálembe” (13,31). Pál nem tartozik azok közé, neki később jelent meg.

726 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 86. Jeruzsálemben, ahol Jézust kivégezték, most a tanítványokat üldözik.

727 ROLOFF, Jürgen: i. m., 87.

728 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 311.

729 Uo.

730 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte II.*, 37.

Emlékek a Jézussal töltött közös időre (ApCsel 1,1–11)

A közösség éberren ápolja a Jézussal töltött közös idők emlékét. A direkt beszéd az emlékek elevenségét jelzi. Nagyon fontos szerepe van Jeruzsálemnek. Lukács szerint Izráel közepe, az üdvösség városa. Jézus parancsolta meg az apostoloknak, hogy ne hagyják el Jeruzsálemet, mivel ott kellett várni az Atya ígérének beteljesedésére. János szerint Jézus még az utolsó vacsora során megígérte az apostoloknak, hogy a Pártfogó emlékezteti őket mindarra, amit tőle hallottak (Jn 14,26), és elvezeti őket a teljes igazságra (Jn 16,13). „Amikor együtt volt velük” (ApCsel 1,4) – vonatkozhat a feltámadás utáni közös étkezésre is (Lk 24,41–43).⁷³¹ A Szentlélek kitöltetése csak Jeruzsálemben történhet meg.⁷³² Jervell szerint felesleges a parancs a Jeruzsálemben való maradásra.⁷³³ Az apostolok Izráel megváltásaként értették a megígért Szentlelket. Az ApCsel-ben az ígélet a királysággal és a Messiással mindig összetartozik (2,39; 13,23; 26,6).

Az apostolok számára nem kérdés az, hogy Izráel királysága helyre lesz állítva. Kérdésük lényege az, hogy az a Szentlélek eljövetelével megtörténik-e ez.⁷³⁴ A jézusi direkt válaszból kiderül, hogy az időpontokat kizárólag az Atya ismeri. Jézus tehát elutasít minden kísérletet, amely egy apokaliptikus „menetrend” megismerésére irányul.⁷³⁵ A Lélek erőt ad a tanúságtételre (1,8).

Közvetlenül a búcsúszavak után Jézus „szemük láttára felemeltetett” (1,9). A tanítványok csodálkozva tekintettek az ég felé, és csak akkor vették észre a fehér ruhában álló két férfit, amikor megszólaltak. A feltámadás örömét is az angyalok hirdették meg húsvét hajnalán.⁷³⁶ Az angyali üzenet feddést és biztatást is tartalmazott: nem kell szomorúan az ég felé nézni, a felvitt Jézus visszajön. Ez a kijelentés a közösség parúzia tudatának

731 JERVELL, Jacob: i. m., 112. A Lk 24,49-ben már elhangzott ez a felszólítás. Jeruzsálem jelzi a kontinuitást Izráel és az egyház között.

732 Vö. Lk 24,49.

733 Uo.

734 CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 25.

735 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 23.

736 Mk 16,5–6; Mt 28,5–6; Lk 24,4–6; Jn 20,12–13.

egyik fontos alapja. Jézus visszajövetelének a várása nem alaptalan, hanem teljes bizonyossággal megalapozott.⁷³⁷

Az ApCsel-ben fellelhető adatok a földi Jézus beszédeiről – tanításairól

Lukács első könyve Jézus tetteit és tanításait tartalmazza (ApCsel 1,1). Sok írásmagyarázó szerint a földi Jézus működése csak egy kezdet, amit a megdicsőült Krisztus műve követ. Ennek megfelelően az ApCsel Jézus működésének a második periódusa lenne.⁷³⁸ Lukács azonban nem úgy tekint az egyházra, mintha az közvetlen módon Jézus működésének folytatása lenne. A feltámadott Jézus sokszorosan bebizonyította, hogy ő él (1,3; Lk 24,5). Jézus nem szellem (Lk 24,37). 40 napon át többször megjelent. A passió utáni idő, a feltámadás és a mennybe menetel közti időszak, a földi Jézus történetéhez tartozik, amit az apostolok igazolnak.⁷³⁹ Jézus nem csak megjelent, hanem „beszélt az Isten országa dolgairól” (1,3). Nem csupán látták, hanem hallották is őt. Az emberi érzékek számára felfogható módon jelent meg a tanítványoknak. Az apostolság egyik elengedhetetlen feltétele volt a feltámadott Úrral való találkozás és tanításainak a megértése. Az Isten országáról szóló evangélium hirdetése összekapcsolja Jézus és az apostolok (egyház) korát. Pesch szerint Jézus mennybemenetelének a története a Lukács előtti tradícióból származik.⁷⁴⁰ Lukács direkt beszédben idézi Jézus szavait, amelyben azt kéri az apostoloktól, hogy Jeruzsálemben várják meg az Atya ígéretének beteljesedését, a Szentlélek kitöltetését. Lukács nem tudósít arról, hogy a tanítványok visszatértek volna Galileába (Mk 14,28; 16,7). Számára Jeruzsálem az üdvtörténet centruma, a jézusi út célja, a Szentlélek kitöltetésének helyszíne, az első gyülekezet székhelye és az apostoli misszió kiindu-

---

737 ROLOFF, Jürgen: i. m., 24.

738 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 19.

739 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 62.

740 PESCH, Rudolf: i. m., I. 76. Illés elragadtatásával lehet kapcsolatban (2Kir 2,1–18).

ló pontja.⁷⁴¹ A direkt beszéd alkalmazása nem stílushiba, hanem művészi eszköz.⁷⁴²

Az ígélet keresztség által valósul meg. A jánosi vízzel való keresztséget felülmúlja a Szentlélekkel való keresztség (ApCsel 1,5).⁷⁴³ Nagyon fontos volt a közösség számára Jézusnak ez a mondata, hiszen Péter is idézi, amikor a pogányok megtéréséről beszámol Jeruzsálemben (ApCsel 11,16). Lukács visszaemlékezik Jézus szavaira.⁷⁴⁴ A hatodik versben az időpont szingulárisban, a jézusi válaszban plurálisban van (ApCsel 1,7). Az apostolok egy időpont felől kérdeznek, a válaszban időkről, időszakokról van szó.⁷⁴⁵ Az eszkatológiai folyamatok idejét egyedül az Atya ismeri, türelmesen kell tehát várni az ígérek beteljesedését. „Erőt kaptok” (1,8), „gyengeségükre figyelmezteti őket, hogy idő előtt ne törekedjenek arra, amit nem képesek elérni.”⁷⁴⁶ Jézus a Szentlelket nevezi meg az erő forrásaként. Isten országát nem katonák, hanem bizonyágtevők terjesztik. Jézus szavai kijelölik az evangélium terjedésének az irányát. A Jeruzsálemből kiinduló bizonyágtétel eljut a föld végső határáig. Az efezusi vénektől való búcsúzását Jézus szavainak az idézésével fejezi be Pál Milétoszban (20,35). Ismeretlen ez a logion a Jézus szavai-ként hagyományozott anyagban. Roloff szerint egy görög közmondás.⁷⁴⁷ Thukydides (II. 97,4): „Kellemesebb adni, mint kapni.” Talán Lukács a római gyülekezet tradíciójában találta (1Kel 2,1). Felépítése hasonló a boldogmondásokhoz (Lk 6,20–22). Valószínűleg sokkal több jézusi logion létezett az első idők gyülekezeteiben, mint amennyit az evangéliumokban olvashatunk. „Nagyobb boldogság adni, mint kapni”, teljesen megfelel Jézus

741 PESCH, Rudolf: i. m., I. 66.

742 PESCH, Rudolf: i. m., I. 67.

743 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 113. János keresztsége a „bűnbánat keresztsége”. (Die Taufe des Johannes ist die Busstaufe.) A Szentlélekkel való keresztség eszkatológiai folyamat.

744 vö. Lk 22,61; 24,6.8; ApCsel 20,35

745 JERVELL, Jacob: i. m., 115.

746 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata*, I. 38.

747 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 307.

tanításának. Sokkal boldogabb az, aki ad, mint az, aki kap. Pál ismerte az evangéliumokban nem található jézusi mondatokat is. Ez a makariszmosz az adakozásnak (Lk 6,38) és az irgalmasság gyakorlásának (Lk 10,30–37) is az összefoglalása.⁷⁴⁸

Az ApCsel-ben található adatok a földi Jézus cselekedeteiről

A földi Jézus életéről és cselekedeteiről összefoglaló adatokat találunk az ApCsel-ben. Péter názáreti Jézusnak nevezi (2,22), ezzel Názáretre utal, ahol felnevelkedett Jézus⁷⁴⁹ (Lk 4,16). Kicsiny, jelentéktelen település volt (Jn 1,46), mégis a legáldottabb jó származott belőle.⁷⁵⁰ Isten jelek és csodák által igazolta Jézust, ezek a cselekedetek ismertek voltak az egész Izráelben. „Lukács szerint a csodák jelek arra nézve, hogy Isten a csodatevő oldalán áll.”⁷⁵¹ Péter rámutat Jézus földi életének és halálának isteni és emberi oldalára. Jézus földi életének minden szakaszában megmutatkozott az, hogy Isten vele van.

A Kornéliusz házában elhangzott igehirdetés Jézus életének az egyetlen ábrázolása, ami az Újszövetségben található az evangéliumokat leszámítva (10,34–43).⁷⁵² Isten nem személyválogató, „békességet hirdetett Jézus Krisztus által” (10,36). Péter úgy tekint a jelenlevőkre, mint egy keresztyén gyülekezetre, akik ismerik Jézus életét (10,37). Jézus születéséről és gyermekoráról nincs szó, mivel nem tartoznak a Jézus-kerygma centrális részéhez. A kezdet Galileában volt a jánosi keresztség után, amikor „Isten Szentlélekkel és hatalommal” kente fel (10,38). „Szertejárt” (10,38), folyamatos mozgás, cselekvés jellemezte.

748 ROLOFF, Jürgen: i. m., 307.

749 SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 111.

750 Názáret Jézus szüleinek a lakóhelye. Rossz hírben álló város. Nátánáél lehetetlennek tartja, hogy a megígért Messiás otthona legyen (Jn 1,46).

751 SCHILLE, Gottfried: i. m., 111.

752 ROLOFF, Jürgen: i. m., 172. Péter így vezeti be Jézus munkásságának az ismertetését: „Ti tudjátok, mi történt, Galileától kezdve egész Júdeában” (ApCsel 10,37). Kérdés, hogy Kornéliusz és a házában levők hallottak-e már korábban Jézusról, ismerték-e megváltó munkájának a részleteit.

„Jót tett és gyógyított”, így összegezte Péter Jézus cselekedeteit. A Teremtő is jót alkotott (1Móz 1,10). Különös hangsúly esik a démonok feletti győzelemre. Jézus prédikálásáról nincs szó. A zsidók lakta területeken és Jeruzsálemben munkálkodott Jézus. Kereszthalálával és feltámadásával adta meg a legfőbb jót a benne hívőknek. Jézus meggyilkolása nem polémikus formában van megfogalmazva plurális 3. személyben.⁷⁵³

4.4.1.2. Hivatkozások a mennyei Krisztusra

Az alábbiakban a mennyei Krisztus alakjával, titulusaival, beszédével, pozíciójával és önközlésével foglalkozunk.

A mennyei Krisztus alakja

A krisztológia kérdése már Jézus életében is szóba került. Jézus teszi fel klasszikus módon a kérdést: „Kinek mondanak engem az emberek?” (Mk 8,27). Úgy az emberek, mint a tanítványok között különböző válaszok voltak. Az ösgyülekezet Krisztusba vetett hitéhez hozzátartozott az a meggyőződés, hogy a feltámadott, mennybe ment és megdicsőült Krisztus továbbra is munkálkodik az övéiért. Krisztus a maga munkáját megdicsőülése óta is folytatja, mint Isten jobbára felmagasztalt Úr.⁷⁵⁴

A mennyei Krisztus titulusai

Kyriosz

Az Úr elnevezés azt fejezi ki, hogy Krisztus az Atya jobbán közbenjár az Atyánál. Nemcsak az üdvtörténet múltjához tartozik, és nemcsak a jövőendő váradalmak megtestesítője, hanem a jelenben

753 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 173. Péter indulatok nélkül, tárgyilagosan fogalmaz: „Őt azonban fára feszítve megölték” (ApCsel 10,39). Sokkal keményebb kijelentést tesz pünködsi beszédében (ApCsel 2,23), a Salamon-csarnokban (ApCsel 3,13–15) és a nagytanács előtt (ApCsel 4,10; 5,30).

754 CULLMANN, Oscar: *Az Újszövetség krisztológiája*, Budapest, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1990, 177. A krisztológiai nevek közül az „Úr” elnevezés fejezi ki a legjobban Krisztus közbenjárói tevékenységét (Jel 22,20).

élő valóság. „Úgy az egyes keresztyéneknek, mint az egybegyűlt közösségeknek az a hitbeli tapasztalata, hogy Jézus tovább él, és munkáját folytatja.”⁷⁵⁵ Cullmann szerint a Kyriosz elnevezés csak Jézus halála és feltámadása után nyert igazi értelmet, az ő húsvét utáni, jelenlegi állapotában betöltött funkcióira vonatkozik.⁷⁵⁶ Péter érezte ezt, és az első keresztyének nevében határozottan kijelenti, hogy Isten Jézust „Úrrá és Krisztussá tette” (ApCsel 2,36).

A húsvét előtti tradícióban is szólították Jézust „Uram”-nak (Mk 7,28; Mt 8,8), de ez inkább udvariasságból történt. Az arámul beszélő ösgyülekezet istentiszteleti imádsága: *marana tha!* – Jöjj, Uram Jézus! (1Kor 16,22; Jel 22,20), ez a közösség erős parúziavárását jelezte. A Kyriosz titulus kialakulását a hellenista zsidókeresztyén gyülekezetekben a LXX is befolyásolta. A görögül beszélő zsinagógákban, ahol a héber szövegben Jahve szerepelt, kyrioszt kellett olvasni. Az Urat Jézusként értelmezték. Roloff szerint anakronizmus, ha Péter már pünkösdkor a Jóel 3,5 értelmét az Úr Jézusra vonatkoztatja, mivel az csak a LXX alapján lehetséges, míg Péter feltétlenül arámul beszélt.⁷⁵⁷ Cullmann szerint „nem tekinthetjük anakronizmusnak a Cselekedetek Könyvének az ösgyülekezetről szóló kijelentéseit, és azokat a felfogásokat s tapasztalatokat, melyek a jeruzsálemi egyháznak vannak tulajdonítva, nem tarthatjuk eleve hellenisztikusoknak.”⁷⁵⁸ Nem szabad kétségbe vonni, hogy már a közösség „Úr”-nak nevezte Jézust,⁷⁵⁹ aki láthatatlan módon jelen van és oltalmazza népét.

Messiás

Pásztor János szerint a Messiás felségjelző Jézusra való alkalmazása a korai palesztinai egyházban terjedt el. „Az Ószövetségben

755 CULLMANN, Oscar: i. m., 178.

756 CULLMANN, Oscar: i. m., 186.

757 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 55.

758 CULLMANN, Oscar: *Az Újszövetség krisztológiája*, 189.

759 CULLMANN, Oscar: i. m., 191. A közösség láthatatlan Úrnak tekintette Jézust, aki noha Isten jobbán ül, és az egész világ felett uralkodik, de az istentiszteleten az övéi között jelen van. Uralmára a legitim autoritás gondolata a jellemző.

a Messiás nem a végső idők eszkatológikus üdvhozója, hanem a király.⁷⁶⁰ Az éppen uralkodó király azonban soha nem volt tökéletes. Reménykedtek, hogy az újabb király az lesz, de mindig csalódtak. „A reménység ilymódon a jövőbe, egy bizonyos pont után az eszkatológiai időkbe tolódik ki, és a végső idők Eljövendő Ura lesz a Messiás.”⁷⁶¹ A király-zsoltárok az intertestamentális korban a királyt az üdvösséget adó Királlyal azonosítják. A Messiás szót és a görög megfelelőjét a Krisztoszt alkalmazzák az Eljövendő jelölésére. A legrégebbi evangélium rögtön az elején Krisztusnak nevezi Jézust (Mk 1,1). Péter már Cézarea Filippiben Krisztusnak vallja Jézust (Mk 8,29). A pünkösdi prédikáció végén is ott van a hitvalló kijelentés, hogy a keresztre feszítettet Isten „Úrrá és Krisztussá tette” (ApCsel 2,36).

Emberfia

„Az Emberfia preegzisztens, a világ alapítása előttről való, fényes mennyei alak, akinek feladata, hogy a világon uralkodjék és ítéljen.”⁷⁶² A végső idők nagy királya, aki elhozza a régi világkorszak végét. Jézus főleg ezen a néven nevezi önmagát.

A szinoptikusoknál hetvenszer, Jánosnál pedig tizenkétszer olvasható. Ez a méltóságjelző az ApCsel-ben csak egyszer fordul elő. István nem a fogukat csikorgatókra nézett, hanem az égre függesztette tekintetét, és így szólt: „Íme, látom az eget megnyílván, és az Emberfiát, amint az Isten jobbjára felől áll” (7,56). Ez az egyetlen hely az Újszövetségben, ahol nem Jézus alkalmazza magára.⁷⁶³ Nagyon korai krisztológiai terminológia, ami később kiszorult a gyülekezeti gyakorlatból.⁷⁶⁴ Feltűnő, hogy az Emberfia az Isten jobbján áll, míg a Zsolt 110,1-ben ül. Talán az Emberfia a vértanúk elé megy, hogy a mennyei dicsőségbe fo-

760 PÁSZTOR János: *Munkafüzet az újszövetségi bibliai theologia tanulmányozásához*, 29. Vö. 1Sám 24,7; 26,9; Zsolt 2,2.

761 Uo.

762 PÁSZTOR János: i. m., 31.

763 Vö. Dán 7,13; Jel 1,13; 14,14;

764 ROLOFF, Jürgen: i. m., 127.

gadja be őket? Jézus a tanú a legnagyobb Bíró előtt, ő a legfőbb bizonyíték István számára a vádlókkal szemben. A hellén gyülekezetek krisztológiájából kimaradt ennek a titulushoz a használata, mivel a hellenisták nem értették annak a jelentőségét, aminek a gyökerei a zsidó apokaliptikában vannak (Dán 7,13–14).⁷⁶⁵

Dávid Fia

Különbséget kell tenni Jézus dávidi származása és a Dávid Fia felségjelző között.⁷⁶⁶ Jézus dávidi eredetét az evangéliumi nemzetségtáblázatok igazolják (Mt 1,1–7; Lk 3,23–31). Máté, aki a zsidóknak írja evangéliumát, nyomatékosan hangsúlyozza, hogy Jézus Dávid Fia.⁷⁶⁷ Jézus azonban nem nevezte így magát. A pogány származású Lukács sem alkalmazza Jézusra, mint az utolsó idők nagy királyára, ezért hiányzik ez a cím az ApCsel-ből.

A mennyei Krisztus beszédei

A közösség tagjai nagyon komolyan vették a mennyei Krisztus beszédeit, amelyekben útmutatást, tanácsot adott övéinek. Egyik éjjel Pál látomást látott, egy makedón férfi ezt mondta neki: „Jöjj át Makedóniába, légy segítségünkre” (16,9)! Ki lehetett ez a férfi? Barclay szerint maga Nagy Sándor lehetett, hiszen azt a környéket teljesen átítatta Nagy Sándor emléke, aki Kelet és Nyugat egyesítésén fáradozott.⁷⁶⁸ Ramsay pedig azt állítja, hogy Lukácsról van szó, akivel Pál Tróászban találkozott, talán, mert orvosi segítségre volt szüksége.⁷⁶⁹ Lukács személyes jelenlétét az is jelzi, hogy a következő verssel kezdődik el a többes szám első

765 PÁSZTOR János: *Munkafüzet az újszövetségi bibliai teológia tanulmányozásához*, 31. Az Emberfia az eszkatológikus idők nagy király-bírája, aki elhossa a régi világkorszak végét, és ezzel elkezdődik az új világkorszak.

766 A vak Bartimeus hitvallásának (Mk 10,47) kettős jelentősége van. Egyrészt utal Jézus dávidi származására (Róm 1,3), másrészt a végső idők nagy királyára vonatkozik.

767 Mt 9,27; 12,23; 15,22; 20,30; 21,9.

768 BARCLAY, William: *The Acts of the Apostles*, Westminster, John Knox Press, 2003, 132.

769 RAMSAY, William: *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen*, 204.

személyű szakasz. A makedón férfit Lukáccsal azonosítani azonban csupán feltevés. A következő versből (16,10) kiderül, hogy Pálék Isten hívó szavaként értelmezték a látomást, és gyorsan igyekeztek elmenni Makedóniába. A mennyei Krisztus a misszió menetrendje tekintetében útmutatást ad.

Miután Pál beszédet tartott a nagytanács előtt, és vita támadt a farizeusok és a szadduceusok között, a mennyei Krisztus odaállt Pál mellé (23,11). Amikor Anániás főpap szájon ütteti (23,2), és majdnem széttépik (23,10), az Úr mellé áll, és a nehéz pillanatokban határozott ígérettel bátorította az apostolt: „Bízzál, mert ahogyan bizonyoságot tettél az én ügyem mellett Jeruzsálemben, úgy kell Rómában is bizonyoságot tenned” (23,11)! Fogsága során jut el Rómába, az evangélium céljához (1,8). Minden Isten akarata szerint történik, a mennyei Krisztus tudja, hogy mit hoz a jövő, és azt Pállal ismerteti.⁷⁷⁰ A tengeri vihar során is biztatást kapott Pál a mennyei Krisztustól: „Ne félj Pál, neked a császár elé kell állnod, és Isten neked ajándékozta mindazokat, akik veled vannak a hajón” (27,24). A pogány hallgatóságnak megmagyarázza Pál, hogy kitől származik a bátorító ígéret: „akié vagyok, és akinek szolgállok” (27,23).⁷⁷¹ Minden veszély ellenére Pál eljut Rómába. A mennyei oltalom a vele utazókra is kiterjed.

A mennyei Krisztus jelenlegi mennyei pozíciója

Jézus feltámadása és mennybemenetele által lett Úr és Krisztus. Péter hitvallásában összeköti az *Úr* szót a *Krisztus* szóval (2,36). A mennyei Krisztus Úr és Krisztus. „Az ösgyülekezet krisztológiája a Jézus tradíció és a húsvéti üzenet dinamikus egymásra hatásában az akkori adott szituáció igényei és kérdései szerint formálódik.”⁷⁷²

István nyitott eget lát (7,56). A kapcsolat élő a mennyei Krisztus és az övéi között. A mennyei Krisztus jelenlegi mennyei

770 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 557.

771 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 363.

772 PÁSZTOR János: *Munkafüzet az újszövetségi bibliai theologia tanulmányozásához*, 43.

pozíciója az Atya jobbján van, közbenjár és esedezik az ő gyermekeiért. A mennyei Krisztust imádság során meg lehet szólítani. István a zsidó esti imádság alapján kéri (Zsolt 31,6), hogy az Úr Jézus vegye magához lelkét (7,59). Arra lehet következtetni, hogy a vértanú Jézussal együtt Isten jobbján lesz.⁷⁷³

A mennyei Krisztus önközlése (kommunikáció a mennyei Krisztussal). A mennyei Krisztus kapcsolatot tart a világgal, kijelenti önmagát, lehet kommunikálni vele. Pál megtéréséről háromszor olvashatunk tudósítást (ApCsel 9; 22; 26). Amikor Lukács ismételi, akkor azzal az esemény különleges fontosságát hangsúlyozza, hiszen az utolsó és a legnagyobb Krisztofániáról számol be művében.⁷⁷⁴ Isten döntött úgy, hogy a pogányok között is hirdetni kell az evangéliumot, a pogánymisszió Isten akaratára kezdődött el. A damaszkuszi úton a mennyei Krisztus jelenik meg Saulnak, akit a felvillanó mennyei fény térdre kényszerít. A fény a theofániák tradicionális eszköze.⁷⁷⁵ A dicsőség Krisztusa nevéen nevezi azt, aki harcol ellene: „Saul, Saul miért üldözöl engem” (9,4)? A keresztyének üldözését önmaga üldözésének tekinti. Nem titkolózik, kész nyilvánosan bemutatkozni: „Én vagyok Jézus, akit te üldözöl” (9,5). Az *ἐγώ εἰμι* formulát alkalmazza. Nem használ mennyei felségjelzőt, hanem egyszerűen Jézusnak nevezi magát. Nemcsak megállítja az üldözés útján, hanem új útra irányítja. A megbízatás nem úgy történik, mint ahogy a Gal 1,16 alapján gondolnánk.⁷⁷⁶ A mennyei Krisztus csak a következő lépést közli, azok közé kell mennie, akiket üldözni akart (9,6).

773 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 264. Isten lakóhelye nyitott. Amikor Pál az Úr megjelenéseire tér rá, beszél arról, hogy a harmadik égit ragadtatott el, és „olyan kimondhatatlan beszédeket hallott, amelyekkel ember el nem mondhat” (2Kor 12,1–4).

774 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 278.

775 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 149. Vö. 2Móz 24,17; Zsolt 29,7; Ez 1,4; Mt 17,2.

776 ROLOFF, Jürgen: i. m., 149. Damaszkuszba kell bemennie, de már nem üldözőként, hanem mint aki engedelmes Isten akaratának. A lukácsi elbeszélés nem tartalmaz szolgálatra szóló felhatalmazást.

Anániás, a hívő tanítvány rögtön megismeri a dicsőség Krisztusának a hangját és Uramnak szólítja (9,10). A látomás az Úr kijelentésének közvetlen módja. Krisztus főleg akkor él vele, amikor valamilyen rendkívüli megbízást ad elhívott szolgálóinak. Anániás valószínűleg a damaszkuszi gyülekezet vezetője volt. Lukács úgy mutatja be, mint egy zsidó keresztyént, „aki törvény szerint élő kegyes férfi” (22,12), de ez kétségbe vonható, mivel Damaszkuszban főleg hellenisták voltak.⁷⁷⁷ A mennyei Krisztus előtt az aggodalmakat is el lehet mondani (9,13–14). Anániás a tegnapi Saulról tud helyes információkat, Jézus jobban ismeri a földi viszonyokat, mint tanítványa. A mai, megtért Pál már imádkozik, „mert választott eszközöm őr” (9,15). Nemcsak a pogányok, hanem Izráel fiai elé is el kell vinni az Úr nevét. Krisztus előre megmondja, hogy a missziói munka szenvedésekkel és üldözésekkel jár együtt. A tizenkettő kapja a világmisszió parancsát, de Pál hajtja igazán végre.⁷⁷⁸

4.4.2. A közösség teológiai öndefiníciója

A következő egységben a közösség teológiai öndefiníciójával foglalkozunk. A közösség Izráel kiválasztott maradékának, igaz Izráelnek tekinti magát. Ők az „út” követői, akik az apostoli tisztet és szolgálatot hitelesen őrzik. Ez megnyilvánul a keresztség szerepében és az úrvacsora gyakorlásában is.

Izráel kiválasztott/meghagyott maradéka (új Izráel?)

Jóel az Úr lelkének a kitöltéséről jövendöl (Jóel 3,1–5). Az 1.

⁷⁷⁷ ROLOFF, Jürgen: i. m., 150.

⁷⁷⁸ JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 283. Pál Isten választott eszköze, feladata, hogy elvigye Jézus nevét „a népek, a királyok és Izráel fiai elé” (ApCsel 9,15). A megvalósulás fordított sorrendben történik. Izráel fiait, a zsidókat már az ApCsel 9,19–23-ban és zsinagógákban (ApCsel 13–20 fejezeteiben) megszólítja, a „királyokat” a bírósági kihallgatások alkalmával (ApCsel 21–28 fejezeteiben), és a „népeket”, vagyis a pogányokat a missziói utak során (ApCsel 13–20 fejezeteiben). Csak olyan pogányokkal foglalkozik, akik a zsidókkal vannak kapcsolatban.

vers eszkatológikus formulával kezdődik, a végső időkre utal. „Minden emberre” az Ez 39,29 és Zak 12,10 alapján Júda összes lakóját jelenti. A Lélek egyetemes ajándék, előtte nincs korlát. A Lélek kitöltésével az új teremtés kezdődik el, ami a régi világ végét is jelenti. „Az Úr nagy és félelmetes napját” csodák előzik meg. A tűz és füstoszlop az Úr eljövetelét jelenti. A végső idők megpróbáltatásait senki sem kerülheti el, de aki teljes bizalommal hívja segítségül az Úr nevét, az megmenekül. Szabadulást ad az Úr nevébe vetett hit, Jézus nevének megtartó ereje van (ApCsel 4,12). Ennek a hitvallásnak az eredete valószínűleg a keresztelési istentiszteletben gyökerezik.⁷⁷⁹ Ott van a szabadulás, ahol az Úr neve lakik: Jeruzsálemben, a Sion hegyén. Csak azok menekülnek meg, akiket elhív az Úr. Péter a püünkösdi eseményben a jóeli prófécia beteljesedését látta (ApCsel 2,17–21). „Az Úr nevének segítségül hívói” a keresztyének egyik legkorábbi megnevezése (ApCsel 9,14.21; 1Kor 1,2).⁷⁸⁰ A közösség Izráel kiválasztott maradékának, új Izráelnek tekinti magát. Jeruzsálem központi szerepének a hangsúlyozása is ezt jelenti.

Dávid sátorának a megújítója

Péter Cézárea Filippinél mondott hitvallásának az eredete a menyeyei Atya kijelentése (Mt 16,17). Azt az ígéteret kapja, hogy „én ezen a kősziklán építem fel egyházamat” (Mt 16,18), Krisztus diadalmas egyházának az alapja lesz. Krisztus a maga testében egyesíti Isten új népét. Az alapkövek az apostolok és a próféták (Ef 2,20). Missziói munkájuk során keletkeztek a gyülekezetek. Ámós könyve utolsó részében a boldog jövő ígéteréről van szó (9,11–12): „Azon a napon fölállítom Dávid összedőlt sátorát.” A rések és a romok arra utalnak, hogy nem csak kifejezetten a dá-

779 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 83.

780 ROLOFF, Jürgen: i. m., 53. Saul arra kapott felhatalmazást a főpapoktól, hogy elfogja azokat, akik segítségül hívják az Úr nevét (ApCsel 9,14). Pál köszönt mindenkit, akik az Úr nevét bárhol segítségül hívják (1Kor 1,2). A közösség tagjai hittel hívják segítségül az Úr nevét, hiszen önmagukat Izráel kiválasztott maradékának, új Izráelnek tekintik.

vidi királyságról, hanem Jeruzsálem romjairól is szó van,⁷⁸¹ amit Isten állít helyre. A közösség számára Jeruzsálem az üdvígéreték megvalósulásának a helyszíne. Az apostoli zsinaton elmondott péteri idézet (15,12–17) lényegében az Ám 9,11–12, de a Jer 12,15 és az Ézs 45,21 hatása is érezhető.⁷⁸² Jervell szerint „Dávid leomlott sátora” felépítése csak a dávidi királyságra és az igaz Izráelre vonatkozhat. A közösség megújult, igaz Izráelként definiálja önmagát.⁷⁸³

Isten ígéretei betöltésének helyszíne – ApCsel 3,21

A 3,19–21 régi, Lukács előtti tradícióból származik, valószínűleg a Keresztelő János-i apokaliptikus hagyományból.⁷⁸⁴ A megtérésre hívó prédikáció célja, „hogy eljöjjön az Úrtól a felüdülés ideje, és elküldje Jézust.” A Messiás elküldése Isten országa eljövételét jelenti. A mennyei Krisztust jelenleg az ég fogadja be. A parúzia-késés kérdéséről itt sem akar semmit sem mondani Lukács. A hangsúly azon van, hogy egy Isten által elrendelt időpontban ismét láthatóan megjelenik (ApCsel 1,11).⁷⁸⁵ Ez az idő addig tart, „amíg a mindenség újjáteremtése ἀποκαταστάσεως πάντων meg nem történik.” Isten üdvígéretei betöltésének a helyszíne a mindenség, Jeruzsálemmel együtt.

Az „út” követői

A közösség az út követőiként is definiálja önmagát. Saul Damaszkuszból azokat akarta megkötozve Jeruzsálembe vinni, „akik az Úr útjának hívei” (9,2). Ez a keresztyének legrégebbi öndefiníciójának az egyike.⁷⁸⁶ Hasonló Qumránban is előfordul.⁷⁸⁷ Jézus

781 Vö. Ám 9,11.

782 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 395.

783 Uo. Lukács következetesen az Írásra hivatkozik, „amint meg van írva” (Lk 2,23; ApCsel 7,42; 13,33; 15,15). Az Írás megerősíti és legitimizálja Péter kijelentését. A közösség megtapasztalja Isten helyreállító, megújító munkáját.

784 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 156.

785 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 77.

786 ApCsel 19,9.23; 22,4; 24,14.22

787 PESCH, Rudolf: i. m., I. 303. Vö. 1QS9,17; 10,20; CD1,13; 2,6.

az út (Jn 14,6), Jézus az Atyához vezető út.⁷⁸⁸ A közösség tagjai Jézus útján járva engedelmes-kednek az Atyának.

Az eredeti Tizenkettes kör (Dódeka) autentikus folytatója és az apostoli tiszt és szolgálat őrzője

Nagypéntek után a tanítványi kör szétszéledt. A feltámadott Úr azonban újra egybegyűjtötte őket. A Dódeka újjászervezése az ösgyülekezet keletkezése jelének tekinthető.⁷⁸⁹ A Tizenkettes kör különleges tekintélyét annak köszönheti, hogy ők voltak a feltámadás első tanúi,⁷⁹⁰ Izrael népét szimbolikusan reprezentálták. Újjászervezésük azt is jelezte, hogy Isten Izráellel újat kezd.⁷⁹¹ A közösség a Dódeka autentikus folytatója és az apostoli tiszt és szolgálat (az Úr által rendelt és megbízott) őrzője.

A keresztség szerepe

Az ApCsel 2,38-ban úgy ír Lukács a keresztségről, mint egy ismert aktusról. Ezzel azt akarja jelezni, hogy „a keresztség és az egyház elválaszthatatlanul összetartozik.”⁷⁹² A Jn 3,22.26-ban arról olvashatunk, hogy Jézus keresztelt, a Jn 4,2-ben az ellenkezőjéről.⁷⁹³ Roloff szerint a húsvét utáni keresztség nem a jézusi gyakorlat folytatása.⁷⁹⁴ Az igehirdetés célja a megtérés és a megkeresztelkedés (2,38). A keresztségben három fontos dolog

788 Az $\epsilon\gamma\omega\ \epsilon\iota\mu\iota$ sorozat csúcса, mert ez a forma három tagú. A többi egytagú (Jn 4,26; 6,20.35.48; 8,12), kivéve a Jn 11,25-öt, amelyik kéttagú. Wilckens szerint fokozást jelent, és a sorozat összefoglalását. WILCKENS, Ulrich: *Das Evangelium nach Johannes*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1998, 223. Jézus itt az út fogalmát abban az értelemben használja, hogy az ő maga, „az ember csak általa juthat el Istenhez. Aki más úton indul el, az eltéved, elvesz, elveszíti a célt. Istenhez csak egy út vezet, és az Jézus.” LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* III., 39.

789 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 61.

790 Vö. 1Kor 15,5.

791 ROLOFF, Jürgen: i. m., 61.

792 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 61.

793 Az ellentét talán úgy oldható fel, hogy Jézus tanítványai kereszteltek. Keresztelő János és Jézus egy ideig egymás mellett munkálkodott. Vö. Jn 4,1.

794 ROLOFF, Jürgen: i. m., 62.

figyelhető meg. 1. Bűnbocsánat hirdetése. 2. Jézus Krisztus neve elhangzik ἐπὶ τῷ ὀνόματι – nevében (2,38), ő maga hat a keresztségben. εἰς τὸ ὄνομα - nevére (Mt 28,19), a keresztség hozzá kapcsol. 3. A Szentlélek ajándékának az ígérete. A keresztség a megkereszteltet a mennyei Krisztussal kapcsolja össze,⁷⁹⁵ aki a megtérés és a bűnbocsánat által munkálkodik.

Az úrvacsora szerepe, teológiája

Kezdetben nincs éles választóvonal a közös étkezés és az úrvacsora között. A kenyér megtörése kétségtelenül az úrvacsora ősi megnevezése.⁷⁹⁶ A jeruzsálemi közösség örömmel úrvacsorázott (2,46). Boldogságuk a Feltámadottal való közösségből táplálkozott, akinek a közeli visszajövetelében reménykedtek. Az úrvacsora a Jézussal gyakorolt asztalközösség folytatása és az „eszkatológikus vacsora anticipálása”.⁷⁹⁷ A legfontosabb jellemzői: emlékezés Jézus kereszthalálára, közösség a Feltámadottal, valamint a közeli boldog jövő megtapasztalása. Lietzmann szerint a jeruzsálemi ösgyülekezet közös étkezése eszkatológikus asztalközösség, a hellenista gyülekezet úrvacsoráján pedig az Úr halálának a hirdetésén van a hangsúly.⁷⁹⁸

4.4.3. A közösségi teológia-művelés szempontjai

Jézus kétségtelenül az ószövetségi próféták által megígért Messiás. A Szentlélek munkája és az evangélium hirdetése elválaszthatatlan egymástól. A karizmák a szolgálatok elvégzéséhez adnak képességet és erőt. Nagyon hálásak, hogy szoros kapcsolatban lehetnek Istennel. Érzékeltetik is „kiváltságosabb” helyzetüket Izráellel szemben. A misszió tekintetében konfrontációkat figyelhetünk meg, a pogánymisszió kibontakozása nem volt problémamentes.

795 PÁSZTOR János: *Munkafüzet az újszövetségi bibliai teologia tanulmányozásához*, 45.

796 ApCsel 2,46; 20,7.11; 1Kor 10,16

797 PÁSZTOR János: i. m., 45.

798 LIETZMANN, Hans: *Messe und Herrenmahl: Eine Studie zur Geschichte der Liturgie*, Berlin, De Gruyter, ⁸1953, 238–244. Vö. GOPPELT, Leonhard: *Az Újszövetség teológiája 2.*, 18.

4.4.3.1. Jézus személye

Jézus egyértelműen a próféták által megígért Messiás

„Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten” (2,36). Régi hellenista zsidókeresztény tradícióból származik, Lukács krisztológiai felfogásával azonban ellentétes. Szerinte már a földi Jézus is Úr és Krisztus (Lk 2,11; 4,18). Péter beszédében egy régebbi felfogás tükröződik: Jézus csak a felmagasztaltatása után lett Úrrá és Krisztussá.⁷⁹⁹ A hangsúly nem azon van, hogy mi nem volt a földi Jézus, hanem azon, hogy ki a Felmagasztalt. A közösség határozottan Jézusban látja a próféták által megígért Messiást, akit az Atya feltámasztott a halálból,⁸⁰⁰ Isten ereje nagyobb, mint a halál hatalma. Vannak tanúi a feltámadott Krisztusnak, de róluk nem kíván Pál részletesen szólni. A feltámadásban az atyáknak tett ígéret, az Írás szava teljesedett be (13,30–37). Nagyon fontosak ezek a versek, mert a feltámadásra vonatkozó írásbizonyíték alig fordul elő az Újszövetségben.⁸⁰¹

Jézus felment a mennybe, ott ül az Atya jobbán

A tanítványok szeme láttára emeltetett fel (1,9). Az Atya jobbán van, a mennyei trónon ül (2,33).⁸⁰² Nem Dávid támadt fel, és nem ő ment a mennybe, mint Izráel megdicsőült királya, hanem Dávid Jézusról prófétaként beszél (Zsolt 110,1).⁸⁰³ A Messiás- király a mennyben van, ő az ígéretek örököse.⁸⁰⁴ István Jézust Isten jobbán állni látta (7,56).

799 ROLOFF, Jürgen: i. m., 60.

800 ApCsel 2,24.32; 3,15; 4,10; 5,30.

801 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 359. Az exegetikai technika világos. Hivatkozás a 2. zsoltárra, a Zsolt 2,7 idézése, Isten szólal meg, a második idézet: Ézs 55,3, ismét Isten beszél, a harmadik idézet: Zsolt 16,10.

802 JERVELL, Jacob: i. m., 149.

803 Vö. ApCsel 2,34.

804 JERVELL, Jacob: i. m., 149.

Erős parúziavárás jellemezte a közösséget

Már a mennybemenetelkor ígéret hangzott el arra vonatkozóan, hogy Jézus visszajön (1,11). Határozottan meg voltak győződve arról, hogy Jézus feltámadásával kezdetét vette az idők vége. „Az intenzív közeli váradalom nem alapja, de következménye a húsvéti hitnek.”⁸⁰⁵ A közösség ősi imádsága: Marana tha! Jövel Urunk (1Kor 16,22; Jel 22,20). Az ősgyülekezet liturgiájából vette át Pál, és a görögül írt levelében arám formában közli.

Jézus a végidők bírója

István látja a nyitott eget és az Emberfiát, a végső idők bíróját (7,56). Az „igaz bíró” az igazság koronáját adja mindazoknak, „akik várva várják az ő megjelenését” (2Tim 4,8).⁸⁰⁶ „Amikor pedig az Emberfia eljön az ő dicsőségében [...] odaül dicsősége trónjára [...] elválasztja a juhokat a kecskéktől” (Mt 25,31–32). Türelemmel kell lenni az Úr eljöveteleig. Az egymásra panaszkodók ítélet alá kerülnek. „Íme, a bíró az ajtó előtt áll” (Jak 5,7–9).⁸⁰⁷ Pál a 2Kor 5,10-ben azt írja, hogy „mindnyájunknak leplezetlenül kell odaállnunk Krisztus ítélőszéke elé.” Manifesztálódik, nyilvánvalóvá válik minden, az „átvilágítást” senki sem kerülheti el.

805 CULLMANN, Oscar: *Az Újszövetség krisztológiája*, 190. Úgy gondolták a közösség tagjai, hogy Jézus feltámadása és visszajövele között csupán rövid idő telik el. A két üdvesemény között sem szünetel Jézus munkája, a közösség tagjai se tétlenül várják Jézust.

806 A földi, sokszor igazságtalan bírókkal szemben Jézus az igaz bíró, aki nyilvánosan jutalmaz megjelenésekor. Szeretettel, sóvárogva kell várni az Urat. A közösség tagjait nem a félelem motiválta. Vö. WEISS, Johannes: *Die Briefe an Timotheus und Titus*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1894, 341.

807 Jakab utasítást ad a kitarító, türelmes várakozásra és a hívő szív megerősítésére. „Hogy ez a bíró az Úr Krisztus, vagy Isten, az bizonytalan.” FEKETE Károly: *Jakab apostol levelének a magyarázata*, 115. Az ajtó előtt álló Bíró apokaliptikus képe, aki bármikor benyithat, többször előfordul az Újszövetségben (Mk 13,29.35–36; Mt 24,33.46; Lk 12,43; Jel 3,3.20).

Jézus az egyház Ura, Pártfogója

Jézus „a feje a testnek, az egyháznak is” (Kol 1,18). „Mert a férfi feje a feleségnek, ahogyan Krisztus is feje az egyháznak, és ő a test üdvözítője is” (Ef 5,23). Krisztus egész különleges módon Ura az egyháznak, odaadta, feláldozta magát népéért és a világért. A közösség tudta, hogy Jézus az egyház láthatatlan Ura, Pártfogója és védelmezője. Az üldözések során különösen megtapasztalták védelmező szeretetét és hatalmát.

*4.4.3.2. A Lélek munkájára apellálás**A Lélek munkája és az üdvösség hirdetés összetartozik.*

Ezékiel drámai képet lát a halott Izráelről, de Isten Lelke életre kelti a halott csontokat (Ez 37). A szövetségkötés során az Úr az ő Lelkét adja és az üdvösség igéit (Ézs 59,21). A Lélek, a szövetség és az üdvösség el nem fogyó igéi összetartoznak.⁸⁰⁸ A Szentlélek erőt ad a tanúságtételhez, az üdvösség igéinek a hirdetéséhez (ApCsel 1,8).

A Lélek leleplező/ítélő munkája (ApCsel 5)

Szafira lehetőséget kap az igazság megvallására, bűnbánat tartására, de inkább kitart a közös hazugság mellett. Péter következő kérdése inkább ítélethirdetés, mint kérdés: „Miért egyeztetek meg abban, hogy megkísértitek az Úr Lelkét” (5,9)? A Lélek leleplezte a házaspár képmutató cselekedetét.⁸⁰⁹ A Lélek leleplezi és megítéli a gonoszsgot. Szafira ugyanúgy holtan esett össze, mint Anániás.

A Lélek extatikus átélései (ApCsel 2)

Lukács a megmagyarázhatatlan elmondására vállalkozik, amikor beszámol a pünkösdi eseményről. A páratlan jelentőségű üdvtörténeti ajándékot a természeti jelenségekből kölcsönzött képekkel igyekszik megvilágosítani. A tűz, a szél és a beszéd természet-

808 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 63.

809 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 198.

felettiék voltak. A szélrohamhoz hasonló zúgás nem szél volt, csak hasonló hozzá, a lángnyelvek csak hasonlítottak a tűzhöz, a beszéd sem volt természetes, hiszen különféle nyelveken kezdtek beszélni. A Lélek különleges ajándéka volt, hogy úgy tudtak szólni, hogy azt mindenki megértette. Keresztelő János is beszél Szentlélekről és tűzről (Lk 3,16). A pünkösdi esemény új korszak nyitánya, a Szentlélek látható és hallható jelenségek kíséretében töltetett ki. Roloff szerint az antiókhiai gyülekezet hagyományából származik a pünkösdi történet, mivel a különböző nemzeti-ségű gyülekezeti tagok számára volt nagyon fontos a Lélek által érthető beszéd.⁸¹⁰ A szélzúgás jelképezhette az erőt, amit Jézus ígért a tanítványoknak (1,8), a lángnyelvek a száj és a szív tisztaságát (Ézs 6,6–7), a különféle nyelvek pedig az egyház egyetemességét.

A Lélek és a karizmák

A Lélek egyrészt olyan hatalom, amely különleges jelenségek által manifesztálódik, főleg az istentiszteleten, másrészt olyan erő, amely a hívő embereket állandóan betölti.⁸¹¹ A Szentlélek erőt ad a tanúságtételre (1,8).

A kegyelmi ajándékok, a karizmák a pünkösdi események hatására áradnak ki a hívőkre. A karizmák a szolgálat „hajtómotorjai”. Korinthusban a látványos külsőségek alapján rangsorolták őket, és a nyelveken szólást tartották a legértékesebbnek. Pál szembeszáll ezzel az értékrenddel. Az Istentől kapott hit mértéke szerint józan gondolkodásra buzdít (Róm 12,3–8). Az extatikus jelenségek nem általános jellegűek, hanem személyre szabottak, szolgálatra és a gyülekezet épülésére adja a Szentlélek (1Kor 12–14).

810 ROLOFF, Jürgen: i. m., 64.

811 CONZELMANN, Hans: *Grundriss der Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen, Mohr, 41987, 118–119.

A Lélek és a keresztség kapcsolata

Jézus megkeresztelkedése során megnyílt a menny, és Isten Lelke szállt rá (Mt 3,16). Pünkösdkor is megkapták a Szentlélek ajándékát a megkereszteltek (2,38). A keresztség gyakorlására Jézus Krisztus adott parancsot (Mt 28,19). A jelképes cselekményben a jel a tiszta víz, a jelzett dolog pedig a Szentlélek munkája. A megkereszteltet Krisztus vérével megmossa, bűneit megbocsátja, és Krisztus testének tagjává teszi (Róm 6,3–4; 1Kor 6,11). A Szentlélek végzi el a megmosatást és a megszentelődést. A megkereszteltek kivételnek a profán, bűnös világból, és Isten szentjei közösségébe kerülnek.⁸¹²

*4.4.3.3. Izráel történelmi sorsa (történet-teológiai értékelés)**Izráel kiválasztása és történelmi engedetlensége (ApCsel 7)*

István beszéde formájában és tartalmában különbözik az ApCsel-ben található beszédektől. A hetes kör hagyományanyagából származik, amit Lukács kiegészített polemikus részekkel a nép és a templom ellen.⁸¹³ Az ApCsel-ben található leghosszabb beszéd, amelyből kitűnik, hogy Lukács milyen nagy jelentőséget tulajdonított neki. István, a hellenista zsidó tanítása előkészítette az evangélium útját a népek közé.⁸¹⁴ A beszéd Izráel történelméről szól: Izráel a kiválasztást, az élő Istenbe vetett hitet idegen földön, templom nélkül kapta. A múltban mindig ellenállt Isten tervének és az ő gyermekeinek: „Mindig ellene szegültök a Szentléleknek, atyáitokhoz hasonlóan ti is” (7,51).

812 FASCHER, Erich: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 173. A megmosatás és a megszentelődés után a harmadik lépcső a megigazulás az „Úr Jézus Krisztus nevében és a mi Istenünk Lelke által” (1Kor 6,11). A megkereszteltek bűnbocsánatot kapnak, és a „szentekhez” való tartozás igazolásaként a Szentlélek ajándékát.

813 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 249. A tradícióból származik a beszéd, de Lukács átdolgozta. Vö. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 57, HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 280. Polemikus részek: ApCsel 7,35.37.39–42.48–53.

814 István beszéde nagyon határozott. Az ellene felhozott vádak csak csupán érintette, de jogilag nem védte magát. Isten munkájáról és Izráel történelméről beszél, hogy a keresztyénséget igazolja.

Izráel Jézus gyilkosa, ezzel Isten szívébe döftek

Sorra üldözték és megölték a prófétákat (7,52). Jézus is beszél a próféták megöléséről (Lk 11,47). István beszéde kemény és következetes: engedetlen nemzedékek engedetlen utódai Jézus gyilkosai, akik olvassák a törvényt, de nem tartják be (7,53). Isten szövetséget kötött velük, de hűtlenek lettek. Isten nevére hivatkozva gyilkolták meg Isten Fiát. A gyilkost szabadon bocsátották, az élet fejedelmét pedig megölték (3,14–15).

Isten ítélete, megtérésre/bűnbánatra való hívás

Péter 2. igehirdetése⁸¹⁵ még élesebben mutat rá a bűnre, hiszen Isten ítéleteként megkemé-nyedett a nép szíve, és megvakult a szeme. Nagy szeretettel és kedves hangon hívja megtérésre népet: „Tartsatok tehát bűnbánatot, és térjete meg, hogy eltöröltessenek a ti bűneitek” (3,19). Keresztelő János is megtérésre hívta hallgatóságát, és arra kérte őket, hogy ne hivatkozzanak arra, hogy „Ábrahám a mi Atyánk [...] Isten a kövekből is tud fiaikat támasztani Ábrahámnak” (Lk 3,8). Ha nincs igazi bűnbánat, Isten elveti, megítéli az engedetlen népét, és más népek felé fordul. Jézus is megtérésre hív prédikálása kezdetén (Mk 1,15). Isten kegyelmet hirdet, esélyt ad, hiszen „elközelített már az Isten országa” (Mk 1,15), de végül az ellenkezés és az üldözés miatt elveti az eredeti Izráelt.

Izráel történetében kezdettől fogva kimutatható a kettősség. Jóllehet a többség engedetlen volt Istennel szemben, de mindig volt „megtért maradék”, akik engedelmeskedtek Istennek. Az igazi Izráel útja Ábrahámon, Mózesen, Dávidon és prófétákon át Isten új népéhez, az egyházhoz vezet. Isten kegyelme során valósul meg a „megtért maradék” transzformációja az egyházba.

---

815 ApCsel 3,11–26.

4.4.3.4. A közösség saját helye, szerepe Izráel között

Ebben az egységben arról lesz szó, hogy a közösség hogyan tudatosítja „kiváltságosabb” helyzetét Izráellel szemben, hiszen Isten új népévé formálódik. Az üldözés kezdetben az apostolokra irányul, majd pedig a „hellenista” gyülekezeti tagokra, s végül a júdaistákra. Megfigyelhető, hogy a közösséget a végső időkre vonatkozó reménység tölti be.

A közösség érzi-tudatosítja „kiváltságosabb” helyzetét Izráellel szemben

Nem egyszerű a közösség önértelmezését meghatározni, de nagyon hálásak az Istennel való szoros kapcsolatért. Ők Isten saját népe, akiket elhívott, és Jézus Krisztusban megszentelt (1Kor 1,2). Pál kifejezetten a jeruzsálemi közösséget is szenteknek nevezi: „Most pedig Jeruzsálembé megyek a szentek szolgálatára” (Róm 15,25). A „szentek” megjelölés nem a hellenista elképzelésből vezethető le, hanem zsidó-apokaliptikus fogalom, és kifejezi, hogy a végidők szent gyülekezetéről van szó.⁸¹⁶ A kiválasztás és elhívás gondolata is gyakori a zsidó apokaliptikában. A kis apokalipszisben háromszor van szó a „választottakról”, akik a végső időkben sok nyomorúságot szenvednek el, de Isten megmenti őket (Mk 13,20.22.27).⁸¹⁷ A régi Izráel az elhívást elutasította: „Mert sokan vannak az elhívottak, de kevesen a választottak” (Mt 22,14).

A közösség Isten új népévé formálódik

A közösség nem a zsinagóga megjelölést használta (ApCsel 6,9), hanem a héber *qahal*-ra visszavezethető *ἐκκλησία*-t (5,11).⁸¹⁸

816 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: *Das Urchristentum*, 87. A qumráni szövegekben is lehet példát találni rá. A „szentek közössége” kifejezés az egyháztörténelemben fontos kép. A jeruzsálemi gyülekezetet „szegényeknek” is nevezi Pál (Gal 2,10). A Zsoltárokbán a szegény a kegyes szinonimája. Pál nem ezt a zsidó értelmezést veszi át, hiszen a szeretet-közösség valóban elszegényedett.

817 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: i. m., 86.

818 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: i. m., 88. A megjelölés használata a zsinagógával való vita kibontakozását is jelzi (ApCsel 6,9), és az elhatárolódást.

Azok tartoznak Isten új népéhez, akiket elhív az Úr, és engedelmeskednek (2,39).

A közösség zúgolódás nélkül vállalja az egyre erősödő diszkriminációt és az üldözést

Az üldözés kezdetben a közösség vezetőire, az apostolokra irányult. Örömmel hordozták a Jézus nevéért való gyalázatot (5,41). Az ő nevéért való szenvedés nem szégyen, hanem kegyelem.⁸¹⁹ A boldogmondás beteljesedése megkezdődött az apostolok életében (Lk 6,22–23). A prófétáknak is hasonló sorsuk volt.

A gyülekezet hellenista része nagyobb szálla a zsidók szemében
István megkövezésével elkezdődik a hívők üldözése. Lukács az egész jeruzsálemi gyülekezet üldözéséről és szétszóródásáról tudósít (8,1). Ez azonban nem helytálló, mert a későbbiekben a jeruzsálemi gyülekezet fennmaradásáról van szó (8,14; 9,26). Az üldözés valószínűleg csak a gyülekezet hellenista részére terjedt ki.⁸²⁰

A júdaisták még egy ideig „türelmi zónában” maradhatnak

Ők még hűségesek voltak a templomhoz és a törvényhez. Napról napra együtt voltak a templomban (2,48), az imádkozás templomi alkalmait megtartották (3,1). Később kiszorulnak a templomból és a zsinagógákból (1Thesz 2,14), végül végleg elszakadnak a templomtól, Jeruzsálemtől és a régi Izráeltől. Megtartják a régi Izráel szent iratait, az Ószövetséget. A Róm 1,2 „az Ószövetség Krisztusra vonatkoztatott értelmezését mondja ki, és így természetesen az ószövetségi iratok keresztyén elfogadását, és érvényben maradását hangoztatja. Az Ószövetség egésze prófétai jelleggel keresztyén tartalmat foglal magában.”⁸²¹ Az Újszövetségben

819 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 106. A szenvedő és megfeszített Jézusról bizonyosságot tevők egzisztenciájához hozzátartozik az egyre erősödő üldözés, amit zúgolódás nélkül fogadtak, hiszen nagy lesz a jutalom a mennyben (Lk 6,23).

820 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 129.

821 FARKASFALVY Dénes: *A Római levél*, 5.

található ószövetségi idézetek sokasága is jelzi „a törvény és a próféták” (Róm 3,21) megtartását.

A közösség rendkívül szimpatizálni fog a jelenlegi apokaliptikával
A Mt 24–25 képanyaga a zsidó apokaliptikából táplálkozik, de tartalma prófétai. Célja nem a jövőbeli események részletekbe menő megjövendölése, hanem intés és bátorítás. Az ószövetségi apokaliptika fő témája az ősidők és a végső idők mennyei titkainak a leleplezése. A Jelenések könyve is sok jelképet és apokaliptikus formát használ Dániel és Ezékiel könyvéhez hasonlóan. A jelképes kinyilatkoztatások megértéséhez segítséget nyújt, ha összehasonlítjuk az ószövetségi prófétai és apokaliptikus kijelentésekkel.⁸²² A közösség nagyon szimpatizál a jelenlegi apokaliptikával, hiszen a végső időkre vonatkozó reménység hatja át őket, és tanításuk középpontjában Jézus van, aki megszentelt életre hív és közeli visszajövetelét ígéri.

4.4.3.5. A közösség konfrontációja a pogányok missziójának igényével

A kezdetekben védekezés figyelhető meg a hellenistákkal és a pogányokkal szemben is. Lukács nem titkolja el azokat a problémákat, amelyek megnehezítik a pogánymisszió kibontakozását.

Kezdeti védekezés a hellenistákkal (a diaszpórai hellenizált zsidókkal) szemben is

A közösségen belüli feszültségről tudósít az ApCsel 6,1–7. Védekeztek a hellenisták templom- és tórakritikájával szemben. A summáriumokban (2,41–47; 4,32–35) található ösgyülekezeti ideális kép árnyaltabbá válik.⁸²³ A szervezeti, diakóniai és teológiai viták megoldásaként választották meg a Heteket, a hellenis-

---

822 A Jelenések könyve nem konkrét „menetrendet”, de valóságos előrejelzést ad a jövőre. Míg a Biblián kívüli apokaliptikus könyvek jelentős részét alig lehet megérteni, addig a Jelenések könyve harmóniában van a Biblia többi könyvével.

823 WALTER, Nikolaus: *Praeparatio Evangelica*, 193.

ták vezetőit. A Tizenkettő az eszkatológiai tizenkét törzs népét reprezentálja, a Hetek pedig arra emlékeztetnek, hogy nem közvetlenül, hanem a történelem útján haladva jutnak a beteljesedéshez.⁸²⁴

Kezdeti védekezés a pogányokkal szemben is (ApCsel 10,1–48)

Pétert fel kell készíteni a rendkívüli feladatra, mert szívében nagyon erős a tiltakozás: „Semmiképpen nem, Uram, mert soha nem ettem semmi közönségest vagy tisztátalant” (10,14). Az új korszakban új rend érvényes, maga a törvényadó Isten teszi a tisztátalant tisztává. Eddig elképzelhetetlen volt, hogy egy zsidó pogány házába bemenjen, és együtt étkezzenek. Isten, Jézus által lerombolja a válaszfalat Izrael és a pogányok között. A kezdetben tiltakozó és védekező apostolt szabaddá teszi a népek közötti misszióra. Tiszták és tisztátalanok egyenrangú tagjai a gyülekeznek. A pogányok is részesei a végidők gyülekezetének, mert Szentlelkét rájuk is kitöltötte (10,44).⁸²⁵

A zsinat problematikus határozatai (ApCsel 15)

Az induló pogánymisszió kérdéseinek nagyfokú ignorálása figyelhető meg. Péter azt hangsúlyozza, hogy Isten őt választotta ki arra, hogy a pogányok az ő szájából hallják az evangéliumot (15,7). Meg sem említi Pál és Barnabás munkáját, pedig az első missziói út már megtörtént (15,12). Hasonlóan cselekszik Jakab is, csak Simon Péter szolgálatát hangsúlyozza (15,14). Még meglepőbb, amikor a négyes intelmet, az apostoli dekrétumot tárja elő (15,20). Lukács nem fűz hozzá magyarázatot, csak konstatálja a tényeket, ami nem a zsidókeresztyének engedménye a pogány keresztyének felé, sem a pogánykeresztyének befogadása.⁸²⁶ Pálék missziói stratégiát vártak, a zsinat azonban ignorálta a pogánymisszió kérdéseit. Emiatt a zsinatot süketek párbeszédének is nevezhetjük.

824 GOPPELT, Leonhard: *Die apostolische und nachapostolische Zeit*, 37.

825 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 170.

826 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 139. Jakab noha nem akarja megterhelni az Istenhez megtérő pogányokat (ApCsel 15,19), de mégis elrendeli a Tóra néhány törvényének a megtartását.

A pogányok görcsös judaizálásának (nyílt-rejtett) szándéka

A zsinat előzményeként Júdeából testvérek érkeztek Antiókhia-ába, akik tanították: „Ha nem metélkedtek körül a mózesi szokás szerint, nem üdvözülhettek” (15,1). A hitre jutott farizeusok is a körülmetélkedés és a mózesi törvények megtartása mellett kardoskodtak Jeruzsálemben (15,5), pedig nem hatalmazták fel őket erre a gyülekezet vezetői (15,24).⁸²⁷ Az átmenet a törvénytől szabad pogánymisszióba nem volt olyan problémamentes, mint ahogyan a lukácsi ábrázolás szuggerálni akarja. A Gal 2,11–14 rávilágít a feszültségekre.⁸²⁸

Az apostoli dekrétum is rejtett judaizáló szándékot tartalmaz. Jakab Páltól is elvárja a tisztulási szertartás elvégzését (21,23–24). Jakab úgy ismerteti Pállal az apostoli dekrétumot, mintha valami ismeretlent közölné (21,25), mindez jelzi a törvényhez való görcsös ragaszkodást.⁸²⁹

Törekvés a pogánykeresztyén közösségek állandó/időnkénti ellenőrzésére

A jeruzsálemi közösség központi, vezető szerepének a tudatában a pogánykeresztyén gyülekezetek ellenőrzésére is igényt tartott. Nem engedték őket önállóan, szabadon kibontakozni, növekedni. Barnabás funkciója kettős volt (11,22). 1. Ő a jeruzsálemi gyülekezet hivatalos küldöttje, aki az antiókhiai gyülekezet lelki legitimitását vizsgálja meg. 2. Ő építheti ki a jeruzsálemi és az új gyülekezet közötti kapcsolatot.⁸³⁰

Az apostoli dekrétumot Pál és Barnabás mellett Júdás és Szilász vitte Antiókhia-ába (15,22–35), de a címzés a „szíriai és kili-

827 ROLOFF, Jürgen: i. m., 229.

828 SCHMITHALS, Walter: i. m., 136. Péter eleinte vállalta az antiókhiai pogánykeresztyénekkal az asztalközösséget, de miután a törvény szigorú képviselői, Jakab emberei megérkeztek Jeruzsálemből, képmutató módon „visszahúzódott és elkülönült, mert félt a zsidók közül való hívőktől” (Gal 2,12). Az eset súlyosságát jelzi, hogy Barnabás is hasonlóan cselekedett.

829 SCHMITHALS, Walter: i. m., 195.

830 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 180.

kiai pogány származású testvéreknek” is szól. Meglepő, hogy az első missziói út elért területei nincsenek megemlítve,⁸³¹ de Pál a dekrétumot nekik is átadja.

A mégis-igény a pogányok anyagi támogatására

Modellértékű, amikor Agabosz prófécijája nyomán a júdeai éhínség idejében az antiókhiai gyülekezet támogatta a jeruzsálemi anyagyülekezetet (11,27–30). Klaudiusz császár idejében (41–54) voltak különböző éhínségek a Római Birodalomban, de ezek lokálisak voltak. Az időpont megjelölése mesterségesen konstruált.⁸³²

Az oszlopapostolok kezét nyújtottak Pálnak és Barnabásnak a munkamegosztás elismeréseként. „Csak azt kérték, hogy emlékezzünk meg a szegényekről” (Gal 2,10). A közösség, jóllehet kezdetben ignorálja a pogánymissziót, de mégis igényt tart a pogányok anyagi támogatására. A „szegények” a missziói gyülekezet megtisztelő jelzője, az egész jeruzsálemi gyülekezetet jelölheti.⁸³³ Oepke a valódi szegényekre gondol.⁸³⁴ Pál a kollektát nagyon komolyan vette,⁸³⁵ Ezt a kollektát diakóniának nevezi (Róm 15,31).⁸³⁶

4.4.4. A közösség eszkatológiai önreflexiói

Beteljesedtek a prófétai ígéretek

A gyermek megszületett (Ézs 9,5), a vesszőszál kihajtott Isai törzsökéből (Ézs 11,1), sebei árán gyógyulás adatott (Ézs 53,5), a Lélek kitöltetett minden halandóra (Jóel 3,1–2), megmenekül mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét, és Jeruzsálemben

831 ROLOFF, Jürgen: i. m., 233. Kilikia területére csak a második missziói út elején megy el Pál és Szilász (ApCsel 15,41).

832 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 113.

833 Vö. Róm 15,26 „Makedónia és Akhája gyülekezetei ugyanis jónak látták, hogy gyűjtést rendezzenek a jeruzsálemi szentek szegényeinek.”

834 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, 85.

835 Róm 15,26; 1Kor 16,1; 2Kor 8,4; 9,1.12.

836 SCHMITHALS, Walter: i. m., 112.

lesz a menedék (Jóel 3,5). A prófétai ígéretek beteljesedtek. Jézus a közösség számára eszkatológiai valóság volt, aki feltámadott, fölment a mennyei térbe, most az Atyánál van, és vissza fog jönni.

Háromdimenziós eszkatológiai önreflexió „zavar”

Jézus hamarosan visszajön a földre, az lesz, azzal áll be a végső eszkatológiai idő. Helyreállítja az új Izráelt (Isten népének új országát) a földön (ApCsel 1,6). Kálvin szerint a tanítványok kérdésében „annyi tévedés van, ahány szó”. Krisztus országát a földi Izráelre korlátozzák „pedig annak egészen a világ végső határáig ki kell terjednie.”⁸³⁷ Isten országa nem földrajzi fogalom, a tanítványok összekeverték Isten országát Izráel királyságával. Isten az új Izráelt, népének új országát állítja helyre a földön. Isten országa (1,3) tehát üdvtörténeti kontinuitásban van Izráellel.⁸³⁸

A Lélek kitöltése az „elő-eszkatológiai” események szignálja. Jézus ígérete lett valósággá (Jn 14,16; 16,7). Pünkösöd az új korszak kezdete. A Lélek a megígért ajándék (1,4). A pünkösdi esemény jelszerűen mutatja Isten országa jellemző sajátosságait. Isten országa nem okvetlenül Jeruzsálemhez fog kötődni, jöllehet Lukács számára Jeruzsálem központi jelentősége nagyon hangsúlyos. A „mindenség újjáteremtése” fog megtörténni (3,21). Az egyház mártírjai Isten mennyei trónusához készülnek. A „nagy nyomorúságból” jövők, akik „megmosták ruhájukat és megfehéřítették a Bárány vérében”, Isten trónusa előtt lesznek (Jel 7,14–15).⁸³⁹

837 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata*, 36. „Mielőtt ugyanis a kezűket kinyújtánák, hogy azt a munkát végezzék, amelyre ki vannak választva, a munka gyümölcsét akarják élvezni [...] továbbá az egész kérdésben az a hiba, hogy a helyes mértéken túl okosak akarnak lenni.”

838 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 22.

839 „Azokból tevődik össze ez a sereg, akik Krisztus áldozatával élnek. Az üdvözítő Krisztus áldozata a bűn miatt nagy nyomorúságba jutott világ valamennyi embere számára a dicsőségben való élet alapja.” LENKEY-NÉ SEMSEY Klára: *A Jelenések könyvének*, I. 246.

Az egyház Isten/Jézus eszkatológiai népe

Jézus nem alapítója, hanem alapja az egyháznak.⁸⁴⁰ Az egyház léte annak az eseménynek a következménye, ami Jézus igehirdetésével és messiási munkájával kezdődött el.⁸⁴¹ Isten népe és Isten uralma elválaszthatatlanul összetartoznak.

Az eszkatológiai valóság bizonyítása: a Lélek jelenléte az egyházban

Nagyon erős a végidei tudat: a végső időket élik. A próféták „mind ezekről a napokról jövendöltek” (3,24). Ismerik és tudatosan használják az írást. „Ezek a napok” nem néhány napra vonatkoznak, hanem egy időszakra, az eszkatológiai valóságra.⁸⁴² Kevés idő van hátra,⁸⁴³ Jézus okvetlenül vissza fog jönni (ApCsel 1,11; 2Pt 3,9–10). Miként látható volt Jézus mennybemenetele, hasonlóan látható lesz az ő visszajövele. Az Isten által elrendelt időben, hamarosan megtörténik.⁸⁴⁴ A közösség tagjai hittel és reménységgel várják őt (1Thessz 1,10).

4.5. A szeretetközösség üldözése

A közösség tapasztalja és elfogadja, hogy a hívők sorsa az üldözés. Az apostolok a börtönt is vállalják, de nem némulnak el. Megindul az üldözés nemcsak a zsidók, hanem a római hatóságok részéről is: István megkövezése és Jakab kivégzése az üldözés súlyosságát jelzi. A zsidó nacionalizmus is megerősödik.⁸⁴⁵

840 EBELING, Gerhard: *Teologie und Verkündigung*, HUT 1, Tübingen, Mohr, ²1963, 97.

841 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 313.

842 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 170.

843 Jak 5,8; Jel 3,11; 22,7.12.20.

844 SCHMITHALS, Walter: i. m., 23.

845 A zsidó fanatizmus nagyon felerősödött 66–70 között.

4.5.1. Az üldözés fogalma

Valakit nyomon követni rossz, ellenséges, ártó, az életét tönkretévő, pusztító szándékkal. Az Ószövetségben elsősorban a hadászattal kapcsolatos fogalom, amikor a menekülő sereget üldözi az ellenség. Az egyiptomi fáraó katonái így üldözték Izráel népét (2Móz 15,9), és így üldözte Lábán a menekülő Jákóbot (1Móz 31,23). Az egyéni panaszénekekre jellemző, hogy a gonosz emberek magatartása megkeseríti a hívő életét, aki Istenhez fordul. „Kezedben van sorsom, ments meg ellenségeim és üldözőim kezéből” (Zsolt 31,16). Jeremiás így imádkozik: „Gondolj velem, és fogd pártomat, állj bosszút üldözőimen” (Jer 15,15). A prófétákat is üldözték (Mt 5,12). István felteszi a kemény kérdést: „A próféták közül kit nem üldöztek a ti atyáitok” (ApCsel 7,52). A Betesda tavi gyógyítás után a zsidók üldözni kezdték Jézust (Jn 5,16).

A hívők sorsa az üldöztetés

A sok üldöztetést elszenvedő Pál írja Timóteusnak: „de mindazokat, akik kegyesen akarnak élni Krisztus Jézusban, szintén üldözni fogják” (2Tim 3,12). „Nemcsak az apostolokra és tanítványokra érvényes az, hogy hitükért szenvedéseket kell vállalniuk, hanem Krisztus valamennyi követőjére a későbbiek során is [...] Olyan általános érvényű meghatározásról, szabályról van itt szó, ami alól nincs kivétel.”⁸⁴⁶ A keresztyén élethez hozzátartozik a kereszt hordozása. Pál a szíriai Antiókiában erősítette a tanítványok lelkét, „mivel sok nyomorúságon át kell bemenniük az Isten országába” (ApCsel 14,22).

Miért kell az istenfélő embereknek számolniuk az üldöztetésekkel?

A bűnre csábító már legyőzött, de még nem megsemmisített ellenség. „A gonosz a maga hatalma alatt levő emberek által tevékenykedik még ebben az életben, ágálva minden jó törekvéssel

---

846 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Exegézistől a prédikációig 2. Timóteushoz írt második és a Tituszhhoz írt levél magyarázata*, Debrecen, 1990, 97.

szemben.”⁸⁴⁷ A gonosz emberek aktivitása nyilvánvaló, agresszivitásukkal számolni kell. Igyekeznek másokat is eltévelyíteni. Az eltévelyítő tévelygő fogalma szállóige volt az első századokban.⁸⁴⁸

„Ha e világból valók volnátok, a világ szeretné a magáét, de mivel nem e világból vagytok, hanem én választottalak ki titeket a világból, azért gyűlöl titeket a világ” (Jn 15,19). A keresztyének többé nem a világhoz tartoznak, mert Jézus kiválasztotta őket. A világ elutasít mindent, ami nem az ő lényegéhez tartozik, feltétlen azonosulást követel gondolatban és cselekedetben.⁸⁴⁹ A gyűlöletből származik az üldözés, ami a János evangéliuma írásakor már bekövetkezett.⁸⁵⁰

„Nem nagyobb a szolga az uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak” (Jn 15,20). Jézus üldözött sorsában osztozni kell a tanítványoknak is. Nem kell várni jobb fogadtatásra.⁸⁵¹ Jézus erre már a lábmosás történetében felhívta a figyelmet (Jn 13,16).

Az üldözés nem szakít el Isten szeretetétől

„Nyomorúság, vagy szorongattatás, vagy üldözés, vagy éhezés [...] nem választhat el minket Isten szeretetétől” (Róm 8,35.39). Az üldözések közepette Isten segítő erejét tapasztalja meg a hívő. „Mindenütt szorongatnak minket, de nem szorítanak be, kétségkedünk, de nem esünk kétségbe, üldözöttek vagyunk, de nem

847 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: i. m., 101.

848 JEREMIAS, Joachim: *Die Briefe an Timotheus und Titus*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1963, 61.

849 SCHNEIDER, Johannes: *Das Evangelium nach Johannes*, 272.

850 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* III., 72–73. A római történetírók, Tacitus (meghalt Kr. u. 116-ban) és Suetonius (meghalt Kr. u. 140-ben) írnak ezekről. Hamis vádak alapján üldözték őket. Azt állították, hogy babonások, embervért isznak, emberhúst esznek, államellenesek, orgiákat rendeznek, gyűjtogatnak. Az a részigazság ebben, hogy nem a császárt, hanem Jézust imádták. Az úrvacsorát és a szeretetési ígéket félreértették. Szent csókkal köszöntötték egymást, és Jézus visszajövetelére vártak.

851 Uo.

elhagyottak, letipornak, de el nem veszünk” (2Kor 4,8–9). Pál egymás mellé állítja az emberi ráutaltságot és Isten megmentő kegyelmét. Állhatatossággal és hittel lehet elviselni az üldöztetéseket. A thesszalonikaiak nem futottak el a nehéz helyzetek elől, hanem elfogadták azokat. Nem saját erejükből akartak kitartani, hanem Istenbe vetett hittel várták a szükséges kegyelmet ahhoz, hogy el tudják viselni az üldöztetést és a nyomorúságot (2Thessz 1,4).

4.5.2. Péter és János bebörtönzése (ApCsel 4,1–22)

A sánta meggyógyítása után Péter bizonyosságot tett a feltámadott Jézusról. A letartóztató hatóság akarata az, hogy többé ne szóljanak a Feltámadotról, az apostolok azonban a tiltó parancs ellenére is hirdetik az evangéliumot.

Az ApCsel-ben ez az első valódi konfrontáció a zsidó vezetőséggel, Jervell nyomán Bock úgy tekint a szakaszra, mint a keresztyénüldözés nyitányára az ApCselben.⁸⁵²

4.5.2.1. A bebörtönözés okai

Miután Péter és János meggyógyította a sántát, sokan mentek hozzájuk a Salamon-csarnokba (ApCsel 3,11). Úgy néztek rájuk, mintha az ő erejük vagy kegyességük által gyógyult volna meg a beteg. Péter ekkor mondja el második igehirdetését (ApCsel 3,12–26). A nyilvánvaló félreértést akarja eloszlatni, hiszen az apostolok nem rendelkeznek természetfeletti erővel, mint ahogyan ezt a korabeli vándor prédikátorok állították magukról.⁸⁵³ Péter látja, hogy készen van a bizonyoságtéves alkalma.

Jézus hatalmával gyógyított, az ő erejével szól a csodálkozó néphez. Egyértelművé teszi, hogy ők csak eszközök. A csoda Jézus nevében, a benne való hit által történt. Péter bizonyosságot tesz a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztusról. Határozottan kijelenti, hogy Jézus megváltó munkája teljességre jut, a próféciák

852 Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 184.

853 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 74.

valósággá lesznek. Megjelentek ekkor Izráel vallási vezetői, akik „bosszankodtak azon, hogy tanítják a népet, és azt hirdetik, hogy Jézus által van feltámadás a halálból” (4,2).⁸⁵⁴

A közösség első üldözésének az indítéka a Jézus feltámadásáról való bizonyágtétel. Nyilvános intervencióra kerül sor.⁸⁵⁵ A Salamon-csarnokban levő sokaság szeme láttára elfogták és őrizetbe vették Pétert és Jánost. Az első üldözés a közösség vezetői ellen irányult. Nem marad semleges Izráel Jézus ügyében. Vannak, akik elfogadják, és vannak, akik ellenségesen, durván elutasítják. Egyértelművé válik, rögtön a szeretetközösség meg-alakulásának a kezdetén, hogy Krisztus követőjének lenni nem veszélytelen dolog.

4.5.2.2. *A letartóztató és a büntető hatóság*

Lukács hármassal meg határozással illeti a letartóztató hatóságot. 1. Papok, akik féltékenyek lettek az egyszerű, tanulatlan halászemberekre. Bosszankodtak, hogy tanítják a népet, a nép pedig csodálkozó figyelemmel hallgatja őket. Úgy gondolták, hogy a Tóra oktatása és az áldozatok bemutatása az ő feladatuk (3Móz 10,11; 1Sám 2,28). Semmiképpen nem akarták elfogadni Jézus egyszeri és tökéletes áldozatát. A 6,7-ben hitre jutott papokról is szó van.⁸⁵⁶ 2. A templomórség parancsnoka. A templomórség 24 őrhelyéből 21-et a lévíták láttak el, a belső őrhelyet pedig a papok. A parancsnok szintén pap volt, a papi rangsorban közvetlenül a főpap után következik. A templom és a kultusz területén a rend legfőbb őre, joga van a letartóztatáshoz. 3. A szadduceusoknak nem volt olyan felhatalmazása, hogy a templomban a rendet fenntartsák. Arról lehet szó, hogy a templomórség parancsnoka

854 Bock összegzése szerint tehát a zsidó vezetők két okból bosszankodnak: 1) az apostolok Jézusról való tanítása és bizonyágtétele, ill. 2) a feltámadásról való tanítás miatt. Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 186–187.

855 ROLOFF, Jürgen: i. m., 80. Péter beszédét az ellenség közbelépése hirtelen megszakítja.

856 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 164.

és az őt támogató papok a szadduceusok pártjához tartoztak.⁸⁵⁷ Minden olyan tanítást elutasítottak, ami a Tórában nem található meg. A feltámadásban sem hittek. A döntő tanbeli különbség köztük és a farizeusok között az, hogy az utóbbiak reménykedtek a halottak feltámadásában.⁸⁵⁸

A hatalom emberei erőszakot alkalmaztak. A templom területén elnémítják a bizonyágtételt, hogy rend és csend legyen. Őrizetbe veszik azokat, akik a feltámadást hirdetik. Lukács világosan kijelenti, hogy mindkét üldözést (4,1; 5,17) a szadduceusok indították el. A gazdag arisztokráciából álló uralkodó osztály szimpatizált a rómaiakkal. Óvakodtak az apostolok veszélyesnek vélt tanításától, nehogy lázadás törjön ki. Úgy gondolták, hogy a makkabeusok fellépésével a messiási korszak már megkezdődött, ezért nem is várták a Messiást.⁸⁵⁹

Másnap reggel a 71 tagú nagytanács elé állítják Pétert és Jánost. A vezető papság, a laikus réteg képviselői, az írástudók és a főpapok vannak jelen. A szanhedrin három csoportból állt. 1. Vezetők: nemcsak a hivatalban levő, hanem az előző főpapok is, a négy főpapi család tagjai. 2. Vének: a nem papi származású arisztokrácia képviselői, akik általában szadduceusok voltak. 3. Írástudók: főleg a farizeusok pártjából.⁸⁶⁰

A nagytanács hatalma a mindenkori politikai hatalomtól függött. A perzsa korban szabad kezét kapott a zsidók belső ügyeinek rendezésére (Ezsd 7,25–26), Nagy Heródes idejében azonban kicsi volt a hatalma. Teljes hatalmat kapott a zsidóság vallási ügyeinek intézésében a római prokurátorok idejében, de a polgári élet kérdéseiben korlátozott volt az illetékességi területe. Hozhatott-e halálos ítéletet a nagytanács? A Jn 18,31 szerint már

857 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 81.

858 Uo.

859 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 102. Az apostolokat lázítóknak és eretnekeknek tartották, úgy tekintettek rájuk, mint akik a béke és a tiszta tanítás ellenségei.

860 ROLOFF, Jürgen: i. m., 81.

nem volt pallosjoga.⁸⁶¹ István megkövezése viszont azt mutatja (ApCsel 7,58), hogy büntetlenül átléphette ezt a korlátot. Vallási ügyekben a nagytanács a diaszpórában élő zsidóknak is útmutatást adott, bíraskodási joga volt a Római Birodalomban élő minden zsidó felett.⁸⁶²

4.5.2.3. A büntetés: „Többé ne szóljanak az ő nevében”

Meglepő volt a nagytanács számára, hogy Péter és János milyen bátran beszélt, pedig írástudatlan emberek voltak. Velük volt a meggyógyult ember is. A csoda letagadhatatlan, egész Jeruzsálem tudja. Nehéz helyzetbe került a nagytanács. Jóllehet a felátadott Jézusról való bizonyágtétel provokáció volt főleg a szadduceusok szemében, de nem volt büntethető tévtanítás.⁸⁶³ Céljuk az, hogy ne terjedjen tovább a nép között Jézus hatalmának a híre. Megparancsolták, „hogy többé ne szóljanak az ő nevében egyetlen embernek se” (4,17). Isten ígését bilincsbe akarják verni, de az Úr ezt nem engedi (2Tim 2,9). „Az evangéliumért való bilincs nem jelenti az evangélium bilincset [...] Olyan ügy ez, amely győzelemre jut attól függetlenül, hogy a látszat másról beszél. Az evangéliumon nincs hatalma semmiféle bilincsnek, feltartóztathatatlanul és megakadályozhatatlanul végzi a maga munkáját (Fil 1,12–14; 2Tim 4,17).”⁸⁶⁴

861 SCHNEIDER, Johannes: *Das Evangelium nach Johannes*, 300. vö. LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* III., 139. A halálos ítélet hozatalának joga (ius gladii) Rómát illeti meg. Esetleg úgy is lehet Pilátus választát érteni, hogy a zsidók ítéletét elfogadja, de a felelősséget és a végrehajtást rájuk hárítja. Ha ezt vállalták volna, akkor Jézust meg kellett volna kövezni, és utána felakasztani. A nagytanács azonban nem vállalja ezt.

862 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 279.

863 ROLOFF, Jürgen: i. m., 83.

864 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Exegézistől a prédikációig* 2., 63. A missziói munka tovább folyik, Isten Igéje terjed Pál fogsága ellenére is. Olyan fontos ügyről van szó, amiért szenvedést és halált is érdemes vállalni.

4.5.2.4. Péter és János válasza

A tények egyértelműek, de a nagytanács tagjai nem akarnak tudni róluk. Parancsuk ellenkezik Jézus parancsával (Mt 28,18–20; ApCsel 1,8). A régi, de már elavult vallási rend fenntartásán fáradoznak, s közben gátolni akarják Isten újjáteremtő művének kibontakozását. A bírák ismét fenyegetőznek, de mivel a nép dicsőítette Istent a történekeért, elbocsátották őket. A közösség vezetői az első üldöztetés során megtapasztalták Isten kegyelmét. Péter és János a tiltás ellenére is tovább hirdetik az evangéliumot. Nem tehetnek mást, amit láttak és hallottak, Jézus tanítását és feltámadását hirdetni kell.⁸⁶⁵

4.5.3. Az apostolok fogsága és szabadulása (ApCsel 5,17–42)

Mivel az apostolok egyre népszerűbbek voltak a nép körében, a hatóságok újabb üldözést indítottak ellenük. Féltékenység és irigység miatt börtönbe vetették őket.⁸⁶⁶ A csodálatos szabadulás után az apostolok a szabadító angyal utasításait követik (ApCsel 5,20–21). A kivégzéstől Gamálieel tanácsa menti meg őket.

Irigység

„Az apostolok által sok jel és csoda történt a nép között” (5,12). A hatóságok másodszor is támadást indítottak ellenük. Harag töltötte el a szívüket, hogy kudarcot vallott első próbálkozásuk, mert az apostolok tilalmuk ellenére újra Jézus nevében szóltak és cselekedtek. A gyógyító misszió sikereit látva, az apostolok népszerűsége irigységgel töltötte el őket. Az irigy ember nem tud örülni a másik sikerének, hanem harag és düh tölti el a szívét. Megindul a második üldözés a közösség ellen. Lukács bemutatja a kialakuló álláspontokat a közösséggel szemben: „a szadduceusok fokozódó féltékenységét és ellenségességét, a farizeusok

865 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 84.

866 Ez már a második bebörtönzés, az elsőt ld. ApCsel 4,1–3. Míg az első csupán figyelmeztetéssel zárul, itt már tettelegességgel és a halálbüntetés kilátásba helyezésével zárul. Ilyen értelemben ez a szakasz már előkészíti a későbbi tényleges halálbüntetéseket (ApCsel 7 és 12). Vö. BOCK, Darrell L.: *Acts*, 236.

visszafogottságát, valamint a nép növekvő örömét és magabiztosságát.”⁸⁶⁷

Fogság és szabadulás (ApCsel 5,18–32)

Ezt a részletet a régebbi forráskritika a 4. részben levő történet más forrásból való megismétlésének gondolta. Első pillantásra úgy tűnik, hogy alig hoz újat ez a fejezet.⁸⁶⁸ Lukács azonban tudatosan alkalmaz ismétléseket. A duplungokkal bizonyos szituációkat és konstellációkat kíván láthatóvá tenni.⁸⁶⁹ Az üldözés fokozódik, mert nem csupán Pétert és Jánost fogták el, hanem több apostolt, „sőt talán mindegyiküket”.⁸⁷⁰ Neil szerint megmentőjük egy „együttérző börtönőr” lehetett, akit később „áruhás angyal”-nak gondoltak az apostolok.⁸⁷¹ Lukács megfogalmazását azonban nem szabad meggyengíteni, aki egyértelműen arról ír, hogy az „Úr angyala” nyitotta ki a börtön ajtaját, és parancsot adott, hogy a templomban „hirdessék a népnek ennek az életnek minden beszédét” (5,20). Az apostolok nem a nagytanács tagjainak, hanem a szabadító angyalnak engedelmeskedtek.

Gamáliel tanácsa (ApCsel 5,33–39)

A templomórség parancsnoka és szolgálai ismét elfogták az apostolokat, de „minden erőszak nélkül, mert féltek a néptől, hogy megkövezi őket.” Ezzel tehetetlenségüket ismerték el. Az apostolok betöltötték az „egész Jeruzsálemet” tanításukkal. Nem az volt a céljuk, hogy magukat védjék: „Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek” (5,29). A polgári és egyházi engedetlenség alapelvét fektették le ezzel: „Feljebbvalóinkra csak annyiban kell tekintettel lennünk, hogy Isten hatalma csorbát ne szenvedjen. Ahol a hatalmat törvényesen gyakorolják,

867 LONGENECKER, Richard N.: *The Acts of the Apostles*, The Expositor's Bible Commentary IX, Zondervan, 1981, 316.

868 ROLOFF, Jürgen: i. m., 99.

869 ROLOFF, Jürgen: i. m., 100.

870 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 123.

871 NEIL, William: *The Acts of the Apostles*, NCBC, Marshall, Morgan & Scott, 1973, 96.

ott nincs szükség Isten és ember összehasonlítására. [...] Mihelyt azonban az Isten iránti engedelmességtől eltérítenek minket az előljárók [...] őket is korlátok közé kell szorítani.”⁸⁷² Az apostolok világosan látják, hogy a főpap igénye nem az Isten igénye.

Végérvényesen el akarják némítani az apostolokat. „Dühükben fogukat csikorgatták, és arról tanácskoztak, hogy végeznek velük” (5,33). A gyűlölet, az irigység gátlástalanná tesz. „Gamáliei diplomáciai beavatkozása nélkül minden bizonnyal véghez is vitték volna szándékukat.”⁸⁷³ Gamáliei farizeus volt, toleránsabb gondolkozású, mint a szadduceusok. A híres Hillél rabbi unokája, működése 25-50 közé tehető. Két elbukott felkelés alapján szemlélteti, hogy felesleges az erőszak alkalmazása. Josephus Flavius szerint Fadus prokurátorsága idejére esik Teudás felkelése, tehát 44 után,⁸⁷⁴ legalább egy évtizeddel azután, hogy Gamáliei elmondta a beszédét. Valószínű, hogy két Teudás nevű felkelő is volt és Lukács egy előbbit említ.⁸⁷⁵ Egyik felkelés sem volt hosszú életű. Gamáliei tanácsa az, hogy ne alkalmazzanak erőszakot. Nem az Írás alapján, hanem a humánus emberi gondolkozás alapján mérlegel.

Korbácsolás (ApCsel 5,40–42)

A nagytanács elfogadta Gamáliei érvelését. A halálbüntetést sikerült megakadályozni, de a testi fenyítést nem. A korbácsolás kegyetlen büntetés. Roloff szerint nem feltétlenül a legnagyobb számú, 39 korbácsolásra kell gondolni (2Kor 11,24).⁸⁷⁶ Ismét megparancsolták, hogy „ne szóljanak Jézus nevében” (5,40).

Új hang szólal meg: „Örömmel távoztak a nagytanács színe elől, mert méltónak bizonyultak arra, hogy gyalázatot szen-

872 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 159–160.

873 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 126. A tarsuszi Pál is az ő tanítványa volt. Műveltségével és bölcsességével tiszteletet szerzett magának. Óvatosságra intette a nagytanácsot.

874 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 558.

875 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 184.

876 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 105–106.

vedjenek az ő nevéért” (5,41). A „név” itt abszolút értelemben Jézus egész működését, szolgálatát jelenti.⁸⁷⁷ A szenvedés nem szégyen, hanem kegyelem.⁸⁷⁸ A közösség tagjai a további üldöz-tetéseket is felemelt fővel, alázattal hordozták el.

4.5.4. István, az első keresztyén vértanú (ApCsel 6,8–7,60)

Konfliktusok a jeruzsálemi ősgyülekezeten belül

Lukács eddig azt a benyomást keltette, hogy teljes egység és egyetértés van a gyülekezetben, most olvashatunk először bel-ső problémákról és feszültségekről.⁸⁷⁹ A növekvő egyház élete új problémákat hoz a felszínre. A túlterhelt apostolokat meg kell szabadítani a teher egy részétől. A hellenisták és a héberek két csoportot alkotnak a gyülekezetben,⁸⁸⁰ tehát nem faji, ha-nem nyelvi különbség van köztük. A hellenisták görögül beszélő területen éltek és Jeruzsálembé való költözésük után is görögül beszéltek. Az átmenet az arám nyelvterületről a görögre már az első század során megtörténhetett Jeruzsálemben.⁸⁸¹ A hellenis-ta özvegyek száma magas volt, akik közül sokan csatlakoztak a gyülekezethez. A héberek Palesztinában éltek, és arámul beszél-tek. A zúgolódó hellenisták közül választottak új munkásokat. A kiválasztott hét férfi nemcsak diakóniai munkát végzett, ha-nem a jeruzsálemi hellenisták vezetői is voltak. A lista élén Ist-ván állt.

877 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 211. Az apostolok folyamato-san, naponként áthágják a nagytanács tiltását, amit nem Izráel nevében tettek. Az apostolok naponta tanítanak a templomban, ahol Izráel népével találkoztak.

878 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 106.

879 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 63.

880 WALTER, Nikolaus: *Praeparatio Evangelica*, 192. Vö. HERCZEG Pál: Az ősegyház missziói helyzetének variációi: a hellenisták megjelenése az egyházban, in: *Studia Caroliensia* 2/1 (2001), 45–51.

881 GOPPELT, Leonhard: *Az Újszövetség teológiája* 2., 21. Tehát az ősgyülekezet hagyománya eleve kétnyelvű lehetett.

István

Nevének jelentése: koszorú. „Hittel és Szentlélekkel teljes férfi volt” (6,5). A Hetek egyikeként ő is telve volt „lélekkel és bölcsességgel” (6,3). Jellemzése azzal egészül ki, hogy „kegyelemmel és erővel” volt telve (6,8). „Minden tekintetben kifogástalan hívőnek bizonyult.”⁸⁸² A kegyelem könyörületes, krisztusi jellemről vall, az erő pedig abban nyilvánul meg, hogy „nagy csodákat és jeleket tett a nép között” (6,8). Eddig Lukács csak Jézussal (2,22) és az apostolokkal kapcsolatban (2,43; 5,12) beszél jelekről és csodákról. István és Fülöp (8,6) szolgálata azt mutatja, hogy a jelek és a csodák terén nem élveznek kizárólagosságot az apostolok.

Vádlók, vád, megkövezés

A kivételes kegyelmi ajándékok, jelek és csodák ellenére István szolgálata dühös támadások ösztüzébe került. A libertinusok rabszolgaságból felszabadult zsidók voltak, akik korábban diaszpórában éltek, de Jeruzsálembé költöztek.⁸⁸³ István vádlói hellenista zsidók voltak.⁸⁸⁴ Nyilvánvalóan nem liberálisok voltak, mint a szadduceusok.⁸⁸⁵

Először vitatkoztak Istvánnal, de nem számoltak rendkívüli bölcsességével. Miután a vitában vereséget szenvedtek, rágalomhadjáratba kezdtek. Embereket bujtottak fel ellene. Az eljárás emlékeztet Jézus perére, ellene is hamis tanúkat állítottak (Mk 14,58).

Az István ellenes vádak: „káromolta Mózeset és az Istent” (6,11), „állandóan e szent hely és a törvény ellen beszél” (6,13).⁸⁸⁶

882 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 138. Hasonló jó ajánlások, igazolások gyakran előfordulnak az ApCsel-ben: Gamáliel (5,34), Tábita (9,36), Kornéliusz (10,2), Barnabás (11,24), Júdás és Szilász (15,22), Barnabás és Pál (15,26), Lídia (16,14), Apollós (18,24), Anániás (22,12).

883 SCHMITHALS, Walter: i. m., 67.

884 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 225.

885 Uo.

886 Istvánt tehát három okból vádolják meg: 1) istenkáromlás; 2) a templom és a törvény eltöröltetésének tematikája; 3) Jézus-követés. Vö.

A vád súlyos: a zsidóság tanításának az alapjait vonta kétségbe. A törvényesség látszatát keltve a nagytanács elé állítják. A mózesi törvények szerint halálbüntetést érdemel az, aki Isten nevét káromolja (3Móz 24,16).

Egy fokozásra is figyelmesek lehetünk. A szanhedrin első alkalommal csak fenyeget (ApCsel 4,17.21), másodjára már korbácsolással és halálos fenyegetéssel büntet (5,40), most pedig már megkövezésre kerül sor.⁸⁸⁷ A zsidóság önrendelkezése nem terjed ki arra, hogy bárkit kivégezzen.⁸⁸⁸

István nem vétkezett, hanem Jézusról tett bizonyosságot. Salamon is tudta, hogy az általa épített ház nem fogadhatja be azt, akinek a menny az otthona (ApCsel 7,48–49). Isten nem zárható be a templom falai közé. Kálvin világosan írja: „semmilyen sérelem nem éri a templomot, és a törvényt, ha Krisztust helyezzük a középpontba, mint mindkettőnek végcélját és lényegét.”⁸⁸⁹ István prófétai szavai nem találnak meghallgatásra. A próféták üldözői, Krisztus gyilkosai megkövezik Istvánt.

A közösség tagjai szembesülnek a véres valósággal, hogy „nem e világból valók” (Jn 17,16), üldözéssel, megvetéssel, hamissággal és erőszakkal mindig számolniuk kell. „Jézus munkája során megszületett a világban az a közösség, amely nem a

---

Bock, Darrell L.: *Acts*, 268.

887 Kókai Nagy Viktor szerint egyrészt a nagytanács türelme elfogyott, másrészt talán István tanításában olyan támadás jelent meg a zsidóság ellen, amit szerintük csírájában kellett kegyetlenül elfojtani. Ebben az esetben nem az ítéletben jelenne meg a fokozódás, hanem a keresztyén tanításban következett volna be valamilyen radikalizáció. KÓKAI NAGY Viktor: Mi történhetett valójában? in: *Igazság és Élet* 11/2 (2017), 244.

888 Csak két esetben fordulhatott ez elő. Ha valaki pogány létére belépett a templom elzárt területére, vagy ha valakit hirtelen felindulásból meglinceseltek. Nyilván ezt Lukács is tudta. Mégis vállalja a „hiteltelenség” kockázatát, mert üzeni akar az olvasóknak. Számos párhuzam található Jézus és István elítélése között. István beszéde érthetővé teszi, hogy az ApCsel megírásakor a templom már elpusztult. Vö. KILGALLEN, John J.: The Function of Stephens’s Speech, in: *Biblica* 70 (1989), 173–193.

889 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 225.

világhoz tartozik, hanem abból a világból való, ahonnan Jézus jött, és nem a világhoz tartozik, hanem Istenhez.”⁸⁹⁰

4.5.5. Saul üldözi az egyházat (ApCsel 8,1–3)

István megkövezésével nehéz időszak kezdődik el. Eddig csak a közösség vezetőit üldözték, most már a tagok üldözése is elkezdődött. Az üldözés miatt a gyülekezet nem sorvadt el, sőt inkább növekedett.

Az üldözés valószínűleg csak a hetes kört és a hellenista gyülekezeti tagokat érintette.⁸⁹¹ Az apostolok és a héber követők hűségesekek voltak a törvényhez és a templomhoz, így rájuk csak úgy tekintettek, mint zsidó szektára. Sor kerül a közösségen belüli első mártír temetésére. Valószínű, hogy nem volt törvényes István megkövezése, talán a nagytanácsnak csak egy része ítélte el, különben a meggyilkolt nyilvános megsiratása tilos lett volna.⁸⁹² Az sem kizárt, hogy megfigyelték azokat a kegyes férfiakat, akik siratták Istvánt.

Három kemény megállapítás Saulról: 1. A tanúk, másképpen a vádlók vetették az első követ az elítéltre (5Móz 17,7). „Felsőruhájukat egy Saul nevű ifjú lábai elé tették le” (ApCsel 7,58). Jervell megjegyzi, hogy nem a tanúknak, hanem az elítéltnak kell levennie a ruháját.⁸⁹³ Lukács váratlanul vezeti be Sault második könyvébe.⁸⁹⁴ 2. „Saul pedig egyetértett István kivégzésével” (8,1). A megjegyzés hidat képez a 7,58-tól a 8,3-on át 9,1-hez.⁸⁹⁵ 3. A 8,3-ban már nem egy ifjúról van szó, hanem a gyülekezet nagy üldözőjéről.⁸⁹⁶ „Féktelenül üldöztem az Isten egyházát, és

890 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *János evangéliuma* III., 111. A világ nem szereti azokat, akik nem azonosulnak vele.

891 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 129.

892 ROLOFF, Jürgen: i. m., 130.

893 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 253. Két tanúra volt szükség a megkövezésénél. A blaszfémia büntetése a megkövezés (3Móz 24,14).

894 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 261.

895 PESCH, Rudolf: i. m., I. 265.

896 JERVELL, Jacob: i. m., 255.

pusztítottam azt” (Gal 1,13). Nagyon intenzív volt az üldözés, Saul el akarta pusztítani a gyülekezetet. A közösséghez kezdetől fogva a férfiak mellett nők is tartoztak. Saul válogatás nélkül „férfiakat és nőket hurcolt el, és börtönbe vetette őket.” Szisztematikusan dolgozott, „házzal házzal” járt, nehogy a „tévelygők” közül bárki is megmeneküljön. A Damaszkuszban lévő hívőket, az Úr útjának a híveit (9,2) megkötözve akarta Jeruzsálembe vinni. A főpaptól kért kiadatási parancsot. Roloff ellentmondásokat fedez fel: Pál csak akkor végezhetne ilyen bírói feladatot, ha a nagytanács tagja, és felszentelt rabbi lenne. A rabbivá való felszentelés azonban csak a 40. életév betöltése után lehetséges, Saul valószínűleg ettől fiatalabb volt.⁸⁹⁷ Másrészt ebben az időben a nagytanács a diaszpórában nem gyakorolhatott direkt törvénykezést.⁸⁹⁸ Saul mindenesetre veszedelmes üldözést indított Jézus követői ellen a főpap segítségével, Isten azonban megállította ezen az úton. Később Pál úgy vigasztalja a thesszalonikai gyülekezetet, hogy üldöztetésük nem rendkívüli, hiszen hasonló szenvedésekben részesülnek júdeai testvérek is (1Thessz 2,14).

4.5.6. Üldözések a hatóságok részéről

Jakab kivégzése (ApCsel 12,1–2)

Heródes Agrippa (Kr. u. 37–44) Nagy Heródes unokája, Heródiás fivére. „Kegyetlenkedni kezdett a gyülekezet egyes tagjaival.” Az időmeghatározás pontatlan: „abban az időben”. Talán éppen akkor, amikor Barnabás és Saul az antiókhiai gyülekezet adományát vitte el Jeruzsálembe.⁸⁹⁹ Nem terjedt ki az üldözés az egész gyülekezetre, csak egyes tagjaira, főleg a vezetőkre. Jakab, Zebedeus fia, János testvére, Jézus első négy tanítványa közül

897 Roloff szerint Saul életkora 20 és 30 év között lehetett. Vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 148.

898 Uo. Schneider szerint is „unhistorisch”. SCHNEIDER, Gerhard: *Die Apostelgeschichte* II., 43. Pesch másként vélekedik. PESCH, Rudolf: i. m., I., 309.

899 JERVELL, Jacob: i. m., 331. vö. ApCsel 19,23.

egy.⁹⁰⁰ „Karddal kivégeztette” Heródes Agrippa. Blinzler szerint joga volt halálos ítéletet hozni.⁹⁰¹ A tudósítás meglepően rövid. Elvárható lenne, hogy hosszabb legyen egy ilyen jelentős vezető mártíriumáról. Lehet, hogy Lukács akarattal rövidítette le, mivel István haláláról részletes beszámolót írt.⁹⁰² Lukács tartózkodik a vértanú dicsőítésétől. A gyülekezet akkor is Isten kezében van, amikor úgy látszik, hogy egy zsarnok önkényének van kiszolgáltatva.

Péter fogsága és szabadulása (ApCsel 12,3–19)

Világossá válik Jakab meggyilkolásának a politikai jelentősége.⁹⁰³ Heródes eljárása tetszik a zsidóknak. Izráel hívőkre és hitetlenekre tagozódik. A Jézus követését elutasítókat nevezi Lukács zsidóknak. Az ApCsel-ben először itt fordul elő negatív értelemben a „zsidó” kifejezés.⁹⁰⁴ Heródes Agrippa főleg a császár kegyeit kereste, de a zsidók körében is vágyott a népszerűsége. A közösség üldözése eszköz volt arra nézve, hogy hatalmát megerősítse, ezért Pétert börtönbe záratta. A koncepciót pert a kovásztalan kenyerek ünnepe (Niszán 14-21) után akarta megrendezni. Tekintettel volt arra, hogy Izráelben nem szokás ünnep idején bírósági eljárást folytatni. Négy egymást váltó négyes katonai őrséggel őriztette Pétert. A gyülekezet buzgón imádkozott Péterért (12,5). Lukács az imádság evangélistája (12,12).⁹⁰⁵ Az

900 Lk 5,10; 6,14; 8,51; 9,54.

901 BLINZLER, Josef: Rechtsgeschichtliches zur Hinrichtung des Zebedaiden Jakobus (Apg12,2), in: *Novum Testamentum* 5 (1962), 191–206. A római szokásnak megfelelően karddal végeztette ki. Mások szerint törvénytelen a kivégzés, bírósági ítélet nélkül. vö. HAENCHEN, Ernst: *Die Apostelgeschichte*, 367, SCHILLE, Gottfried: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 268.

902 ROLOFF, Jürgen: i. m., 187.

903 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 332. Nem ír Lukács a zsidók keresztyének iránti hangulatváltozásának az okáról. A megtért zsidók megkeményedtek. Heródes Agrippa politikai sikerekre vágyott. vö. ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 188–189.

904 Uo.

905 SCHMITHALS, Walter: *Die Apostelgeschichte des Lukas*, 117.

imádság meghallgatásra talált. Az Úr angyala világosságot támasztott a sötét cellában, és meghiúsította a gonosz Heródes terveit. Isten egy mennyei lény elküldése által szabadítja ki Pétert.

Amikor Péter „megzörgette a bejárati ajtót”, az imádkozó közösség arra gondolhatott, hogy a „titkos rendőrség” jelent meg.⁹⁰⁶ „Mégsem mondhatjuk, hogy hit nélkül imádkoztak, mivel más céljuk volt vele, hogy tudniillik Péter égi erővel felfegyverkezve akár életében, akár halálában kész legyen Krisztus nevének dicsőítésére, hogy a nyáj a farkasok erőszakos betörésétől megremülve szét ne széledjen, hogy a gyengék el ne essenek, hogy az Úr az üldözésnek ezt a viharát csendesítse le. De az Úr többet adva nekik, mint amennyit reméltek, mérhetetlen jóságával kéréseiket felülmúlta.”⁹⁰⁷ Istennek semmi sem lehetetlen. Péter számára veszélyes Jeruzsálemben maradni, ezért a gyülekezet élére Jakab kerül (12,17).⁹⁰⁸ Péter kitér a király elől. A „más hely” valószínűleg nem Róma, de nem is Antiókhia, hanem a csendes vidéki misszió körülírása.⁹⁰⁹

4.6. A szeretetközösség eszkatológiai orientációja

Az apokaliptika a jó és a gonosz harcát vizsgálja a történelemben. A keresztyén eszkatológiában Isten igazsága és kegyelme, az üdvösség és a kárhozat kérdése van a középpontban. Áttekintjük a palesztinai vallási csoportok eszkatológiáját. A közösség azonosul a prófétai ígéretekkel. A Szentlélek kitöltetését a végidei történések igazolásának tekintik. Élő hittel várták a megdicsőült Krisztust. Nem kizárt, hogy Q-forrás alakításában is volt szerepük.

906 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 232.

907 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 357–358.

908 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 366.

909 ROLOFF, Jürgen: i. m., 191. Péter I. Heródes Agrippa király elől elmenekülve biztonságos helyre ment, valószínűleg szíriai zsidó-keresztyén gyülekezetekbe. Conzelmann szerint a „más hely” biztonságot jelent. Vö. CONZELMANN, Hans: *Die Apostelgeschichte*, 79.

4.6.1. Eszkatológia és apokaliptika

Az eszkatológia szó az ἔσχατος– szélső, utolsó, végső, legutolsó és a λόγος– beszéd, szólás, tanítás szavak összetétele. A végső dolgokkal kapcsolatos tanítást jelenti, a jelen világekorszak lezáródásával és az új aión kialakulásával kapcsolatos tanok összessége. Az eszkatológia, mint teológiai tudományág a végső idősakkal mindig a mával való összefüggésben foglalkozik. Nem valamilyen kegyességi spekuláció, nem a kíváncsiság kielégítése, nem a világtól való elfordulás, hanem prófétai beszéd Jézus igehirdetésének a döntő ereje által.⁹¹⁰ „Ami az eszkatonban bekövetkezik, annak történeti alapja a Krisztus–esemény, és tulajdonképpen már az egyház is eszkatológikus ἐκκλησία, a jelenkor is az eszkaton meghatározó erejének érvénye alatt áll.”⁹¹¹

Már a primitív népek körében megfigyelhető a félelemérzet az ijesztő természeti jelenségekkel kapcsolatban, mint amilyen a nap- és a holdfogyatkozás, meteorhullás, földrengés, árvizek, vulkánkitörések, melyek a világ elpusztulását eredményezhetik. A múlandósággal kapcsolatos általános tapasztalatok is megfogalmazták a kérdést: mi lesz a világ megsemmisülése után? Nem csak a keresztyén teológia gondolkodik az eszkatológiáról, hanem minden kor embere. „Az emberiség ugyanis nem tud eszkatológiai elemek nélkül gondolkodni, mert az ember halál utáni állapotának, s a világ és általában a lét végső sorsának a kérdése sohasem hagyja nyugton az ember lelkét.”⁹¹²

A keresztyén teológiai tudósok igyekeznek feltárni az eszkatológiai tartalmú iratok hátterét, igyekeznek elemezni a kor és

910 VARGA Zsigmond J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, 377.

911 VARGA Zsigmond J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, 377. Vö. VLADÁR Gábor: Bevezető az eszkatológia és utópia témakörhöz, in: ZSENGELLÉR József (szerk.): *Eszkatológia és utópia*, Acta Theologica Papensia 6, Pápa, PRTA, 2001, 5–7.

912 SEBESTYÉN Jenő: *Református dogmatika*, Budapest, Budapesti Ref. Theol. Akadémia Kurzustára, 1940, V.1. Pogány vallások és a filozófia is foglalkozik a végső dolgokkal. A keresztyén teológia azt vizsgálja, hogy kaptunk-e Istentől kijelentést a végső dolgokról.

a szituáció diktálta önértelmezéseket. A kutatás tárgyát képezi az idő és az örökkévalóság kapcsolata, az idő értelmezése, és az üdvtörténeti múlt, jelen és jövő fogalmainak hatása az adott kor teológiai gondolkodására.⁹¹³

Az őskeresztyénség korától folyamatosan jelenlevő eszkatológia a dogmatikai gondolkodásban hol erősebb, hol halványabb módon, de mindig hatott. Hatást gyakorol a krisztológiára: „A történelem utolsó nagy korszaka Isten Fia emberként való megjelenésével kezdődött el, és ennek lezáródása történik meg a parúziával, Isten Fia dicsőséges megjelenésével”⁹¹⁴, de Jézus személye átöleli a történelem előtti és a történelem utáni időt is. „Én vagyok az Alfa és Ómega, a kezdet és a vég, ezt mondja az Úr, aki van, és aki volt, és aki eljövendő: a Mindenható” (Jel 1,8).

ἀποκαλύπτω – (rejtett dolgokat) feltár, nyilvánvalóvá tesz, leleplez, kijelent, kinyilatkoztat.⁹¹⁵ Olyan irodalmi alkotást jelent az apokaliptika, amely mitológiai utalásokat tartalmaz, és szimbólumokkal telített nyelven a közeli végidőket jövendöli meg. Az eszkatológia a jelenlegi világkorszak végével és az eljövendő aión elejével foglalkozik. Az apokaliptika tehát a korszakváltáshoz vezető utat írja le.

Az apokaliptika a nem keresztyén vallásokban is megtalálható. A buddhizmusban⁹¹⁶ a világ igazságos bírójától a hívők jó

913 CULLMANN, Oscar: *Christus und die Zeit*, Zürich, Evangelischer Verlag, 1948; magyarul: Huszti Kálmán (ford.): *Krisztus és az idő. Az őskeresztyén idő- és történelemszemlélet*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 2000, 197.

914 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: Aki eljött, eljövendő. Eszkatológia a szinoptikus evangéliumok szerint, in: BALOG Margit – KÓKAI NAGY Viktor (szerk.): *Újszövetség és eszkatológia*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013, 195. Jézus kijelenti az Atya igéjét, és jelzi a jövőben érvényesülő ígéreteinek a beteljesedését. Vö. GYÓRI István: Eszkatológia az Újszövetségben, in: ZSENGELLÉR József (szerk.): *Eszkatológia és utópia*, Acta Theologica Papensia 6, Pápa, PRTA, 2001, 17–26.

915 VARGA Zsigmond J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, 83.

916 GLASENAPP, Helmuth: *Az öt világvallás*, Budapest, Gondolat, 1984, 75–140.

cselekedeteik által érdemelhetik ki az újjászületést. A hinduizmusban⁹¹⁷ Visnu isten küldötte fehér lovon megy végig a világon, és az aranykort hozza el. Az iszlám történetében⁹¹⁸ Mahdi föllépése és igazságszerző cselekedetei apokaliptikus események sorozata.

Az apokaliptika jellegzetességei

A pszeudonimitás. Az író elrejtí személyét egy már jól ismert tekintélyes próféta mögé, s ezáltal akarja műve legitimizálását biztosítani.

Az utólagos történelem magyarázás (vaticinium ex eventu). A történelem eseményei Isten akaratából történtek.

A világtörténelem különös ábrázolása. A próféta a közeli végidőkről ír, amit kozmikus jelenségek kísérnek, melyek az emberi hatalmak elpusztulását eredményezik.

Számmissztika. A legfontosabb szent szám a hét (Dán 9,24–27; Jel 6,8).

Az igazak gyülekezete kisebbségben van, a többség elfordult Istentől. Az ítélet a hagyományos megtorlás-tan szerint történik. Az igazak jutalmat, a gonoszok örök büntetést kapnak (Dán 12,1–3).

Az apokaliptika fogalmát K. I. Nitzsch berlini teológus 1820-ban vezette be.⁹¹⁹ Ezzel az volt a célja, hogy a keresztyén eszkatológiától elhatárolja az apokaliptikus szövegeket. A titokzatos kifejezésnek köszönhetően ezek a szövegek még inkább az érdeklődés középpontjába kerültek. Sauter megállapítása szerint az apokaliptika az „eszkatológia később született testvére”, aki viszont „rossz genetikai örökséggel jött világra.”⁹²⁰

Az apokaliptika a történelmet dualista módon a jó és a gonosz harcterének tekinti, az egyénnek azt kell eldöntenie, hogy

917 GLASENAPP, Helmuth: i. m., 13–74.

918 GLASENAPP, Helmuth: i. m., 369–413.

919 SAUTER, Gerhard: Van-e keresztyén apokaliptika? in: ZSENGELLÉR József (szerk.): *Eszkhatológia és utópia*, Acta Theologica Papensia 6, Pápa, PRTA, 2001, 28.

920 SAUTER, Gerhard: i. m., 29.

melyik oldalon áll. A keresztyén eszkatológiában üdvösség és kárhozat kérdése az, hogy az ember elfogadja-e Krisztus áldozatát. Az apokaliptika arra fókuszál, hogy a gonosz elnyerje méltó büntetését. Az eszkatológia Isten igazságát és kegyelmét veszi komolyan. Az apokaliptika színes képeivel elindítja az emberi fantáziát, amelyek hamis következtetéseket eredményeznek. A keresztyén eszkatológia nem állít fel végidei menetrendet, csak jelzésszerűen utal az elkövetkezendő eseményekre.

4.6.2. Palesztinai vallási csoportok és eszkatológiáik

A palesztinai vallási csoportok, a chaszidim mozgalom, az esszénusok és qumrániak, a farizeusok, Keresztelő János és követői és a zélóták eszkatológiája feltehetően nagy hatással volt a szeretetközösség eszkatológikus reménységére. Abban reménykedtek, hogy a szenvedéseket öröm követi az eljövendő új világban.⁹²¹

4.6.2.1. Chaszidim mozgalom

A babiloni fogság után Izráel elsősorban nem mint nép, hanem mint gyülekezet határozta meg önmagát, akik a templom és a törvény köré tömörülnek.⁹²² A templom újrakepítése után a cádókita főpapság megerősödik: „De a Cádók utódai közül való lévita-papok, akik szent helyemen teljesítettek szolgálatot, amikor Izráel fiai tévelyegtek, ők hozzám járulhatnak, hogy a szent szolgálatot végezzék. Ők állhatnak színem elé, hogy kövérjét és vért mutassanak be nekem áldozatul – így szól az én Uram az Úr” (Ez 44,15). Krisztus előtt a 3-2. század során Júdeában erősödött a hellenizálódás, és gyengült a kegyességi élet. A szíriai Szeleüki-dák uralma alá került az ország Kr. e. 198-ban. Antiokhosz Epiphanész erőszakos módon megsértette a vallásszabadságot, és hatalmi eszközökkel támogatta a hellenizálódást. Egyre erősödő

921 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 176.

922 PLÖGER, Otto: *Theokratie und Eschatologie*, Neukirchen, Neukirchner Verlag, 1959, 41.

ellenállás bontakozott ki. Az atyák hitéhez ragaszkodók voltak a hűségesek. A Chasidim mozgalom tagjai egyre inkább elkülönültek a nép többi részétől, ez az ellenzéki mozgalom az előmakabeusi korszakot fémjelzi. A tagok egy része Izráel városain kívül, a pusztákban élt, és valószínűleg az Ézs 40,3-ra hagyatkoztak. Megtérésre hívták a népet és az eljövendő eszkatológiai folyamatokra tekintettel radikális Tóra iránti engedelmességre.⁹²³

A Chasidim mozgalomban az eszkatológia megváltozott karaktert kap, apologetikává válik. Jó példa erre Dániel könyve. A fiatal emberek annak az új generációnak a képviselői, akik a Chasidim mozgalmat elindítják. Dániel a király udvarában is megtartja a törvényt. Azok közé a bölcsek közé tartozik, akik a népet titkos bölcsességgel tanítják (Dán 11,33), mártírok lesznek (11,35), és Isten örök fényességében részesülnek (12,3). „Ez nem a gyakorlati élet Tórából nyert bölcsessége, hanem apokaliptika, vagyis elrejtett és kinyilatkoztatásban leleplezett bölcsesség.”⁹²⁴

A prófétai eszkatológia kifejti, hogy Isten kiválasztotta az ő népét, Egyiptomból kiszabadította, és az Ígélet földjét nekik ajándékozta. Isten jövendő cselekedeteiben is ajándékozó kegyelmét ígéri. Az apokaliptikus eszkatológia kozmológiai dualizmus a jelenlegi és az eljövendő világkorszak között. A kiindulópont az a fordulat, amiről a fogság utáni eszkatológia beszél. A próféta látja a gonosz hatalmát a jelenlegi aióban, és várja az eljövendő aió közbelépését és győzelmét, az igazak megváltását.

---

923 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 220. Az Ézs 40,3-ban az Úr mennyei szolgálóinak szól a parancs, hogy készítsenek utat a pusztában az Úrnak Babilóniából Jeruzsálembe, mivel az Úr dicsősége a nép bűnei miatt elhagyta Jeruzsálemet, de most visszatér. A királyok diadalmos bevonulása alkalmából szükséges volt az egyenes út készítése az ókorban. A Mal 3,1 közvetítésével Keresztelő Jánosra vonatkozik (Mk 1,3; Mt 3,3; Lk 1,76; 3,4–6). „Az útkészítés itt már lelki értelmet nyer, a nép szívében levő bűn elleni harcot jelenti.” KARASSZON Dezső: Ézsaiás könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 725.

924 GRUNDMANN, Walther: i. m., 221.

A hellenizmus a lélek magasabbrendűségét hirdeti a testtel szemben. Ez a gondolat ismeretlen volt a régi Izráelben.

A hűségesek buzgón ragaszkodtak a féltékeny Istenhez. A buzgóság példaképe Fineás pap volt, aki elhárította a csapást a paráználkodó és bálványimádó Izráelről, amikor dárdával hasonszúrt egy izráeli férfit és egy midjáni nőt (4Móz 25).⁹²⁵

A makkabeusi háború akkor tört ki, amikor Antiokhosz Epiphanész erőszakkal akarta rákényszeríteni a zsidókra a pogány hitet. A háború a makkabeusok győzelmével végződött és csatlakoztak hozzájuk a Chaszidim mozgalom tagjai is. A makkabeusok a Hasmoneus dinasztiát juttatták uralomra, akik utat nyitottak a hellenizmus előtt, és a vallási hagyományokat nem tartották meg. Jónátán főpapnak nevezte ki magát Kr. e. 152-ben, jóllehet nem volt Cádók leszármazottja, emiatt a hűségesek elpártoltak tőlük, s közben maguk is irányzatokra, pártokra szakadtak.

4.6.2.2. *Az esszénusok és qumrániak*

Az Újszövetség nem említi őket, de a holt-tengeri tekercesek megtalálása során sok szó esik róluk az újszövetségi iratok keletkezésével kapcsolatban. Eredetük a makkabeusi háborúra és a Chaszidim mozgalomnak a győzelmet követő mélységes csalódására vezethető vissza. A hasmoneusok hellenista uralkodását elutasító kegyes esszénusok vezére az Igazság Tanítója (Damaszkuszi irat). Szakítottak a gonosz uralma alatt álló világgal, és kivonultak Júda pusztájába. Imádkozó, szigorú aszketikus, bűnbánó életet éltek. A közösség központi épületeinek a döntő részét Qumránban építették fel I. Johannes Hyrcanusz alatt (Kr. e. 134-104). Kr. u. 68-ban a rómaiak lerombolják a telepüket.

925 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 232. Fineás, Aron unokája, akin keresztül öröklődött a főpapi tisztség (1Krón 5,30). Izráel számára nagy kísértést jelentett a közöttük lakó Baál-hívő kánaániak bálványimádása. Az idegen asszonyok is pogányságra csábíthatják a hitben erőtelenekeket. Salamon király szíve is elfordult Istentől (1Kir 11,4), és bálványimádó lett.

A menekülő esszénusok ekkor rejthették szent irataikat a közel-múltban feltárt barlangokba.⁹²⁶

Mivel a nem cádókita főpapok megszenteltségüket a templomot, az áldozati szertartásokban és a zsidó ünnepeken nem vettek részt.⁹²⁷ A közösségben a tagok egyenlők voltak, mindnyájan szolgáltak. Az eszkatológikus egységtörekvés ellenére mégsem alkottak osztály nélküli társadalmat. Négy rend volt a közösségben: főpapok, léviták, laikusok és novíciátusok rendje (CD 14,3c).

A tagok erejüket, tudásukat és vagyonukat a gazdasági intézőknek adták át.⁹²⁸ Vállalják a szegénységet, bár a közösség tehetős volt. Voltak előkelő tagok is. Theissen szerint az Igazság Tanítója valószínűleg egy hatalom nélküli arisztokrata volt.⁹²⁹ Életük és tanításuk eszkatológikus meghatározottságú volt.⁹³⁰ Tanításuk szerint mindent Isten akaratára kell bízni. „Hisznek a lélek halhatatlanságában, és a legkívánatosabb jónak az igazságot tartják.”⁹³¹ A farizeusoknál radikálisabban megtartották a törvényt és nagyon komolyan vették a felebaráti szeretetet. Az üdvösség forrásának az isteni igazságosság hitében gyökerező eszkatológikus várakozást tartották.

---

926 GRUNDMANN, Walther: i. m., 168. Vö. FRÖHLICH Ida: *A qumráni szövegek magyarul*; XERAVITS Géza: *Könyvtár a pusztában*.

927 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 180. Philón szerint az állatáldozatot elutasították. Josephus viszont arról számol be, hogy az esszénusok áldozatot küldtek a templomba, de a következő mondatban már arról ír, hogy áldozataikat saját központjukban mutatták be. A rituális kézmosás helyett étkezés előtt tisztító fürdőt vettek. vö. VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercesek története*, 169.

928 VERMES Géza: i. m., 169. Még a munkabérüket is átadták. viszont mindent megkaptak, amire szükségük volt. Se egymás között, se a kívüllőkkel nem kereskedhettek. Sine pecunia, pénz nélkül éltek.

929 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 122.

930 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 260.

931 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 500.

Conzelmann szerint eszkatológiájuk dualista volt. A fény és a sötétség harcban áll egymással. Minden ember végérvényesen eldöntheti, hogy hova akar tartozni. Az idők végén, a két erő közötti utolsó háború után kezdődik Isten uralma.⁹³² A világosság fiainak tekintik magukat, akik a Jer 31,31-ben megígért új szövetség népe.

Három eszkatológikus személyt vártak: a Prófétát, az Áron házából való Messiást és a Dávid házából való Messiást.⁹³³ A két messiási alak közül a papi van az első helyen, a politikai a másodikon. A messiási rangsor tükrözi a qumráni gyülekezet hierarchikus rendjét, ami megmutatkozik a külső szervezetben és a gyülekezet úrvacsorájában.⁹³⁴ Tanításaikat harcos messiási váradalom fűti át. Nem szabad azt sem elhallgatni, hogy a qumrániak és az esszénusok azonossága ellen is vannak forrásanyagok.⁹³⁵

4.6.2.3. A farizeusok

A farizeusok őseit, az esszénusokkal együtt, a Chaszidim mozgalomban kell keresnünk.⁹³⁶ A Hasmóneusokban csalódott kegyesek egy része (esszénusok) a pusztába kivonulva készült a végső

932 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 181.

933 GRUNDMANN, Walther: i. m., 263. Vö. 1QS IX 11.

934 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 181.

935 VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, 171–173. A qumráni szabályzatok közös tulajdonról számolnak be, a Damaszkuszi Irat azonban magántulajdonnal kapcsolatos rendelkezéseket is tartalmaz. Míg Plinius, Philón és Josephus állítják, hogy az esszénusok nőtlenységben éltek, addig Josephus egy másik helyen azt írja, hogy házasok is voltak közöttük. Qumránban a fogadalomtétel a beavatási szertartás első lépcsője volt, a Josephusnál szereplő esszénusoknál pedig az utolsó. Vermes Géza kijelenti, hogy „a források nem egyenlő mértékben hitelesek [...] Plinius, Philón és Josephus nem teljesen megbízhatóak.” Az „esszénus” szó a tekercsekben egyszer sem szerepel, de a rabbinus források is kerülik a „farizeus” szó használatát. A kívülállók számára születtek ezek az elnevezések, melyeket ők használtak.

936 GRUNDMANN, Walther: i. m., 269.

leszámolásra, a farizeusok a nép között maradva, de külön pártot alapítva igyekeztek ébren tartani a zsidók hitéletét.

Nevük jelentése: elkülönülő. Ellenzékbe vonultak a makka-beus királyokkal és az őket támogató szadduceusokkal szemben. Különleges buzgóságukkal is elkülönültek a köznéptől. Gőgös-ségük ellenére a nép körében mégis nagy tiszteletnek örvendtek.

„Önmegtartóztató életet folytatnak, és minden élvezettől tartózkodnak; amit az értelmes megfontolás alapján jónak tartanak, azt cselekszik.”⁹³⁷ Vallották Isten szuverenitását és az ember szabad akaratát. Szerintük Isten a maga tervébe a mi rossz döntéseinket is be tudja építeni. A szabad akarat hatalmas kockázatát azzal akarták kivédeni, hogy az élet minden helyzetére kidolgozott szabályokkal cövekelték ki a helyes utat. Nemcsak a tóra megtartását tekintették kötelezőnek, hanem az írástudók által kidolgozott törvénykódexet is.

Hittek a túlvilágban és a feltámadásban (ApCsel 23,8),⁹³⁸ az isteni gondviselésben és a végső igazságszolgáltatásban: az ember érdemei szerint örök dicsőségbe vagy örök börtönbe kerül. Várták a dávidi Messiást (Salamon 17. Zsoltára), amikor Isten királysága Izráel felett tökéletesen megvalósul.⁹³⁹ A túlfűtött apokaliptika rajongását kerülték. Céljuk az volt, hogy Izráel az Úr számára szent néppé váljon (2Móz 19,5–6). Az Újszövetségben a törvényességbe merevedett farizeusokkal találkozhatunk, akik Jézus legfőbb ellenfelei voltak és Jézus követőinek üldözésében részt vettek (ApCsel 9,1–2).

---

937 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 499.

938 Pál a nagytanács előtti beszédében egy bölcs fordulattal a farizeusi és a szadduceusi tábort szembeállítja egymással. A szadduceusok tagadták a feltámadást. A farizeusok Pál mellé állnak, és a továbbiakban ők vitatkoznak a szadduceusokkal.

939 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 282.

4.6.2.4. Keresztelő János és követői

Júdea pusztájában nőtt fel, ahol qumráni közösség is élt. Elképzelhető, hogy kapcsolatba került velük. János eszkatológikus próféta volt. Próféta és több mint próféta.⁹⁴⁰ Ruházata és étkezése is a prófétákhoz volt hasonló. Isten ítéletét hirdette és megtérésre hívott. A megtérés nemcsak elfordulás a gonosztól, hanem rögtön odafordulás is Istenhez. Az ember az új kezdet megragadásával Isten uralmának eszkatológikus kijelentésére válaszol.⁹⁴¹ „Térjete meg, mert elközelített a mennyek országa” (Mt 3,2)! A mennyek országa nem a nép várakozását teljesíti be, hanem az ítéletet (Mt 3,10). Senki sem tudja megmenteni magát azzal, hogy a hívó Ábrahám utódja (Mt 3,8), megoldást csak a megtérés jelent. Akik komolyan vették igehirdetését, megkeresztelkedtek általa a Jordán folyóban. A keresztséghez a bűnbocsánat ígérete kapcsolódik. Ő csak útkészítő, és csak vízzel keresztelt, de közel van az, aki Szentlélekkel és tüllel keresztel (Mt 3,11), akiben maga Isten Fia jön el.

János követői böjtöltek, imádkoztak és szigorú kegyességet gyakoroltak (Mk 2,18–22). Jézus viszontkérdéssel válaszol arra, hogy az ő tanítványai miért nem böjtölnek. János böjtölt (Mt 11,18) és az ő követői is, a farizeusok is böjtöltek (Lk 18,12) és a tanítványaik is. Jézus azonban nem böjtölt (Lk 7,34) és az ő tanítványai sem. Ez a nagy különbség a húsvét előtti tanítványság és a húsvét utáni gyülekezet között.⁹⁴² A násznép nem böjtölhet addig, amíg velük van a vőlegény. A böjt a megtérés jele, az esküvő azonban már a megbocsátást és az üdvösséget szimbolizál-

940 GRUNDMANN, Walther: *Das Evangelium nach Matthäus*, 92.

941 Uo.

942 HAENCHEN, Ernst: *Weg Jesu*, Berlin, De Gruyter, 1968, 118. A próféták között Keresztelő János a legnagyobb. Csak neki adatott meg, hogy kortársi közelségből szólhasson a Messiásról. Azonban „Jánosnak Jézus által is elismert nagysága szükségszerűen eltöprel az újjászületés adta új élet isteni lehetősége és valósága mellett.” VARGA Zsigmond J.: Lukács evangéliumának magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata* III., 77.

ja.⁹⁴³ Keresztelő János a zsidó apokaliptika talaján áll, amikor Isten országa közelségét, a közeli fordulatot és a megtérést hirdeti.

Pál Efezusban találkozik Keresztelő János követőivel (ApCsel 19,1–7), akik még nem hallottak a Szentlélekről. János keresztsége előkészítő jellegű, Krisztus keresztségében nyeri el értelmét. János keresztsége bűnbánó keresztség (Busstaufer) volt, de az aktust követő prédikáció Jézus eljövételét készítette elő.⁹⁴⁴ Keresztelő János bűnbánó, aszketikus apokaliptikája hatással volt a közösség imádkozó, szigorú kegyességet gyakorló eszkatológiájára. Hittek Isten országa közelségében, és erősen várták Jézus parúziáját.

4.6.2.5. Zélóták eszkatológiája

A zélóták eszkatológiájának döntő vonása az, hogy a népért való áldozatnak tartották szenvedéseiket, ezzel siettették Isten országának végső eljövételét. Ez a magas hőfokon égő eszkatológiai lelkület táptalajul szolgálhatott a szeretetközösségnek, kiknek működése előkészület lehetett az „új ország” alapítására. A zélóták vallási meggyőződésükben közel álltak a farizeusokhoz, különösen a törvényhez való hűségükben. Politikájukat meghatározta, hogy Izráel egyedüli ura Isten.⁹⁴⁵ Nevük jelentése: buzgó, szenvedélyes. A szanhedrin jóváhagyása nélkül is kivégezték azokat, akik kollaboráltak a római hatalommal. Simon, a Zélóta (Lk 6,15; ApCsel 1,13) a tizenkét tanítvány egyike volt.⁹⁴⁶ Jézus nem támogatta az erőszakos fellépést a rómaiak ellen.

---

943 GRUNDMANN, Walther: *Das Evangelium nach Markus*, 87.

944 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 282.

945 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 160.

946 Valószínű, hogy elhívása előtt a zélóták pártjához tartozott. Csak Lukács nevezi Simont zélótának. Máté és Márk Kananeusnak mondja (Mt 10,4; Mk 3,18). Lehet, hogy ez arra utal, hogy Kánából származik. Valószínű azonban, hogy a sémi kananeus a görög zélóta fogalomnak a megfelelője.

4.6.2.6. *A vallási csoportok eszkatológiai törekvéseinek összefoglalása*

Messiási remények éltetése

Az újszövetségi kor zsidóságában az eszkatológia döntő jelentőségű volt. Két csoporttípus különböztethető meg.

- a. Evilági-nemzeti reménység Izrael felszabadítására nézve az ószövetségi üdvproféciaák alapján.
- a. A másik oldalon a világ végének, a halottak feltámadásának és az ítéletnek az univerzális apokaliptikus várása található, amihez az eljövendő világ reménysége kapcsolódik. Ezek a gondolatok valószínűleg perzsa hatásra vezethetők vissza.⁹⁴⁷

Egyik típus se található meg tisztán. A kozmológiai reménység is a zsidó néphez kötődik.⁹⁴⁸ Az eszkatológikus reménység összekapcsolódik a szabadító várásával, aki aztán vagy a Messiás, a nemzeti megmentő, aki ember, vagy az Emberfia, aki egy transzcendens alak, aki elvezet az apokaliptikus országba.⁹⁴⁹

A kiválasztottság tudata

A végváradalmakat erősen meghatározta Izrael kiválasztottságának a tudata.

Az apokaliptikus végvárás

A leigázott nép számára az apokaliptikus tanítás vigasztalást jelentett. Abban reménykedtek, hogy rövid időn belül véget vet nyomorúságuknak. A szenvedések az eljövendő új világban öröme válnak, a jelenleg triumfáló ellenség pedig elpusztul. Az apokaliptikában a reménység váradalmi erősen spiritualizálódnak és individualizálódnak. Az üdvösséget nem a történelmi jövőben várják, hanem a túlvilágon. A kegyesség individualizá-

947 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 176.

948 CONZELMANN, Hans: *Grundriss der Theologie des Neuen Testaments*, 25.

949 , Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 176.

lódása nemcsak a zsidó apokaliptikában, hanem a bölcsességirodalomban is általános.⁹⁵⁰

4.6.3. *A szeretetközösség eszkatológiai önreflexiója*

A közösség határozottan megállapítja, hogy az ószövetségi ígéretek beteljesedtek. Az apostolok az igazi tradíció képviselői, akik lerakták a szeretetközösség alapjait. Lukács bemutatja a folyamatosságot Izrael és az Egyház között. A csodaerők kiáradása hitelesíti az apostolok szolgálatait.

4.6.3.1. *Az ószövetségi (prófétai) ígéretekkel való azonosulás.*

A közösség eszkatológiai önreflexiójának kiindulópontja az, hogy a prófétai ígéretek beteljesedtek. A közösség számára Jézus eszkatológiai valóság volt. A Gyermek megszületett, Fiú adatott a szövetséges népnek, az uralom az ő vállán lesz, a Messiás jól fog kormányozni (Ézs 9,5). „Örökkévaló Atyának” is nevezik. Hogyan lehet a Fiú Atya? A Messiás lényegéből eredően Isten, rendelkezik Isten minden tulajdonságával. Az „Örökkévaló Atya” egy gyakori kifejezés, melyet arra használtak, hogy kifejezzék a Messiás és az idő, nem pedig a Szentháromság többi személye közti kapcsolatot. A Messiás „atyi” uralkodó. A vesszőszál kihajtott Isai törzsökéből (Ézs 11,1). Beteljesedett az ígélet, Dávid utódai közül származik a Messiás (Mt 1,1). Betlehemben született (Mik 5,1). A király diadalmasan és alázatosan érkezik. A régóta várt Királyra és Messiásra vonatkozik,⁹⁵¹ akinek „uralma tengertől tengerig ér” (Zak 9,9–10). Ez a prófécia is egyetlen képben ábrázol két eseményt. Ezeket az eseményeket az Újszövetség Krisztus két eljövételéhez sorolja, melyeket a jelenlegi kor, az egyház kora választ el egymástól.⁹⁵² Sebei árán gyógyulás

950 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 176–177.

951 Ha az ókori Közel-Keleten egy király békével jött, akkor harci ló helyett számaron érkezett.

952 A messiási birodalom egész világra kitejedő méretét jelzik ezek a kifejezések. Vö. Ézs 9,5–6; 61,1–2; Lk 4,18–21.

adatott (Ézs 53,5). A korbács, a töviskoszorú és a szegek okozta sebek eszközök lettek a hívők lelki sebeinek meggyógyításában megtérésükkor.⁹⁵³

4.6.3.2. A Feltámadott és az élő Úr legszűkebb köre.

Lukács számára a tradíció nagyon fontos. Mindkét könyvében a „kétségtelen valóságot” (Lk 1,4) akarja közölni. A szemtanúk által hagyományozott eseményeket szeretné leírni (Lk 1,2). Ennek a törekvésnek a 12 apostol Lukács által alkotott képe felel meg a legjobban.⁹⁵⁴

Ez a kép a kétszeres történelmi konstrukcióval dolgozik. Egyrészt a húsvét előtti tanítványi kört a Tizenkettőre redukálja, másrészt a Tizenkettőt a húsvét utáni apostoli körrel azonosítja.⁹⁵⁵ Lukács szerint Jézus is apostoloknak nevezi őket (Lk 6,13). Nem Lukács volt az első, aki a Tizenkettőt az apostolokkal azonosította,⁹⁵⁶ de ő volt, aki konzekvensen képviselte ezt. Célja az volt, hogy a Jézusról szóló hamis tradíciót meggátolja. Számára is az apostolság döntő kritériuma a feltámadásról való bizonyágtétel (1Kor 9,1), de Lukács csak azokat tekinti apostoloknak, akik a húsvét és mennybemenetel közti 40 nap során találkoztak a Feltámadottal (ApCsel 1,3),⁹⁵⁷ akik a kezdetektől fogva Jézus mellett voltak (ApCsel 2,21–22), akik részesültek a Feltámadott áldásában és felhatalmazásában (ApCsel 1,8–9), akik hitelesen bizonyágot tudnak tenni Jézus szavairól, tetteiről és feltámadásáról, mivel a Feltámadott nem más, mint a földi Názáreti Jézus.⁹⁵⁸

A tizenkét apostol a tiszta tradíció hordozói, akik nélkülözhetetlen láncszemet jelentenek „Jézustól az egyházhoz való átmenetben.”⁹⁵⁹

953 Jézus nagy fájdalmakat viselt a kereszten. Szenvedése és halála Isten bűn elleni haragját „elvette”.

954 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 212.

955 ROLOFF, Jürgen: i. m., 213.

956 Mk 6,30; Mt 10,2; Jel 21,14.

957 Mk 6,30; Mt 10,2; Jel 21,14.

958 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 33.

959 ROLOFF, Jürgen: *Die Kirche im Neuen Testament*, 215.

A jeruzsálemi szeretetközösség alapjait ők rakják le: „Ezek pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban” (ApCsel 2,42). Miután a hellenisták hét vezetőjét megválasztották, „az imádkozás és az ige szolgálata” volt a legfőbb feladatuk (ApCsel 6,4).

4.6.3.3. Izráel maradéka – az új szövetség népe

Lukács úgy tekintett a Tizenkettőre, mint a végidők Izráelének az ősatyáira (Lk 22,30). Mivel a közösség Lukács szerint a tökéletes Izráel, ezért a 12 apostol funkciója, mint zárt grémium, lelki funkcióját elérte. Nem véletlen, hogy a Tizenkettő, mint testület, utoljára az ApCsel 6,2–ben van megnevezve.⁹⁶⁰

Üdvtörténetet és üdvtörténeti folyamatokat kezdetektől fogva ismer a teológia: ez zsidó örökség. Hogyan tekint önmagára a közösség a feltámadás és a parúzia között? A közösség igaz Izráelnek, Izráel maradékának tekinti magát.⁹⁶¹ Pál az új teremtésről tanít. Többé nem test szerint élünk, hanem lélek szerint. Krisztus bennünk van, és mi Krisztusban.⁹⁶²

Lukács egy folyamatnak tekinti az Egyház keletkezését. A folyamatosságot látja Izráel és Isten újszövetségi népe között. Jézus, mint szabadító érkezik az ő népéhez (Mt 1,21–23). A születendő gyermek Izráel Messiása lesz:⁹⁶³ „Nagy lesz ő, és a Magasságos Fiának mondják majd; az Úr Isten neki adja atyjának, Dávidnak a trónját, ő pedig uralkodik a Jákób házán örökké, és uralkodásának nem lesz vége” (Lk 1,33–34). Máténál Jézus eljövetele rejtett marad a nép számára, Lukácsnál azonban nyilvánvalóan észrevehető. Mária örömmel hirdeti: „Felkarolta szolgáját, Izráelt, hogy

960 ROLOFF, Jürgen: i. m., 215–216.

961 CONZELMANN, Hans: *Grundriss der Theologie des Neuen Testaments*, 160.

962 Uo.

963 ROLOFF, Jürgen: i. m., 192. Izráel megváltását követi az egész világ megváltása. A születendő gyermek nevei beszédek (Jézus – szabadító. Immánuel – velünk az Isten). A Messiás egész életének a tartalmát programszerűen meghatározzák. Vö. VARGA Zsigmond J.: Máté evangéliumának magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata* III., Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 8–9.

megemlékezzék irgalmáról” (Lk 1,54). Zakariás áldotta Izráel Istenét, hogy „meglátogatta népét” és erős üdvözítőt támasztott Dávid házából (Lk 1,68–69). Izráel kegyesei, Simeon és Anna, örömmel köszöntötték a templomban a Gyermeket, aki Izráel dicsőségére jelent meg (Lk 1,32). A tizenkét éves Jézus az Atya házának nevezi a templomot, amit saját otthonának tekint (Lk 1,49).

Megszorítás is megfigyelhető a prófétai igehirdetésben. Szintén Simeon jövendölte: „Íme, ő sokak elesésére és felemelésére adatott Izráelben” (Lk 1,34). Csak a nép egy része fogja tehát a Messiást hitben elfogadni.⁹⁶⁴ Az Újszövetség népe összegyűjtésének feltétele csak húsvét után adatik meg. A közösség a közeli basileia népének tekintette magát.

4.6.3.4. *A Lélek kiáradásának végidei jele – a „csodanyelvek” élménye.*

„A Lélek az örökkévalóság szikrája az emberben. Ellentétben az-
zal a gnosztikus nézettel, amely szerint az emberben eleve benne
van a lélek szikrája; ez Isten ajándéka.”⁹⁶⁵

A Lélek kiáradását szélben és tűzben, apokaliptikus hasonlat-
tal írja le Lukács. „A mennyei hallhatatlan és láthatatlan hallha-
tóvá (zúgás mint...) és láthatóvá (nyelvek szerint...) válnak.”⁹⁶⁶
A Lélek kitöltetése „hirtelen” és az „égből” történik, hallást és
látást idéz elő. Az eksztatikus élmények után jön a teológiai ér-
tékelés: „Mindnyájan megteltek Szentlélekkel” (ApCsel 2,1–4).
A glosszolália eksztatikus beszéd érthetetlen nyelven, a Lélek
adománya, karizma (1Kor 12,12).⁹⁶⁷ A „csodanyelvek” élményé-
nek titka, hogy pünkösdkor mindenki „a maga nyelvén hallotta
őket beszélni” (ApCsel 2,6). A különféle nyelveken való beszéd
annak a jele, hogy Isten minden emberre kijelentette királyi ígé-

964 ROLOFF, Jürgen: i. m., 194.

965 THEISSEN, Gerd: *Az öskeresztyénség élményvilága és magatartásformái* (ford. Szabó Csaba), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2008, 112.

966 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* I., 99.

967 PESCH, Rudolf: i. m., I. 104.

retét. Felkészíti a tanítványokat a szólásra, a nyelvi különbségek legyőzésére. Régi írásmagyarázatok halláscsodára gondolnak, itt azonban a beszéd csodájáról, végidei „csodanyelvekről” van szó.⁹⁶⁸ Beteljesedett a prófécia (Jóel 3,1–5). Valósággá lett Jézus ígérete (Jn 14,16; 16,7). A Lélek kiáradása az új korszak nyitánya, a végidők jele.

4.6.3.5. A csodaerők áradása, mint a végidei történések igazolása

A csodák a Szentlélek kitöltetésének a hatását igazolják, és az apostolok munkáját hitelesítik.

Összefoglaló feljegyzések a csodákról

„Az apostolok által sok csoda és jel történt” (ApCsel 2,43; 5,12).

Péter árnyéka által gyógyultak meg a betegek (5,15).

Betegek és tisztátalan lelkektől gyötörtek gyógyultak meg (5,16).

István „nagy csodákat és jeleket tett a nép között” (6,8).

Fülöp munkáját jelek kísérik: Megszállottak és bénák gyógyultak meg (8,6–8).

Fülöp által „jelek és csodák történnek” (8,13).

Pál és Barnabás által jelek és csodák történtek (14,3).

„Isten pedig nem mindennapi csodákat tett Pál keze által” (19,11).

A Pál testén levő kendőknek és kötényeknek is gyógyító ereje volt (19,12).

Pál Málta szigetén gyógyított (28,9).⁹⁶⁹

Részletes csodaelbeszélések

A sánta aranynál és ezüstről többet kap, a gyógyító Jézussal, a Szentlélek erejével kerül kapcsolatba, így kapja meg a nyomorúsága megszüntetéséhez a szükséges életerőt (ApCsel 3,1–10). Nemcsak az apostolok munkáját kísérik csodák.

968 JERVELL, Jacob: *Die Apostelgeschichte*, 135.

969 PESCH, Rudolf: i. m., I., 142.

Anániás és Szafira halála, büntető csoda (5,1–11).
 Az apostolok fogságból való kiszabadulása (5,17–26).
 Anániás meggyógyítja Saul szemét (9,17–19).
 Péter meggyógyítja a béna Éneászt (9,32–35).
 Péter feltámasztja Tábitát (9,36–43).
 Péter kiszabadul a börtönből (12,6–19).
 I. Heródes Agrippa halála, büntető csoda (12,20–23).
 Pál meggyógyít egy sántát Lisztrában (14,8–10).
 Pál meggyógyítja a jövendőmondó lányt, exorcizmus (16,16–19).
 Pál és Szilász Filippiben kiszabadul a börtönből (16,25–40).
 Eutikhoszt feltámasztja Pál (20,7–12).
 Pál kezébe mart egy vipera, de nem lett semmi baja (28,3–6).
 Publiusz apját lázrohamokból és vérhasból gyógyítja meg Pál
 (28,7–8).⁹⁷⁰

A csodaerők áradása a végidei történéseket igazolják. A közösség eszkatológikus módon fogadta és értékelt ezeket a csodákat.

4.6.4. *A szeretetközösség eszkatológiai orientációja (reményei)*

A közösség szilárd hittel várta Jézus parúziáját. Nem okozott nagy törést az időponttal kapcsolatos váradalmak változása. Fontos szerepet játszik tanításukban az ítélettartás Izráel és az egész világ fölött.

4.6.4.1. *Jézus parúziájának a várása*

Az újszövetségi eszkatológia fontos jellegzetessége a Jézus parúziájának időpontjával kapcsolatos váradalmak módosulása. A hangsúly a közeli váradalomról egyre inkább a távoli jövőre kerül. A legfontosabb fejlődési szakaszok ezen a téren: a Jézus eszkatológiájából való átmenet az ösgyülekezetébe, majd a pogánykeresztyén gondolkozásba.

970 PESCH, Rudolf: *Die Apostelgeschichte*, I. 144–145.

Jézus tanítása a parúziáról

Jézus Isten országa eljövételét hirdeti meg: „Betelt az idő, s elközelített már az Isten országa” (Mk 1,15). A kérdés az, hogy Isten országa a jövőben bekövetkező esemény, vagy Jézus személyében már jelen van? Jézus inkarnációjával közel jött Isten országa, ezzel megnyitotta a jövőt, ami teljesen Isten kezében van.⁹⁷¹ A „már most” és a „még nem” feszültségéről van szó. Az eljövendő világ jelen van az ő személyében, de csak elrejtetten. A messiási titkot csak húsvét után mondhatják el a tanítványok (Mk 9,9). A határidő kiszabása az apokaliptikus gondolkodásban nem ismeretlen (Dán 12,4–9).⁹⁷² A megújult világ Jézus visszajövetelkor jön el, „amikor az Emberfia beül dicsőségének királyi székébe” (Mt 19,28). Jézus tanítványait az ő követőinek nevezi. Ámen bevezetéssel szól a *παλιγγενεσία*. A zsidó nép is várta a világ apokaliptikus megújítását az eljövendő aionban.⁹⁷³ „Krisztus egyházának az a feladata, hogy egész szolgálatával »előlegezze« a jövőnek ezt a rendjét már itt a földön.”⁹⁷⁴

A szeretetközösség élő hittel várta Jézus parúziáját

Jézus halála és feltámadása után újra kellett értelmezni a váradalmakat. A legfontosabb tényező, hogy pünkösd után megalakul a Jézust követő gyülekezet, a magát eszkatológikus közösségnek értelmező szervezett közösség. Péter szavai visszhangra találtak: „Térjete meg és keresztelkedjete meg valamennyien Jézus Krisztus nevében... Szabaduljatok meg végre ettől az elfajult nemzedéktől” (ApCsel 2,37–40). A közösség a végidők igaz Izráele.⁹⁷⁵ A vagyonközösséget alkotó közösség élő hittel várta vissza Jézust. A Salamon-csarnokban Péter bűnbánattartásra szólítja fel

971 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Markus*, 52.

972 GRUNDMANN, Walter: i. m., 243.

973 GRUNDMANN, Walter: *Das Evangelium nach Matthäus*, 435. Péter szinte benyújtja a számlát. Jézus most is kiigazítja a tanítványok gondolkodását. Rámutat a jelen és a jövő viszonyának helyes értelmezésére: ami a jelenben értéknek tűnik, a jövőben semmivé válik.

974 VARGA Zsigmond J.: *Máté evangéliumának magyarázata*, 30.

975 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 23.

a népet (ApCsel 3,19–21). Nem arról van szó, hogy Izráel megtérése az üdvözítő eljövételét meggyorsítja.⁹⁷⁶ A megtértek számára a „felüdülés ideje jön el”, azáltal, hogy Isten Messiásként küldi el Jézust. Jézus parúziája Isten általi „küldésben” valósul meg. Jézus első eljövetele testetöltésekor történt (Gal 4,4), a parúziáig pedig az ég fogadja be Jézust. Arról nincs szó, hogy az ég Jézus megőrző helye, sem arról, hogy a Feltámadott aktivitása csak a parúziakor kezdődik el.⁹⁷⁷ Conzelmann szerint Lukács nem hangsúlyozza azt, hogy Isten országa közel van, csak abban biztos, hogy az ország eljön, de eljövételének időpontja ismeretlen.⁹⁷⁸

4.6.4.2. Ítélettartás Izráel és más népek fölött

Az ítélettartás központi jelentőséggel bír a közösség eszkatológiai rendszerében. Az emberek kemény szíve miatt Isten haragja összegyűlik, mint egy nagy víztározóban a harag napjára, amikor kizúdul majd igazságos ítéletében.⁹⁷⁹ „Mindenkinek cselekedetei szerint fog megfizetni” (Róm 2,5–6). A bölcsességirodalomból származik ez a gondolat (Péld 24,12). Isten ítélete igazságos (Róm 2,2), mert nem személyválogató (Róm 2,11).

Az ítélet elkerülhetetlen: „mindnyájan oda fogunk állni Isten ítélőszéke elé” (Róm 14,10). Vannak írásmagyarázók, akik úgy gondolják, hogy Isten ítélőszéke csak a hívőkre vonatkozik. Helyesebb azonban úgy értelmezni ezt az igét, hogy a hívőnek és a hitetlennek is oda kell állni a Bíró elé.⁹⁸⁰ Isten „maga elé állít” (2Kor 4,14).

„Leplezetlenül kell odaállnunk a Krisztus ítélőszéke elé” (2Kor 5,10). Nem meztelenséget jelent, hanem azt, hogy manifesztálódik az, ami eddig rejtett volt. Az ítélet során átvilágítás történik.

976 ROLOFF, Jürgen: i. m., 77.

977 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 77.

978 CONZELMANN, Hans: *Grundriss der Theologie des Neuen Testaments*, 161.

979 Vö. Zsolt 62,13.

980 Mivel Pál a Rómában élő keresztyéneknek ír (Róm 1,7), és magát is közéjük veszi, csak az Úrban hívőkre vonatkozik.

Hívők ne pereskedjenek egymással, ne menjenek világi bíróságra, oldják meg vitás ügyeiket a gyülekezeten belül, hiszen a gyülekezet egyszer majd a világ és az angyalok felett is ítéletet tart (1Kor 6,1–3). Pál itt a zsidó apokaliptika talaján áll, aki próféciát mond Krisztusról és az ő gyülekezetéről, akik elfoglalják a királyságot, és az utolsó napon megítélik a világot (Dán 7,22).⁹⁸¹

4.6.5. *A szeretetközösség teológiai-eszkatológiai tevékenysége*

A Q-forrás hűségesen megőrzi Jézus tanításának a szavait. Elképzelhető, hogy Máté és Lukács Márk mellett egy másik forrást, a Logia-forrást is használta. A szeretetközösségnek a Logia-forrás alakításában is lehetett szerepe. Tudatos teológiai munkásságuk megnyilvánul abban is, hogy a Q-forrásban nem a hamar visszajövő Jézus képét láthatjuk.

4.6.5.1. *A kétforrás-elmélet*

Ugyanaz a perikópa gyakran megtalálható mind a három szinoptikus evangéliumban, ezeket nevezzük tripla hagyománynak.⁹⁸² A tripla hagyományban gyakran megegyezik az anyag sorrendje. Ahol nem egyeznek, ott gyakran követi Márkot Máté vagy Lukács.

Márk evangéliumának körülbelül 90%-a megtalálható Máténál, és Márk több mint 50%-a Lukácsnál. A közös anyagban csaknem 50%-os a szó szerinti egyezés. Máté és Lukács evangéliuma között ott is vannak azonosságok, ahol nincs Márk-párhuzam. Nagyon tanulságos a Mt 3,1–12 és a Lk 3,1–18 összehasonlítása. Mindkettő a Mk 1,2–6-ra támaszkodik, de aztán Márktól eltérően közlik Keresztelő János prédikációját. Közben a megszólítottak nem azonosak: a Mt 3,7-ben a farizeusok és a

981 FASCHER, Erich: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 170. Pál a nagyobbbról kezdve a kisebb felé halad. Ha a gyülekezet tagjai egykor a világ és az angyalok felett is ítélkezni fognak, akkor mennyivel inkább méltók arra, hogy a hétköznapi ügyekkel kapcsolatban is ítéletet hozzanak.

982 SANDERS, Ed Parish – DAVIES, Margaret: *Studying in the Synoptic Problem*, London, SCM Press, ³1992, 53.

szadduceusok, a Lk 3,7-ben pedig a nép. A prédikáció tartalmát azonban mindkét evangélista csaknem azonos szavakkal adja vissza. Conzelmann szerint ez azzal magyarázható, hogy Máté és Lukács Márk mellett még egy második forrást használt.⁹⁸³ Jézus megkísértésének a történetében is sok szószerinti egyezés van (Mt 4,1–11; Lk 4,1–13). Nagy a hasonlóság a Hegyi Beszéd (Mt 5–7) és a mezei prédikáció (Lk 6,20–49) között is. A mezei prédikáció sokkal rövidebb, de azok a mondatok, amelyek nem találhatók meg a mezei prédikációban, olvashatók Lukács evangéliumában más helyen és teljesen más összefüggésben. A legegyszerűbb magyarázat az, hogy volt egy forrás, amit Máté és Lukács egymástól függetlenül használt. Ezt a Márk melletti második forrást a szakirodalom Q-forrásnak vagy Logia-forrásnak nevezi, mivel főleg Jézus szavait tartalmazza, de elbeszélő részei is vannak.⁹⁸⁴ Egyetlen kézirat sem közli. Az irodalmi kutatások szerint görög nyelven terjedt, de nem lezárt mű, hanem az anyaga egyre bővült.

A kétforrás-elmélet onnan kapta nevét, hogy alaptézise szerint Máté és Lukács használta Márkot és a Q-forrást. A kétforrás-elméletet C. H. Weisse dolgozta ki 1838-ban.⁹⁸⁵ Klasszikus formáját Holtzmann monográfiájában kapta 1863-ban.⁹⁸⁶ A hipotézis fő tétele, hogy az evangéliumok között irodalmi függőség van, de Máté és Lukács nem ismerte egymás evangéliumát. Ha igen, akkor jobban megegyezne a közös anyaguk elhelyezése.

A Q-forrás írásbeliségét vonja kétségbe az, hogy a Máté és a Lukács által használt Q-anyagnak egészen más a sorrendje: Máté az egész evangéliumban elosztva közli, Lukács pedig két nagy egységbe tömöríti (Lk 6,20–7,35; 9,57–13,34). Úgy tűnik, hogy

983 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 71.

984 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 72.

985 WEISSE, Christian Hermann: *Die Evangelische Geschichte kritisch und philosophisch bearbeitet*, (Classic Reprint), London, Forgotten Books, 2018.

986 HOLTZMANN, Heinrich Julius: *Die synoptische Evangelien: Ihr Ursprung und ihr geschichtlicher Charakter*, Leipzig, W. Engelmann, 1863.

a logionok sorrendjét Lukács őrizte meg pontosabban, viszont a nyelvét Máté őrizte meg hűségesebben. A Q anyagának sorrendjét Lukács világosabban megőrizte, mint Máté. Conzelmann szerint elképzelhetetlen, hogy ugyanazt a forrást Máté és Lukács ennyire különböző módon használta volna fel.⁹⁸⁷ Márk evangéliumának a használatában egészen más a helyzet, hiszen néhány esettől eltekintve, az átvett anyag sorrendje változatlan. A Q-forrásban találjuk a „szegények evangéliumát”.⁹⁸⁸

Kritikák a kétforrás-elmélettel kapcsolatban.

A kétforrás-elmélet akkor válik sebezhetővé, ha arra utaló jeleket találunk, hogy Máté és Lukács nem teljesen független egymástól. Ha Lukács ismerhette Máté evangéliumát, akkor felesleges a Q feltételezése. Sanders és Davies szerint valószínűsíthető, hogy Lukács használta Mátét.⁹⁸⁹

A kétforrás-elméletnek a *minor agreements* (kis egyezések) jelenségével is számolnia kell. Ha egy perikópa megvan mindhárom szinoptikus evangéliumban, de a perikópán belül egy nyelv-tani alak vagy kifejezés úgy szerepel, hogy Máté és Lukács egymással megegyezik, de ők nem egyeznek meg Márkkal. Hogyan lehetséges az, hogy amikor forrásuktól eltérnek, akkor egymással éppen megegyező kifejezést tartalmaznak? Csaknem minden tripla hagyományban van ilyen megegyezés.⁹⁹⁰

987 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 73.

988 BOLYKI János: *Teológia a szószéken és a katedrán*, 124. Ez a forrás szólal meg az első boldogmondásban. Lukácsnál a szöveg egyértelmű, mert a „szegények” mellett nincs jelző (Lk 6,20). A Mt 5,3 viszont örök fordítási gond: „Boldogok a lelki szegények.”

989 SANDERS, Ed Parish – DAVIES, Margaret: *Studying in the Synoptic Problem*, 67.

990 Ulrich Luz Máté kommentárjában a kétforrás-elmélet alapján dolgozik. Minden perikópa előtt jelzi a Q részt, de a problémát jelentő *minor agreements* eseteket is. LUZ, Ulrich: *Das Evangelium nach Matthaus*. EKK I/1, I/2, I/3, I/4, Zürich, Benziger Verlag; Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, ⁵2002, ²1996, 1997, 2002.

Az irodalmi függőség tézise mellett számolni lehet azzal a másik lehetőséggel is, hogy az evangéliumokban megbízható, külön csatornákon megőrzött hagyományok állnak előttünk. Az evangélisták között lehettek szemtanúk, és ki-ki mást tartott fontosnak kiemelni a hagyományból.⁹⁹¹ A kétforrás-elmélet hipotézise nélkül írta Darrell L. Bock kétkötetes Lukács kommentárját.⁹⁹²

A kétforrás-elmélet védelmével kapcsolatban több megoldás is született: átfedések vannak Márkban és a Q-ban. Abból adódnak Máté és Lukács egyezései, hogy mindketten használták a Q-forrást. Ugyanúgy szerkesztették Márkot, s ez véletlen egyezés. Máté és Lukács is felhasználta a szóbeli hagyományt, melynek Márk szövegével lehettek átfedései.⁹⁹³ Hengel szerint talán még mindig a kétforrás-elmélet marad a legelfogadhatóbb magyarázat azokra az egyezésekre, amelyek Mátéban és Lukácsban is megtalálhatók, viszont Márkból hiányoznak. Annak a lehetőségét sem szabad kizárni, hogy egynél több írott forrás is létezhetett, és éltek a szóbeli hagyományok is.⁹⁹⁴

Dublettek

Máté és Lukács evangéliumában is található dublettek; Jézusnak ugyanazon szavai különböző helyen kétszer olvashatóak. Ezeket először Márk evangéliumából veszik át, majd pedig a Q-forrásból. A Lk 8,16–18 Márkot követve (4,21–25) azonos sorrendben közöl három mondást. A Lk 8,16 másodszor a Lk 11,33-ban fordul elő, ami valószínűleg a Q-forrásból származik. További példák is megfigyelhetők. A Lk 8,17 (Mk 4,22) a Lk 12,2-ben is megtalálható, ami csaknem megegyezik a Mt 10,26-tal. A Lk 8,18 (Mk 4,25) a Lk 19,26-ban is olvasható. Ezt az igét Máté is kétszer hagyományozza (13,12; 25,29).

991 BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, 122.

992 BOCK, Darrell L.: *Luke*

993 STREETER, Burnett Hilmann: *The Four Gospels: A Study of Origins*, 293–331.

994 HENGEL, Martin: *The Four Gospels and the One Gospel of Jesus Christ*, Harrisburg, Trinity Press International, 2000, 169–186.

Nemcsak szóduplettek, hanem egész beszédduplettek is vannak. A Mt 10-ben található tanítványokat kiküldő beszéd alapja a Mk 6,7–13. Lukácsnál két kiküldő beszéd található. A Lk 9 lényegében a Márk szövegének felel meg, a Lk 10 pedig a Máté szövegének. Megállapítható, hogy a tanítványokat kiküldő tudósításoknak két forrása van: Mk és Q. Míg Lukács mind a kettőt külön közli, addig Máté a kettőt egybeépítve egy nagy beszédet közöl.⁹⁹⁵ Máté más esetben is Márkból, a Q-forrásból és külön anyagból építi fel nagy egységgé beszédanyagát (Mt 24).

A Q mint írásbeli forrás

A Q-forrás valószínűleg írásos formában is létezhetett, de azt nagyon nehéz rekonstruálni. Terjedelmét csak megközelítőleg lehet megállapítani. A logionok mellett elbeszélő anyagot is tartalmaz (Jézus megkísértése, a kapernaumi százados...).

Irodalmi értelemben nem evangélium, mivel a passió történetét nem tartalmazza, de nem zárható ki, hogy nem is ismeri a passiót. „A gyülekezet számára készült vigasztaló irat, amelyben a keresztről és a feltámadásról szóló kérügma ismert volt.”⁹⁹⁶

A Lk és a Mt alapján a Q-forrás alábbi vázlatos anyaga állítható össze.⁹⁹⁷

Keresztelő János prédikációja	Lk 3,7–17	Mt 3,7–12
Jézus megkísértése	Lk 4,2–13	Mt 4,2–11
Mezei prédikáció	Lk 6,20–49	Mt 5–7

995 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 74. Az aposoli névsor, a tanítványok kiküldése, eligazítása, bátorítása és figyelmeztetése Máté szerkesztői munkája során kerül egy egységbe. A tanítványok kiküldése részesedés Krisztus küldetésében.

996 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 76. Valószínű, hogy azért nem szerepel a Q-forrásban a keresztről és a feltámadásról beszámoló, mert ezt a gyülekezet jól ismerte.

997 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 76–77., Vö. POLAG, Athanasius: *Fragmenta Q Textheft zur Logienquelle*, Neukirchen-Vluyn, Neukircher Verlag, 1982.

A kapernaumi százados	Lk 7,1–10	Mt 8,5–13
Keresztelő János	Lk 7,18–35	Mt 11,2–19
Jaj- és hálaszavak	Lk 10,13–15.21–24	Mt 11,21–27
Az imádságról	Lk 11,2–4.9–13	Mt 6,9–13; 7,7–11
Belzebub	Lk 11,14–23	Mt 12,22–30
A tisztátalan lélek visszatérése	Lk 11,24–26	Mt 12,43–45
Jézus beszéde a farizeusok ellen	Lk 11,39–51	Mt 23,4.23–25. 29–36
Bátorítás vallástételre	Lk 12,2–12	Mt 10,26–32
A gondviselésről	Lk 12,22–59	Mt 6,19–34; 24,43–44
Példázatok	Lk 13,18–30; 14,15–35	Mt 13,1–58
Ítéletmondás Jeruzsálem felett	Lk 13,34–35	Mt 23,37–39
Eszkatológia	Lk 17,22–37	Mt 24,26–28.37–41
A tálentumok	Lk 19,12–27	Mt 25,14–30

Az eszkatológia nemcsak a Q-forrásban az utolsó tanítási egység, hanem a Márk evangéliumában is Jézus tanításának a végén található (Mk 13), de a Didakhéban is. A páli levelekben is hasonló a tendencia, a levelek végére kerül az eszkatológia (1Kor 15; 1Thessz 4,5).

4.6.5.2. A Q-forrás alakítása

Valószínű, hogy a szeretetközösség teológiai-eszkatológiai tevékenységet is végzett. Elképzelhető, hogy a Logia-forrás alakításában is volt szerepe. Schweizer szerint számolni kell azzal, hogy a Q-gyűjtemény időközben növekedhetett is.⁹⁹⁸ Mivel a Q-forrás a passiót nem tartalmazza, nincs is benne kifejezett passió-kérüg-

998 SCHWEIZER, Eduard: *Teológiai bevezetés az Újszövetségbe* (ford: GROMAN András), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2004, 41. Vö. HERCZEG Pál: *Krisztusról és az egyházzól*, 19. Egy pogánykeresztyén redakció is ala-

ma, hiányoznak az utalások Jézus keresztségére és feltámadására.⁹⁹⁹ Ezért Jézusra sohasem használja a Messiás (Krisztus) titulust, mivel az öskeresztyének azt a szenvedő Jézusra vonatkoztatták, hanem az Emberfia titulust részesíti előnyben.¹⁰⁰⁰ Jézus nem harcos Messiás, akit főleg a zélóták vártak. A Dán 7-ben az Emberfia az ég felhőin jelenik meg, és leváltja a világtörténelem egymást követő birodalmait. Az evangéliumokban három képe jelenik meg az Emberfiának: 1. az eszkatológikus, a dicsőségben visszatérő, 2. a szenvedő és halálba menő, 3. a rejtett dicsőségében is hatalmát gyakorló Emberfia.

A Q-forrás hűségesen megőrzi Jézus tanításának egykori szavait (Lk 12,8–12).¹⁰⁰¹ Ezek a szavak Jézus feltámadása által lettek hitelesek. A szeretetközösség bizonyoságot tesz a Feltámadotról, és tanításainak engedelmeskedik.

A Q-forrás úgy várja Jézus parúziáját, hogy a részletekbe nem bonyolódik bele (Lk 12,39–40). A szeretetközösség tevékenységét érhetjük itt is tetten, hiszen túlfűtött rajongás nélkül várták Jézus visszajövetelét. Felkészült szívvel és lélekkel várták az Emberfiát.¹⁰⁰²

4.6.5.3. A Q-forrás eszkatológiai anyagának specifikálása

A Q-forrás keletkezési ideje és helye ismeretlen. Néhány fontos dolog azonban kijelenthető. A Q-forrás nem a feltétlenül hamar visszajövő Jézus képét tárja elénk. Ebben a szeretetközösség ta-

kíthatta a szöveget. A Q-forrás nem egy zárt irat, hanem egy növekedő tradícióréteg.

999 SCHWEIZER, Eduard: i. m., 42.

1000 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 77.

1001 Jézus bátorít a vallástételre. Követőit nem hagyja magukra, szájukba adja a megfelelő szavakat. Megajándékozza őket megfelelő bölcseséggel és erővel.

1002 Szüntelenül készen kell állni, mert Jézus visszajövetele kiszámíthatatlan. Egy tolvaj se jelzi előre a rablás időpontját. Ennyire elképzelhetetlen, hogy Jézus előre jelezné dicsőséges visszajövetelének a pontos idejét. A várakozásban éberségre és hűségre van szükség.

pasztalata és tudatos teológiai munkája is megnyilvánul: „Azon a napon jön meg annak a szolgának az ura, amelyen nem várja, és abban az órában, amelyben nem gondolja” (Lk 12,46). A közösség tagjainak nagy üldözésekkel kell számolniuk: „hogyan számot adjon ez a nemzedék minden próféta véérért, amelyet kiontottak a világ kezdete óta” (Lk 11,50). Conzelmann szerint megállapítható, hogy a Q-forrás nem sokkal Márk evangéliuma előtt keletkezhetett, nem sokkal Jeruzsálem Kr. u. 70-ben való lerombolása előtt. Ebben az időszakban feltétlenül számolnunk kell a szeretetközösség aktív teológiai tevékenységével. A helyszín tekintetében szóba jöhet a Genezáret-tó vidéke,¹⁰⁰³ esetleg még Jeruzsálemre lehet gondolni.

1003 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 77. Conzelmann szerint a legvalószínűbb, hogy a Genezáret-tó környékén keletkezett, hiszen a legtöbb csodája Korazimban, Bétsaidában és Kapernaumban történt (Mt 11,20–24).

5. A szeretetközösség megszűnése

A szeretetközösség megszűnését előidézte az üldözések felerősödése és a gyengülő közösségi élet. Egyre inkább a pogánykeresztényének segítségére szorultak. A zsidó fanatizmus felerősödése a római hadsereg támadását és Jeruzsálem elestét vonta maga után. A közösség tagjai valószínűleg elmenekültek Jeruzsálemből és Júdeából, az otthon maradtak pedig meghaltak a templom hegyen.

5.1. Az üldözések felerősödése

Az üldözés a keresztyéneket ért nyílt vagy burkolt támadások összessége, amelyet hitük vállalásáért szenvedtek el. Az üldöztetés részesedés Jézus sorsában, akit Heródes már mint gyermeket meg akart ölni (Mt 2,16–18). A Hegyi Beszédben boldognak mondja az övéit, akiket az igazságért üldöznek (Mt 5,10).

A szeretetközösség tagjai nem keresték az összeütközést a világi hatalommal. Jézus szavait komolyan vették: „Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené” (Mt 22,21)! John Stott Colin Hermer munkájára hivatkozva I. Heródes Agrippa Jakabot, Zebedeus fiát, 43-ban vagy 44-ben végeztette ki (ApCsel 12,1–2).¹⁰⁰⁴ Pétert is meg akarta öletni, de ő csodálatosan kiszabadult a börtönből, és elhagyta Jeruzsálemet (ApCsel 12,3–17).

A jeruzsálemi gyülekezet az apostoli zsinat után is főleg zsidókeresztény közösség volt, igyekeztek megtartani a törvény előírásait. A Péter helyére lépő Jakab kezdetben nagy népszerűségnek örvendett, hiszen a törvény iránti buzgóság jellemezte. A zsidó háború előtti időszakban a zélótizmus, a zsidó nacionaliz

---

1004 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 15. vö. HEMER, Colin: *The Book of Acts in the Setting of Hellenistic History*, Tübingen, Mohr, 1989, 159–175, 251–270.

mus megerősödése során egyre keményebb nyomás, üldözés alá került a közösség.¹⁰⁰⁵

Josephus Flaviustól tudjuk, hogy miután Festus meghalt, a császár Albinuszt nevezte ki prokurátornak. Mielőtt elfoglalta volna hivatalát, II. Annás főpap, aki „vakmerő természetű ember volt, és a szadduceusok felekezetéhez tartozott”, kivégeztette Jakabot, az Úr testvérét.¹⁰⁰⁶ Goppelt is azt írja, hogy Jakab nem a zsidók törvény iránti rajongásának, hanem a szadduceusok bizalmatlanságának esett áldozatul.¹⁰⁰⁷ Euszebiosz szerint azért fordultak a zsidók Jakab ellen, mivel Pál a császárhoz fellebbezett, és Rómába vitték. Így az ellene kitervelt összeesküvésüket nem tudták végrehajtani.¹⁰⁰⁸ Jakabot „Igaz”-nak nevezték, mivel rendszeresen térdre borulva imádkozott, népe számára bűnbocsánatért esedezett. Olyan kemény volt a bőr a térdén, mit a tevéé.¹⁰⁰⁹ Követelték tőle, hogy tagadja meg a hitét, ő azonban a templom párkányán állva megvallotta, hogy Jézus az Isten Fia. Amikor sokan hittek bizonyágtételének, a főpap emberei letaszították és megkövezték.¹⁰¹⁰ Josephus Flavius arról is beszámol, hogy másokat is kivégeztek Jakabbal együtt, akiket törvénysértéssel vádoltak.¹⁰¹¹ Conzelmann szerint Jakab megkövezése 62-ben történt.¹⁰¹²

Az üldözés a szeretetközösségre is kiterjedt.

1005 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 427.

1006 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 571.

1007 GOPPELT, Leonhard: *Die apostolische und nachapostolische Zeit*, 40.

1008 Euszebiosz egyháztörténete, 85.

1009 Euszebiosz egyháztörténete, 86.

1010 Euszebiosz egyháztörténete, 87–88.

1011 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 571. Vö. GOPPELT, Leonhard: i. m., 40.

1012 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: i. m., 427.

5.2. *A gyengülő és „lappangó” közösségi élet*

A közösségi élet eszménye a 60-as évek elejére megfakult. Ez nem csoda, hiszen három évtized nagyon hosszú időszak. Az új generáció már fontosabbnak tartotta a családi életet. Az egyenlőség eszményét már nem tartották annyira lényegesnek, mint az első generáció tagjai. Valójában az üldözés felerősödése is gyengítette a közösségi életet.

5.3. *Az adományok hiánya és a páli pogánykeresztyének segítsége*

A szeretetközösség megszűnéséhez vezetett az is, hogy újabb nagylelkű adományokról nem olvashatunk. A termelést valószínűleg nem végző közösség egyre nehezebb anyagi helyzetbe került. A júdeai éhínség (ApCsel 11,28) is nagy hatással volt a közösségre. Teljesen elszegényedtek, adományokra vártak.

Kezdetben az antiókhiai gyülekezettől kaptak támogatást (ApCsel 11,28–30), később a páli pogánykeresztyén gyülekezetek segítségére szorultak. Az oszlopapostolok valószínűleg az apostoli zsinaton (ApCsel 15) kérték Páltól és Barnabástól, „hogy emlékezzünk meg a szegényekről” (Gal 2,10). Oepke szerint a „szegények” kifejezés a jeruzsálemi közösséget jelöli.¹⁰¹³ A Róm 15,26-ban már teljesen egyértelmű a megfogalmazás: „Makedónia és Akhája ugyanis jónak látták, hogy gyűjtést rendezzenek a jeruzsálemi szentek szegényeinek.” A 2Kor-ban két fejezetben (8–9) ír Pál az adakozás előkészületeiről és rendjéről.

Pál Félix helytartó előtti védekezésében is beszél arról, hogy adományokat hozott Jeruzsálembe (ApCsel 24,17). Pál fogságba kerülése után (58) valószínűleg megszűntek ezek a támogatások. Külső segítség nélkül tehát a közösség nem tudta fenntartani magát.

1013 OEPKE, Albrecht: *Der Brief des Paulus an die Galater*, 85.

5.4. A zsidó fanatizmus felerősödése (66–70)

A zsidók önálló népként, saját törvényeik szerint akartak élni. Bright szerint sokan hittek abban, hogy a júdaizmus jövője az agresszív nacionalizmus.¹⁰¹⁴ Persze nem voltak ebben egységesek. A szadduceusok készségesen együttműködtek a római helytartókkal, és a farizeusok is óvatos magatartást folytattak a lázadókcal szemben, a zsidó fanatizmus mégis egyre erősödött.

Júdea, a Római Birodalom egyik tartományaként sokat szenvedett a Kr. u. I. században. Az ellenállás élén a zélóták álltak: Galileai Júdás és a farizeus Cádók (ApCsel 5,37) alapította ezt az irányzatot, a Kvirinius-féle census idején.¹⁰¹⁵ Azzal érveltek, hogy a népszámlálás az adókivetés alapja, és ezzel a rómaiak rabszolgává teszik őket, ezért fel kell lázadni ellene. A következő évtizedekben a zélóták táborra egyre növekedett, fanatizmusuk a zsidó háború kitöréséhez vezetett. Galileai Júdás utódja (fia vagy unokája) Menahém, aki a nagy háborúban a zsidók egyik vezetője volt.

Gessius Florus prokurátor kegyetlenségeivel háborúba hajszolta a zsidókat, amikor 66-ban a jeruzsálemi templom kincstárából 17 talentum aranyat elvett. Flavius leírja, hogy a nép azzal gúnyolta a prokurátort, hogy adományokat gyűjtöttek a „szegény, szerencsétlen Florus számára”.¹⁰¹⁶ Amikor a katonák sok embert kivégeztek, megkezdődtek a harcok. A nép átvette az uralmat a templom-hegy felett. A maszadai erődítményt¹⁰¹⁷ is elfoglalták a felkelők. A császár tiszteletére bemutatott áldozatokat abbagyták a jeruzsálemi templomban, felégették II. Heródes

1014 BRIGHT, John: *Izrael története* (ford. Domján János), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2001, 453.

1015 FLAVIUS, Josephus: *A zsidók története*, 498–501.

1016 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 189–194.

1017 A Holt-tenger nyugati partján, Engeditől mintegy 15 km-re, egy 441 méter magas hegyen található erődítmény. Az ókori világ legnagyobb erődítményei közé tartozott. A hegycsúcs csak egyetlen helyen volt megközelíthető.

Agrippa király és Anániás főpap palotáját. Pár nap múlva Anániást kivégezték.¹⁰¹⁸

A szikáriusok nagyon fanatikus szabadságharcosok voltak. Nevüket a sica nevű kis, rövid törőről kapták, amelyet a ruhájuk alatt hordtak.¹⁰¹⁹ Egyetlen földi királyt sem ismertek el úrnak. Isten királyságát erőszakkal akarták kikényszeríteni, gerillaharcot folytattak a nyílt felkelések mellett, és orvgyilkosságokat is elkövettek. Lisziász ezredes egy szikárius felkelés vezetésével gyanúsítja meg Pált (ApCsel 21,38). A zsidó fanatizmus felerősödése ellehetetlenítette a szeretetközösség működését.

5.5. A római hadsereg támadása és Jeruzsálem eleste

Amikor Néró értesült a júdeai eseményekről, tapasztalt hadvezérét, Vespasianust bízta meg a zsidó felkelés leverésével,¹⁰²⁰ aki Antiókhia felől három teljes légióval indult a háborúba. Josephus, Galilea parancsnoka két hónapon át hősiezen védte katonáival Jotapatát, a hegyi erődítményt, amit végül 67 nyarán foglaltak el a rómaiak. Josephust elfogták, aki megjövendölte, hogy Vespasianus római császár lesz.¹⁰²¹ Sorozatos római győzelmek következtek, s 67 végére elfoglalták egész Galileát.

Jeruzsálemben az egymással vitázó csoportok közül a zélóták vették át az irányítást. Segítségül hívták az idumeusokat,¹⁰²² s velük együtt rémuralmat gyakoroltak a városban.¹⁰²³ A zélóták vezetője Giszhalai János volt, aki egyeduralomra tört.¹⁰²⁴ Vespasianus örült, hogy a polgárháború gyengíti a város védelmét.

1018 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 214.

1019 FLAVIUS, Josephus: i. m., 212.

1020 GRUNDMANN, Walther: *Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges*, 168.

1021 FLAVIUS, Josephus: i. m., 288.

1022 FLAVIUS, Josephus: i. m., 329–337.

1023 FLAVIUS, Josephus: i. m., 338–347.

1024 FLAVIUS, Josephus: i. m., 347–348.

Vespasianus Néro halála (68. június 08.) miatt elhalasztotta a Jeruzsálem elleni hadjáratot, pedig már minden oldalról körülzárta a várost. Galba, Otho és Vitelius rövid uralma után Vespasianus lett a császár (69), aki fiát, Tituszt bízta meg a zsidó háború folytatásával.¹⁰²⁵ Titusz néhány nappal 70 húsvétja előtt érkezett Jeruzsálem térségébe. Josephust bízta meg, hogy szólítsa fel megadásra a védőket,¹⁰²⁶ de a zsidók erre nem voltak hajlandóak. Fallal vette körül a várost, hogy megakadályozzon minden utánpótlást, és kiéheztesse a védőket. Az Antónia erődöt 70 júliusában, a templomot augusztusban, az egész várost pedig szeptemberben foglalta el.¹⁰²⁷

Titusz 71-ben diadalmenetben vonult be Rómába. A háború azonban nem fejeződött be, mert a maszadai erődöt még nem sikerült elfoglalnia a szikáriusoktól. A megújuló római ostromok után végül öngyilkosságba menekültek a védők 73-ban.¹⁰²⁸

5.6. A szeretetközösség megszűnése

Euszebiosz szerint a keresztyén közösség kinyilatkoztatás alapján olyan „jóslatot” kapott, hogy még a háború kitörése előtt hagyják el a várost, és költözzenek Pellába.¹⁰²⁹ Valószínűleg akkor történt a kivonulás, amikor a zélóták az idumeusokat Jeruzsálembe hívták, és szörnyű vérengzéseket tartottak, a Róma-barát zsidókat kegyetlenül megölték.¹⁰³⁰ Conzelmann szerint a kivonulás ténye vitatott.¹⁰³¹ Schneemelcher is hasonlóan vélekedik.¹⁰³²

1025 GRUNDMANN, Walther: i. m., 168.

1026 FLAVIUS, Josephus: i. m., 416–424.

1027 GRUNDMANN, Walther: i. m., 169.

1028 FLAVIUS, Josephus: i. m., 518–534.

1029 *Euszebiosz egyháztörténete*, 99.

1030 FLAVIUS, Josephus: *A zsidó háború*, 329–347.

1031 CONZELMANN, Hans – LINDEMANN, Andreas: *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 427.

1032 SCHNEEMELCHER, Wilhelm: *Das Urchristentum*, 52. 164. Vö. STRECKER, Georg: *Das Judenchristentum in den Pseudoklementinen*, TU 70, Berlin, Akademie-Verlag, 1958, 229–230.

Pella a Jordán keleti oldalán, Bétseánnal szemben található.¹⁰³³ A várost sem az Ószövetség, sem az Újszövetség nem említi. Főleg nem zsidók laktak a környéken, és ott nem folytak heves harcok.

Goppelt megállapítja, hogy míg minden zsidó csoport,¹⁰³⁴ az esszénusok is,¹⁰³⁵ a Róma elleni messiási háborúban részt vettek, addig a keresztyének nem. A szeretetközösség tagjai nem kívántak résztvenni a fegyveres harcokban, elmenekültek Jeruzsálemből és Júdeából.

Az otthon maradtak pedig valószínűleg meghaltak a templom hegyén. Titusz meg akarta kímélni a jeruzsálemi templomot, de a római katonák akarata ellenére felgyújtották, s nagyon gyorsan leégett.¹⁰³⁶ A rómaiak az egész várost lerombolták vagy felégették, a háború tehát a jeruzsálemi szeretetközösség teljes megszűnését okozta. A közösség tagjai megtapasztalták, hogy „sok nyomorúságon át kell bemennünk az Isten országába” (Ap-Csel 14,22).

1033 Euszebiosz szerint Pella Péreában található. *Euszebiosz egyháztörténete*, 99. Valójában a Dekapolisz provincia 10 városának egyike.

1034 GOPPELT, Leonhard: *Die apostolische und nachapostolische Zeit*, 41.

1035 FLAVIUS, Josephus: i. m., 167–174.

1036 FLAVIUS, Josephus: i. m., 473.

6. A szeretetközösség haszna a mai diakónia számára

A jeruzsálemi szeretetközösség életének tanulmányozása hasznos a mai diakónia számára is. Nem véletlenül ír Lukács a szeretetközösségről, üzeni kíván ezekkel a tudósításokkal. A pozitív jellegű tanulságok a kitartás és a rendszeresség. A diakóniát az ige fegyelme alatt végezték, és az imádság szentelte meg a szolgálatukat, így alakult ki a testvéri közösség.

A negatívumokat sem szabad azonban elhallgatni. Helytelen volt, hogy behúzódtak egy kommunióba, elhanyagolták a missziót, túl nagy volt a szigorúság, és csupán fogyasztási közösséget alakítottak ki, ezért hamar elszegényedtek. A szolidáris közösség szeretetteljes légköre és áldozatkészsége feltétlenül tanulságos és hasznos a mai diakónia számára is.

6.1. Pozitívumok

A diakónia legfontosabb területe a gyülekezet.

A jeruzsálemi szeretetszövetség jó példát adott erre nézve. A közösség felelősséget érzett tagjai iránt. Minden gyülekezetnek törekednie kell arra, hogy a maga területén senki se szenvedjen szükségét. Isten igéjéből vette Kálvin János a tanítást,¹⁰³⁷ hogy az igaz egyház egyik ismertetőjele a szeretetszolgálat. A gyülekezeti tagok szükségleteinek a számon-tartásából és a segítségnyújtásból összetartó erő keletkezik. Pál is azt tanítja, hogy a legnagyobb hangsúlyt a gyülekezeten belüli diakóniára kell fektetni: „Ezért tehát, míg időnk van, tegyünk jót mindenkivel, leginkább pedig azokkal, akik testvéreink a hitben” (Gal 6,10).

1037 Vö. Lk 10,40; Jn 12,2; Mk 10,45; ApCsel 6,4; 1Kor 16,15; Róm 12,7; 16,1; Ef 4,12.

Kitartás, rendszeresség

Péter pünkösdi igehirdetése mély nyomot hagyott a szeretetközösség életében. Megtérésük nem szalmaláng volt, ami után a tűz rögtön kialudt, hanem úgy tagolódtak be Krisztus testébe, hogy a fejlődés és a növekedés nyomon követhetővé vált.¹⁰³⁸ A jeruzsálemi szeretetközösségben nem fellángolás volt a diakónia, hanem kitartóan, folyamatosan és rendszeresen végezték. A mai gyülekezeti diakóniára az időszakosság a jellemző. Adventben és természeti katasztrófák idején aktivizálódik. Tanuljunk a szeretetközösségtől rendszerességet, kitartást, hiszen szegények mindig vannak közöttünk.

Az Ige fegyelme alatt végezték a diakóniát

„A természetfeletti élmények nem készítették az új megtérteket az értelem elvetésére vagy a teológia semmibe vételére.”¹⁰³⁹ Kitartóan hallgatták az apostolok tanításait. Ige nélkül nincs építő diakónia. A jeruzsálemi szeretetközösség élete a Szentírás komolyan vételét jelenti a mai diakónia számára. Diakóniát csak az Ige fegyelme alatt lehet végezni, különben a bűn bomlasztó munkája érvényesül. Rendszeres igei tanításra a mai diakóniában is elengedhetetlenül szükség van.¹⁰⁴⁰

Az imádság szenteli meg a diakóniát

A szeretetközösség tagjai nemcsak az apostoli tanításban, hanem az imádkozásban is kitartóan részt vettek (ApCsel 2,42). Péter és János szabadon bocsátása után „egy szívvel és egy lélek-

1038 LENKEYNÉ SEMSEY Klára: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, 179.

1039 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 87. Nem gondolták, hogy mivel megkapták a Szentlelket, már nincs szükségük más tanításra, szomszajosan itták magukba az apostolok szavait.

1040 A Zebedeus fiainak a kérése után (Mk 10,37) Jézus is tanította a tanítványait, hogy ne uralkodásra és zsarnokoskodásra vágyjanak: „Aki közöttetek első akar lenni, az legyen mindenki rabszolgája” (Mk 10,44). Jézus szolgáló lelkülete a mai diakónia számára is örök példa, aki szolgálni jött és „életét adja váltságul sokakért” (Mk 10,45).

kel felemelték hangjukat az Istenhez” (ApCsel 4,24). A közösen mondott imádság nagy erővel jut Isten színe elé. Most már nem a bosszúért és a tisztító csodáért imádkoztak, hogy „szálljon le tűz az égből” (Lk 9,54), hanem „kegyelemről tanúskodó csodákért”.¹⁰⁴¹ Határozott volt a bizonyágtételük, bátor volt az imádságuk. Buzgó imádságukra válaszul „megrendült az a hely, ahol együtt voltak” (ApCsel 4,31). „Amitől ők annál rendíthetlenebbé váltak” – jegyzi meg Aranyszájú Szent János (CHRYSTOSOMOS: XI.73.). Ismét betöltötte őket a Szentlélek, és minden tiltás ellenére „bátran hirdették az Isten igéjét” (ApCsel 4,31). Az imádság felnyitja a lezárt sorompókat, utat nyit a további szolgálatok végzéséhez. A szeretetközösség tagjai örömmel éltek az Istennel való beszélgetés lehetőségeivel. Imádság nélkül ma sem lehet diakóniát végezni. A gyülekezeti és az intézményes diakónia csak az Istennel való párbeszéd kapcsán működhet áldásosan.¹⁰⁴²

Testvéri közösség

A szeretetközösség főbb jellemzőit Lukács a summáriumokban összegzi (ApCsel 2,42–47; 4,32–37). Mindkét helyen ugyanarra teszi a hangsúlyt, hogy valamennyien szoros közösséget alkottak. Kitartóan részt vettek a „közösségben” (2,42), „együtt voltak” (2,44), szívük és lelkük egy volt (2,46; 4,32). Nagyon erős szeretet fűzi őket össze, igyekeznek megtartani a szeretet kettős parancsát (Mt 22,37–39; Mk 12,28–34). Zsengellér József szerint a nagyparancsolat nem Jézus újítása, hanem az Ószövetség eredeti értelmének a megfogalmazása. Követi a meglevő hagyományokat, de elhatárolódik a lényegét megváltoztató törekvésektől.¹⁰⁴³

1041 ALEXANDER, Joseph Addison: *A Commentary on the Acts of the Apostles I–II.*, Edinburgh, Banner of Truth, 1963, 172.

1042 A közbenjáró ima a diakónia és az imádság ötvöződése. Az imádkozó nem magáért, hanem a felebarátjáért könyörög Istenhez. Az imádság során diakóniát végez. Ábrahám könyörgött Sodomáért (1Móz 18,23–33). Mózes az arnyborjút imádó népert könyörög (2Móz 32,11–13.30–32).

1043 ZSENGELLÉR József: A nagyparancsolat fejlődéstörténete, in: BENYIK György (szerk): *Qumrán és az Újszövetség*, Szegedi Biblikus Konfe-

Figyelemreméltó a magántulajdonhoz való radikális hozzáállásuk. „Mindenünk közös volt” (2,44) – ἅπαντα κοινά. Stott szerint a „megértés kulcsa abban rejlik, hogy »senki sem mondott [...] a magáénak« semmit a vagyonából. Habár vagyonuk ténylegesen és jogi értelemben továbbra is saját vagyonukat képezte, szívbeli hozzáállásukban radikális változás történt, és immár úgy gondoltak értékeikre, hogy azokat bármikor készek rászoruló testvéreik rendelkezésére bocsátani.”¹⁰⁴⁴

Önfeláldozó tettekhez vezetett a radikális hozzáállás: „Az eladott javak árát elhozták, és letették az apostolok lába elé” (4,34–35). Mindez önkéntesen és alkalmi jelleggel történt. A segélyeket igazságosan és a valós szükségleteknek megfelelően osztották szét. Így született meg a csodálatos eredmény: „Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem” (4,34). „De kőből van a szívünk, ha ennek a történetnek a tanulsága nincs ránk hatással. Akkor a hívők a magukéból bőségesen adakoztak; mi ma nem elégszünk meg azzal, hogy rosszindulatúan megtartjuk magunknak, ami a kezünkben van, hanem kegyetlenül elraboljuk a másét. Ők becsületesen és jóakarattal odaadták, amijük volt; mi meg ezer módját gondolunk ki annak, hogyan ragadjunk magunkhoz mindent álnokul. Ők letették azt az apostolok lába elé, mi pedig nem irtózunk szentségtörő vakmerőséggel elrabolni, ami Istennek volt felajánlva. Régen eladták a birtokaikat; most a kielégíthetetlen nyereszkesedési vágy uralkodik. Akkor azt, ami az egyes emberek sajátja volt, a szeretet megosztotta a szűkölködőkkel; most egyeseknek akkora az embertelensége, hogy a szegényektől azt is irigylik, hogy a földön együtt laknak. hogy közösen használják a vizet, a levegőt és az eget.”¹⁰⁴⁵ A mai diakónia fontos feladata, hogy a testvéri közösséget munkálja a gyülekezetben.

---

rencia, Szeged, JATE Press, 2001, 35.

1044 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 115.

1045 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 143.

6.2. *Negatívumok*

A pozitív tanulságok mellett a negatívumokra is fontos odafigyelni.

Behúzódtak egy kommunióba

Az ApCsel-t tanulmányozva, úgy tűnik, hogy a jeruzsálemi szeretetközösség elszigetelődött. Tagjai túlzottan szoros közösséget alkottak, behúzódtak az önkéntes vagyontöredék gyakorlása során egy zárt kommunióba. Ez figyelmeztetés a mai diakónia számára is, hogy nem szabad elszigetelődni. A gyülekezeteknek nyitni kell a környezetet, a világ felé.¹⁰⁴⁶

Elhanyagolták a missziót

Figyelmüket túlzottan a szeretetközösség tagjaira koncentrálták. A misszióra sem fordítottak kellő figyelmet. Isten ítéletet mondott a zárt közösség felett. István megkövezése után „nagy üldözés kezdődött a jeruzsálemi gyülekezet ellen, és az apostolok kivételével mind szétszóródtak” (ApCsel 8,1). Az összefüggésekből arra lehet következtetni, hogy az üldözés főleg a hellenista zsidókra irányult. Az üldözöttek, akik szétszóródtak, Isten igéjét hirdették (8,4), vagyis missziót végeztek. A szeretetközösség tagjait Isten így kényszerítette rá arra, hogy végezzék a missziót. A diakóniát és a missziót nem szabad szétválasztani,¹⁰⁴⁷ különben Isten ítélete állít rá a helyes útra. Jézus nem egy öregotthon-féle közösséget alapított!

Túl nagy volt a szigor a szeretetközösségben

Ananiás és Szafira halála (ApCsel 5,5.10) mutatja, hogy ószövetségi szigor figyelhető meg a szeretetközösségben. Az esemény megdöbbenetett Péteréket. A fél közösség így el fog pusztulni. Ezt akarja Isten? Így nem szolgálunk, hanem büntetünk. „Nagy

1046 Az antiókhiai gyülekezet nyitott volt, segítséget nyújtott a Júdeában lakó testvéreknek az éhínség idején (ApCsel 11,27–30).

1047 Az antiókhiai gyülekezet a misszió terén is példát adott (ApCsel 13,1–3).

félelem szállta meg az egész gyülekezetet” (5,5.11). Félelem, rettegés és szeretet nem egyeztethető össze. Roloff szerint ez a szigor nem egyeztethető össze a jézusi lelkiülettel, és az öskeresztyén egyházfegyelem további fejlődésében sem figyelhető meg.¹⁰⁴⁸ A diakóniát nem motiválhatja a szigor, csak a szeretet.¹⁰⁴⁹ Tökéletes egyház, tökéletes diakónia ezen a földön még nem valósulhat meg.

Fogyasztási közösség

Qumránban a vagyonszövetség kötelező volt. A felvételi szabály egyértelműen előírja a vagyon átadását (IQSV I–VI).¹⁰⁵⁰ A jeruzsálemi szeretetközösségben valószínűleg nem volt kötelező a vagyonszövetség. A qumrániak vagyonszövetsége termelési kommunizmus volt.¹⁰⁵¹ Kemény és szorgalmas munkájuknak meg is volt az eredménye, mert a kollektíva viszonylag vagyonos volt.

A szeretetközösséget fogyasztási közösségnek nevezhetjük. Nincs tudomásunk arról, hogy közösen dolgoztak volna, arról viszont igen, hogy adományokra szorultak.¹⁰⁵² Páltól azt kérték, hogy emlékezzen meg a (jeruzsálemi) szegényekről (Gal 2,10). A mai diakónia számára intő jel a szeretetközösség elszegényedése. Komolyan kell venni Pál figyelmeztetését: „Ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék” (2Thessz 3,10).

Szolidáris szeretetközösség

Stott figyelmeztet arra, hogy amikor véleményt alkotunk a jeruzsálemi szeretetközösségről, kerülni kell a szélsőséges álláspontokat. Egyrészt nincs jogunk ügyetlen próbálkozásnak minősíten

1048 ROLOFF, Jürgen: *Die Apostelgeschichte*, 96.

1049 Jézus a kereső és megmentő szeretetről tanított. Ő azért jött, hogy megkeresse az elveszetteket (Mt 18,11–14). A gyülekezetben a testvériség légköre a kívánatos (Mt 18,15–17).

1050 THEISSEN, Gerd: *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, 120.

1051 A qumráni közösség tagjai földet műveltek, fazekassággal és bőrcserzéssel foglalkoztak, valamint kéziratokat másoltak. Vö. VERMES Géza: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, 130.

1052 Vö. ApCSel 11,27–30; Róm 15,25–27; 1Kor 16,1–3; 2Kor 8–9.

ni akkor sem, ha azt látjuk, hogy a háttérben téves elképzelés állt (Jézus nagyon hamar visszajön), s ez elszegényedéshez vezetett. Másrészt azt sem állíthatjuk, hogy Lukács a jeruzsálemi szeretetközösséget kötelező érvényű példaként állította volna elénk.¹⁰⁵³ Nem kell minden gyülekezetnek vagyonszövetségben élnie, hiszen a javak eladása és átadása önkéntes alapon történt. Kálvin is kijelenti, hogy Lukács nem szab törvényt és nem beszél arról, „hogy a keresztyéneknél a polgári magántulajdon nem megengedhető.”¹⁰⁵⁴

Azt kell meglátnunk, hogy a Szentlélek áldozatkésztséget és felelősségvállalást munkált a hívők szívében a rászoruló irányába. Szolidáris szeretetközösségben éltek a jeruzsálemi testvérek. Lukács számos helyen hangsúlyozza, hogy Isten országának az evangéliuma a szegények számára örömhír (Lk 4,18; 6,20; 7,22). Ez csak akkor valósul meg, „ha az üdvösség mellett igazságos bánásmódban is részesülnek, illetve, ha nem csupán bűneikből, hanem nyomorúságukból is megszabadulnak.”¹⁰⁵⁵ A mai diakóniának ezeket a tanulságokat feltétlenül figyelembe kell vennie.

1053 STOTT, John: *Az apostolok cselekedetei*, 116.

1054 KÁLVIN János: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata* I., 144.

1055 STOTT, John: i. m., 117.

7. Összefoglalás

Végül igyekszem összefoglalni az elért eredményeket. A dolgozat elején a legfontosabb kérdés az volt, hogy volt-e az ősgyülekezetben vagyonszövetség. Ha volt, hogyan és miként működött. A kutatás mai állása alapján megfigyelhető az a folyamat, hogy az Apostolok cselekedeteiről írt kommentárok Lukács forrásait és tudósításait sokkal hitelesebbnek tartják, mint a néhány évtizeddel korábbiak. Megállapítható tehát, hogy a jeruzsálemi szeretetközösség életéről szóló beszámolóknak feltétlenül van valóságalapja. Lukács tendenciája abban mutatkozik meg, hogy a hagyományból, emlékezetből és egyéb adatokból rekonstruálja az eseményeket.

A szeretetközösség vagyonszövetségére hatással voltak az ókori minták és példák, főleg a qumrániak közösségi élete. Az esszénusok szigorú törvényértelmezése tekintetében újat mutat a szeretetközösség, mert nem a törvény betűihez, hanem annak lelkületéhez ragaszkodik. Távol áll tőlük a harcos messiási váradalom, nem vesznek részt a zsidó háborúban.

A szeretetközösség életének kutatásához az ApCsel nyújtja a legfontosabb információkat. Lukács nagyon alaposan utánajárt annak, hogy a közösség életéről és tanításáról minél pontosabb információkat közöljön.

Lukács szemlélteti, hogy a Jézust követők számára az anyagi javak nem elsődlegesek. Ha a megtértek közösségében szűkölködő van, az a közösség közönyét és lelki vakságát jelzi. A közösségben az egy szükséges dologra, Isten országa eljövételére készültek. A közösség bemutatása így illeszkedik a könyv nagy céljához, a missziói munka útjának a leírásához. Valószínű, hogy a szeretetközösség előkészület lehetett az „új ország” alapítására. Esményképük lehetett, hogy egy kis önrendelkező Messiás-szigetet alkossanak.

Kezdetben átfedés volt a jeruzsálemi gyülekezet egésze és a szeretetközösség között. Eleinte nem volt világos a választóvonal, később azután kialakult a szűkebb közösség, akik behúzó-

tak egy kommunióba. István vértanúsága, a Péter és a Jakab közti konfliktus és a zsinat intézkedései az elkülönüléshez vezettek, amely azonban nem volt helyes.

Az apostolok megfogalmazták kifogásaikat a közösség beszűkülése ellen. Péter határozottan kijelenti, hogy nem kötelező a vagyonközösség, mindenki képmutatás nélkül, szabadon rendelkezhet vagyona felett (ApCsel 5,4). A missziói parancs beszűkítése miatt is felemelheték az apostolok a szavukat. Gondoskodtak a szegényekről, a betegekéről és alamizsnát osztottak. A hirdadásokból az is kiolvasható, hogy gazdasági termelést nem végeztek, csak támogatásokra vártak (Gal 2,10; Róm 15,26).

Teológiájuk krisztocentrikus volt, élő hittel hirdették, hogy a megdicsőült Krisztus tovább munkálkodik az övéiért. Hivatkoztak a historikus Jézusra és a mennyei Krisztusra, valamint a Lélek munkájára apelláltak. A Szentlélek kitöltését a végidei történések igazolásának tekintették. A közösség szilárd hittel, de túlfűtött rajongás nélkül várta Jézus parúziáját.

A szeretetközösség szolidáris légköre és áldozatkészsége hasznos és tanulságos a mai diakónia számára is. A szeretetközösség megszűnését előidézte a gyengülő közösségi élet, az adományok hiánya, a zsidó fanatizmus felerősödése, a római hadsereg támadása és Jeruzsálem eleste. Isten húzta ki a lábuk alól a talajt, és így a misszió irányába indultak el.

Abstract

The Jerusalem Congregation and the Issue of the Community of Goods in Historical and Biblical Perspectives

The present study is an attempt to analyse the life of the early Jerusalem congregation represented by the Acts of the Apostles. Within this broader field of research, particular attention is given to the issue of the community of goods in the Jerusalem Congregation. Measuring the degree of the possible historical reality of the biblical representation is crucial for the study.

The central question of the first part of this study is whether community of goods as an institution existed in the Jerusalem Congregation or is it merely a biblical fiction concerning the early primitive church at Jerusalem. Recent commentaries on the Acts of the Apostles tend to trust a higher degree of historical reliability of the biblical text and the sources of Luke than previous research and commentaries did, therefore, the present study presupposes that the Lukan descriptions of the community of goods in the Jerusalem Congregation has a certain degree of historical reality.

The tendency of Luke as writer is that he uses tradition, early witnesses and his own experiences as sources for reconstructing and representing the early Jerusalem Congregation in his grandiose, coherent literary work: Luke–Acts.

The community of goods in the Jerusalem Congregation has predecessors in ancient and antique Palestine, respectively, the community of Qumran can be regarded as a close and direct parallel for the Jerusalem Congregation. However, the Jerusalem Community shows unique features compared to the Qumran community. The understanding and interpretation of the Mosaic Law, the Torah is rather different and progressive in the Jerusalem

Congregation; contrary to the literal understanding of the Qumran community, the Jerusalem Congregation focused on the spiritual, existential and universal essence of the Law. Additionally, the Jerusalem Congregation is rather pacifist compared to the warlike nature of the Qumran community; they even neglect to participate in the Jewish revolts of the early centuries.

The starting point of the present research is that the Acts of the Apostles is a highly relevant source during the process of reconstructing the life of the Jerusalem Congregation and the issue of the community of goods. Luke's statement is, therefore, not mere rhetoric: "Since many have undertaken to set down an orderly account of the events that have been fulfilled among us [...] I too decided, after investigating everything carefully from the very first, to write an orderly account for you..." (Luke 1,1.3).

Luke represents that earthly goods are not primary for the early followers of Jesus. The forming early Christian community focuses on the most important event: the arrival and realization of the Kingdom of God. Therefore, the Lukan description of the early community in Jerusalem is part of the description of the way of mission and the spreading of Christianity in the antique world. In this case, the stage of the community of goods in the Jerusalem Congregation can be understood as a preliminary and preparatory stage for the arriving Kingdom of God. It is rather probable that the idea of the Jerusalem Congregation was to create an autonomous and independent "Messiah-island" within the contemporary Palestinian society.

Another relevant question for the study is the relationship between the wider Jerusalem Congregation (meaning the very first Christian community) and that of the community of goods within the Jerusalem Congregation. It is supposed that in the very beginning the Jerusalem Congregation overlaps with the practitioners of the community of goods; the border between these is not obvious. Later, the practitioners of the community of goods became a smaller and bound circle within the wider Jerusalem Congregation. Those, who practiced the community of goods principle, started forming a commune based on the

very same principle. The upcoming inward events of the early Christian church, that of the Martyrdom of Stephen, the conflict between Peter and James and the Apostolic Council at Jerusalem led to the total separation of the Christian Congregation from that particular Jerusalem Congregation who practiced the community of goods principle and separated themselves from the outreaching wider Christian Church.

The apostles raised their concerns against the narrowing tendencies of certain sub-groups within the early Jerusalem Congregation, Peter even declares that the community of goods is not obligatory when newly joining the Christian community; all new members should freely possess and dispose their wealth and goods (cf. Acts 5,4). The apostles strictly rejected the narrowing tendencies of the early Christian mission – the outreach beyond the Jewish world slowly became the primary vision.

However, the present study intends to represent that the very early stage of the Jerusalem Congregation – when the community of goods principle newly occurred – was indeed a progressive and constructive period for the early Christian Church. The Jerusalem Congregation outreached for the poor, offered charity toward the needy and welcomed those who were marginalized (sick and ill people, women and sojourners). The biblical account states that agricultural production was not typical for the Jerusalem Congregation, they rather waited for the support of other congregations (Cf. Gal 2,10; Rom 15,26). Concerning their theological position, the early Jerusalem Congregation was a Christocentric community. They adhered to the teachings of Christ and rested upon the works of the Holy Spirit, indeed, they reckoned the outpouring of the Holy Spirit as the sign of the arrival of the Kingdom of God and the End Times. They eagerly waited for the second coming of Christ.

The final part of the study also represents that certain outward events marked the end of the Jerusalem Congregation and the community of goods. These are the rarefaction of the funds, the escalation of Jewish nationalism and political fanaticism, the strike of the Roman Empire and the Fall of Jerusalem.

As God marked and ended this early stage of the Jerusalem Congregation, they had to start moving toward wider outreach and mission. However, a careful study of the life of the early Jerusalem Congregation can contribute to a more profound understanding of the Christian Church itself. Indeed, the study of the apostolic era, the early church and the practice of the community of goods in the early Jerusalem Congregation can lead to significant recognitions concerning the Christian Church of our times; respectively a new light is shed on the field of Christian Diaconia.

Felhasznált irodalom

- ADORJÁNI Zoltán: *Alexandriai Philón: De vita contemplativa*, Pápa – Budapest, L'Harmattan, 2008.
- ADORJÁNI ZOLTÁN: *A terapeuták kontemplatív kegyessége*, doktori értekezés (kézirat), Kolozsvár, 2004.
- ALEXANDER, JOSEPH ADDISON: *A Commentary on the Acts of the Apostles I–II.*, Edinburgh, Banner of Truth, 1963.
- ARISZTOTELESZ: *Politika* (ford. Szabó Miklós), Budapest, Gondolat, 2¹⁹⁸⁴.
- BAJUSZ FERENC: LUKÁCS evangéliuma, in: *BARTHA Tibor (szerk.): Keresztyén bibliai lexikon II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 138–140.
- BALLA Péter: *Az újszövetségi iratok története*, Budapest, Károli Egyetemi Kiadó, 2008.
- BALLA PÉTER: *PÁL APOSTOL levele a galáciabeliekhez*, Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2009.
- BALLA Péter: „Melyik jeruzsálemi úthoz kapcsolódik a Galata 2,1–10 beszámolója?”, in: Zsengeller József – Kodácsy Tamás – Ablonczy Tamás (szerk.): *Felelet a Mondolatra: Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – Pápai Református Teológiai Akadémia – L'Harmattan Kiadó, 2016, 233–241.
- BALLA Péter: „A Galata-levél címzettjei és a levél keletkezésének ideje”, in: Unger Zoltán (szerk.): *Föld és Ég II.: Tudomány és hit – Geológia és Teológia*. Budapest, Magyarhoni Földtani Társulat, 2017, 9–17.
- BARCLAY, WILLIAM: *LUKASEVANGELIUM*, Auslegung des Neuen Testaments, Wuppertal, AUSAAT Verlag GmbH, 1968.
- BARCLAY, WILLIAM: *The Acts of the Apostles*, Westminster, John Knox Press, 2003.
- BARON, SALO W.: *A social and religious history of the Jews I.*, New York, Columbia University Press, 1952.
- BARRETT, Charles K.: *The Acts of the Apostles*, ICC, Edinburgh, T & T Clark, 1994.
- BARTHA TIBOR: A Szentlélekről szóló tanítás Lukács írásaiban, in: *BENYIK György (szerk.): Az Apostolok cselekedetei*, Szegedi Biblikus Konferencia, Szeged (kézirat), 1993, 51–54.
- BARTHA Tibor: *Az ősegyház istentiszteletének ószövetségi háttere*, in: HANULA Gergely – VLADÁR Gábor (szerk.): *Fons vitae*, Acta Theologica Papensia 13, Pápa, PRITA, 2009, 71–75.
- BARTHA TIBOR (szerk.): *Keresztyén bibliai lexikon I–II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995.
- BENNETT, Harold V.: *Injustice Made Legal. Deuteronomic Law and the Plight of Widows, Strangers, and Orphans in Ancient Israel*, Grand Rapids, Eerdmans, 2002.

- BENYIK György: *A közösség szemlélet fomálódása a Bibliában*, in: BENYIK György (szerk): *Világi közösség, vallási közösség*, Szeged, JATEPress, 2004, 19–43.
- BETZ, OTTO: *JESUS, Qumran und der Vatikan. Klarstellungen*, Giessen – Freiburg, Herder Verlag, 1995.
- BÉKÉSI ANDOR: RUTH könyve magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata I.*, Budapest, Kálvin János Kiadó (1995), 314–320.
- BIEN, GÜNTHER: *DIE Grundlegung der politischen Philosophie bei Aristoteles*, Freiburg /München/, Alber-Broschur, 1973.
- BLANCKENSTEIN Miklós: *Az ősegyház közösségéről*, in: *Vigilia* 40/12 (1975), 799–806.
- BLINZLER, JOSEF: Rechtsgeschichtliches zur Hinrichtung des Zebedaiden Jakobus (Apg 12.), in: *Novum Testamentum* 5 (1962), 191–206.
- BOCCACCINI, Gabriele: *Beyond the Essene Hypothesis*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1998.
- BOCK, Darrell L.: *Acts*, BECNT, Grand Rapids, MI, Baker Books, 2007.
- BOCK, Darrell L.: *Luke 1:1–9:50*, BECNT IIIA, Grand Rapids, MI, Baker Books, 1994.
- BOCK, Darrell L.: *Luke 9:51–24:53*, BECNT IIIB, Grand Rapids, MI, Baker Books, 1996.
- BOLYKI JÁNOS: *A római levél válogatott részeinek magyarázata*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület, 1994.
- BOLYKI János: *Jézus asztalközösségei*, Újszövetségi-patrisztikai kutatások 1, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület, 1993.
- BOLYKI János: *Teológia a szószéken és a katedrán*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2015.
- BRAUNNERT, HORST: THEORIE, Ideologie und Utopie im griech.-hellenist. Staatsdenken, in: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 14 (1963), 145–158.
- BRIGHT, JOHN: *IZRÁEL története* (ford. Domján János), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2001.
- BROWN, RAYMOND E. – OSIEK, Carolyn – PERKINS, Pheme: *A korai egyház*, in: THORDAY Attila (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár* III., Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2003, 487–510.
- BRUCE, FREDERICK F.: *THE Speeches in the Acts of the Apostles*, London, Tyndale Press, 1942.
- BRUCE, Frederick F.: *The Acts of the Apostles: The Greek Text, with Introduction and Commentary*, Grand Rapids, Eerdmans, 1952.
- BRUCE, Frederick F.: *Paul: Apostle of the Heart Set Free*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 1977.
- BULTMANN, Rudolf Karl: *Az Újszövetség teológiája*, Budapest, Osiris, 2003.
- BULTMANN, Rudolf Karl: *Jesus*, Tübingen, Mohr, 1951.

- BURKITT, Francis Crawford: *The Gospel History and Its Transmission*, Edinburgh, T&T Clark, ³1911.
- CADBURY, Henry J.: *The Making of Luke-Acts*, London, SPCK, 1958.
- CAPPER, BRIAN: COMMUNITY of Goods in the Early Jerusalem Church, in: *ANRW* 26/2 (1995), 1730–1774.
- CARSON, Donald Arthur – MOO, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe (ford. GREIZER Miklós)*, Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 2007.
- CHARLESWORTH, James: *Jesus and the Dead Sea Scrolls*, New York, Doubleday, 1992.
- CHARLESWORTH, James: *Jézus és a holt-tengeri tekercsek*, Szeged, Agapé, 1999.
- CHARLESWORTH, James (ed.): *The Bible and the Dead Sea Scrolls I–III.*, Waco, TX, Baylor University Press, 2006.
- CHIRILA, JOAN: A qumráni közösség és kapcsolata Jeruzsálemmel, in: *BENYIK György (szerk.): Világi közösség, vallási közösség*, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia, Szeged, JATE Press, 2004, 85–94.
- COLLINS, John J.: *The Dead Sea Scrolls. A Biography*, Princeton, Princeton University Press, 2013.
- CONZELMANN, HANS: *DIE Apostelgeschichte*, HNT 7, Tübingen, Mohr, 1963.
- CONZELMANN, Hans: *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen, Mohr, ⁵1964.
- CONZELMANN, Hans: *Geschichte des Urchristentums*, GNT 5, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1971.
- CONZELMANN, Hans: *Acts of the Apostles*, Hermeneia, Philadelphia, Fortress Press, 1987.
- CONZELMANN, HANS: *GRUNDRISS der Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen, Mohr, ⁴1987.
- CONZELMANN, HANS – LINDEMANN, ANDREAS: *ARBEITSBUCH zum Neuen Testament*, UTB52, Tübingen, Mohr, ⁹1988, ¹⁴2004.
- CULLMANN, OSCAR: *Az Újszövetség krisztológiája*, Budapest, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1990.
- CULLMANN, OSCAR: *CHRISTUS und die Zeit*, Zürich, Evangelischer Verlag, 1948; magyarul: *Husztli Kálmán (ford.): Krisztus és az idő. Az őskeresztyén idő- és történelemszemlélet*, Budapest, Hermeneutikai Kutatóközpont, 2000.
- CZEGLÉDY SÁNDOR: *LITURGIKA*, Debrecen, Református Theológiai Akadémia Jegyzetkészítő Irodája, 1978.
- DESILVA, David: *An Introduction to the New Testament: Contexts, Methods and Ministry Formation*, Downers Grove, Illinois, InterVarsity Press, 2004.
- DIBELIUS, MARTIN: *AUFSÄTZE zur Apostelgeschichte*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1953.
- DIBELIUS, Martin: *The Speeches of Acts and Ancient Historiography*, in: GREEVEN, Heinrich (szerk.): *Studies in the Acts of the Apostles*, London, SCM, 1956, 138–185.

- DIODOROSZ: *THE library of History of Diodorus Siculus* published in Vol. III. of the Loeb Classical Library edition, 1939. elérhető: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/5C*.html, [2017.01.06. 13 óra].
- DUNN, James: *The Epistle to the Galatians*, Peabody, Hendrickson Publishers, 1993.
- EBELING, GERHARD: *Teologie und Verkündigung*, HUTH 1, Tübingen, Mohr, ²1963.
- EGERESI László Sándor: *Ruth könyve*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2006.
- ELLEDGE, C. D.: *The Bible and the Dead Sea Scrolls*, Atlanta, GA, Society of Biblical Literature, 2005.
- ESHEL, Hanan: *The Dead Sea Scrolls and the Hasmonean State*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2008.
- EUSZEBIOSZ *egyház története* (ford. Baán István), Ókeresztény írók 4, Budapest, Szent István Társulat, 1983.
- FARKASALVY DÉNES: *A Római levél*, Eisenstadt, Prugg Verlag, 1983.
- FASCHER, ERICH: *DER erste Brief des Paulus an die Korinther*, ThHK 7/I, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, ²1980.
- FEKETE Károly: *Jakab apostol levelének a magyarázata*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1994.
- FITZMYER, Joseph A.: *The Gospel According to Luke I-IX*, AB 28, New York, Doubleday, 1982.
- FITZMYER, Joseph A.: *The Acts of the Apostles: A New Translation with Introduction and Commentary*, AB 31, New York, Doubleday, 1998.
- FITZMYER, Joseph A.: *The Dead Sea Scrolls and Christian Origins*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2000.
- FLINT, Peter W. – VANDERKAM, James C. (eds.): *The Dead Sea Scrolls After Fifty Years. A Comprehensive Assessment*, Leiden, Brill, 1999.
- FLAVIUS, JOSEPHUS: *A zsidók története* (ford. Révay József), Budapest, Európa Könyvkiadó, 1980.
- FLAVIUS, JOSEPHUS: *A zsidó háború* (ford. Révay József), Budapest, Talentum Kiadó, ⁶1999.
- FOAKES JACKSON, FREDERICK J. – LAKE, Kirsopp (szerk): *The Beginnings of Christianity IV.*, London, Macmillan, 1933.
- FRÖHLICH Ida: *A qumráni szövegek magyarul*, Studia Orientalia, Piliscsaba – Budapest, SZIT – PPKE, 2000.
- GALSI Árpád: *Jakab, az Úr testvére*, Budapest, L'Harmattan, 2012.
- GASQUE, W. Ward: *A History of the Criticism of the Acts of the Apostles*, BGBE17, Tübingen, Mohr, 1975.
- GLASENAPP, Helmuth von: *Az öt világvallás*, Budapest, Gondolat, 1984.
- GNILKA, JOACHIM: A jeruzsálemi ösgyülekezet, in: *BENYIK György (szerk): Világi közösség, vallási közösség*, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia, Szeged, JATE Press, 2004, 135–143.

- GNILKA, Joachim: *Az Újszövetség teológiája (ford: Kiss B. Zsolt)*, Budapest, Szent István Társulat, 2007.
- GOLB, Norman: *The Problem of Origin and Identification of the Dead Sea Scrolls*, in: *Proceedings of the American Philosophical Society* 124 (1980), 1–4.
- GOPPELT, LEONHARD: *DIE apostolische und nachapostolische Zeit*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1962.
- GOPPELT, Leonhard: *Az Újszövetség teológiája 2.*, (ford. Ablonczy László, Szathmáry Sándor), Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, 1992.
- GRUNDMANN, WALTER: *Das Evangelium nach Markus*, ThHK 2, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, ⁸1980.
- GRUNDMANN, WALTER: *DAS Evangelium nach Matthäus*, ThHK 1, Berlin, Evangelische Verlaganstalt, ⁵1981.
- GRUNDMANN, WALTER: *DAS EVANGELIUM NACH LUKAS*, ThHK 3, Berlin, Evangelische Verlag-anstalt, ⁹1981.
- GRUNDMANN, WALTHER: DAS palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges, in: LEIPOLD, Johannes –GRUNDMANN, Walter (szerk): *Umwelt des Urchristentums I.*, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, ⁶1982, 143–291.
- GYÖRI István: *Eszkatológia az Újszövetségben*, in: ZSENGELLÉR József (szerk.): *Eszkatológia és utópia*, Acta Theologica Papensia 6, Pápa, PRTA, 2001, 17–26.
- GYÜRKI László: *Az ősegyház hite és élete*, in: *Vigilia* 40/12 (1975), 793–799.
- HAENCHEN, ERNST: *DIE Apostelgeschichte*, KEK III, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ⁶1968.
- HAENCHEN, ERNST: *Weg Jesu*, Berlin, De Gruyter, 1968.
- HANULA Gergely: *Az első gyülekezet*, in: *Igazság és Élet* 11/2 (2017), 229–235.
- HARNACK, Adolf: *Luke the Physician*, New York, Putman, 1907.
- HARNACK, ADOLF: *Die Apostelgeschichte*, Leipzig, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1908.
- HARNACK, Adolf: *The Acts of the Apostles*, London, Williams & Norgate, 1909.
- HARNACK, Adolf: *The Date of Acts and of the Synoptic Gospels*, New York, Putman, 1911.
- HEMER, Colin: *The Book of Acts in the Setting of Hellenistic History*, Tübingen, Mohr, 1989.
- HENGEL, MARTIN: *BETWEEN Jesus and Paul. Studies in the Earliest History of Christianity*, London, SCM Press, 1983.
- HENGEL, MARTIN: *The Four Gospels and the One Gospel of Jesus Christ*, Harrisburg, Trinity Press International, 2000.
- HENGEL, MARTIN: *STUDIEN zum Urchristentum. Kleine Schriften VI.*, WUNT 234, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008, 353–423.

- HERCZEG Pál: *Az Újszövetség teológiájának vázlatja*, Budapest, KRE-HTK, 1997.
- HERCZEG Pál: *Az ősegyház missziói helyzetének variációi: a hellenisták megjelenése az egyházban*, in: *Studia Caroliensia* 2/1 (2001), 45–51.
- HERCZEG Pál: *Pál apostol és a törvény*, in: BENYIK György (szerk.): *Hatalom és karizma*, Szegedi Biblikus Konferencia, Szeged, JATE Press, 2003, 49–59.
- HERCZEG Pál: *Krisztusról és az egyházzól szölok*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2006.
- HÉSZIODOSZ: *Istenek születése* (ford. Trencsényi-Waldapfel Imre), Budapest, Magyar Helikon, 1974.
- HODOSSY-TAKÁCS Előd (Takáts Előd néven): *Kortörténeti tanulmányok*, Sepphoris Füzetek 1, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1999.
- HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Vezetés és társadalom a bírák korában*, in: *Theologia Szemle* 52/2 (2009), 68–74.
- HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Hatalomgyakorlás és annak visszhangja. Esettanulmány Omri dinasztijáról*, in: SIMON T. László (szerk.): *Utólérnek téged a szavak. A hetven éves Sulyok Elemér köszöntése*, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2011, 132–143.
- HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Özvegy, árva, jövevény. Az ókori izraeli társadalom periférikus szereplői*, in: FAZAKAS Sándor – FERENCZ Árpád (szerk.): *Krisztusért járva követségben. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*, Acta Theologica Debreciensis 3, Debrecen, DRHE, 2012, 63–75.
- HODOSSY-TAKÁCS Előd: *A szövetség tíz igéje*, in: HODOSSY-TAKÁCS Előd (szerk.): *A tíz ige. Tanulmánykötet Marjovszky Tibor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából*. Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013, 11–21.
- HOLTZ, GOTTFRIED: *Die Pastoralbriefe*, ThHK 13, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, ³1980.
- HOLTZMANN, HEINRICH JULIUS: *Die synoptische Evangelien: Ihr Ursprung und ihr geschichtlicher Charakter*, Leipzig, W. Engelmann, 1863.
- HOLTZMANN, HENRICH JULIUS: *DIE APOSTELGESCHICHTE* HKNT 1,2, Tübingen-Leipzig, Mohr, ³1901.
- HOMÉROSZ: *Odüsszeia* (ford. Devecseri Gábor), Budapest, Európa Könyvkiadó, 1992.
- HOMÉROSZ: *Íliász* (ford. Devecseri Gábor), Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007.
- HOPPE, Leslie J.: *There shall be no poor among you. Poverty in the Bible*, Nashville, Abingdon Press, 2004.
- HORN, FRIEDRICH WILHELM: *GLAUBE und Handeln in der Theologie des Lukas*, GTA 26, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1986.
- HORN, FRIEDRICH WILHELM: *DIE Gütergemeinschaft der Urgemeinde*, in: *Evangelische Theologie* 58 (1998), 370–383.

- JENEI PÉTER: *Jövevények a kapuknál. A jövevényekkel való bánásmód vizsgálata az Ószövetségben, törvényi és normatív szövegek alapján* (Doktori disszertáció), Debrecen, DRHE, 2014.
- JEREMIAS, JOACHIM: ZÖLLNER und Sünder, in: *ZNW 30 (1931)*, 293–300.
- JEREMIAS, JOACHIM: *JERUSALEM zur Zeit Jesu*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ³1962.
- JEREMIAS, JOACHIM: *DIE Briefe an Timotheus und Titus*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1963.
- JERVELL, JACOB: *Die Apostelgeschichte*, KEK III, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ¹⁷1998.
- KARASSZON DEZSŐ: ÉZSAIÁS könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 691–748.
- KARASSZON ISTVÁN: *Az óizraeli vallás*, Budapest, A Budapesti Református Teológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportja, 1994.
- KARASSZON István: *A jubileumi év az Ószövetségben*, in: KARASSZON István: *Az Ószövetség másik fele*, Budapest, Sapientia Főiskola – L'Harmattan, 2010, 200–212.
- KÁLDY ZOLTÁN: *BEVEZETÉS az Újszövetségbe*, Budapest, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 1957.
- KÁLVIN JÁNOS: *Az Apostolok cselekedetei magyarázata I–II.* (ford. Szabó András – Domány Judit), Református Egyházi Könyvtár 1/1, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2010.
- KÁLVIN János: *A Galata, az Efezusi, a Filippi, a Kolosséi és a Thesszalonikai levelek magyarázata I.*, (ford. Bellus Ibolya, Vladár Gábor, Nagy Sándor Béla, Szabó András), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2016.
- KEE, Howard C.: *Membership in the Covenant People at Qumran and in the Teaching of Jesus*, in: Charlesworth, J. (ed.): *Jesus and the Dead Sea Scrolls*, New York, Doubleday, 1992, 104–122.
- KILGALLEN, John J.: *The Function of Stephens's Speech*, in: *Biblica 70 (1989)*, 173–193.
- KLAUCK, HANS-JOSEF: *GEMEINDE-AMT-SAKRAMENT. Neutestamentliche Perspektiven*, Würtz-burg, Echter, 1989.
- KLOSTERMANN, ERICH: *DAS Lukasevangelium*, Tübingen, Mohr, ³1975.
- KOCSIS ELEMÉR: A kiadó előszava, in: STAUFFER, Ethelbert: *Jézus alakja és története*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1984, I–IV.
- KÓKAI NAGY Viktor: *A zsidó „vallás” Jézus korában*, in: BALOG Margit – KÓKAI NAGY Viktor (szerk.): *Újszövetség és eszkatológia*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013, 119–144.
- KÓKAI NAGY Viktor: *Mi történhetett valójában? in: Igazság és Élet 11/2 (2017)*, 244–251.

- KOMORÓCZY Géza: *Kiáltó szó a pusztában. A holt-tengeri tekercesek*, Budapest, Osiris Kiadó, 1998.
- KOVÁCS (KARNER) Károly: *Hellenizmus, Róma, zsidóság*, Köln–Bécs, Útitárs, 1969.
- KÖSTER, HELMUT: *EINFÜHRUNG in das Neue Testament im Rahmen der Religionsgeschichte und Kulturgeschichte der hellenistischen und römischen Zeit*, Berlin–New York, de Gruyter, 1980.
- LEIPOLD, JOHANNES: *DIE Frau in der antiken Welt und im Urchristentum*, Leipzig, Koehler-Amelang, ²1955.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *PÉTER első levele*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1978.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *EVANGÉLIUMI szemelvények*, Debreceni Theológiai Akadémia Újszövetségi Szemináriumának Tanulmányi Füzetei 3, Debrecen, Debreceni Református Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1979.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *SZEMELVÉNYEK az Apostolok cselekedeteiből és az apostoli levelekből*, Debrecen, Debreceni Református Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1979.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *EXEGÉZISTŐL a prédikációig 2. Timóteushoz írt második és a Tituszhoz írt levél magyarázata*, Debrecen, 1990.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata III.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 172–229.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *JÁNOS evangéliuma I–III.*, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Újszövetségi Szemináriumának Tanulmányi Füzetei 8.9.10., Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1999, 2000, 2001.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *A Jelenések könyvének magyarázata I–II.*, Debrecen, Magyar-országi Református Egyház Doktorok Kollégiuma, 2011.
- LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: *AKI eljött, eljövendő. Eszkhatológia a szinoptikus evangéliumok szerint*, in: *BALOG Margit – KÓKAI NAGY Viktor (szerk.): Újszövetség és eszkhatológia*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2013, 195–222.
- LESKY, ALBIN: *GESCHICHTE der griechischen Literatur*, Bern – München, DTV, 1971.
- LIETZMANN, Hans: *Messe und Herrenmahl: Eine Studie zur Geschichte der Liturgie*, Berlin, De Gruyter, ⁸1953.
- LIM, Timothy H. – Collins, John J. (eds.): *The Oxford Handbook of the Dead Sea Scrolls*, Oxford, Oxford University Press, 2012.
- LIM, Timothy H.: *The Dead Sea Scrolls. A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, ²2017.
- LONGENECKER, RICHARD N.: *BIBLICAL EXEGESIS IN THE APOSTOLIC PERIOD*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 1975.

- LONGENECKER, Richard N.: *Paul, Apostle of Liberty*, Grand Rapids, Michigan, Baker, 1976
- LONGENECKER, RICHARD N.: *The Acts of the Apostles*, The Expositor's Bible Commentary IX, Zondervan, 1981.
- LUZ, Ulrich: *Das Evangelium nach Matthäus. EKK I/1, I/2, I/3, I/4*, Zürich, Benziger Verlag; Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, ⁵2002, ²1996, 1997, 2002.
- LÜDEMANN, Gerd: *Das frühe Christentum nach den Traditionen der Apostelgeschichte. Ein Kommentar*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1987.
- MAGNESS, Jodi: *The archaeology of Qumran and the Dead Sea Scrolls*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2002.
- MARSHALL, Howard I.: *Luke: Historian and Theologian*, Exeter, The Paternoster Press, 1970.
- MÓCZÁR ISTVÁN: *A minőszi Atlantisz rejtélye. Gondolatok Krétáról*, Budapest, Hungalibri, 2004.
- MOLTMANN-WENDEL, ELISABETH: *NEUE Trends in der feministischen Theologie* (kézirat), év nélkül.
- MOO, Douglas J.: *Galatians*, BECNT, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2013.
- MÖNNING, BERNDT H.: *DIE Darstellung des urchristlichen Kommunismus nach der Apostel-geschichte des Lukas* (Diss. theol.), Göttingen, 1978.
- NEIL, WILLIAM: *The Acts of the Apostles*, NCBC, Marshall, Morgan & Scott, 1973.
- OEPKE, ALBRECHT: *DER Brief des Paulus an die Galater*, ThHK 9, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, ⁴1979.
- OLÁH János: *A Talmud kívánalmai a gyerekek tanítóitól és tanácsai a tanításról, nevelésről*, in: SCHÖNER Alfréd (szerk.): *OR-ZSE Évkönyv 2004–2007*, Budapest, Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem, 2008, 309–316.
- PÁKOZDY László Márton: *Egy évtized Qumrán-kutatás*, in: *Theologiai Szemle* (1960/3), 72–81.
- PÁKOZDY László Márton: *A qumráni esszénusok és az ősegyház*, in: *Theologiai Szemle* (1960/3), 333–361.
- PÁSZTOR JÁNOS: *Munkafüzet az újszövetségi bibliai theologia tanulmányozásához*, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1981.
- PECSUK Ottó: *Pál és a rómaiak*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2009.
- PERES IMRE: *GRIECHISCHE Grabinschriften und neuestestamentliche Eschatologie*, WUNT 157, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003.
- PERES Imre: *Az Újszövetség irodalma*, Komárom, Selye János Egyetem, 2005.
- PERES Imre: *Eschatológiai asztalközösség. Pozitív vallástörténeti és valálápszichológiai elemek az eschatológiában*, in: BÉKÉSI Sándor (szerk.): *Ostium in Caelo. Jubileumi kötet dr. Bolyki János teológiaprofesszor 75. születésnapjára*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, 2006, 75–82.

- PERES IMRE: Az olvasás és felolvasás módusai a korai keresztyén közösségekben, in: *Paideia 1* (2007), 54–62.
- PERES IMRE: *Az apostoli atyák irodalma /dissz., kézirat/, Komárom, 2009.*
- PERES IMRE: Mennyei ének, in: *Üzenet. Az Őri Református Egyházközség kiadványa 17/4* (2012), 5–8.
- PERES IMRE: A közösség fogalmának vallástörténeti vonatkozásai, in: *Collegium Doctorum. A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának periodikája 12/2* (2016), 252–269.
- PESCH, RUDOLF: *Die Apostelgeschichte I–II.*, EKK V/1,2, Düsseldorf – Zürich, Benziger Verlag – Neukirchener Verlag, ³2005, ²2003.
- PETHŐ Rudolf: *Az ősegyház szervezete*, in: *Magyar Sion 7/10* (1893), 721–741.
- PETHŐ Rudolf: *Az ősegyház szervezete*, in: *Magyar Sion 7/12* (1893), 881–893.
- PETRÓ József: *Az ősegyház élete*, Budapest, Szent István Könyvek 63, 1928.
- PHILÓN, ALEXANDRIAI: *Quod Omnis Probus Liber Sit*, elérhető: [2017.03.14. 10 óraj].
- PIERSON, Arthur T.: *The Acts of the Holy Spirit*, London, Marsall, Morgan and Scott, 1895.
- PILGRIM, Walter E.: *Good News to the Poor. Wealth and Poverty in Luke – Acts*, Eugene, Wipf and Stock Publishers, 2011.
- PLATÓN: *Az állam* (ford. Jánosy István), Budapest, Gondolat, ⁴1988.
- PLINIUS: *Naturalis Historia* (ford. Váczy Kálmán), Bukarest, Kritérion, 1973.
- PLÖGER, OTTO: *Theokratie und Eschatologie*, Neukirchen, Neukirchener Verlag, 1959.
- PLUTARKHOSZ: *Párhuzamos életrajzok I–II.* (ford. Máthé Elek), Budapest, Magyar Helikon, 1978.
- POKORNY, Petr – HECKEL, Ulrich: *Einleitung in das Neue Testament: Seine Literatur und Theologie im Überblick*, UTB2798, Tübingen, Mohr, 2007.
- POLAG, ATHANASIOS: *Fragmenta Q Textheft zur Logienquelle*, Neukirchen-Vluyn, Neukircher Verlag, 1982.
- POLÜBIOSZ: Phülarkhosz kritikája. Tragédia és történetírás (ford. BORZSÁK István), in: *RITÓÓK Zsigmond (szerk.): Görög történetírók*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1988, 508–509.
- PORTER, Stanley E.: *The Paul of Acts*, WUNT 115, Tübingen, Mohr, 1999.
- PÓTOR JÁNOS: A jeruzsálemi szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház, in: *Collegium Doctorum 9* (2013), 43–58.
- PÓTOR JÁNOS: A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása és működése, in: *Theologiai Szemle 58/2* (2015), 68–73.
- PÓTOR JÁNOS: A jeruzsálemi szeretetközösség megalakulása – ókori közösségi minták, példák, in: *Sárospataki Füzetek 17/3* (2013), 29–39.
- PÓTOR JÁNOS: *A kitarító imádság*, in: *Igazság és Élet 1/2* (2007), 55–59.
- PRIOR, DAVID: *PÁL első levele a korinthusiakhoz* (ford. F. Nagy Piroska), A Biblia ma 4, Budapest, Harmat, 1995.

- RAMSAY, William: *The bearing of Recent Discovery on the Trustworthiness of the New Testament*, Grand Rapids, Baker, 1983.
- RAMSAY, WILLIAM: *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen*, Grand Rapids, Michigan, Kregel Publications, 2001.
- RIESNER, Rainer: *Jesus, the Primitive Community, and the Essene Quarter of Jerusalem*, in: Charlesworth, J. (ed.): *Jesus and the Dead Sea Scrolls*, New York, Doubleday, 1992, 198–234.
- RIESNER, RAINER: *DAS Jerusalemer Essenerviertel und die Urgemeinde*, in: *ANRW* 26/2, (1995), 1775–1922.
- RIESNER, Rainer: *Essener und Urgemeinde in Jerusalem*, Giesen, Brunnen Verlag, ²1998.
- RISTOW, HELMUT: *POLITISCHE und soziale Verhältnisse im Römischen Reich im ersten vor- und im ersten nachchristlichen Jahrhundert*, in: *LEIPOLD*, Johannes – *GRUNDMANN*, Walter (szerk.): *Umwelt des Urchristentums* I., Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, ⁶1982, 13–67.
- ROBBINS, Vernon K.: „*The We-Passages in Acts and Ancient Sea Voyages*”, *BR*20 (1975).
- ROLOFF, JÜRGEN: *Die Kirche im Neuen Testament*, NTD 10, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.
- ROLOFF, JÜRGEN: *DIE Apostelgeschichte*, NTD 5, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ¹⁹2010.
- RÓZSA Huba: *Az Ószövetség szociális törvénykezése a Deuteronomiumban*, in: *Teológia* 33/3–4 (1999), 131–152.
- SALO, KALERVO: *LUKE'S Treatment of the Law. A Redaction-Critical Investigation*, AASF 57, Helsinki, Akateeminen Kirjakauppa, 1991.
- SANDERS, Ed Parish – DAVIES, Margaret: *Studying in the Synoptic Problem*, London, SCM Press, ³1992.
- SANDOVAL, Timothy J.: *The Discourse of Wealth and Poverty in the Book of Proverbs*, Leiden, Brill, 2006.
- SAUTER, GERHARD: *VAN-E keresztyén apokaliptika?* in: *ZSENGELLÉR József (szerk.): Eszkhatológia és utópia*, Acta Theologica Papensia 6, Pápa, PRTA, 2001, 27–33.
- SCHALIT, Abraham: *König Herodes: Der Mann, und sein Werk*, Berlin, De Gruyter, 1969.
- SCHATTENMANN, Johannes:
- GEMEINSCHAFT, in: *COENEN*, Lothar (szerk.): *Theologisches Be-grifflexikon zum Neuen Testament* I., Wuppertal, Theologischer Verlag, R. Brockhaus, 1979, 495–499.
- SCHENKE, LUDGER: *DIE Urgemeinde*, Stuttgart – Berlin – Köln, Verlag W. Kohlhammer, 1990.
- SCHIFFMAN, Lawrence H. – VANDERKAM, James C. (eds.): *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls I–II*, Oxford, Oxford University Press, 2000.

- SCHILLE, GOTTFRIED: *DIE APOSTELGESCHICHTE DES LUKAS*, ThHK 5, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1983.
- SCHLATTER, Adolf: *Die Apostelgeschichte*, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1954.
- SCHMITHALS, WALTER: *DAS kirchliche Apostelamt*, FRLANT 79, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1961.
- SCHMITHALS, WALTER: *DIE Apostelgeschichte des Lukas*, Zürcher Bibelkommentare NT 3,2, Zürich, Theologischer Verlag, 1982.
- SCHNEEMELCHER, WILHELM: *Das Urchristentum*, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer GmbH, 1981.
- SCHNEIDER, GERHARD: *Die Apostelgeschichte I–II.*, HTKNT V/1, Freiburg – Basel – Wien, Herder, Evangelische Verlagsanstalt, 1980, 1982.
- SCHNEIDER, JOHANNES: *DAS Evangelium nach Johannes*, ThHK Sonderband, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1978.
- SCHNELLE, Udo: *Einleitung in das Neue Testament*, UTB1830, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1996.
- SCHWEIZER, EDUARD: Die Kirche als Leib in den paulinischen Homologumena, in: *ThLZ 86 (1961)*, 161–174.
- SCHWEIZER, Eduard: *Teológiai bevezetés az Újszövetségbe (ford: Groman András)*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2004.
- SEBESTYÉN JENŐ: *REFORMÁTUS dogmatika*, Budapest, Budapesti Ref. Theol. Akadémia Kurzustára, 1940.
- SENECA: *De vita beata*, in: *Bohn's Classical Library Edition of a Happy Life*, London, George Bell and Sons, 1900.
- SENECA: *Letters from a Stoic: Epistulae morales ad Lucilium*, London, Penguin Books, 1974.
- SIMON T. LÁSZLÓ: *A kezdetek varázsa és lendülete*, Budapest, Sapientia Főiskola – L'Harmattan, 2012.
- SMITH, Morton: *Palestinian Parties and Politics That Shaped the Old Testament*, SCM Press, 1987.
- SOARDS, Marion L.: *The Speeches in Acts. Their Content, Context, and Concerns*, Louisville, KY, WJK Press, 1994.
- STACEY, David: *Qumran revisited: a reassessment of the archaeology of the site and its texts*, Oxford, Archaeopress, 2013.
- STAUFFER, ETHELBERG: *JÉZUS alakja és története* (ford. Varga Zsigmond J.), Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Szakszorosító Iroda, 1984.
- STEGEMANN, EKKEHARD W. – STEGEMANN, Wolfgang: *Urchristliche Sozialgeschichte. Die Anfänge im Judentum und die Christuskirchen in der mediterranen Welt*, Stuttgart, 1995.
- STOTT, JOHN: *AZ APOSTOLOK CSELEKEDETEI* (ford. Gulyás Melinda), A Biblia Ma, Budapest, Harmat Kiadó, 2010.
- STRACK, HERMANN L. – BILLERBECK, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch I–IV.*, München, Beck, 1928.

- STRAUSS, David Friedrich: *Das Leben Jesu*, Tübingen, Osiander, 1835.
- STRECKER, GEORG: *DAS JUDENCHRISTENTUM in den Pseudoklementinen*, TU 70, Berlin, Akademie-Verlag, 1958.
- STRECKER, GEORG – MAIER, Johann: *Neues Testament – Antikes Judentum*, UTb 422 – GK Th 2, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, Kohlhammer, 1998.
- STREETER, BURNETT HILMANN: *THE Four Gospels: A Study of Origins*, Oxford, Macmillan, 1924.
- SZABÓ ANDOR: ÁMÓS könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 870–881.
- SZABÓ Károly: *A jeruzsálemi gyülekezet (Apostolok Cselekedetei 2,42)*, in: *Református Szemle* 1986/2 (1986), 198.
- SZATHMÁRY SÁNDOR: *ÚJSZÖVETSÉGI kortörténet*, Budapest, Sola Scriptura Teológiai Főiskola Újszövetségi Tanszék, 2008.
- SZATHMÁRY SÁNDOR: *ISTEN országa közöttetek van*, Igazságot Szeretetben 4.5., Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület Püspöki Hivatal, 2011, 2012.
- SZLAVIK Géza: „*A szegények mindig veletek lesznek*” in: *KARASSZON Dezső (szerk.): A szent hely*, Komárom, Selye János Egyetem Református Teológiai Kara, 2007, 206–290.
- SZTRABÓN: *Geógraphika* (ford. Földy József), Budapest, Gondolat, 1977.
- TAYLOR, Joan E. *The Essens, the Scrolls, and the Dead Sea*, Oxford, Oxford University Press, 2012.
- THEISSEN, GERD: *STUDIEN zur Soziologie des Urchristentums*, Tübingen, Mohr, 31989.
- THEISSEN, GERD: Urchristlicher Liebeskommunismus, in: *FORNBERG, T. – HELLHOLM, D.: Texts and Contexts. Biblical Texts in their Textual and Situational Contexts*, Oslo – Kopenhagen, 1995. 689–712.
- THEISSEN, GERD: *Az öskeresztyénség élményvilága és magatartásformái* (ford. Szabó Csaba), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2008.
- TÓTH KÁLMÁN: MÓZES öt könyvének magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata I.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 135–276.
- TÓTH Károly: *Az Isten országa közöttetek van: martyria, diakonia, koinonia*, in: *Theologiai Szemle* 1980/4 (1980), 202–204.
- THUKÜDIDÉSZ: A Peloponnészoszi háború (ford. MURAKÖZY Gyula), in: *RITÓÓK Zsigmond (szerk.): Görög történetírók*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1988, 209–222.
- TROELTSCH, ERNST: *SOZIALLEHREN der christlichen Kirchen and Gruppen*, Tübingen, Mohr, 1912.
- VANDERKAM, James C.: *The Dead Sea Scrolls and the Bible*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 2012.
- VARGA ZSIGMOND J.: *Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv magyarázata*, Debrecen, Debreceni Református Teológiai Akadémia Jegyzetkészítő Irodája, 1953.

- VARGA ZSIGMOND J.: *MÁRK evangéliuma I–II.*, Debreceni Református Theológiai Akadémia Újszövetségi Szemináriumának Tanulmányi füzetek 4, Debrecen, 1977, 1978.
- VARGA ZSIGMOND J.: *Újszövetségi görög–magyar szótár*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1992.
- VARGA ZSIGMOND J.: MÁTÉ evangéliumának magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata III.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 7–46.
- VARGA ZSIGMOND J.: LUKÁCS evangéliumának magyarázata, in: *Jubileumi Kommentár A Szentírás magyarázata III.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 66–100.
- VERMES GÉZA: *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, Budapest, Osiris, 1998, 2005.
- VERMES GÉZA: *A kereszténység kezdetei. Názárettől Nikaiáig*, Budapest, Libri, 2013.
- VIELHAUER, Philipp: „On the 'Paulinism' of Acts”, in: KECK, Leander E. – MARTYN, Louis J. (szerk.): *Studies in Luke-Acts*, Nashville, Abingdon Press, 1966, 33–50.
- VLADÁR GÁBOR: SZEGÉNY, szegénység, in: *BARTHA Tibor (szerk.): Keresztyén bibliai lexikon II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995, 518.
- VLADÁR GÁBOR: *Bevezető az eszkatológia és utópia témakörhöz*, in: ZSENGELLÉR József (szerk.): *Eszkatológia és utópia*, Acta Theologica Papensia 6, Pápa, PRTA, 2001, 5–7.
- WACHT, MANFRED: GÜTERGEMEINSCHAFT, in: *Das Reallexikon für Antike und Christentum 13*, Stuttgart, Anton Hiersemann Verlag, 1986, 1–59.
- WALTER, Nikolaus: *Praeparatio Evangelica*, WUNT 98, Tübingen, Mohr, 1997.
- WEISS, JOHANNES: *DIE Briefe an Timotheus und Titus*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1894.
- WELLHAUSEN, Julius: *A farizeusok és a szadduceusok*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2001.
- WENDT, HANS HINRICH: *DIE Apostelgeschichte*, KEK III/9, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1913.
- WEISER, Alfons: *Die Apostelgeschichte I–II.*, ÖTK 5, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1981, 1985.
- WEISSE, Christian Hermann: *Die Evangelische Geschichte kritisch und philologisch bearbeitet*, (Classic Reprint), London, Forgotten Books, 2018.
- WHYBRAY, Norman R.: *Wealth and Poverty in the Book of Proverbs*, Sheffield, Academic Press, 1990.
- WILCKENS, ULRICH: *DAS EVANGELIUM NACH JOHANNES*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1998.
- WITHERINGTON III, Ben: *Grace in Galatia: A Commentary on Paul's Letter to the Galatians*, London–New York, T&T Clark International, 2004.
- WITHERINGTON III, Ben: *The Acts of the Apostles. A Socio-Rhetorical Commentary*, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1998.

- WOLFF, CHRISTIAN: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, ThHK 7/II, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1982.
- XERAVITS Géza: *Könyvtár a pusztában*, Deuterocanonica 3, Pápa – Budapest, PRTA – L'Harmattan, 2008.
- XERAVITS Géza: *Szentírásértelmezés Qumránban. Folyamatos Peserek. Fordítás és magyarázat*, Budapest, KRE-HTK Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportja, 1995. = 2. kiadás: Acta Theologica Papensia 5, Pápa. PRTA, 2001.
- ZAHN, THEODOR: *DIE APOSTELGESCHICHTE DES LUCAS I–II.*, KNT 5, Leipzig-Erlangen, Deichert – Scholl, ³⁻⁴1927.
- ZAMAROVSKY, VOJTECH: *Róma történelmet írt* (ford. Bártfai László), Pozsony, Madách Könyv- és Lapkiadó, 1969.
- ZSENGELLÉR JÓZSEF: A nagyparancsolat fejlődéstörténete, in: *BENYIK György (szerk): Qumrán és az Újszövetség*, Szegedi Bibliikus Konferencia, Szeged, JATE Press, 2001, 19–35.

Rövidítések jegyzéke

AASF	Annales Academiae Scientiarum Fennicae
AB	The Anchor Yale Bible Series
ANRW	Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt
BECNT	The Baker Exegetical Commentary on the New Testament
BGBE	Beiträge zur Geschichte der biblischen Exegese
BR	Biblical Research – Journal of the Chicago Society of Biblical Research
EKK	Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament
FRLANT	Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments
GNT	Grundriß zum Neuen Testament
GTA	Göttinger theologische Arbeiten
HKNT	Handkommentar zum Neuen Testament
HNT	Handbuch zum Neuen Testament
HTHK	Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament
HUTH	Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie
KEK	Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament
KNT	Kommentar zum Neuen Testament
NCBC	New Century Bible Commentary
NTD	Das Neue Testament Deutsch
ÖTK	Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament
THHK	Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament
ThLZ	Theologische Literaturzeitung
TU	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur
UTB	Uni-Taschenbücher
UTB – GK Th	Urban-Taschenbücher Grundkurs Theologie
WUNT	Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament
ZNW	Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft

Tartalomjegyzék

<i>Dr. Peres Imre: Egy idealizált közösség küzdelme létéért .....</i>	5
A szerző előszava	9
1. Bevezetés	11
1.1 A kutatás mai állása	12
1.1.1. Külföldi teológusok	12
1.1.2. Magyar teológusok	19
1.1.3. Összegzés.....	22
1.2. A szeretetközösség, mint új jelenség a zsidó társadalomban.....	22
1.2.1. Hasonló zsidó vagyon- és érdekközösségek.....	33
1.2.1.1. Qumrán.....	33
1.2.1.2. A Damaszkuszi Irat (CD)	41
1.2.1.3. Esszénusok	42
1.2.1.4. Therapeuták	45
1.2.2. A jeruzsálemi szeretetközösség újszerűsége	45
1.2.3. Milyen önszervezési mintát követnek?.....	47
1.3. Az ApCsel szövegbázisa a szeretetközösség életének kutatásához ..	50
1.3.1. Szövegek és jellegük rövid jellemzése	51
1.3.2. Lukács szándéka és tendenciái	57
1.3.2.1. Az Apostolok cselekedetei jelentősége	57
1.3.2.2. A könyv szerzője	59
1.3.2.3. Keletkezési idő	68
1.3.2.4. Lukács célja az ApCsel megírásával	70
1.3.2.5. A földi javakhoz való viszonyuk kérdése Lukács szerint	72
1.3.3. Lukács forrásai.....	75
1.4. Kérdések a kutatás tárgyában	82
2. A szeretetközösség létrejövetele	85
2.1. Teológiai szempontok	86
2.1.1. A kibővített tanítványi kör (ApCsel 1,12–14).....	86
2.1.2. A százhusz főnyi sokaság (ApCsel 1,15–26).....	90
2.1.3. A Szentlélek kitöltetése (ApCsel 2,1–13)	92
2.1.4. Beszéd az Apostolok cselekedeteiben.....	94
2.1.5. Péter pünkösdi prédikációja – Ószövetségi próféciaák beteljesedése	97
2.1.6. Péteri kritika a Messiás elutasítása miatt	100
2.1.7. Bűnbánat, megtérés, megtisztulás, megújulás	100
2.1.8. Felzárkózás a megölt, de feltámadott Messiás kiválasztottaihoz	102

2.1.9. Új nép létrejöttének a reménye	103
2.1.10. Apokaliptikus remény	103
2.2. Szociális szempontok	104
2.2.1. Szegénység az Ószövetségben és a rabbinus irodalomban	105
2.2.2. Jézus igehirdetésének szociális vonásai.....	110
2.2.3. Általános anyagi szegénység Jeruzsálemben és az egész országban ...	114
2.2.4. Sok elhagyott özvegy, árva, beteg, koldus, nélkülöző	117
2.2.5. Munkanélküliség, egészségügyi ellátás nélkül, rossz tisztálkodás	120
2.3. Jogi-társadalmi szempontok	121
2.3.1. A hellenizmus hatása az őskeresztyénekre	122
2.3.2. Társadalmilag kiszolgáltatottak, védtelenek a jogszolgáltatásban.....	123
2.3.3. Egyenlőtlenség az emberi jogokban (személyválogatás)	126
2.3.4. Sok a vallásilag kirekesztett (tisztátalan), idegen (jövevény).....	131
2.3.5. A foglalkozásuknál fogva kirekesztettek	133
2.3.6. A föld népe (am-há-árec)	136
2.3.7. Jézus követése – Szociális elgyökértelenedés	136
2.3.8. Szociális elgyökértelenedés a palesztinai környezetben.....	139
2.4. Politikai szempontok	144
2.4.1. A Római Birodalom politikai struktúrája.....	144
2.4.2. Ingerültség a császár imádata miatt	155
2.4.3. A zsidó pártok harca a hatalmi befolyásért	158
2.4.4. Önrendelkező Messiás-sziget	160
2.4.5. Előkészület az „új ország” alapítására	161
3. A szeretetközösség és a „hivatalos” jeruzsálemi őskeresztyén egyház... 163	
3.1. A „hivatalos” jeruzsálemi apostoli találkozások a templomban	164
3.1.1. Az apostolok találkozásai.....	164
3.1.2. A 12-es kör kiegészítése	170
3.1.3. A Tizenkettő, mint kör és mint „hivatal”	172
3.1.4. Az „anyagülekezettől” kapott szerepkörök.....	174
3.2. A házankénti találkozások jellege.....	176
3.2.1. A találkozások helye és ideje	177
3.2.2. A találkozások gyakorlata és lefolyása	182
3.2.3. A találkozások résztvevői.....	185
3.2.4. Az önmagába beszűkülő kör	187
3.3. Szimbiózis vagy elkülönülés?	193
3.3.1. Az apostolok eredeti koncepciója az egyházzól	193
3.3.2. Kifogások a közösség beszűkülése ellen	197
3.3.3. Szimbiózis és elkülönülés.....	200
3.3.4. A végleges elkülönülés utolsó okai.....	205
3.4. Az elkülönült közösség.....	207

4. A szeretetközösség működése	208
4.1. A közösség tagjai	208
4.1.1. A közösség tagjai név szerint és valószínűség szerint	208
4.1.1.1. Valószínűleg biztos tagok.....	208
4.1.1.2. A feltételezett tagok.....	210
4.1.1.3. Az ideiglenes tagok	211
4.1.2. Milyenek lehettek a kritériumok a közösségbe való belépés számára?	211
4.1.3. Milyen társadalmi rétegekből származtak a tagok?.....	212
4.1.4. Milyen nemzetiséghez tartoztak a közösség tagjai?	212
4.1.5. Kik voltak a hellenisták?.....	212
4.1.6. Hogyan viszonyultak egymáshoz a közösség tagjai?	214
4.2. A közösség vezetői.....	214
4.2.1. A közösség feltételezett vezetői	214
4.2.1.1. Péter	215
4.2.1.2. Barnabás.....	218
4.2.1.3. Júdás és Szilász.....	219
4.2.1.4. Jakab.....	220
4.2.2. Hogyan kerülhettek vezető pozícióba?	222
4.2.2.1. Péter	223
4.2.2.2. Barnabás.....	223
4.2.2.3. Júdás és Szilász	224
4.2.2.4. Jakab.....	224
4.2.3. A vezetők „jogai”	226
4.3. A közösség funkciói.....	227
4.3.1. A közösség szociális jellegű szolgálata.....	227
4.3.2. A közösség gazdasági jellegű szerepvállalása	230
4.3.2.1. A közösség gazdálkodása	230
4.3.2.2. Anyagi segítségnyújtás.....	232
4.3.3. A segítségnyújtás feltételezett kritériumai	233
4.3.3.1. Milyen megítélés alapján történt?	233
4.3.3.2. Önvédelmi rendszer a visszaélések miatt.....	235
4.3.4. A közösség köztársadalmi szerepvállalása.....	236
4.3.4.1. Belső szerepvállalás a közösségen belül	236
4.3.4.2. A külvilág felé végzett szolgálatok, szociális segítségnyújtás	237
4.3.5. A közösség társadalmi és vallási közegben vállalt katalizátor szerepe.	237
4.3.5.1. A templomi és a zsinagógai abnormáliák kritikája	237
4.3.5.2. A zsidó törvények és szokások módosítása.....	238
4.3.6. A rituális és profán tisztálkodás kérdése	241
4.4. A közösség lelki-teológiai kritériumai	241
4.4.1. Hivatkozás Jézusra (működésére, példájára és akaratára, támogatására) ...	242
4.4.1.1. Hivatkozások a földi (historikus) Jézusra	242

4.4.1.2. Hivatkozások a mennyei Krisztusra.....	250
4.4.2. A közösség teológiai öndefiníciója	256
4.4.3. A közösségi teológia-művelés szempontjai	260
4.4.3.1. Jézus személye	261
4.4.3.2. A Lélek munkájára appellálás	263
4.4.3.3. Izráel történelmi sorsa (történet-teológiai értékelés).....	265
4.4.3.4. A közösség saját helye, szerepe Izráel között	267
4.4.3.5. A közösség konfrontációja a pogányok missziójának igényével ...	269
4.4.4. A közösség eszkatológiai önreflexiói	272
4.5. A szeretetközösség üldözése	274
4.5.1. Az üldözés fogalma.....	275
4.5.2. Péter és János bebörtönzése (ApCsel 4,1–22)	277
4.5.2.1. A bebörtönözés okai	277
4.5.2.2. A letartóztató és a büntető hatáság.....	278
4.5.2.3. A büntetés: „Többé ne szóljanak az ő nevében”	280
4.5.2.4. Péter és János válasza	281
4.5.3. Az apostolok fogsága és szabadulása (ApCsel 5,17–42).....	281
4.5.4. István, az első keresztyén vértanú (ApCsel 6,8–7,60).....	284
4.5.5. Saul üldözi az egyházat (ApCsel 8,1–3).....	287
4.5.6. Üldözések a hatóságok részéről.....	288
4.6. A szeretetközösség eszkatológiai orientációja.....	290
4.6.1. Eszkatológia és apokaliptika.....	291
4.6.2. Palesztinai vallási csoportok és eszkatológiáik	294
4.6.2.1. Chaszidim mozgalom.....	294
4.6.2.2. Az esszénusok és qumrániak.....	296
4.6.2.3. A farizeusok.....	298
4.6.2.4. Keresztelő János és követői	300
4.6.2.5. Zélóták eszkatológiája.....	301
4.6.2.6. A vallási csoportok eszkatológiai törekvéseinek összefoglalása ...	302
4.6.3. A szeretetközösség eszkatológiai önreflexiója.....	303
4.6.3.1. Az ószövetségi (profétai) ígéretekkel való azonosulás.	303
4.6.3.2. A Feltámadott és az élő Úr legszűkebb köre.	304
4.6.3.3. Izráel maradéka – az új szövetség népe	305
4.6.3.4. A Lélek kiadásának végidei jele – a „csodanyelvek” élménye. ...	306
4.6.3.5. A csodaerők áradása, mint a végidei történések igazolása.....	307
4.6.4. A szeretetközösség eszkatológiai orientációja (reményei).....	308
4.6.4.1. Jézus parúziájának a várása	308
4.6.4.2. Ítélettartás Izráel és más népek fölött.....	310
4.6.5. A szeretetközösség teológiai-eszkatológiai tevékenysége	311
4.6.5.1. A kétforrás-elmélet.....	311
4.6.5.2. A Q-forrás alakítása.....	316
4.6.5.3. A Q-forrás eszkatológiai anyagának specifikálása	317

5. A szeretetközösség megszűnése	319
5.1. Az üldözések felerősödése.....	319
5.2. A gyengülő és „lappangó” közösségi élet.....	321
5.3. Az adományok hiánya és a páli pogánykeresztyének segítsége	321
5.4. A zsidó fanatizmus felerősödése (66–70)	322
5.5. A római hadsereg támadása és Jeruzsálem eleste	323
5.6. A szeretetközösség megszűnése.....	324
6. A szeretetközösség haszna a mai diakónia számára.....	326
6.1. Pozitívumok	326
6.2. Negatívumok	330
7. Összefoglalás.....	333
Abstract.....	335
Felhasznált irodalom.....	340
Rövidítések jegyzéke.....	355
Tartalomjegyzék.....	357

